

Nationaal- Socialistische Mijnbouw

DOOR
Ir. W. J. TWISS

✕

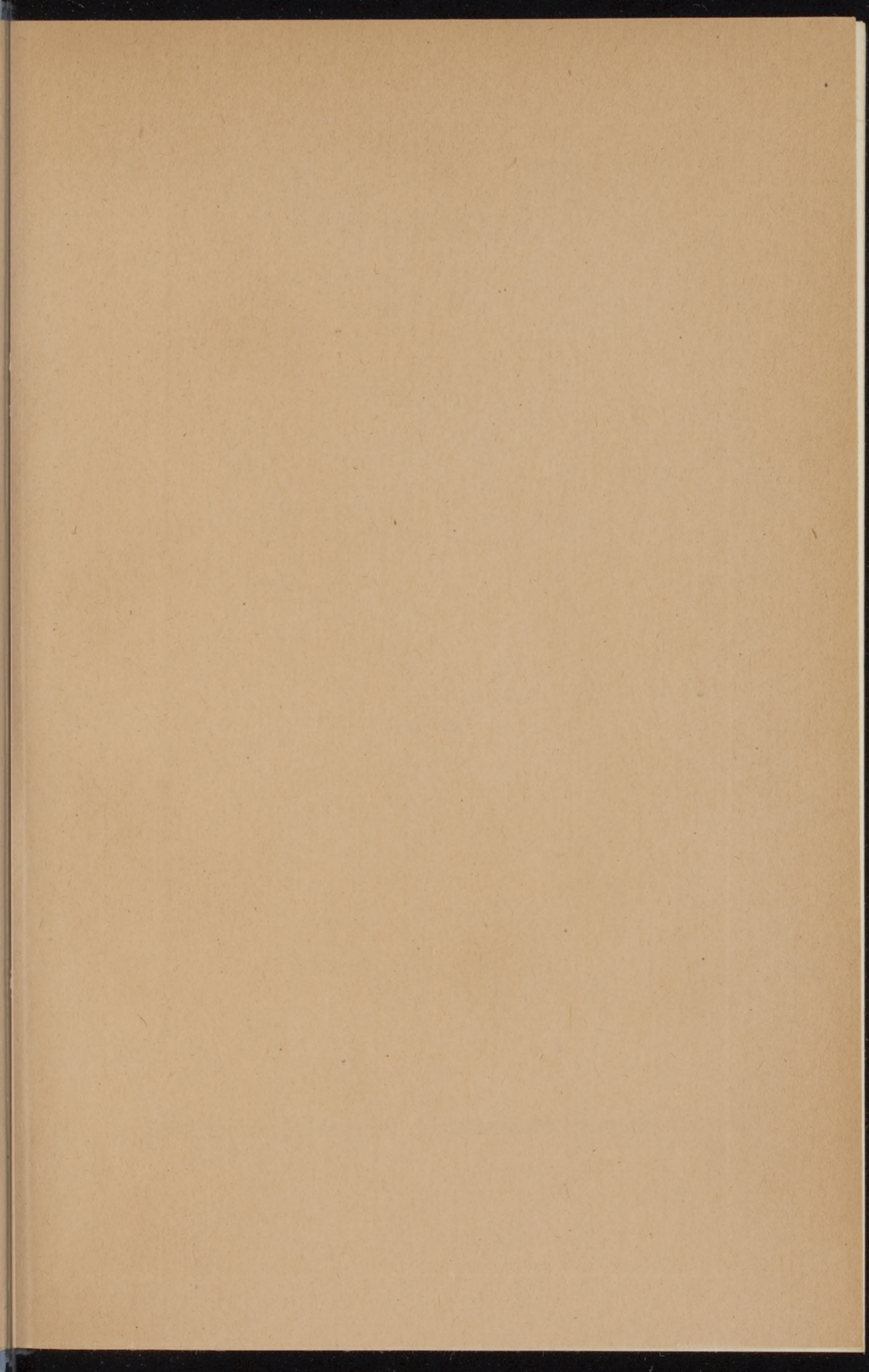
2de DEEL

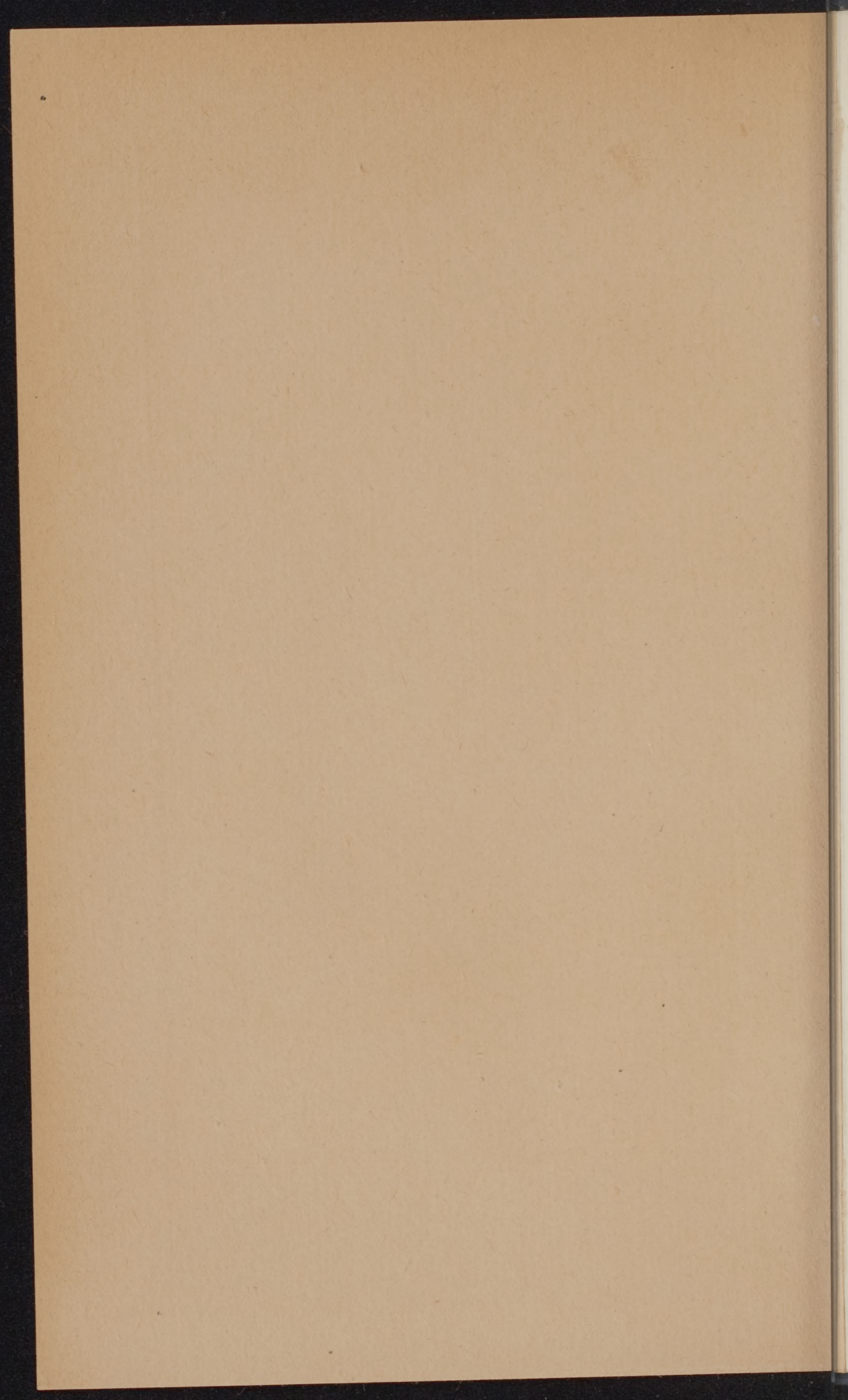
N E D E R L A N D

UITGAVE NENASU — POSTBUS 832 — ROTTERDAM

K 1675

926
B31.

Nationaal - Socialistische Mijnbouw

DOOR
Ir. W. J. TWISS

✕

2de deel

NEDERLAND

*66612

Nationaal-Socialistische
Mijnbouw

DOOR
R. W. L. SWISS

NEDERLAND

I N H O U D

	Bladz.
Inleiding	5
I Geologisch-Mijnbouwkundig Onderzoek	11
II Steenkool-afzettingen	19
III Andere Nuttige Delfstoffen	36
IV De Zuid-Limburgsche Steenkoolindustrie	48
V De Mijnen na den Wereldoorlog	69
VI Nevenbedrijven der Steenkolenmijnen	83
VII Gas en Electriciteit	106
VIII De Afvoer der Producten	123
IX De Afzet der Producten	139
X De Nood der Steenkoolindustrie	159
XI De Arbeidskrachten	173
XII De Nood der Mijnwerkers	195
XIII Verschillende Onderwerpen	207
XIV Nationaal-socialistische Steenkoolontginning .	225
XV Andere Ontginningen	250
XVI Vooruitzichten van overige Ontginning	263
XVII De Veiligheid der Mijnbedrijven	273
XVIII Algemeene Mijnbouwkwesties	284
XIX De Mijnwetgeving	298
XX Slotbeschouwingen	314
Litteratuur	332

INHOUD

Bladz.	Inhouding
11	I. Geologisch-minerale Ouderheid
19	II. Steenkoolstratigen
25	III. Andere belangrijke Delfstoffen
48	IV. De Zuid-Limburgsche Steenkoolindustrie
59	V. De mijnen na den Wereldoorlog
81	VI. Nieuwbedrijven der Steenkoolmijnen
100	VII. Gas en Eëtrofen
113	VIII. De Afdel. der Producten
130	IX. De Afdel. der Producten
150	X. De Nood der Steenkoolindustrie
173	XI. De Arbeidsaard
180	XII. De Nood der mijnwerkers
207	XIII. Vershallende Ouderheid
215	XIV. Nationaal-economische Steenkoolvoorziening
250	XV. Andere Ouderheden
265	XVI. Vershallende van overige Ouderheden
273	XVII. De Voortgang der mijnbedrijven
284	XVIII. Algemeene Mijnbouwwet
300	XIX. De mijnwetgeving
314	XX. Ziekschouwingen
322	Lijst van

INLEIDING

In het deel „Beginselen” van dit werk werd de aandacht gevestigd op de koelheid, de onverschilligheid, het gebrek aan begrip, welke door de massa van ons volk en door zijn regeeringen steeds tegenover de idee „Mijnbouw” en daardoor ook tegenover de nationale mijnindustrie in alle deelen van het Imperium werden betoond. Een gedeeltelijke verklaring werd in de betreffende paragraaf van genoemd geschrift voor dit verschijnsel gezocht in de byzondere geografische ligging van de streken, waar zich deze industrie in Nederland heeft samengetrokken. Die ligging is wel zoo eigenaardig als in geen ander delfstoffen produceerend land van West-Europa valt waar te nemen.

Een vreemdeling zou het grootste gedeelte van Nederland kunnen bereizen zonder ooit te vermoeden, dat dit kanalen- en poldergebied nog in het gelukkig bezit is van een betrekkelijk belangrijken mijnbouw. Men is bij deze industrie nu eenmaal aangewezen op de plaats, waar de delfstoffen toevallig in ontginbare hoeveelheden in den bodem voorkomen. De ondernemer kan zich niet — zooals bij andere bedrijven — een plaats voor de vestiging uitzoeken, die gunstig is gelegen met het oog op transportmogelijkheden, voor een ruim aanbod van werkrachten of iets dergelijks, maar heeft de situatie te aanvaarden van de mineraalafzettingen, die hij wenscht te ontginnen. Het overwegend grootste gedeelte van de Nederlandsche mijnexploitatie — minstens 90% zoo niet meer daarvan: de steenkoolontginning in Zuid-Limburg — heeft nu plaats op een terrein van ten hoogste 10×25 kilometer (de Staatsmijn Maurits ligt excentrisch, de overige mijnen zijn verspreid over een oppervlak van niet meer dan 10×15 K.M.), in den versten uithoek van het land, vlak tegen de Duitsche grens. Het kleine restant van onzen mijnbouw, de winning van de Koninkl. Nederl. Zoutindustrie in Twente, is een bedrijf van zeer

bepaalde afmetingen (zij het ook gebaseerd op delfstofafzettingen met enormen inhoud), eveneens op grooten afstand van het midden des lands en niet ver van de Oostgrens daarvan verwijderd.

Dit zijn nu de twee eenige streken waar de grondstoffen van mineralen aard, waarmede de Natuur ons vaderland heeft bedeeld, tegenwoordig worden gewonnen. In de naaste toekomst zal waarschijnlijk ook slechts dáár van eenige andere ontginning sprake kunnen zijn. De situatie van het steenkoolbekken in Zuid-Limburg, dat met het Noorden des lands samenhangt door een strook grond, die plaatselijk (bij Sittard) slechts 6 K.M. breed is, moet al bijzonder ongelukkig worden genoemd. Wanneer Noord- en Zuid-Nederlanders tot één volk op het gezamenlijke grondgebied vereenigd waren, zou de toestand ook in dit opzicht veel beter worden; dit toont een blik op de kaart Figuur 6 hierachter. Er zou dan één groote steenkoolindustrie zijn in den zuidoostelijken hoek van het land — van Kerkrade tot ten Noorden van Diest in de Kempen. Het moge vreemd klinken, maar het staat vast dat zoodanige aardrijkskundige ligging, meer „open” en bereikbaar, belangrijk ertoe zou bijdragen deze industrie beter bekend en meer gewaardeerd te maken.

En toch zou het voor ons volk ook onder de omstandigheden van vóór dezen oorlog niet minder dan een ramp zijn geweest, wanneer het deze bronnen van economisch bestaan had moeten ontberen. De in groote hoeveelheden aan den dag gebrachte delfstoffelijke producten spelen immers zulk een belangrijke rol in de Nederlandsche volkshuishouding.

Met vele banden is de steenkoolontginning verbonden aan het economische leven, aan het sociale, zelfs aan het politieke leven van Nederland. Millioenen volksgenooten verstoken de kolen en de cokes uit Zuid-Limburg als huisbrand in kachels en haarden en voor centrale verwarming. Vele industrieën, gasfabrieken en electricische centrales, de spoor- en tramwegen, de scheepvaart gebruiken het Nederlandsche product. De mijnen van den Staat vervaardigen uit hun vetkolen: cokes, die aftrek vinden in de industrie, benevens gas, waarvan een gedeelte wordt geleverd aan een groot aantal gemeenten tot

's Hertogenbosch toe en aan industrieën, en dat gedeeltelijk dient tot grondstof voor de fabricatie van vele producten. Electriche centrales der groote mijnen leveren stroom aan de geheele provincie Limburg, met vooruitzicht op nog verdere verruiming van het gebied. Het stikstofbedrijf der Staatsmijnen voorziet den inheemschen landbouw van groote hoeveelheden uitstekende kunstmeststoffen.

Gedurende den wereldoorlog was het nog in de kinderschoenen staande mijnbedrijf reeds van groot belang voor ons land, daar de geringe productie tenminste een gedeelte van de behoeften kon dekken. Van hoeveel meer waarde moet de steenkoolindustrie dan tegenwoordig zijn, nu zij aan de vraag naar alle hoeveelheden en nagenoeg alle soorten kolen binnen de landsgrenzen kan voldoen!

Een groot aantal arbeiders en beambten vindt werk bij de kolenmijnen. Met hun gezinnen vormen zij een bevolkingsgroep van bijna 90.000 zielen, die hun bestaansmogelijkheid rechtstreeks aan de ontginning danken. Het door de mijnwerkers verdiende loon — ongeveer 40 millioen, eens zelfs meer dan 50 millioen gulden per jaar — wordt vrijwel geheel in het mijngebied verteerd. Ook andere groepen der bevolking, in het bijzonder de middenstand, hebben dus een bron van inkomsten indirect door de aanwezigheid van het mijnbedrijf.

Voor andere takken van nijverheid is de aanwezigheid van de mijnindustrie in Zuid-Limburg van groote beteekenis. De spoorwegen en de binnenscheepvaart zorgen voor den afvoer van de kolen en andere producten en voor den aanvoer van materialen, gereedschappen en machines voor de mijnen. Vele fabrieken leveren materialen, constructiewerken en machines; in den tijd der ontwikkeling van de Staatsmijnen werden groote bouwwerken uitgevoerd, hetgeen natuurlijk alles veel geld in omloop bracht.

In verband met den belangrijken uitvoer van kolen en cokes nemen deze brandstoffen een overwegende plaats in op onze handelsbalans, zoowel als op de betalingsbalans.

Tenslotte betalen alle mijnen, particuliere en die van den Staat, jaarlijks vele honderdduizenden guldens in den vorm van gemeentebelastingen en als het z.g. Recht op de mijnen,

terwijl de Staatsmijnen bovendien gedurende den tijd van hun bestaan vanaf 1902 tot en met 1939 een winst van bijna f 70 miljoen hebben opgeleverd. En zoo is dus het steenkolenbedrijf in Zuid-Limburg niet enkel een bron van welvaart voor velen in den lande, maar is het ook een integreerend bestanddeel geworden van de Nederlandsche volkshuishouding.

De zoutontginning in Overijssel levert geraffineerd product voor de consumptie en ruw aan den landbouw en verschillende industrieën, terwijl ook verscheidene chemicaliën worden vervaardigd. Hierdoor is deze winning van minerale grondstoffen eveneens van belang voor het economische leven in Nederland — zij het niet van zóó groot belang als de kolenindustrie. Bij juister economische opvattingen in dit land zou het bovendien nog voornamer rol kunnen spelen, daar het met gemak de geheele binnenlandsche markt kan voorzien.

Wanneer men dit alles bedenkt, wordt het duidelijk dat de mijnbouw in ons kleine land, met zijn dichte bevolking van Westersche cultuurmensen, met zijn overzichtelijke handel en industrie en met zijn druk verkeer en goede verbindingen, ook onmogelijk op zichzelf beschouwd en bestudeerd kan worden. Men komt er als vanzelf toe om dit te doen in nauw verband met alle andere uitingen van het maatschappelijk leven. Deze industrie is niet anders dan een sector uit de Nederlandsche volkshuishouding, weliswaar met haar eigen byzondere karaktertrekken (waarvan de voornaamste in het deel „Beginselen” werden beschreven), maar die zich toch niet om zoo te zeggen even laat uitlichten en apart bekijken. In de hierachter volgende bladzijden zal men hiervan vaak een levendigen indruk krijgen. In dit opzicht bestaat wel eenige afwijking met Nederlandsch-Indië, waar de meer belangrijke en meer veelzijdige mijnbouw niet op een dergelijke wijze één geheel vormt, dat met de overige volkshuishouding (voorzoover deze term altans daar nog gebruikt mag worden) nauw samenhangt.

Het zal op de wijze van behandeling van het onderwerp in dit boek dan ook van invloed zijn, dat er tusschen de mijnindustrie en het overige maatschappelijke leven in Nederland zulk een samenhang bestaat. Een blik op den Inhoud hier

vóórin, met titels van hoofdstukken als „Gas en Electriciteit”, „De Afvoer der Producten”, „De Nood der Mijnwerkers” en andere is daartoe reeds voldoende.

Maar ook zal het een en ander van invloed zijn op den inhoud van de hoofdstukken met een opbouwende strekking. Het is namelijk niet mogelijk om voor alle onderdeelen van den Nederlandschen mijnbouw hier in details aan te geven hoe de saneering daarvan in de toekomst zal moeten geschieden. Dit kan slechts in algemeene trekken worden gedaan, terwijl bijzonderheden later zullen moeten worden geregeld in overleg met specialisten op de aangrenzende economische en sociale terreinen. Overeenkomstig het reeds vroeger geschrevene (zie het slot van het eerste deel „Beginselen”) mag in dit werk niet meer gezien worden dan een algemeene nationaal-socialistische beginselverklaring ten aanzien van den mijnbouw in Nederland.

Het is noodig nog eenigen uitleg te geven omtrent de wijze waarop de te behandelen stof werd ingedeeld.

De drie hoofdstukken, volgende op deze korte inleiding, behooren bij elkaar. Daarvan vermeldt het eerste wat in het algemeen totnogtoe voor het geologisch onderzoek in Nederland werd verricht. Hoofdstuk II beschrijft de resultaten van deze onderzoekingen ten aanzien van de steenkool-afzettingen, en hoofdstuk III hetzelfde voor alle andere delfstoffen, die in den nationalen bodem zijn aangetroffen en die nog daarin kunnen worden verwacht.

Een tweede groep wordt gevormd door de 11 volgende hoofdstukken, waarin de geheele steenkoolindustrie van Zuid-Limburg historisch wordt beschreven, met al haar technische, economische en sociale aspecten, benevens aan het slot de middelen, waardoor de tekortkomingen die zij onder demoliberaal bewind heeft ondervonden kunnen worden goedge maakt. Hiervan geven IV en V de ontwikkeling en huidige toestand van den kolenmijnbouw speciaal wat de eigenlijke winning betreft. Hoofdstuk VI doet hetzelfde voor de bedrijfs-onderdeelen, die zich bezig houden met de verdere bewerking en verwerking van het ruwe product. Hoofdstuk VII gaat hiermede door en behandelt de voortbrenging en distributie van de

twee moderne energie-vormen door de kolenmijnen. Daarna beschrijft hoofdstuk VIII de wijze, waarop de afvoer der steenkool en andere producten totnogtoe is geschied. In hoofdstuk IX treft men dan een overzicht van de handelsbeweging van steenkool, cokes en briketten in en uit Nederland, van het binnenlandsch verbruik en van den afzet der Zuid-Limburgsche kolen. X is het vervolg hierop en behandelt de moeilijkheden, gedurende de afgelopen jaren door de mijnen in verband met den afzet ondervonden. De hoofdstukken XI en XII behandelen de arbeidskwesties, arbeidsvoorwaarden, en in het algemeen alle sociale aangelegenheden van het geheele steenkolenbedrijf. XII beschrijft in het bijzonder de arbeiderstoestanden in de zoo ongunstige jaren vóór 1936. Daarna geeft XIII kritische beschouwingen over studies van verschillenden aard en strekking, die in de laatste jaren — niet van nationaal-socialistische zijde! — over onze steenkoolindustrie zijn gemaakt. En in het laatste hoofdstuk dezer groep, XIV, wordt een samenvatting gegeven van de maatregelen, die genomen zouden kunnen worden om den vereenigden kolenmijnbouw te doen functionneeren op de voor het Nederlandsche volk meest heilzame wijze.

Van de derde groep beschrijft hoofdstuk XV de verschillende winningen van minerale grondstoffen, die in ons land buiten de steenkoolontginning aanwezig zijn, en waarvan het geologisch voorkomen in hoofdstuk III werd behandeld. Hierop sluit aan XVI, dat vermeldt op welke wijze de zoo noodige verbetering in dezen „kleinen mijnbouw” zou kunnen worden verkregen.

Hoofdstuk XVII van de laatste groep behandelt de veiligheid en gezondheid der mijnbedrijven en de wijze waarop daarover wordt gewaakt, hoofdstuk XVIII eenige zaken van algemeen mijnbouwkundigen aard, en hoofdstuk XIX de bestaande benevens de later noodzakelijke nationaal-socialistische mijnwetgeving. Tenslotte worden in hoofdstuk XX enkele voorstellen gedaan tot reorganisatie van algemeene mijnbouwtoestanden, welke ertoe kunnen bijdragen dat deze tak der volkshuishouding een passende positie in het sociale en economische leven van Nederland verkrijgt.

Aan het einde nog een opgave van de voornaamste literatuur betreffende de behandelde stof, die werd geraadpleegd.

I

GEOLOGISCH-MIJNBOUWKUNDIG ONDERZOEK

Zoals voor de hand ligt na het in het deel „Beginselen” uiteengezette, hebben de Nederlanders in de eerste ontwikkelingsgeschiedenis van de geologische wetenschappen geen rol van eenige beteekenis gespeeld. Slechts enkele natuur-historici hielden zich in het begin der vorige eeuw bezig met het onderzoek van den bodem en bestudeerden de geologische gesteldheid van de omgeving hunner woonplaats. Met W. C. H. Staring begint eigenlijk eerst recht de beoefening der geologie van ons land; zijn veelomvattende onderzoekingen stempelen hem met den eere naam van „Vader der Nederlandsche Geologie”. Baanbrekend werk verrichte hij door zijn bekend boek: De Bodem van Nederland, waarvan het eerste deel in 1856 en het tweede in 1860 werd gedrukt. Voorts verscheen in 1858 van hem een Geologische kaart van Nederland 1 : 200.000 en in 1867 een Landbouwkaart op dezelfde schaal.

Na Starings dood in 1877 bleef de beoefening der geologische wetenschappen in ons land gelukkig niet rusten. De wet op het Hooger Onderwijs in 1876 had drie hoogleeraren in de geologie gebracht, te Leiden, Utrecht en Groningen, en van de nieuwe docenten zoowel als van hun leerlingen en opvolgers verscheen een toenemende stroom van verhandelingen over de geologie van Nederland. Van al deze geleerden heeft wellicht geen zooveel bijgedragen sedert 1887 als de in 1924 overleden Dr. J. Lorié.

Hoewel het geologisch onderzoek, dat in de eerste jaren dezer eeuw begon, natuurlijk geheel volgens nieuwe begrippen en opvattingen en met nieuwe methoden werken moest, had het dus heel wat oudere literatuur tot zijn beschikking, waaruit waardevolle aanwijzingen geput konden worden.

De oorsprong van dit moderne geologisch onderzoek van Nederland is ten nauwste verbonden met de aanvankelijke

ontwikkeling van den steenkolenmijnbouw in Zuid-Limburg. Het is daarom vrijwel ondoenlijk van de eerstgenoemde een wordingsgeschiedenis te geven zonder tevens feiten te vermelden, welke op dien mijnbouw betrekking hebben. Waar echter de evolutie van dezen tak van nijverheid hierachter wordt beschreven, zal in de nu volgende beknopte geschiedenis van het geologisch onderzoek alles wat niet meer dan mijnbouwkundig belang heeft slechts voor zoover noodig en dan nog zeer kort worden vermeld.

Hoewel de Domaniale steenkoolontginning bij Kerkrade, in het uiterste Oosten van Zuid-Limburg, tot de oudste van Europa behoort, heeft het langen tijd geduurd voordat de belangstelling van kapitalistische ondernemers zich richtte op de kolenafzettingen in het westelijk gedeelte van dit gebied. De aanwezigheid van steenkool elders in Limburg werd eenvoudig niet vermoed, overtuigd als men was dat het Wurm-bekken (in Pruisen ten Noorden van Aken) zich niet verder uitstreckte dan tot de omgeving der Domaniale mijn.

Eerst in de jaren 1857—1859 werden eenige boringen ten Westen en Zuidwesten van Kerkrade uitgevoerd. Op grond van de hierbij verkregen gunstige resultaten werden in 1860 resp. 1861 de concessies Willem en Sophia verleend. In 1872 volgde daarop een tweede reeks boringen, uitgevoerd elders naar het Westen, tengevolge waarvan een 13-tal nieuwe concessies werden uitgegeven. Deze terreinen lagen nog hoofdzakelijk in het oostelijk gedeelte, hoewel het zich toen reeds liet aanzien dat de productieve steenkolenformatie nog ver westelijk en noordwestelijk van Heerlen te vervolgen zou zijn.

Van het genoemde aantal concessies bleven in 1892 nog maar 3 over, van welke die genaamd Carl en de nieuwe concessie Oranje-Nassau met groote voortvarendheid nader door boringen werden onderzocht. In 1899 werd de eerste mijn bij Heerlen (dus de tweede mijn na de Domaniale) in bedrijf gesteld.

De resultaten der boorwerkzaamheden op de Oranje-Nassau-concessie hadden nu verdere particuliere onderzoekingen naar het Westen tengevolge, uit welke ditmaal overtuigend bleek dat het kolenhoudend gesteente in Zuid-Limburg zich tot aan de

Maas uitstrekt. Verscheidene concessie-aanvragen werden ingediend, waarvan echter geen enkele meer verleend werd, daar de regeering — in het byzonder de minister Lely — nu andere plannen had: In 1901 werd het geheele pas ontdekte gebied, dus alle terreinen ten Noorden en ten Westen van de concessie Oranje-Nassau, voor ontginning van Staatswege gereserveerd. Andere, aanvankelijk nog vrijgelaten gedeelten werden in 1911 bij het Staatsgebied gevoegd, dat in latere jaren ook nog andere wijzigingen onderging.

Na twee jaren van rijp overleg werd bij de wet van 24 Juli 1903 Stbl. no. 230 een zeker, aangegeven gedeelte der provinciën Limburg, Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel voor een tijdvak van 6 jaren aangewezen voor het opsporen van delfstoffen van Staatswege. Exploratie door anderen werd verboden tenzij met vergunning van den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, welke vergunning echter niet zou worden verleend voor de opsporing van steen- en bruinkool, van steenzout en kalizouten. Het verbod had geen betrekking op opsporingswerken, die nog in gang waren op den dag van in werking treden der wet en die beschouwd moesten worden als directe voortzetting van vóór 1 Januari 1903 aangevangen exploraties. Bij de wet van 6 October 1908 Stbl. no. 312 werd de Staat met uitsluiting van anderen voor een tijdvak van 15 jaren met de opsporing belast, ditmaal slechts van steenkool, en van alle zouten, en dat in geheel Nederland. Particuliere opsporingen naar bruinkool werden dus thans niet verboden, maar evenals die van alle overige delfstoffen aan een voorafgaande vergunning van den minister onderworpen. Door de gebiedsuitbreiding werd tegemoet gekomen aan het bij de Staatsopsporing gebleken bezwaar, dat het zuidwestelijk gedeelte van Nederland buiten het aanvankelijk gereserveerde gebied viel. De wet van 1903 werd tevens ingetrokken.

Een kleine toelichting is hier noodzakelijk. Volgens artikel 10 van de „Nederlandsche” mijnwet, die nog uit den tijd van de Fransche overheersching dateert en tot op den huidigen dag in haar oorspronkelijken vorm (dus ook in de Fransche taal!) werd gehandhaafd, mag niemand in ons land delfstoffen

opsporen dan met vergunning van den eigenaar der oppervlakte of krachtens machtiging van den Staat. De grondeigenaar zelf kan volgens Art. 12 der wet overal op zijn terrein exploreeren zonder eenige voorafgaande formaliteit, maar voor ontginning heeft hij evenals elk ander een concessie noodig, door den Staat te verleen. Het opsporingsrecht van den Staat zelf is nu volgens de heerschende liberalistische opvatting geheel identiek met dat van iederen particulieren opspoorder, die volgens genoemd Art. 10 machtiging van de Overheid heeft gekregen. In 1903 had daarom de Staat ook eenvoudig krachtens ditzelfde artikel van de „Loi du 21 Avril 1810 concernant les mines, les minières et les carrières (Bulletin des Lois No. 285)“ aan zichzelf vergunning tot opsporing over het geheele land kunnen geven, hetgeen niet bij afzonderlijke wet had behoeven te geschieden. Echter zouden in dat geval de bodemeigenaars toch nog krachtens artikel 12 van dezelfde wet het recht behouden hebben om op hun gronden opsporingen te verrichten. Zij zouden dan kunnen profiteeren van de resultaten der Staatsexploratie door te gaan boren op plaatsen, onmiddellijk grenzende aan die waar reeds delfstoffen ontdekt waren, om dan later aanspraak te gaan maken op de z.g. „vinderechten“. Vandaar het algeheele verbod tot opsporen bij de wet. Er werd bij de exploratie van Staatswege dan ook met echt Hollandsche degelijkheid nauwlettend zorg gedragen, dat de Staat toch vooral voldoende vinderechten zou kunnen doen gelden, wanneer het in de toekomst erop aan zou komen aan zichzelf concessies te verleen!

Door steller dezes werd indertijd in een later te noemen artikel uiteengezet, dat terzijner tijd ook de mijnwetgeving hier te lande noodzakelijk in nationaal-socialistischen geest dient te worden herzien, waarbij het uitsluitend bezitsrecht van den Staat op alle delfstoffen in den bodem als grondstelling op den voorgrond behoort te worden geplaatst. Hierdoor worden vanzelf den grondeigenaars alle rechten op de in de diepte aanwezige delfstoffen — welke rechten thans tot uiting komen in de volkomen vrijheid tot opsporing van deze — ontnomen. Bij een weder voorkomende gelegenheid zou dan eenvoudig

bekend gemaakt kunnen worden, dat in een bepaald, omgrensd gedeelte van het land gedurende een zeker tijdvak geen vergunningen tot opsporing meer worden verleend. De belachelijke en voor het Staatsbegrip zoo onwaardige procedure van 1903 en van 1908 behoeft dan niet te worden herhaald.

In verband met de wet van 1903 werd in den herfst van dat jaar een byzondere dienst opgericht, die met de uitvoering der geologische onderzoekingen en de noodige boringen was belast, de Rijksopsporing van Delfstoffen. De eerste leider van dezen dienst was dr. F. Beyerinck, eind 1905 opgevolgd door mr. dr. ing. W. A. J. M. van Waterschoot van der Gracht, die een systematisch, wetenschappelijk en praktisch geologisch onderzoek uitvoerde, dat de bewondering van deskundigen zelfs in het buitenland heeft gewekt. Door dezen arbeid heeft die eminente persoonlijkheid den Nederlandschen mijnbouw waarlijk onvergankelijke diensten bewezen.

Een eindverslag over de onderzoekingen van de Rijksopsporing van 1903 tot 1916 en hun uitkomsten verscheen in 1918, en een supplement daarop in 1924. Behalve het in 1901 in Zuid-Limburg gereserveerde gebied werden nog kolenvelden in de Limburgsche en Brabantsche Peel aangewezen als voor toekomstige ontginning in aanmerking komend. Steenkool- en steenzout-terreinen werden ontdekt in den Gelderschen Achterhoek en in Twente. En tenslotte werden aanwijzingen verkregen omtrent het voorkomen van andere nuttige delfstoffen — waaronder bruinkool, materialen voor cementbereiding en andere — in Zuid-Limburg.

Bij de wet van 20 Juni 1924 Stbl. no. 307 werden de opsporingen in Nederland weer vrij gegeven, hoewel niet meer op de wijze als vóór 1903 het geval was (vergel. hoofdstuk XIX).

Den 1en Januari 1908 werd door de R.O.v.D. een bureau opgericht te Heerlen, in het midden dus van het opkomende mijngebied, waartoe groote noodzaak bestond. Toen de Rijksopsporing in 1924 werd omgezet in den „Rijks Geologischen Dienst” met zetel te Haarlem, bleef dit bureau te Heerlen bestendig.

De Rijks Geologische Dienst onder leiding van dr. ir. P. Tesch te Haarlem heeft volgens den Staatsalmanak ten doel: het systematisch bijeenbrengen en verwerken van alle gegevens, die op den geologischen bouw van Nederland betrekking hebben, alsmede het dienstbaar maken van de verkregen kennis aan de ontginning van de beschikbare minerale hulpbronnen van dit land. Hiertoe is zijn taak:

- 1e. De samenstelling van de geologische kaart van Nederland, schaal 1 : 50.000.
- 2e. Geologische voorlichting van het Rijk en zijn organen, alsmede van andere lichamen en particulieren.
- 3e. Bevordering van de wetenschappelijke geologische kennis van den bodem.

In de praktijk komen de werkzaamheden van dezen Dienst nagenoeg uitsluitend neer op de vervaardiging van de geologische kaart.

Het bureau te Heerlen kwam in 1924 onder leiding van dr. W. J. Jongmans. Intusschen won geleidelijk de overtuiging veld, dat dit bureau anders moest worden georganiseerd om nauwe samenwerking met de kolenmijnen te verkrijgen. Na lange besprekingen werd in 1924 besloten het filiaal van den Geologischen dienst te Heerlen als zoodanig op te heffen en daarvoor een nieuw kantoor in de plaats te stellen, dat vóór alles in het belang der Limburgsche mijnen zou werkzaam zijn. Hierdoor kon een systematisch onderzoek worden doorgevoerd en meer nuttig effect van de werkzaamheden worden verkregen dan tevoren. Het tegenwoordige Geologisch Bureau voor het Nederlandsche Mijngebied is nu een stichting van alle kolenmijnen in Zuid-Limburg, die in de kosten ervan bijdragen evenredig naar de respectieve steenkool-producties. Deze uitgaven vormen weliswaar slechts een klein gedeelte der productiekosten van elke mijn, maar drukken in crisistijden toch nog zwaar genoeg op de exploitatie-rekeningen der particuliere ondernemingen. Ook de Staat draagt een deel der kosten, onder voorwaarde dat ook aan zijn organen wanneer noodig geologische adviezen worden verstrekt.

Het werk van het Bureau is: geologische onderzoekingen in

het Mijng gebied. Elke mijn heeft het recht te verlangen dat in haar ondergrondse werken onderzoekingen worden ingesteld, waarvan zij de resultaten tot haar beschikking krijgt. Veel en veelzijdig is tot nog toe het werk geweest van het Bureau, waarvan de organisatie bij verschillende gelegenheden in het buitenland als voorbeeld gesteld en ter navolging is aanbevolen. De leiding van de werkzaamheden berust bij den reeds genoemden directeur, die door een aantal medewerkers wordt bijgestaan, terwijl toezicht daarop wordt uitgeoefend door een raad, bestaande uit vertegenwoordigers der particuliere en Staatsmijnen en een vertegenwoordiger van de regeering.

Eenige jaren geleden is in de organisatie van de lichamen te Haarlem en te Heerlen nog een wijziging gebracht: met ingang van 1 Januari 1936 werd opgericht De Geologische Stichting te 's-Gravenhage, waarin zijn vereenigd vroegere Geologische Dienst en Geologisch Bureau, en die tot doel heeft:

1e. het voltooiën van de geologische kaart 1 : 50.000 en het verzamelen en bewaren van alle gegevens die voor deze kaart van belang kunnen zijn,

2e. het verrichten van geologisch onderzoek in het Mijng gebied,

3e. het uitvoeren van opdrachten en geven van adviezen op haar gebied.

De Stichting bestaat uit twee afdelingen:

I. Afdeling Geologische Kaart.

II. Afdeling Geologisch Bureau voor het Mijng gebied.

Elk dezer afdelingen verricht de werkzaamheden, zooals die tevoren door den Geologischen Dienst resp. Geologisch Bureau werden uitgevoerd; ook aan de leiding en inrichting is niets veranderd.

Het bestuur der Stichting bestaat uit 9 personen, waarvan 5 benoemd door den minister van Waterstaat, 2 door de directie van de Staatsmijnen worden aangewezen en 2 door het bestuur van de Vereeniging tot behartiging van de belangen der Limburgsche mijnindustrie (welke alle particuliere mijnen omvat).

Wat door den toenmaligen minister met deze fusie werd beoogd is voor een buitenstaander niet duidelijk, haar voordeelen springen zeker niet aanstonds in het oog. Aangenomen mag worden, dat de regeling is geschied op grond van begrootingstaktiek in verband met bezuinigingspolitiek en eigenlijk niet veel te beteekenen heeft. Men kan dan ook moeilijk veel waardeering hebben voor deze typisch democratische en bureaucratische „ordening”!

Reorganisatie en ook centralisatie van den Rijks Geologischen Dienst — en van alle officieele lichamen, die met den Nederlandschen mijnbouw bemoeienis hebben — zal ongetwijfeld noodig zijn, maar hiervoor zou het vroegere bewind toch nooit de juiste oplossing hebben weten te vinden. Dit zal nu de taak van de nieuwe regeering zijn, die tegelijkertijd de werkzaamheden van den Geologischen Dienst een belangrijke uitbreiding zal geven, zooals in de volgende hoofdstukken te lezen valt.

Ook de positie van het Geologisch Bureau voor het Mijngebied behoort afdoende geregeld te worden. Deze instelling sticht onder de bekwame leiding van Prof. Dr. Jongmans behalve wetenschappelijk ook veel practisch nut, en is van het grootste belang in een district waar zich zulk een prachtige kolenindustrie ontwikkeld heeft als Zuid-Limburg.

Door de Rijksopsporing van Delfstoffen zoowel als door latere onderzoekingen is met meer of minder groote zekerheid de aanwezigheid aangetoond van verschillende soorten delfstoffen in den bodem van Nederland.

Hierachter zullen nu in beschouwing worden genomen — elk in een afzonderlijk hoofdstuk — het voorkomen van steenkool en dat van de overige nuttige mineralen.

II STEENKOOL-AFZETTINGEN

In ons land komen de ontginbare steenkoollagen voor in het Carboon, op één na (n.l. het Perm) de bovenste afdeeling van het Paleozoicum. Dit Nederlandsche Carboon vormt slechts een klein gedeelte, enkele randen als het ware, van de groote Noordwest-Europesche formatie, welke ontginning zoo belangrijk tot de wereldproductie bijdraagt.

Fig. 1

Op de kaart Figuur 1 is aangegeven het carbonische kolengebied van West-Duitschland (Ruhrgebied en Wurmgebied), Noord-Frankrijk, België en Nederland, zooals dat bekend is door ontginning en door geologisch onderzoek.

Wat Nederland betreft zijn aangetoond — naar stijgende belangrijkheid — de steenkoolterreinen nabij Winterswijk, in de Peel, en in Zuid-Limburg. Zij zullen hierachter in deze volgorde worden beschreven.

Geldersche Achterhoek

Het aan den dag treden van oudere gesteenten in de omgeving van Winterswijk gaf aan de Rijksopsporing van Delfstoffen aanleiding tot het instellen van een nader onderzoek, waarbij ook boringen en enkele diepboringen werden uitgevoerd. Hierdoor werd de aanwezigheid van steenkool — en tevens in hogere lagen van steenzout — aangetoond. Voor de kolen kon voorloopig een veld worden aangewezen ter grootte van 7.000 H.A., waarin de bovenkant der productieve formatie voor het zuidelijk gedeelte op een diepte van 1000 M. en voor het noordelijk gedeelte op 1300 M. ligt. Bovendien is door een latere diepboring meer westelijk op slechts 700 M. reeds Carbon aangetroffen. Mogelijk zijn hier dus kolenvoorraden aanwezig, die beter economisch ontginbaar zijn, echter staat dit door gebrek aan gegevens nog niet vast. Ongetwijfeld is 1000—1300 M. een groote diepte, maar eventueele schachtbouw zou in dit terrein door de betrekkelijk geringe waterhoudendheid der bovenlagen niet op byzonder groote moeilijkheden stuiten. De koollagen (er zijn er 4 aangeboord, elk van ongeveer 1 M. dikte) liggen vrijwel horizontaal, maar er zijn storingen aanwezig. De kool heeft een hoog gasgehalte, van 34—37%, en staat daarmee dus juist op de grens van wat men noemt de gaskolen en de gasvlamkolen. In het Eindverslag der R. O. v. D. wordt tot op 1400 M. diepte een ontginbare kolenvoorraad van 320 millioen ton berekend. Op grootere diepte zijn ongetwijfeld over een aanmerkelijke oppervlakte in den Achterhoek en in Twente nog kolenafzettingen aanwezig, maar zekerheid bestaat daaromtrent vooralsnog niet.

Vermeld moge hier nog worden dat in 1930 aan de N.V. Nederlandsche Maatschappij tot het verrichten van Mijnbouwkundige Werken te Haarlem en aan de bankiers Hope & Co. te Amsterdam werd verleend de concessie „Gelria” voor ontginning van steenkool en steenzout, groot ruim 10.000 H.A. en gelegen binnen de gemeenten Winterswijk, Lichtenvoorde, Groenlo en Eibergen.

Peel-gebied

Gedurende de Rijksopsporing zijn in deze streek aan weerskanten van de Maas vele diepboringen uitgevoerd benevens een zeer groot aantal minder diepe peil- en verkenningsboringen, zoodat een goed inzicht verkregen werd in den geologischen bouw van dit gedeelte onzer zuidoostelijke provinciën. Twee kolenhoudende terreinen zijn hier afgebakend kunnen worden, een zeer klein ten Oosten van Roermond bij Vlodrop, en een veel grooter, tusschen de Rijksgrens ten Zuidwesten van Venlo en de spoorlijn Helmond—Venlo, het eigenlijke Peel-veld.

Het mijnveld bij Vlodrop

Dit omvat de noordoostelijke gedeelten der gemeenten Melick-Herkenbosch en Vlodrop, ongeveer het geheele, ter hoogte van Roermond sterk naar het Oosten uitspringende stukje van de provincie Limburg — zie Figuur 2, welke kaart evenals alle volgende geologische kaarten ontleend is aan het Eindverslag en andere verslagen der Rijksopsporing van Delfstoffen. De Oostgrens van het terrein is dus de Rijksgrens met Duitschland, terwijl de westelijke begrenzing natuurlijk is, n.l. gevormd wordt door een breuklijn, waarlangs het Carboon naar het Westen toe in practisch onbereikbare diepten is weggezakt. De grootte van het terrein kan op 1000 H.A. worden gesteld. De deklagen hebben een dikte van 400—450 M.; door hun waterhoudendheid zullen zij aan den bouw van de noodige schachten wel ernstige maar toch geenszins onoverkomelijke moeilijkheden in den weg leggen. De koollagen zijn weinig of niet geplooid en liggen derhalve vrijwel horizontaal. Volgens berekening zullen tusschen 450 en 700 M. aanwezig zijn

ongeveer 60 millioen ton steenkool met 14—18% gasgehalte (dus half magere kolen), 5 M. totale kooldikte in lagen van 0,55 tot 3,50 M. Daaronder volgen dan de nog niet ontsloten diepere zones van het Carboon, waarin stellig nog enkele

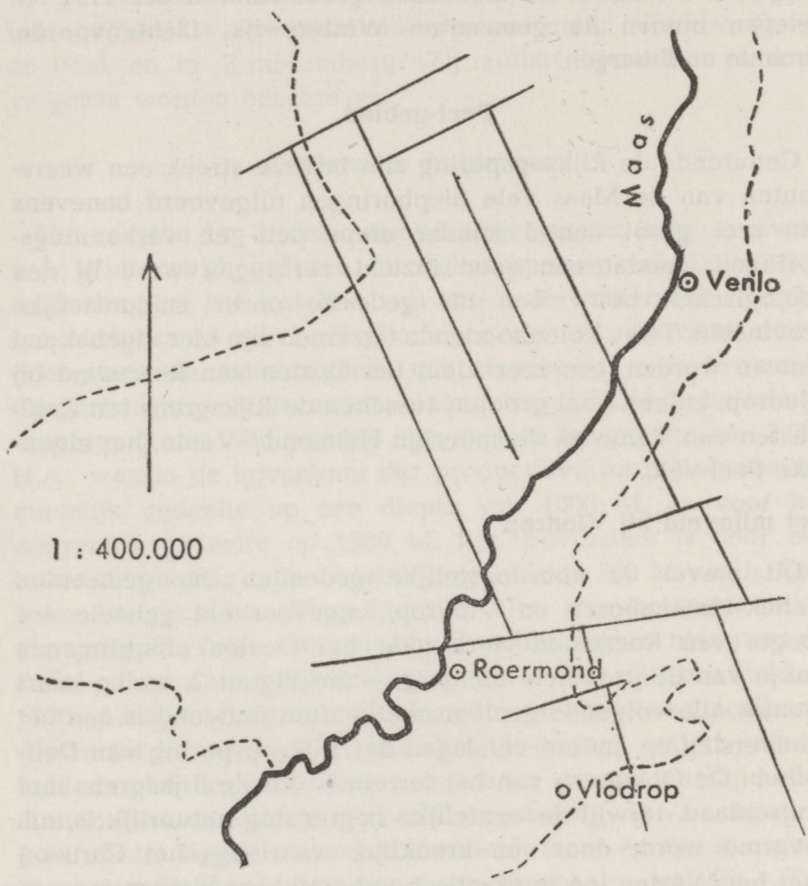

Fig. 2

ontginbare lagen te verwachten zijn. Ramingen van dezen kolenvoorraad zijn natuurlijk niet te geven.

De kwaliteit der kolen schijnt zeer goed, misschien zal men hier goede stoomkolen voor de binnenscheepvaart kunnen winnen. Ook de ligging van een toekomstige mijn ten opzichte

van het spoorwegnet, n.l. direct bij de lijn Roermond—Gladbach, zou gunstig te noemen zijn. Wanneer de hoeveelheid ontginbare kool wat grooter was, zou hier zeker sprake zijn van een veelbelovend mijnveld, dat voor den aanleg van een flinke kolenmijn onmiddellijk in aanmerking komt. Zooals de zaken echter staan, moet men grooter verwachtingen koesteren van de noordwestelijk gelegen terreinen.

Het eigenlijke Peel-mijnveld

Zooals uit Figuur 2 blijkt, vormt dit veld een, tusschen Venlo en Roermond in noordwestelijke richting verloopende rechthoekige strook, alleen in het Zuiden begrensd door de Rijksgrens en verder geheel door breuklijnen. Ten Noordoosten en Zuidwesten is het Carboon langs deze breuken tot op groote diepten weggezakt, naar het Noordwesten toe daalt de formatie meer geleidelijk. De hier aanwezige kolenterreinen hebben een gezamenlijke oppervlakte van 20.000 H.A., waarvan 14.000 met een dikte aan deklagen van 650—800 M., en 6.000 H.A. waarin deze dikte 800—1200 M. bedraagt. De helling der lagen is over het algemeen gering en vermoedelijk naar N.W. tot N.O., dus om het Noorden spelende gericht. Grootere hellingen zijn toe te schrijven aan storingsen, waarvan er verscheidene — grootere zoowel als minder belangrijke — aanwezig zijn. Door de twee binnenste, in N.N.W. richting verloopende breuklijnen wordt het geheele veld verdeeld in drie evenwijdige langgerekte schollen, die onder de geologische benamingen: oostelijke en westelijke Peel-horst en centrale Peel-slenk worden aangeduid. Voor elke strook is een afzonderlijke schatting van den kolenvoorraad gemaakt.

1e. In de oostelijke Peel-horst bevat het noordelijk drie- vierde gedeelte boven 1200 M. diepte een dikte van 4,5 M. kool over 4500 H.A. oppervlak, zoodat aanwezig zijn 230 millioen ton van 14—20% gasgehalte. De deklagen boven het Carboon zijn in het zuidelijk gedeelte ongeveer 700 M. en in het noordelijk gedeelte 900 M. dik. Beneden 1200 M. diepte is de geringe hoeveelheid aanwezige kool te verwaarloozen.

2e. De centrale Peel-slenk heeft 6.000 H.A. oppervlak, waarin de deklagen een dikte bezitten van 650 M. in het Zuiden tot 1200 M. in het Noorden. In de zuidelijke helft is boven 1200 M.

aanwezig een kooldikte van 9,5 M., waaruit is te berekenen een voorraad van 350 miljoen ton kolen met 20—25% gasgehalte. Daaronder bevinden zich dan nog 80 miljoen ton kolen met 14—20% gas. De noordelijke helft kan 6,5 M. ontginbare kool bevatten boven 1200 M., dus een voorraad van 220 miljoen ton met 25—30% gasgehalte. Beneden 1200 M. diepte zijn vermoedelijk aanwezig 230 miljoen ton kool met 20—25% gas.

3e. De westelijke Peel-horst heeft 8.000 H.A. oppervlak, de deklagen hebben hier een dikte van 650 M. in het Zuiden tot 1000 M. in het Noorden. In het zuidelijkste vierdepart is 12 M. kooldikte aanwezig, in het noordelijkste vierde gedeelte slechts 4,4 M. en in het middenstuk 11,5 M. De gezamenlijke kolenvoorraden zijn:

220	miljoen ton met 14—20% gasgehalte
380	„ „ „ 20—25% „
200	„ „ „ 25—30% „
100	„ „ „ 30—35% „

In totaal 900 miljoen ton.

Beneden 1200 M. diepte zijn aanwezig:

50	miljoen ton steenkool met minder dan 14% gas
200	„ „ „ „ 14—20% gas
80	„ „ „ „ 20—25% „
120	„ „ „ „ 25—30% „

Tesamen 450 miljoen ton.

Voor ontginning komen dadelijk in aanmerking de zuidelijke helft van de centrale Peel-slenk met een oppervlakte van 3000 H.A. en het grootste, zuidelijke gedeelte van de westelijke Peel-horst ter grootte van 6000 H.A. Deze terreinen bevatten aanzienlijke hoeveelheden steenkool op niet al te groote diepte. Weliswaar zal de aanleg van schachten hier ongetwijfeld moeilijkheden en groote kosten medebrengen, daar de deklagen zeer sterk waterhoudend zijn. De z.g. bevriesmethode van Poetsch, waarbij kunstmatig een ringmuur van bevroren grond wordt aangelegd rondom de plaats waar de schacht moet komen, zou hier moeten worden toegepast. Deze methode heeft tot op diepten van 600 M. reeds groot succes gehad, en op grond van de elders opgedane ervaringen — o.a. in de tamelijk gelijk-

soortige mijnen van de Belgische Kempen — bestaat dan ook geen reden om schachtaanleg in de Peel onmogelijk te achten.

Zuid-Limburg

In Figuur 1, al is die kaart wel op kleine schaal geteekend, is te zien dat het Zuid-Limburgsche Carboon in directen samen-

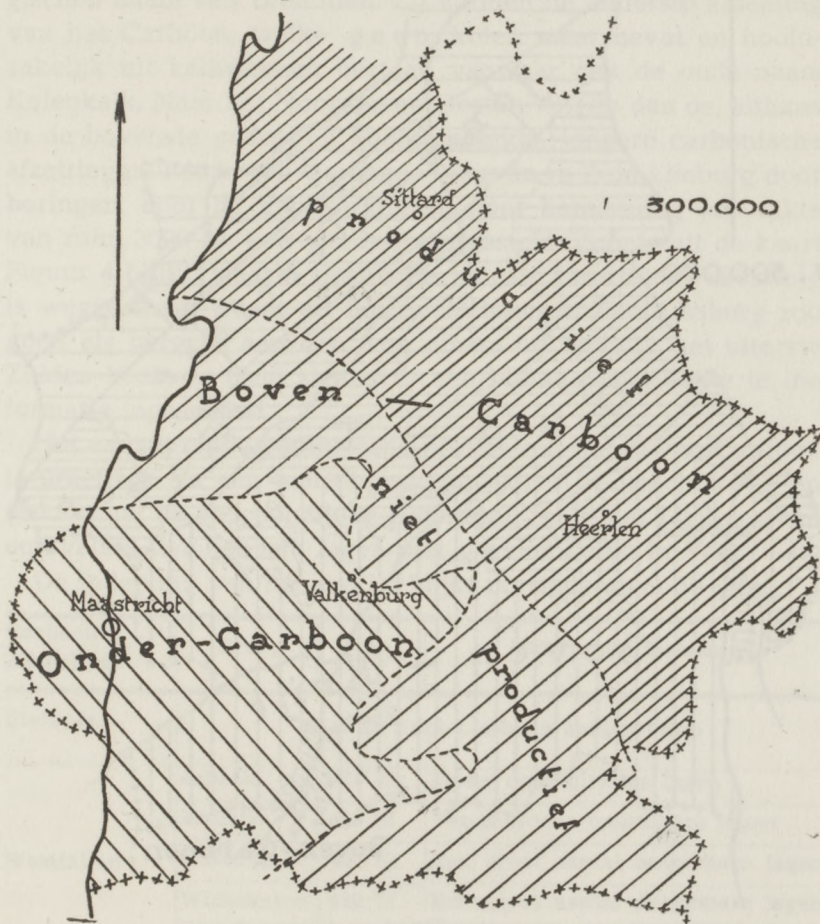

Fig. 3

hang staat met dat van het Akensche gebied en van de Kempen. Van Aken af is hier een naar het Westnoordwesten doorlopende strook aanwezig, die zich voortzet tot bij Woensdrecht

in onze provincie Noord-Brabant. Zeer waarschijnlijk bestaat verder nog samenhang onder de Noordzee door met het Car-

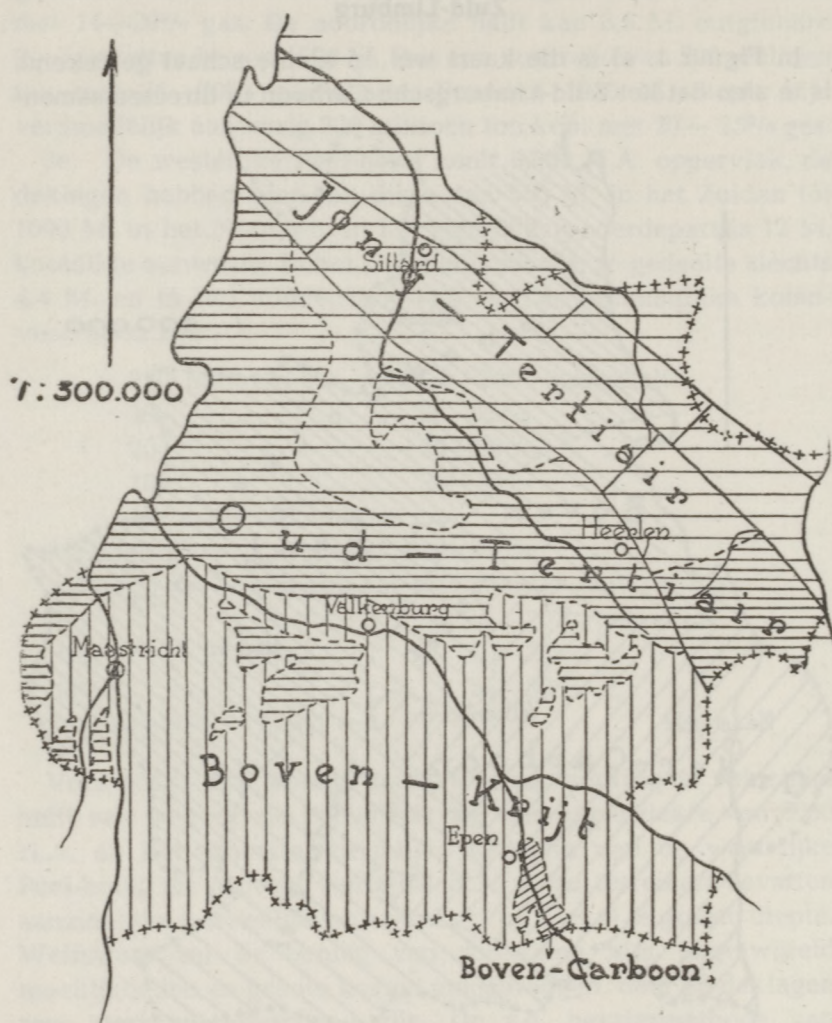

Fig. 4

boon in Engeland. Van het Limburgsche bekken en zijn voortzetting bij Charleroi en Rijssel is deze uitspringende tong gescheiden door het Massief of Plateau van Brabant, dat bestaat uit oudere gesteenten, boven welke geen Carboon meer aan-

wezig is. Hiervan dringt een uitlooper door in het zuidwestelijke gedeelte van Limburg, zooals te zien is in de kaart Figuur 3, die de ligging der opvolgende Carboon-afdeelingen in dit gebied voorstelt, waarbij dan de bedekkende jongere formaties zijn weg gedacht. De oudere gesteenten van het Massief van Brabant die in Limburg optreden worden samengevat onder den geologischen naam van Dinantien. Zij vormen de onderste afdeeling van het Carboon, welke geen kolen meer bevat en hoofdzakelijk uit kalksteenen bestaat, vanwaar ook de oude naam Kolenkalk. Naar het Noorden en Oosten volgen dan de, althans in de bovenste gedeelten kool-houdende, jongere carbonische afzettingen, het Boven-Carboon, waarvan in Zuid-Limburg door boringen, door de mijnwerken en door berekening een dikte van ruim 3000 M. kon worden vastgesteld. Zooals uit de kaart Figuur 4 blijkt, waarin slechts de jongste kwartaire bedekking is weggedacht, treedt dit Boven-Carboon in Zuid-Limburg zoo goed als nergens aan den dag; alleen bij Epen in het uiterste Zuiden heeft de Geul zich over een kleine oppervlakte in die formatie ingesneden.

Het aangetoonde geologische profiel van het Boven-Carboon is practisch als een aaneengesloten geheel te beschouwen en reikt vanaf de onproductieve Kolenkalk tot in het Limburgsche equivalent der hoogste lagen met gasvlamkolen in Westfalen.

De indeeling van het profiel blijkt uit onderstaande tabel.

Carboon-Afdeeling	Groep	Dikte	Aanwezige Steenkool
Stefanien	Niet in Zuid-Limburg aangetroffen		
Westfalen	Jabeek	550 M.	Meest onontginbare lagen
	Maurits	400 M.	Verscheidene ontginbare lagen
	Hendrik	420 M.	Een groot aantal ontginbare lagen
	Wilhelmina	410 M.	Een groot aantal ontginbare lagen
	Baarlo	450 M.	Slechts enkele ontginbare lagen
Namurien	Epen	800 M.	Geen ontginbare lagen, slechts enkele onbelangrijke laagjes
Boven-Carboon	Gulpen		
Onder-Carboon Dinantien	Kolenkalksteen		Geen koollagen bevattend

De onderste, tot het Namurien behorende groepen van het Boven-Carboon bevatten evenmin kool als de Kolenkalk. Die formatie (dus het niet-productieve Boven-Carboon) is in kaart 3 aangegeven naar het Noordoosten direct op het Onder-Carboon aansluitend, terwijl nog verder oostelijk volgt het productieve Boven-Carboon, in welk gebied alle mijnen gelegen zijn.

De diepste koollaag is in het Baarlo, op bijna 1000 M. boven het Onder-Carboon en de hoogst gelegene in de Jabeek-groep, ongeveer 2000 M. hooger in het geologisch profiel. Op dit pakket van 2000 M. komen meer dan 60 koollagen voor, waarvan echter vele door hun geringe dikte niet ontginbaar zijn en ook een groot aantal niet over belangrijke afstanden doorlopen. In de mijnen zijn slechts de lagen uit de 3 middelste groepen, Maurits, Hendrik en Wilhelmina bekend, totaal een kleine 40 stuks, en dan nog niet eens over het geheele mijngebied. Gemiddeld kan men aannemen dat over 7,5 M. dikte ontginbare steenkool aanwezig is.

Het Carboon is tengevolge van den druk der bodembewegingen vooral in het zuidelijk gedeelte sterk geplooid, meer naar het Noorden toe zijn de golvingen zwakker. De anticlinalen of zadels verlopen over het algemeen in de richting N.O.—Z.W. Bovendien is het kolenterrein sterk gebroken. In de richting N.W.—Z.O. werden een aantal lange breuklijnen geconstateerd, waarvan in Figuur 4 enkele belangrijke zijn aangegeven: Sandgewand, Feldbiss en Storing van Heerlerheide. Dwars op deze loopen nog vele andere breuklijnen, die veel korter zijn. Zooals uit de profielen in kaart 5 blijkt (die als ideaal te beschouwen zijn), wordt de formatie door deze breuken verdeeld in schollen, waarbij de koollagen naar het N.W. zoowel als naar het N.O. toe wegzakken. Noordelijk van Sittard zijn op ontginbare diepten dan ook geen kolen meer te verwachten. De Carboon-plooiingen zijn in de profielen niet ingeteekend om deze niet te overladen. Wel is daarin aangegeven hoe op het Carboon de jongere Krijt-formatie — en in het N.W. en N.O. ook het Trias — ligt, dat weer door jongere afzettingen overdekt is.

In het Eindverslag der Rijksopsporing van Delfstoffen zijn

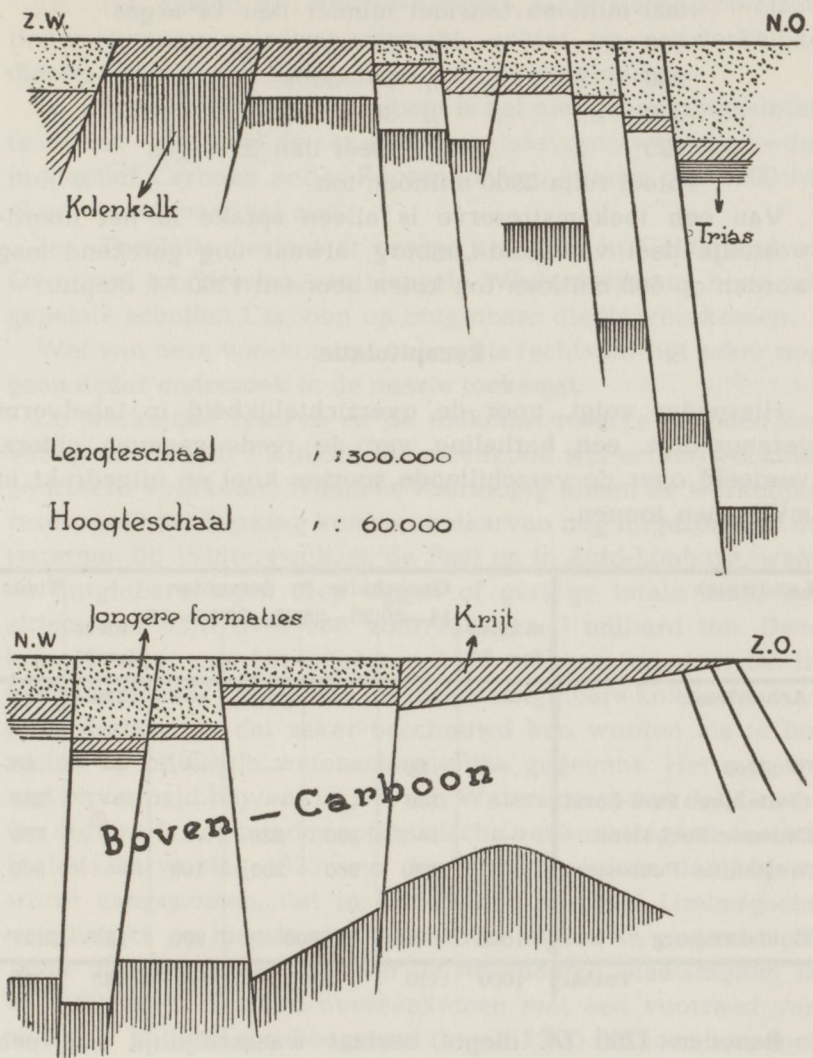

Fig. 5

berekeningen uitgevoerd voor de totale hoeveelheid steenkool in Zuid-Limburg aanwezig, die leiden tot 3.166 miljoen ton boven 1200 M. diepte na aftrek van de totale productie tot en met 1916. Tegenwoordig, 25 jaren later, zou men den voorraad kunnen stellen op:

1000	millioen ton met minder dan 14 ^o / _o gas
600	" " " 14—20 ^o / _o gas
900	" " " 20—30 ^o / _o "
300	" " " 30—35 ^o / _o "
125	" " " meer dan 35 ^o / _o gas

Totaal ruim 2900 miljoen ton.

Van een toekomstreserve is alleen sprake in het noordwestelijk deel van Zuid-Limburg, alwaar nog gerekend mag worden op 600 miljoen ton kolen beneden 1200 M. diepte.

Recapitulatie

Hieronder volgt, voor de overzichtelijkheid in tabelvorm gerangschikt, een herhaling van de reeds gegeven cijfers, verdeeld over de verschillende soorten kool en uitgedrukt in miljoenen tonnen.

Landstreek	Gasgehalte in percenten					Totaal	
	minder dan 14	14—20	20—25	25—30	30—35		meer dan 35
Achterhoek	—	—	—	—	—	320	320
Vlodrop	—	60	—	—	—	—	60
Oostelijke Peel-horst	—	230	—	—	—	—	230
Centrale Peel-slenk	—	—	330	220	—	—	550
Westelijke Peel-horst	—	220	380	200	100	—	900
Zuid-Limburg	1000	600	900	300	125	—	2925
Totaal	1000	1110	2030	400	445	—	4985

Beneden 1200 M. diepte bestaat waarschijnlijk nog een reserve voor de toekomst in de Peel van 760 miljoen ton en in Zuid-Limburg van 600 miljoen, totaal 1.360 miljoen ton. Van de terreinen bij Vlodrop en bij Winterswijk zijn over deze voorraden geen cijfers te geven.

Bovendien worden in genoemd Eindverslag als nog waarschijnlijke of mogelijke vindplaatsen van steenkool, hoewel niet direct aangetoond, opgenoemd:

1e. Het gebied van Buurse-Hengelo, waar stellig koolafzettingen kunnen worden verwacht, echter op aanmerkelijke diepte, nabij de grens van economische ontginning.

2e. In westelijk Noord-Brabant is het niet geheel uitgesloten te achten — hoewel de aanwijzingen daarvoor zwak zijn — dat productief Carboon onder Roosendaal op minder dan 1200 M. diepte bereikbaar zal zijn.

3e. Tenslotte bestaat er eenige kans dat in Gelderland en Overijssel ten Westen van Hengelo-Winterswijk nog hoog opgeperste schollen Carboon op ontginbare diepte voorkomen.

Wat van deze voorkomens bekend is rechtvaardigt zeker nog geen nader onderzoek in de naaste toekomst.

De werkelijke reserve en de toekomst-reserve tesamen bevatten dus rond 6,3 milliard ton steenkool, wat echter wel ruim getaxeerd voorkomt. Wanneer voorloopig alleen de werkelijke reserves in aanmerking komen en daarvan nog uitgezonderd de terreinen bij Winterswijk, in de Peel en in Zuid-Limburg, waar de ontginbare lagen diep liggen of geringe totale dikte bezitten, dan blijft over een voorraad van 3 milliard ton. Deze komt overeen met het cijfer van 3.100 millioen ton, door Dr. Ir. Gelissen in 1932 opgegeven als direct ontginbare kolenvoorraad in Nederland en dat zeker beschouwd kan worden als te berusten op officieele wetenschappelijke gegevens. Het mag nu niet onvermeld blijven dat Dr. van Waterschoot van der Gracht ten deze zelfs nog minder optimistische verwachtingen koestert. In het jaarverslag 1933 van den hoofdingenieur der Mijnen wordt aangenomen, dat in het Zuiden van het Limburgsche mijn-district de meeste der bestaande mijnen in ongeveer 30 jaren uitgeput zullen zijn, en de noordelijke Staatsmijnen in 60 à 90 jaren! Dit zou overeenkomen met een voorraad van slechts 1 milliard ton hoogstens (tegen 1.700 millioen ton door Dr. Gelissen genoemd), na welker ontginning slechts de minder gunstig (dieper) gelegen kolen in de Peel en den Achterhoek zouden overblijven. Betrekkelijk spoedig zou dus de kwestie der ontginning van de eerstgenoemde velden reeds ernstig onder de oogen gezien dienen te worden.

Het zal natuurlijk verstandig zijn om de lagere raming aan te nemen als uitgangspunt voor verdere beschouwingen. In dien

gedachtengang zou dan de direct ontginbare voorraad steenkool in geheel Nederland op niet hooger dan ongeveer 1,6 milliard ton mogen worden aangenomen. Dit komt overeen met nauwelijks 200 ton per inwoner, bij een verbruik van nog niet 2 ton per jaar (dat echter wellicht kan stijgen). Wanneer men het eerstgenoemde cijfer vergelijkt met die van Duitschland of Engeland (om van de Vereenigde Staten maar niet eens te spreken), dan moet erkend worden dat de Natuur ons land niet al te kwistig met steenkool heeft bedeed. Met dien betrekkelijk geringen voorraad zal intuschen altijd rekening dienen te worden gehouden, zoodat van een versnelde uitputting nooit sprake mag zijn. Het is weliswaar geenszins uitgesloten, dat over een kleine eeuw de techniek reeds zoodanige vorderingen zal hebben gemaakt, dat de aanleg van schachten door drijfzand ook tot grooter diepte dan 600 M. geen onoverkomelijke bezwaren meer biedt, en ook dat ontginning tot b.v. 1500 M. diepte niet meer zulke afschrikwekkende perspectieven vertoont als tegenwoordig nog het geval is. De voornaamste moeilijkheden verbonden aan kolenmijnbouw op groote diepten zijn wel de volgende:

- 1e. In sommige gevallen de toenemende hoeveelheid water in het gesteente,
- 2e. het bezwaarlijke ophijschen door de schachten,
- 3e. de stijgende temperatuur,
- 4e. de toenemende gesteentedruk.

De onder 1e, 2e en 3e genoemde bezwaren hebben hoofdzakelijk hogere productiekosten tengevolge, zoodat de mogelijkheid van kolenwinning op groote diepten ook nauw verband houdt met de kolenprijzen. De succesvolle bestrijding van den druk in minder vaste gesteenten is echter behalve een economische, ook een technische kwestie, die zelfs bij den tegenwoordigen stand der techniek nog niet altijd bevredigend is opgelost. Er bestaat echter geen reden om in dit opzicht de toekomst niet met vertrouwen tegemoet te zien. Elk tijdperk heeft binnen zekere grenzen zijn kritische diepte voor steenkool-ontginning, en het zal ook den Nederlandschen ingenieurs van de toekomst wel zijn toevertrouwd deze grens zoo ver mogelijk te trekken. Op het Internationaal Geologisch Congres

te Toronto in 1913 werden reeds door de meeste staten ramin-
gen van hun kolenvoorraden gegeven tot 1500 M., op welke
diepte men in de toekomst de steenkool nog ontginbaar achtte.
Een halve eeuw of driekwart eeuw na dat jaar zijn er dus
wellicht reeds een aantal mijnen, die uit genoemde diepte
produceeren.

Het is nu van belang hier op te merken dat de, in deze laatste
bladzijden gegeven beschouwingen voor een groot gedeelte
hun waarde zouden verliezen wanneer de Nederlandsche stam
naar volksche beginselen in één staat werd vereenigd. Een
samenvoeging van de steenkoolindustrieën in de Vlaamsche
provincies en in Nederland zou inderdaad van zeer belangrijke

Fig. 6

gevolgen voor de volkshuishouding zijn, zooals door het onderstaande moge worden verduidelijkt.

Het Noorden van het tegenwoordige België heeft als eenige delfstofafzetting van beteekenis de steenkoollagen in de Kempen, maar deze vertegenwoordigen dan ook een ontzaglijke waarde. Door de onderzoeken die hier vanaf 1901 werden ingesteld is het bestaan aangetoond van een kolengebied, dat zich vanaf den linkeroever der Maas ter hoogte van onze Staatsmijn Maurits als een West-Noordwest verloopende strook uitstrekt met een breedte van 14 tot 18 K.M. en een lengte van 75 K.M. (zie de kaart Figuur 6). De ontginbare kolenterreinen beslaan een oppervlakte van 75.000 H.A., waarvan 20.000 H.A. door den Belgischen Staat werden gereserveerd. De schattingen van den aanwezigen voorraad loopen uiteen van 12 tot 14 milliard tonnen, terwijl Wallonië geen grooter reserve bezit dan ongeveer 1½ milliard tonnen!

De dikte der lagen is gewoonlijk 1 à 2 M., wat geen ongunstige afmeting voor exploitatie is. Er zijn echter ook wel lagen van 2½ M., zelfs van ruim 3 M. geconstateerd. De helling is gering: 8—10°, de ligging overigens regelmatiger dan in de Waalsche terreinen. Daarentegen ligt de steenkool tamelijk diep, het eerste pakket lagen op 500—850 M. en het onderste op 1200—1500 M. Overal schijnen zware waterrijke grondlagen voor te komen, hetgeen groote moeilijkheden gaf bij den aanleg der schachten. Deze geschiedde middels de z.g. bevriesmethode, tot zelfs op 635 M. diepte.

De kool is over het algemeen nog gasrijker dan die van onze noordwestelijke Staatsmijnen. Het gasgehalte is 15—42 %, dat van de tegenwoordig gewonnen steenkool 18—35 %. Magerkolen ontbreken dus geheel, daarentegen bestaat er een groote rijkdom aan vetkolen en juist de zoo waardevolle cokeskolen. Het aschgehalte is 5—7 %.

In 1917 werd in de Kempen de eerste kool gedolven, en vóór den oorlog bestonden er 6 mijnen, die aan 19.000—20.000 arbeiders — waaronder c.a. 500 Nederlandsche — werk gaven. De productie was gedurende 1936: 6,2 miljoen ton, dat is 22 % van de totale Belgische productie. Met de bestaande installaties

werd het mogelijk geacht over enkele jaren geregeld 10—12 miljoen ton te winnen.

Het is zeker niet overdreven te beweren dat hier onder den Vlaamschen grond een zeldzaam kolengebied aanwezig is, waarvan de ontginning in verband met dat ten Oosten van de Maas de schoonste vooruitzichten opent. In alle gevallen zou de toevoeging van 12—14 milliard ton steenkool aan de bestaande reserve in Zuid-Limburg — die hierdoor vele malen vergroot zou worden — een radicale verandering brengen in de berekeningen en vooruitzichten, gebaseerd op den tegenwoordigen toestand.

III

ANDERE NUTTIGE DELFSTOFFEN

Behalve naar steenkool zijn sedert het begin van deze eeuw ook onderzoekingen ingesteld — van Staatswege zoowel als door particulieren — naar het voorkomen van andere waardevolle mineralen. Hieronder zullen worden vermeld de resultaten van de opsporingen naar:

Steenzout

Bruinkool

Bouwgesteenten

Ertsen

Petroleum

Slechts de drie eerstgenoemde van deze worden in Nederland ontgonnen.

Niet besproken zullen dus hier worden de verschillende voorkomens van zanden, geschikt voor glas- en aardewerk-fabrieken, steenbakkerijen, gieterijen, enz., van kleisoorten waaruit baksteen en vuurvaste steen kunnen worden vervaardigd, van kalksteen geschikt om kalk uit te branden, en van natuurlijke materialen voor de portland-cementfabrikatie. De winning van deze grondstoffen kan niet meer tot mijnbouw gerekend worden, zoodat zij buiten het kader van dit werk vallen. Literatuur daarover is te vinden in het reeds genoemde Eindverslag der Rijksopsporing van Delfstoffen, en elders.

Steenzout

Het onderzoek naar het voorkomen van steenzout in ons land door de R. O. v. D. is hand in hand gegaan met de exploratie naar steenkool, en geschiedde dus ook door vele ondiepe boringen en eenige diepboringen. In den Gelderschen Achterhoek en in het zuidoostelijk deel van Overijssel werd het

steenzout aangetroffen in ontzaglijke hoeveelheden boven de steenkolenformatie.

Steenzout komt binnen onze landsgrenzen voor in twee geologische afdeelingen, die naar boven toe op het Carboon volgen: in het Perm — en wel in de hoogste, de Zechsteinformatie — en in de nog jongere Trias, n.l. in de bovenste etage van het Bontzandsteen, ook wel Röt genoemd. Tusschen de zoutbanken in deze twee geologische formaties ligt een steriele zone van aanzienlijke dikte.

Om Winterswijk werd in een sterk gebroken, dus uit vele schollen bestaand terrein permisch zout aangetroffen. Dit ligt hier in een z.g. horst, een opgeschoven schol, en wel op diepten van 700 M. in het Zuiden tot 1200 M. in het Noorden, en slechts ruim 500 M. ten Westen van Winterswijk. Het materiaal bestaat hoofdzakelijk uit chloornatrium. Daarnaast treden ook wel kali- en magnesium-zouten op, die verder oostelijk in Duitschland van zoo groot economisch belang zijn, maar hier slechts in dunnere lagen en in snoeren. Over de geheele dikte van de steenzoutlaag wordt dan het gemiddelde kaliumgehalte niet meer dan eenige percenten. Er bestaat wel eenige kans dat ook in Nederland kali-rijkere en armere plekken afwisselen, zoodat de hoop op kalizouten uit eigen bodem niet geheel behoeft te worden opgegeven. Om dit uit te maken zullen echter alle punten waar de permische zoutformatie behoorlijk bereikbaar is grondig moeten worden onderzocht. Voorloopig moet de aandacht gevestigd blijven op het gewone natriumzout, dat intusschen voor de fabricatie van tafelzout, soda en andere producten toch ook van groot belang is.

Wanneer een gemiddelde dikte van dit steenzout onder Winterswijk van 150 M. wordt aangenomen, is over een oppervlak van 7000 H.A. de aangetoonde hoeveelheid niet minder dan 22 milliard ton! De Röt-formatie werd niet bepaald aangetoond, echter bestaat er zeer veel kans dat zij ook aanwezig is, in het noordelijk gedeelte van dit gebied.

In het terrein Buurse-Hengelo is het juist het omgekeerde geval. Hier werd op ten hoogste 400 M. diepte in eveneens sterk gebroken formaties het Röt aangetroffen met een steenzoutlaag van naar schatting 20 M. dik. Over een

oppervlak van 5500 H.A. zou de totale hoeveelheid zout dan bedragen ruim 2 milliard ton. Ongeveer 600 M. dieper liggen de permische zoutlagen, welke door de R. O. v. D. niet bepaald aangetoond werden, al zijn ze ongetwijfeld aanwezig. Van de hoeveelheden steenzout in die andere afzettingen is dus ook geen schatting te maken.

Bruinkool

Hoewel het voorkomen van bruinkoolafzettingen in Zuid-Limburg reeds langen tijd bekend was, toonde men daarvoor in ons land eerst sedert het begin dezer eeuw eenige belangstelling. Een aantal concessies werd in dien tijd aangevraagd, waarvan slechts een, Carisborg, in 1906 werd verleend. Andere volgden eerst in 1917 en 1918. Gedurende den wereldoorlog werd een zeer groot aantal exploratie-boringen verricht, waardoor men nu in staat is zich een duidelijk beeld van het Nederlandsche bruinkoolvoorkomen te vormen.

De afzettingen in ons land vormen slechts het minder waardevolle westelijke gedeelte van het groote Nederrijnsche bruinkolengebied, een der 11 bruinkoolterreinen die Duitschland bezit. De belangrijkheid van dit gebied blijkt uit zijn getaxeerden voorraad, die 17,7 milliard ton bedraagt, bij een totale reserve aan bruinkool in Duitschland aanwezig van 56,8 milliard ton. Het 2500 K.M.² groote veld bevat slechts één bruinkoollaag van 40—70, soms 100 M. dikte, die zich echter naar het Noorden en Westen, dus ook in ons Limburg, in verscheidene dunnere lagen splitst. Aan de randen komt de kool zóó dicht aan de oppervlakte, dat zij in open groeven gewonnen kan worden, in het midden van het gebied zijn de dekkende lagen 200—500 M. dik, zoodat alleen winning door diepmijnbouw mogelijk is.

De bruinkoolafzetting is gebonden aan het onderste gedeelte van het Mioceen, het oudste Jong-Tertiair, dat in het noord-oostelijk gedeelte van Zuid-Limburg overheerscht, zie Fig. 4. De verleende concessies — met ontginbare bruinkool dus — liggen in een smalle strook, die van de omgeving van Eyselshoven nabij de grens in noordwestelijke richting verloopt. In de, hoofdzakelijk uit fijne lichtgekleurde zandsoorten bestaande

formatie van het Oud-Mioceen, komt de bruinkool in drie op verschillende diepten gelegen zones voor. Er is hier echter geen sprake van over groote afstanden zich in gelijkmatige dikte uitstrekkende lagen, zooals in de bekende bruinkoolontginningen bij Keulen kunnen worden waargenomen, maar van geïsoleerde lensvormige afzettingen met beperkte horizontale afmetingen. De Limburgsche bruinkool-bekkens zijn dan ook betrekkelijk klein, terwijl daarbij de dikte der lagen in verhouding tot die van het bedekkende materiaal vrij gering is. Al werd ook in een enkele ontginning lokaal wel 17 M. bruinkooldikte geconstateerd, gemiddeld bedraagt deze toch niet meer dan ongeveer 7 M. — bij 10 M. of meer dikte der deklagen. In Duitschland heeft men daarentegen verhoudingen als: 63 M. kool en 17 M. bedekking, in één ontginning zelfs resp. 103 M. en 63 M. Weliswaar bestaan er ook exploitaties onder minder gunstige verhoudingen zooals 1 : 3, 1 : 5 en zelfs erger, maar dergelijke afzettingen loopen dan over groote afstanden door, zoodat de ontginning op groote schaal gedreven kan worden. De Nederlandsche bruinkool-industrie verkeert zodoende wel in byzonder ongunstige positie.

Het watergehalte van de bruinkool bedraagt ongeveer 50% en het aschgehalte 8%. De verbrandingswaarde kan dan ook niet hoog zijn, zij bedraagt 2000—2500 caloriën. Toch is de kool van goede kwaliteit; de bovenste laag staat over een dikte van 75 c.M. gewoonlijk uit een korrelige massa (Rieselkohle), het onderste grootste gedeelte kan echter goede stukkolen opleveren (Knabbelkohle). In alle groeven zijn recht overeind staande boomstammen aangetroffen, hier en daar ook wel liggende. Aan het autochthone karakter van verreweg het grootste gedeelte dezer afzetting bestaat dus geen twijfel.

De nog aanwezige, dadelijk beschikbare voorraad aan bruinkool wordt geraamd op ongeveer 5 millioen ton, een zeer onbelangrijke hoeveelheid, die geen enkel perspectief kan opleveren.

Bouwgesteenten

Voor deze groep van nuttige delfstoffen in Nederland geldt hetzelfde als wat ook ten aanzien van het ertsvoorkomen kan

worden geconstateerd: vooralsnog is Zuid-Limburg wel de eenige streek waar zij in bruikbare hoedanigheid en in ontginbare hoeveelheid, ligging enz. kunnen worden aangetroffen.

De eenige uitzonderingen hierop vormen wellicht eenige vindplaatsen van ouder gesteente in den Achterhoek en in Zuid-Overijssel, welke echter geringe beteekenis hebben. Overigens komen die oudere formaties slechts in het uiterste Zuid-oosten van ons land met eenigszins harde en vaste gedeelten over betrekkelijk groote uitgestrektheid dicht aan de oppervlakte. Deze gesteente-soorten zullen hieronder kort worden besproken, in volgorde te beginnen met de oudste.

Carbonische zandsteen

Zoals in het vorige hoofdstuk medegedeeld treedt het Carboon alleen in het uiterste Zuidoosten van Zuid-Limburg aan den dag, n.l. in het Geuldal bij Epen (zie kaart 4). Tusschen de leien van deze formatie komen plaatselijk zandsteenen voor, bestaande uit kwartskorrels met kiezelzuur bindmiddel, van groote drukvastheid en zeer bestand tegen verweering.

Ontginning op eenigszins behoorlijke schaal heeft in dit gesteente nog niet plaats gehad.

Kunrader Kalksteen

In Zuid-Limburg is van de Krijt-formatie alleen het jongste onderdeel, het Senoon, aanwezig, boven hetwelk dus onmiddellijk het Tertiair begint. Van dit Senoon, dat over de geheele zuidelijke helft van Zuid-Limburg aan den dag komt — zie ook weer kaart 4, wordt het bovenste pakket lagen gevormd door het z.g. Maastrichtsche Krijt dat een dikte van wellicht 150 M. heeft, en daarvan is de Kunrader kalksteen weder het onderste gedeelte.

Deze formatie bezit een wisselende dikte, die gewoonlijk 10—25 M. bedraagt en komt in het Zuidoosten voor, ongeveer van Valkenburg tot Benzenrade, van Eys tot Kunrade. Een aantal open groeven is hier aanwezig. Het materiaal bestaat uit een tamelijk grofkorrelig, over het algemeen iets zandig, zacht tufachtig mergelkrijt, waarin over ca. 25 % der totale dikte van het profiel kalksteenbanken optreden. De kalksteen is grijs tot bruin, of geelbruin van kleur, hard en taai, fijn

kristallijn, bevat 80—95 % CaCo^3 en heeft groote drukvastheid, soms meer dan 1000 Kg. cm^2 .

Maastrichtsch Tufkrijt

Behoort de Kunrader kalksteen tot de oudste (dus in het algemeen diepste) lagen van het Maastrichtsche Krijt, het Tufkrijt neemt het grootste en bovenste gedeelte van die formatie in. Dit gesteente, ook wel Maastrichtsche kalksteen, tuf, blok, of vreemder nog mergel genoemd, is een gewoonlijk lichtgeel, zacht, poreus gesteente, voor 96—98% bestaande uit CaCo^3 en overigens uit magnesia, ijzeroxyd en hier en daar een weinig kiezelzuur. Het komt voor, in dikten gewoonlijk wisselende van 30 tot 80 M., over een gebied dat zich uitstrekt van Maastricht via Meerssen en Geulhem naar Valkenburg en voorts over Sibbe-Noorbeek-Gronsveld-St. Pieter naar België in het Jekerdal.

Het is natuurlijk niet eenvoudig om een berekening te maken van de hoeveelheden bruikbaar bouwgesteente, in den Limburgschen bodem aanwezig, hoewel dit met goede geologische kaarten op voldoende groote schaal niet onmogelijk zou zijn. Men kan echter verzekerd zijn, dat van de beide laatstgenoemde gesteentesoorten millioenen tonnen voor ontginning gereed liggen.

Ertsen

Voorloopig lijkt Zuid-Limburg wel de eenige streek in Nederland waar metaalertsen, met name die van lood en zink, in ontginbare hoeveelheden zouden kunnen worden aangetroffen. Ten Westen, Zuiden en Oosten van de Zuidgrens strekt zich in België en Duitschland een gebied uit, dat belangrijke hoeveelheden van deze metalen heeft geleverd. De ertsen zijn gebonden aan de leisteen- en kalksteenlagen van het Onder-Carboon en het oudere Devoon, en wel in het byzonder aan de groote, Noordwest-Zuidoost verloopende storingslijnen die ook in Limburg te vervolgen zijn, zie Fig. 4. De afzonderlijke vindplaatsen liggen op deze breuklijnen gerangschikt, zooals men het uitgedrukt heeft, als paarlen aan een snoer. Staring vermeldt reeds in zijn „Bodem van Nederland” sporen

van deze ertsen, die over de grenzen voorkomen in en tusschen Carboon en Devoon, bij Bommerig ten Oosten van Epen. Een boring niet ver van daar tot 90 el diepte zou echter geen resultaat hebben gehad.

Enkele jaren geleden is in de buurt van Epen een exploratie naar lood- en zinkertsen uitgevoerd door den mijningenieur Jhr. Dr. Ir. P. J. C. de Wijkerslooth de Weerdesteyn, directeur van de Exploratie en Exploitatie Maatschappij Cavando Acquiro, een zuiver Nederlandsche vennootschap, gevestigd te Amsterdam. Volgens genoemden ingenieur wettigden het hierachter te bespreken optreden in de Domaniale mijn en in de mijn Julia van sterk ertsvoerende spleten (die wel reeds erts-aders genoemd kunnen worden) en het mineralogisch onderzoek dezer ertsen de theorie, dat op Nederlandsch gebied niet slechts de uitloopers maar zelfs het uitgangspunt, de kernzone van de ertsafzettingen van Bleyberg, enz. moet geacht worden aanwezig te zijn. Deze meening werd ook gedeeld door den toenmaligen hoofdingenieur der Mijnen, den reeds genoemden Mr. Dr. Ing. van Waterschoot van der Gracht. De gesteentelagen, waarin de meest belovende verertsing te vermoeden is, zouden over aanmerkelijken afstand naar het Noorden, tot zelfs bij Gulpen, nog op de gemakkelijk bereikbare diepte van 100—200 M. gelegen zijn.

Door het geophysisch onderzoek van de maatschappij is inderdaad reeds de aanwezigheid gebleken van verschillende ertsvoorkomens, alle gerangschikt langs rechte lijnen in de richting N.W.-Z.O., dus evenwijdig aan de Geulbreuk. Waarschijnlijk is hier ook sprake van spleten, die plaatselijk met erts zijn opgevuld. Verwacht werd, dat boringen middels diamantkernboor deze vermoedens zouden bevestigen en dat rijk looderts zou worden aangetroffen — in niet geringere hoeveelheden dan zinkerts, dat in de zuidelijke terreinen op Belgisch grondgebied overheerscht. Tot resultaten is het hier echter niet gekomen, daar de boringen einde 1938, in verband met de groote moeilijkheden ondervonden door de aanwezigheid van talrijke spleten en door sterke verbrokkeling van het gesteente, voorloopig werden gestaakt. Sedert dien zijn de werkzaamheden niet hervat.

Sulfidische ertsen met kwartsige gangmassa komen voor bij Bleyberg, daarnaast bij Altenberg ook kiezelige en carbonatische zinkertsen. De storing, langs welke de ertsvoorkomens van deze twee plaatsen gelegen zijn, is in het Zuiden van Limburg aanwezig als de z.g. Geulbreuk bij Epen. Met het oog op den geringen afstand tot Bleyberg bestaat er dus zeker mogelijkheid dat voldoende rijke ertsgangen in het Geuldal worden aangetroffen, en wel op betrekkelijk geringe diepte.

In de laatste jaren zijn nu ook in de ondergrondsche werken van verschillende Nederlandsche kolenmijnen veelbelovende ertsvondsten gedaan. Zoo in de Domaniale mijn op 500 M. diepte o.a. een groot nest van loodglans benevens een bank van dit erts, en verder zinkerts op 450 M. diepte. Voorts rijke zink- en loodertsafzettingen in de mijn Julia op 303 en op 365 M. diepte, en looderts in de mijnen Oranje-Nassau IV, Hendrik, Willem en Wilhelmina, alles sulfidische ertsen.

Dr. Jongmans te Heerlen constateerde dat de verschillende ertsvoorkomens alle gelegen waren op of nabij de assen van de vele Z.W.-N.O. verloopende zadels in het Boven-Carboon. Daaruit leidde hij af dat juist in de spleten, welke gewoonlijk in de nabijheid van zadelassen zoo talrijk in het gesteente optreden, kans bestaat min of meer rijke ertsafzettingen aan te treffen. Dit zou natuurlijk een belangrijke aanwijzing bij de opsporing zijn, ook al valt in een bepaald geval dan nog niets te zeggen omtrent rijkdom der eventueel aanwezige ertsafzettingen. Voor een nader onderzoek zou gebruik gemaakt moeten worden van de moderne z.g. geophysische methoden. Die welke berust op de grootere of kleinere geleidbaarheid voor den electricischen stroom van de verschillende gesteenten komt hier in het bijzonder in aanmerking. Vermoedelijk zijn bij dit onderzoek de rijkste ertsafzettingen te verwachten in oudere lagen van het Carboon dan in de kolenmijnen (die immers niet dieper gaan dan tot de kolenvoerende formatie) worden bereikt, nl. niet ver boven het Onder-Carboon of Kolenkalk. Een eventueele latere ontginning zou echter dit voordeel bezitten, dat steengangen en schachten reeds aanwezig waren (zij het ook dat de laatste nog verder zouden moeten worden afge-

diept), zoodat de aangetroffen ertsafzettingen eerder ontginbaar zouden blijken.

Door de genoemde maatschappij Cavando Acquiro werd in Juni 1937, op grond van een vondst van ijzererts met sporen looderts en zilvererts, aangevraagd een concessie ter grootte van 3.150 H.A. in de gemeenten Vaals, Wittem, Slenaken, en Noorbeek. De maatschappij werd aangeraden om, hangende de procedure, de opsporingen krachtig voort te zetten, ook op andere punten van het zeer uitgestrekte aangevraagde concessieveld. Einde 1939 was op deze concessie-aanvraag nog geen beschikking afgekomen.

Petroleum

Door de Rijksopsporing was bij boringen naar steenzout reeds herhaalde malen geconstateerd, dat de permische anhydriet- en dolomietlagen onder en boven het zout sterk bitumineus waren en impregnatie met aardolie deden vermoeden. De laatste van deze boringen, die van 1921—1923 te Corle (westelijk van Winterswijk), trof nu bepaald aardolie en gasen, het eerst op 690 m., en daarna op grotere diepten. Daar men voor den Staat „vinderechten“ op aardolie wilde schepjen, werd bij het uithalen van de buizen na beëindiging der werkzaamheden het aanwezige materiaal uitgeschept, waarmede netto 250 Liter werden verkregen. De olie was lichtgroen van kleur, betrekkelijk dun vloeibaar, had een s.g. van 0,84 en bleek de volgende samenstelling te hebben, in afgeronde cijfers:

ruim 10 vol. proc.	benzine
30 „ „	lampolie
ruim 55 „ „	stookolie
3 gew. proc.	asfalt

Volgens Dr. Ir. P. Tesch zouden zich hier de bitumina primair in de permische zout-formatie bevinden, vanwaar zij zijn verplaatst (gedeeltelijk) naar oudere en jongere lagen. Naar de meening van dezen deskundige zouden de vooruitzichten niet ongunstig zijn en voortzetting van het onderzoek voldoende motiveeren.

Deze gebeurtenis, van een aard als nooit tevoren vertoond, had gedurende een paar dagen de volle publieke belangstelling in Nederland, maar was daarna spoedig vergeten. Nochtans had het zeker op den weg van de regeering gelegen van deze ontdekking verder werk te maken. Zeer waarschijnlijk was hier sprake van een gelijksoortig voorkomen als dat van Wietze bij Hannover, hetwelk reeds ettelijke millioenen tonnen petroleum heeft opgeleverd. Volgens Deutsche geologen zouden verschillende gedeelten van Noord-Duitschland en ook van Nederland gunstig gelegen zijn voor de concentratie van aardolie. Hierop werd gedurende het Aardolie-congres te Hannover in Mei 1932 de aandacht gevestigd. Dr. Bentz deelde bij die gelegenheid een Nederlandsch gebied, ongeveer overeenkomend met de provincies Overijssel, Drente, Friesland en Groningen, in bij de z.g. „Noord-Duitsche olie-provincie der zouthorsten“.

In 1931 maakte de Bataafsche Petroleum Maatschappij te 's Gravenhage de regeering wederom op deze mogelijkheden opmerkzaam, en wel naar aanleiding van een speciale studie van dit onderwerp door den geologischen staf dier maatschappij gemaakt. De B.P.M. zou nu geneigd zijn een onderzoek naar aardolie en aardgassen uit te voeren middels een stelselmatige verkenning volgens geophysische methoden, gevolgd door nadere werkzaamheden op daarvoor in aanmerking komende terreinen, met het doel concessie te verkrijgen. Daar echter gedurende het eerste gedeelte der exploratie, welke kostbaar en langdurig zou zijn, in verband met de bestaande Mijnwet anderen van de resultaten der B.P.M. gebruik zouden kunnen maken en misschien eerder „vinderechten“ kunnen doen gelden, verzocht deze maatschappij om haar door een byzondere regeling in staat te stellen dit onderzoek uit te voeren zonder gevaar voor ontijdige concurrentie.

Een wetsontwerp naar aanleiding van dit verzoek ingediend in Mei 1932 verscheen met de bekende demo-liberale snelheid 17 maanden later in het Staatsblad. Volgens de wet van 1 November 1933 Stbl. no. 568 werd voor 10 jaren verboden in de provincies Groningen, Friesland, Drente, Overijssel en Gelderland boringen te verrichten tot het opsporen van delfstoffen

zonder vergunning van den minister van Waterstaat. Deze was bevoegd bepaalde terreinen van het verbod vrij te stellen, waardoor de vrijheid van opsporen van andere delfstoffen dan petroleum zoo weinig mogelijk zou worden belemmerd. Met het aantoonen der aanwezigheid van delfstoffen, door boringen in strijd met deze wet ontdekt, zou bij de toepassing van de betreffende artikelen der Mijnewet geen rekening worden gehouden, zoodat die opspoorders geenerlei aanspraak op geldelijk voordeel zouden verkrijgen. Hetzelfde gold ten aanzien van boringen, verricht in de periode vanaf den datum van indiening van het ontwerp tot het in werking treden der wet. Hierdoor werd dus voorkomen, dat tijdens de behandeling van het wetsontwerp in strijd met de bedoeling daarvan nog opsporingswerkzaamheden door middel van boringen zouden worden verricht.

Dat een dergelijke wet incidenteel noodig was om een groote en kapitaalkrachtige maatschappij, die een uitgebreid en degelijk onderzoek naar een belangrijke hulpbron van het land wilde instellen, de vruchten van haar kostbare exploratie te garandeeren en te beschermen tegen oneerlijke concurrentiepraktijken, dit is weder een uitvloeisel van de jammerlijke liberalistische halfheid (natuurlijk gekoppeld aan het niet mijnbouwkundig kunnen aanvoelen van den doorsnee-Nederlander), welke niet openlijk en beslist durft uit te spreken dat alle delfstoffen in den bodem uitsluitend den Staat toebehooren. Had dit eenmaal als een axioma vastgestaan, dan zou daaruit onvermijdelijk voortvloeien dat ieder individu voor mijnbouwkundige opsporingen vergunning van den Staat noodig heeft, waardoor het de regeering geheel vrij stond de onderzoekingen te laten uitvoeren door hen, aan wien dit in het belang der gemeenschap het beste toevertrouwd was. In het Eindverslag der Rijksopsporing van Delfstoffen werd reeds door den heer van Waterschoot v. d. Gracht aangedrongen op de invoering van een systeem van speciale vergunningen tot opsporing, zooals o.a. de Indische mijnwet die kent. Van het heengegane bewind was echter de uitvaardiging van een dergelijken ingrijpenden maatregel natuurlijk niet te verwachten.

In 1937 verkreeg de B.P.M. vergunning krachtens artikel 1

van voornoemde wet van 1933 om een aantal verkenningsboringen in zuidelijk Drente en Noord-Overijssel uit te voeren. Petroleum werd hierbij niet dadelijk verwacht, het ging er meer om bij het voorafgaande geofysisch onderzoek verkregen aanwijzingen te verifiëren. De boringen, die als kernboringen werden uitgevoerd tot op 600 M. diepte, leverden belangrijke gegevens voor de kennis van den ondergrond. De boormonsters werden ter beschikking gesteld van de in hoofdstuk I genoemde Geologische Stichting, afdeling Geologische Kaart te Haarlem.

Verdere stappen zijn door de Bataafsche Petroleum Maatschappij of door andere geïnteresseerden totnogtoe in deze niet gedaan.

IV

DE ZUID-LIMBURGSCHE STEENKOOLINDUSTRIE

Het is een overbekend feit, dat de steenkoolafzettingen in West-Europa eerst tot hun volle beteekenis zijn gekomen na en door de uitvinding van de stoommachine. Tevoren was men zich van de groote energie, die in de steenkoollagen sluimerde, geheel onbewust. Het draaien van de eerste, nog onbeholpen stoommachine en het loopen van de eerste locomotief in Engeland gaven echter het signaal voor de intensieve ontginning dezer afzettingen. Vanaf dat oogenblik begon ook de industrie een overwegend groote factor te worden voor den bloei der cultuurstaten, en de hiermede samenhangende ontwikkeling der materieele behoeften had op haar beurt natuurlijk weer stijgende kolenproductie tengevolge. Zoodoende is de intensiteit der ontginning in steeds sneller tempo toegenomen, vooral vanaf de laatste jaren der 19e eeuw tot den wereldoorlog. Vergeleken met den tegenwoordigen toestand was het een periode van universeel rustig ontwikkelend bedrijfsleven van economische stabiliteit en van politieke zekerheid, en dit alles is juist wat de steenkolenmijnbouw voor zijn behoorlijke ontplooiing noodig heeft. Aardolie en waterkracht hadden nog lang niet die beteekenis voor de industrie en het verkeer welke zij thans hebben, zoodat men bijna geheel van „King Coal” afhankelijk was. In die tijden van afwezigheid van tolbarrières en van het vrije spel der economische krachten was de zegenrijke invloed van een grooten kolenmijnbouw voor de ontwikkeling der nijverheid zelfs over de grenzen van zijn vaderland te constateeren. Zoo zijn in Nederland zekere lichte industrieën, met name de spinnerijen en weverijen, tot bloei kunnen komen door de nabijheid van de groote mijnen in Westfalen!

Natuurlijk is naast de exploitatie van steenkool ook die van ijzererts in dezelfde jaren sterk op den voorgrond getreden. Maar

de ontginning van dat mineraal werd toch eerst door de kolen op groote schaal mogelijk gemaakt, en de verwerking tot ijzer en staal is zonder cokes zelfs geheel onmogelijk in die reusachtige hoeveelheden. De ongekende bloei, dien de wereld tot 1914 beleefde, schiep voortdurend nieuwe behoeften, waardoor ook de ontginning van andere ertsen — van koper, lood, zink, goud en zilver — en van niet-metallische delfstoffen werd opgedreven tot een schaal, die zonder stoomkracht en dus zonder steenkool nooit bereikt had kunnen worden.

Door het bezit en de grootscheepsche ontginning van kolen en ijzererts heeft Engeland zijn wereldmacht verkregen en kunnen behouden, zijn de Vereenigde Staten in hun overheerschende positie gekomen, daaraan waren Duitschland, en op kleinere schaal ook België, hun bloei van de laatste tientallen jaren vóór den wereldoorlog verschuldigd. En in den tegenwoordigen tijd zijn het nog steeds de groote rijken met hoofdzakelijk Germaansche bevolking, gelegen aan weerskanten van den Atlantischen Oceaan, die de wereld beheerschen door hun industriele macht, resultante van superieure menschelijke energie en uitgestrekte steenkoolafzettingen in deze gedeelten der aarde.

Van 1914 tot 1918 is overtuigend gebleken welke enorme waarde steenkool heeft, als energiebron op zichzelf zoowel als hulpmiddel voor de productie van ijzer en staal, ook voor den modernen oorlog. Dit verklaart waarom alle staten in de tegenwoordige tijden zoo groot belang hechten aan de ontwikkeling van hun mijnbouw.

Na den wereldoorlog ging de groei van de steenkool-exploitatie weer voort, waarbij eenige nieuwe namen verschenen op de lijst der Europeesche productielanden. Hoewel het maximum van de wereldproductie, behaald in 1929 — juist vóór de crisis, belangrijk hooger was dan dat van 1913 — vóór den wereldoorlog (1325 miljoen tegen 1216 miljoen ton), ging echter deze toename in een veel langzamer tempo. Het was duidelijk, dat inmiddels de vraag naar kolen betrekkelijk was verminderd, was achtergebleven bij de algemeene technische ontwikkeling. Dit is inderdaad het geval, en daarvoor zijn drie oorzaken aan te wijzen.

Ten eerste heeft het gebruik van aardolie als bron van kracht en warmte een geweldige vlucht genomen, waarvan in deze tijden het einde zelfs nog niet te zien is. De wereldproductie van vloeibare brandstof, die in 1913 tot 53 miljoen ton was toegenomen (wat men toen een verbazingwekkende hoeveelheid noemde), bedroeg over 1929: 207 miljoen ton! Hoewel het gebruik van petroleum in sommige opzichten ongetwijfeld den kolenmijnbouw is ten goede gekomen — men denke slechts aan de sterk vermeerderde vraag naar ijzer en staal voor automobielen en voor allerlei benzine- en oliemotoren — zoo is toch de steenkool verdrongen op velerlei gebied, dat van de scheepvaart in de eerste plaats.

Ten tweede is ook het gebruik van hydro-electriciteit als concurrerende energie-bron na den wereldoorlog reusachtig toegenomen. Dit is te constateeren in alle Europeesche landen die over voldoende waterkracht beschikken, in de Vereenigde Staten, zelfs op bescheiden schaal in Nederl.-Indië. Weliswaar wordt deze kracht gedeeltelijk voor nieuwe doeleinden aangewend, maar zij heeft toch voor de steenkool terrein verloren doen gaan.

De derde oorzaak tenslotte is van geheel anderen aard. Zij ligt in de wetenschappelijke vooruitgang en ontwikkeling van de techniek, gestimuleerd door den kolennood gedurende en onmiddellijk na den wereldoorlog, welke heeft geleid tot een veel zuiniger gebruik van het zwarte goud. Zoo heeft men het rendement van electricische centrales belangrijk weten te verhoogen, voor de productie van ruw ijzer in de hoogovens is tegenwoordig minder cokes noodig als vóór den oorlog enz. Op allerlei gebied heeft men het geleerd met een ton steenkool meer te doen dan vroeger wel mogelijk scheen.

Deze relatieve vermindering van steenkoolverbruik duurt tot den huidigen dag voort. De petroleum-productie der wereld is de laatste jaren weer met sprongen gestegen, zij bedroeg over 1937 niet minder dan 287 miljoen ton. Ook het menschelijk vernuft staat niet stil, maar gaat voort met het zinnen op middelen tot besparing der kosten in de techniek door een zuiniger brandstoffenverbruik. En zoo heeft het den schijn alsof de steenkolenmijnbouw der wereld in deze jaren zijn „plafond” heeft bereikt,

of geen uitbreiding van eenig belang in de toekomst mag worden verwacht.

Zeker is het, dat tengevolge van de wereldcrisis de wereldproductie een daling heeft ondergaan. Na het absolute maximum van 1325 millioen ton in 1929 bereikt te hebben ging zij terug tot 955 millioen ton in 1932, om daarna weer langzaam te stijgen. Blijkbaar was deze daling een gevolg van de wereldcrisis. Zelfs wanneer in de toekomst het peil van 1929 weer bereikt wordt, zal toch de productie per aardbewoner met dat jaar vergeleken zijn verminderd.

Desniettegenstaande is er geen reden om aan de toekomst van den wereldsteenkolmijnbouw te wanhopen. Al zullen de kolen terrein blijven verliezen op zekere gebieden aan de vloeibare brandstoffen, volkomen en algemeen zal deze verdringing zeker niet worden. Een zóó sterke prijsdaling van de aardolie-producten is niet te verwachten. Door de enorme schaal der ontginning worden de wereldreserves van petroleum veel sterker aangesproken dan die van steenkool, en het ontbreekt niet aan deskundige voorspellingen, dat op deze wijze betrekkelijk spoedig de aardbodem uitgeput zal geraken. Zoodra de groote petroleum-landen dit inzien en beperkingen in de productie gaan voorschrijven, zal de prijs der aardolie stijgen, hetgeen slechts in het belang der steenkool-exploitatie kan zijn. De hydro-electriciteit zal nooit een gevaarlijke concurrent voor de vaste brandstof worden. Bovendien liggen nog groote mogelijkheden in de nieuwe processen tot winning van waardevolle producten uit de steenkool, welke tot vóór kort niet vermoede perspectieven openen. Het is daarom ook weinig waarschijnlijk, dat de kolen niet de voornaamste energiebron van de wereld zullen blijven. Nederland met zijn reserves van hoofdzakelijk vetkolen (die zich juist zoo goed tot die moderne processen leenen) behoeft dus niets te vreezen voor de toekomst van zijn mijnbouw, waarmede het belang van de industrie en den handel zoo nauw verbonden zijn.

De oorsprong van onze steenkoolindustrie

Het is ongetwijfeld te wijten aan de in het deel „Beginnelsen” gesignaleerde onbekendheid met en onverschilligheid tegenover

mijnbouw in het algemeen van het Nederlandsche volk, dat ons land bij de ontginning van zijn minerale brandstoffenvoorraden zoo geheel achteraan in Europa is gekomen. Nederland lag immers zoo gunstig tusschen twee groote kolen-produceerende landen, Engeland en Duitschland, van waaruit goedkoope aanvoer over zee en langs waterwegen mogelijk was. Dit sprak tot den handelsgeest van het volk, dat weinig belang erin stelde of de eigen bodem ook niet dezelfde minerale schatten zou kunnen bevatten.

Evenwel, al is de moderne Nederlandsche mijnindustrie dan ook van zeer jongen datum, toch is zij het vervolg op hetgeen vermoedelijk de oudste kolenmijnbouw in Europa was. De *Annales Rodenses*, de geschiedboeken van het Augustijnerklooster Rolduc, vermelden reeds in het begin der 12e eeuw dat in dit, tegenwoordig oostelijkste gedeelte van het Zuid-Limburgsche mijngebied door de monniken steenkool gedolven en verkocht werd. Aanvankelijk geschiedde deze ontginning aan de oppervlakte, in 1600 was men echter reeds in staat 40 M. diep te graven, en een eeuw later kwam men zelfs tot 200 M. Omstreeks het midden der 18e eeuw werkten er 800 man. De Fransche revolutie maakte aan deze exploitatie een einde, en het nieuwe bewind verklaarde het gedeelte ervan dat op het latere Nederlandsche grondgebied gelegen was tot Staatsdomein. Dit werd de *Domaniale mijn*, die vanaf 1846 werd gepacht door de Aken-Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij. In 1925 werden de verhoudingen tusschen den Nederlandschen Staat en de vruchtgebruikster van de mijn opnieuw bij contract geregeld en werd tegelijkertijd de oude maatschappij omgezet in de *Domaniale Mijn Maatschappij*. Deze heeft dus de oudste concessie in Nederland, waarvan een gedeelte onder Duitsch grondgebied ligt.

Als voortzetting van de alleroudste ontginning in ons land kon vroeger ook nog worden beschouwd de mijn Neuprick bij Bleyerheide, ten Zuiden van de hiervóór genoemde, en toebehoorende aan het „Vereenigd Gezelschap voor de Steenkoolontginning in het Wormdistrict“. Deze mijn moest echter in 1904 sluiten wegens uitputting van haar kolenvoorraad.

In de periode van 1857 tot 1859 werd een aantal boringen in

de omgeving van Kerkrade verricht, aanvankelijk niet zoo zeer om kolen op te sporen als wel om de voortzetting der lood- en zinkertsafzettingen van Altenberg en Bleyberg te zoeken. Op grond van de verkregen resultaten werden in 1860/61 de concessies „Willem” en „Sophia” verleend aan de Bergwerks-vereeniging voor Nederland, die evenwel na vergeefsche pogingen tot schachtaanleg in 1876 nabij Spekholzerheide ten slotte in staat van faillissement raakte in 1881. Daarop werden in 1898 de beide concessies overgedragen aan een Belgische maatschappij.

Van 1873 tot 1880 duurde een nieuwe periode van exploratie naar steenkool door middel van boringen. Naar aanleiding daarvan werden 13 concessies verleend, waarvan in de jaren 1891/92 tien werden vervallen verklaard door de regeering wegens niet voldoen aan de concessie-voorwaarden. Gehandhaafd bleven slechts „Laura” en „Vereeniging”, die in 1876/77 waren verleend aan een Belgische naamlooze vennootschap, en de concessie „Carl” van 1879. Van ontginning kwam echter de eerste jaren niets, eerst de aanleg van de spoorlijn Sittard—Heerlen—Herzogenrath gaf hiertoe den stoot. Hierbij zij overigens opgemerkt dat deze lijn oorspronkelijk werd uitgevoerd als een enkelsporige nevenspoorlijn, zóó weinig bevreedde men het belang daarvan voor den mijnbouw in de toekomst. In 1893 werd een nieuwe concessie onder den naam „Oranje-Nassau” uitgegeven aan de bekende Akensche mijnbouw-familie Honigmann, die ook de genoemde concessie „Carl” reeds had aangekocht, in combinatie met den Heerleenaar H. L. C. H. Sarolea. In 1899 werd met de productie begonnen. Aanvankelijk waren natuurlijk in dit bedrijf Duitsche invloeden overwegend, doch in 1908 nam de firma Les Petits-Fils de François de Wendel et Cie. te Parijs het overgrootste deel van het aandeelenkapitaal over.

De Nederlandsche Staat had zich al dien tijd niet om de opsporingen in Zuid-Limburg bekommerd, maar deze aan het (hoofdzakelijk buitenlandsch) particulier initiatief overgelaten. Die afzijdige houding sproot voor een deel ongetwijfeld weer voort uit de onbekendheid met, wellicht zelfs vijandigheid tegenover het idee mijnbouw in het algemeen bij de opvol-

gende regeeringen. Ook droeg daartoe bij de typisch liberale opvatting, dat een staat geen mijnbouw kon en behoorde te drijven en dit had over te laten aan priyaat-ondernemers! Hierin kwam echter omstreeks de eeuwwisseling verandering.

Als gevolg van het krachtige aanpakken van de Oranje-Nassau begon na 1893 een derde periode van boringen, welke het verrassende resultaat hadden, dat de geheele streek van Kerkrade tot dicht bij Sittard in de diepte steenkool bleek te bevatten. Aanvankelijk wilde men zelfs niet gelooven in Noord-Nederland dat in Limburg ontginbare koollagen ontdekt zouden zijn, en „vooraanstaande" personen uit handels- en financieele wereld getroostten zich in die tijden zelfs een reis naar Heerlen, om zich — zooals het heette — van de waarheid dezer berichten te overtuigen! In 1898 werden echter niet minder dan 28 concessie-aanvragen ingediend.

Op enkele van deze aanvragen kon niet eens worden ingegaan, daar de aanvragers in gebreke bleven het bestaan eener ontginbare afzetting aan te toonen, maar zich slechts ertoe bepaalden een enkele kolenvondst te registreren. Onze mijnwet van 1810 kent niet, zooals de Indische en als de Deutsche van dien tijd, een bepaald recht op concessie. Een ambtshalve gecontroleerde vondst geeft slechts een zeker recht van voorkeur, maar de landsregering blijft vrij de concessie te weigeren of te verleenen aan een ander, die dan den vinder moet schadeloos stellen. Behalve redenen van algemeen belang geldt bij de keuze dat de aspirant-concessionaris moet aantoonen, dat hij een ontginbare afzetting heeft ontdekt en dat hij de technische bekwaamheid en de noodige middelen bezit om een behoorlijke ontginning aan te vangen en voort te zetten. Dit zijn dus werkelijk zeer goede, nationaal-socialistisch aandoende beginselen in deze Napoleontische wet. Overigens ontstond een dergelijke verwarring en onderlinge concurrentie tusschen kris en kras over elkaar heen omgrensde aanvragen, dat de toenmalige regering niet aanstonds wilde besluiten maar een anderen uitweg zocht. Bij K.B. van 17 April 1899 werd een Staatscommissie benoemd, bestaande uit 5 personen, die te onderzoeken had:

- 1e. welk het in Limburg aanwezige kolenveld was,

2e. of van dat beschikbare terrein een gedeelte van Staatswege in ontginning behoorde te worden gebracht,

3e. welk gedeelte alsdan voor dit doel zou zijn aan te wijzen,

4e. hoe het overblijvende steenkolenterrein zou moeten worden verdeeld ter ontginning door particulieren.

De toenmalige Ingenieur der mijnen C. Blankevoort diende de „Commissie der Mijnen” van deskundig advies. Zij raadde in 1900 tot reserveering van een gedeelte der aangevraagde terreinen voor Staatsexploitatie en tot uitgifte van concessies voor de rest. Met afwijking van deze voorstellen werd door den minister Lely in Januari 1901 een wetsontwerp ingediend tot reserveering van het bekende gebied ter grootte van 16.112 H.A. voor ontginning door den Staat. Dit werd in de Memorie van Toelichting op de volgende wijze gemotiveerd:

1e. Alleen door Staatsexploitatie was zekerheid te verkrijgen, dat de in ons land gewonnen kolen desvereischt in de Nederlandsche behoeften zouden voorzien.

2e. Staatsexploitatie zou het eenige middel zijn om de macht der buitenlandsche syndicaten in het land te verzwakken.

De particuliere aanvragers vertegenwoordigden hoofdzakelijk buitenlandsch kapitaal, zoodat deze twee redenen inderdaad zeer degelijk waren. Voor een klein land bestond geen andere uitweg. Men dacht in het byzonder aan het Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndikat, dat door het bezit van mijnen in Nederland groote macht zou kunnen verkrijgen op de binnenslandsche markt.

3e. De finantieele voordeelen uit de ontginning voortvloeiend zouden voor den Staat behouden blijven.

4e. Door een krachtige doch gelijkmatige ontginning van Staatswege zou meer waarborg bestaan, dat de mijnbevolking een Nederlandsch karakter zou behouden. Overmatige toevloed van buitenlandsche werkkrachten en ongewenschte toestanden op het gebied der huisvesting als anderzins zouden kunnen worden voorkomen.

In die tijden zat Limburg nog niet zoo vast als nu in het Nederlandsche staatsverband. De regeering vreesde een ongunstigen invloed van de ontwikkeling der particuliere industrie,

gedreven door overwegend buitenlandsch kapitaal, met als gevolg een instrooming van buitenlandsche werkkrachten en andere belangen. Zelfs de afscheiding van Zuid-Limburg zou dan op het spel kunnen staan.

Na door de 2e en 1e Kamer aangenomen te zijn, werd het ontwerp reeds den 24en Juni van hetzelfde jaar 1901 tot wet verheven. Alle aanhangige concessie-aanvragen werden van de hand gewezen, doch in verscheidene gevallen werden schade-loosstellingen aangeboden, waarover nog lang geprocedeerd is.

Wat men zich 40 jaren geleden op deze wijze ten doel stelde is zeker niet volledig bereikt. Door te meenen dat een liberale regering in dit kleine land den nadeeligen invloed van groote buitenlandsche syndicaten geheel zou kunnen weren maakte men zich schuldig aan eenige zelfoverschatting, zooals reeds spoedig zou blijken. Ook de ongewenschte toestanden op het gebied van de huisvesting en van andere sociale belangen heeft de Nederlandsche Staat niet voorkomen, hoewel dit bij eenigen goeden wil toch wel mogelijk zou zijn geweest. Alleen is — naast een ontegenzeggelijke vernederlandsching van het zuidelijk gedeelte der provincie — ook een krachtige en geleidelijke ontginning, in het byzonder van den Staatsmijnbouw inderdaad verkregen (daarvoor hebben de Nederlandsche ingenieurs gezorgd), en eenige finantieele voordeelen heeft deze onderneming voor het land ook afgeworpen. Daarbij moet echter dadelijk worden opgemerkt, dat overal waar en telkens wanneer aan het zuivere technisch kunnen geen vrij spel werd gelaten, maar dit in zijn bewegingen belemmerd werd door andere instanties van denzelfden staat, die naar een groot-scheepschen kolenmijnbouw heette te streven, de gang van zaken ook te wenschen heeft overgelaten, tot het bittere einde toe!

Toen eenmaal tot Staatsexploitatie besloten was, eischte de consequentie om ook het geheele gebied in Zuid-Limburg buiten de reeds verleende concessies, waar kans bestond op de aanwezigheid van ontginbare kolenafzettingen, voor die ontginning te reserveeren. Van de oorspronkelijke ruim 16.000 H.A. bleek door latere onderzoekingen, dat het westelijke en vooral het zuidwestelijke gedeelte te arm aan steenkool was om voor

loonende exploitatie in aanmerking te komen. Hierdoor vielen 6.000 H.A. af en bleven dus 10.000 H.A. over, welk oppervlak aan kolenterrein niet voldoende was om een behoorlijk groot bedrijf te kunnen ontwikkelen, dat zich op den duur ook als zoodanig kon handhaven. Het Staats-terrein is daarom nog uitgebreid in de jaren 1911, 1912 en 1920, en beslaat tegenwoordig 28.948 H.A.

Waar de Staat eenmaal begonnen was met kolenontginning, moest hij zich alle waarborgen verschaffen dat deze een bloeiend en renderend bedrijf zou worden en blijven, en daarop bestond slechts dan zekerheid, wanneer het onvermijdelijke risico over verschillende exploitatiezetels werd verdeeld. De groote mijnbouwondernemingen in Westfalen, ook die welke aan den Pruisischen staat toebehooren, hebben dan ook enorm groote terreinen: van 30.000 H.A., van 60.000 H.A. en zelfs grooter, zoodat er plaats is voor talrijke ontginningen op één kolenveld, terwijl tevens de noodige reserve bestaat voor latere jaren.

Tot de reserveering van delfstoffen voor Staatsexploitatie, als waartoe in 1901 besloten werd, had zelfs naar oud-liberale opvattingen de Nederlandsche Staat het volste recht. Volgens de Fransche mijnwet van 1810 in dit land is immers het recht tot ontginning, dat de Staat verkreeg door de aanwijzing van artikel 1 der wet van 1901 (en door de daarop volgende wetten), in aard en omvang volmaakt gelijk aan het recht dat ieder ander door een concessie zou verkregen hebben. Artikel 12 van die wet is ten deze geheel van toepassing. Gelukkig kwamen dus de dringende overwegingen van socialen, economischen en nationalen aard, welke den Staat noopten tot het zelf ter hand nemen van de steenkoolontginning, niet in botsing met de bepalingen van een (toen reeds) 90 jaren oude wet, tijdens de periode zijner diepste vernedering het Nederlandsche volk door een vreemden heerscher opgelegd! Door een buitenlandschen grondigen kenner van onzen kolenmijnbouw, Dr. H. E. Böker, wordt het nemen van het belangrijke besluit waartoe men in 1901 kwam een grootsch gebaar genoemd. Intusschen was deze frontverandering grootendeels het werk van één man, Dr. Lely,

ongetwijfeld een man van formaat, een der laatsten die de oude liberalen bezeten hebben. Om het echter ten volle te beseffen, om alle consequenties te aanvaarden van het feit dat Nederland hierdoor een mijnbouw drijvende staat van beteekenis zou worden en ook geworden is, om het dan ook voor de volle 100 % te zijn, d a a r t o e heeft zich het latere demo-liberalisme nooit kunnen opwerken.

Het feit is overigens niet te weerspreken, dat de wet van 1901 het fundament is geworden voor het bewonderenswaardige Staatsmijnbedrijf in Limburg. Het eerst kwam in ontginning de mijn Wilhelmina in 1906. De keuze van den eersten ontginningszetel viel op het mijnveld tusschen de concessies „Willem" en „Carl" (Oranje-Nassau II), omdat men hier omtrent de ondergrondse gesteldheid wel het best georiënteerd was. Bovendien komt hier het Carboon-gesteente dichter aan de oppervlakte als elders in het Staatsmijngebied. De Staatsmijn Emma volgde in 1913, Hendrik in 1917, en de grootste van allen, Maurits in 1923/24.

Van de particuliere concessies kwamen na de „Domaniale" en „Oranje-Nassau" in exploitatie: „Willem" in 1902 en „Laura" in 1905, later ook „Vereeniging" in 1926. Voorts begon de mijn Oranje-Nassau II, op de concessie „Carl", in 1906 te produceeren, Oranje-Nassau III in 1918 en IV in 1928.

De tegenwoordig bestaande mijnbouwondernemingen kunnen als volgt worden gespecificeerd, waarbij ook kaart 7 is te raadplegen:

1. Concessie „Domaniale Mijn", groot 690 H.A., waarvan 173 H.A. onder Duitsch gebied. Bezitster de N.V. Domaniale Mijn Maatschappij, gevestigd te Kerkrade, bestuurd door een raad van 5 commissarissen en 2 directeuren, alle Nederlanders. Aandeelenkapitaal vanaf 1926: f 6 millioen, 1 April 1938 gebracht op f 2,4 millioen. Mijn met 2 schachten te Kerkrade. Station van afzending der kolen: Simpelveld.

2. Concessies „Willem" en „Sophia", tezamen groot 1.107 H.A. Eigenaresse: S. A. des Charbonnages néerlandais Willem et Sophia te Brussel, bestuurd door een raad van commissarissen of administrateurs, bestaande uit 3 Belgen en 2 Franschen. De

eenhoofdige directie is van Belgische nationaliteit. De inschrijving in het Handelsregister vermeldt een kapitaal aan aandelen nominaal 3 miljoen franken of f 1.440.000 groot en 1 miljoen franken aan obligaties. In werkelijkheid steekt natuurlijk veel meer geld in deze onderneming, men schat

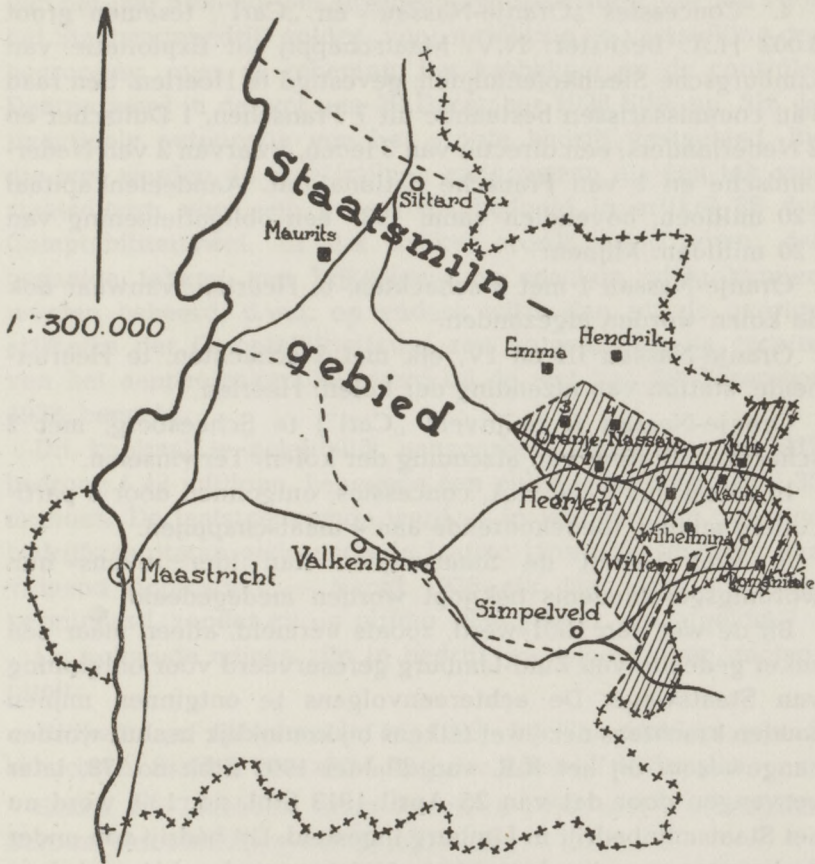

Fig. 7

f 9 miljoen. Eén mijn op het mijnveld „Willem“ bij Spekholzerheide met 3 schachten. Station van afzending der kolen: Spekholzerheide.

3. Concessies „Laura“ en „Vereeniging“, tezamen groot 1.202 H.A. Eigenaresse: S. A. des Charbonnages réunies Laura et Vereeniging, gevestigd te Brussel, bestuurd door 13 Belgische

commissarissen en een Nederlander als directeur. Aandeelenkapitaal vanaf 1926: f 8 miljoen. Twee mijnen bij Eygelshoven, genaamd Laura en Julia, elk met 2 schachten. Station van afzending der kolen resp.: Kerkrade-Mijn Laura en Kerkrade-Rolduc.

4. Concessies „Oranje-Nassau“ en „Carl“, tesamen groot 4.002 H.A. Bezitster: N.V. Maatschappij tot Exploitatie van Limburgsche Steenkolenmijnen, gevestigd te Heerlen. Een raad van commissarissen bestaande uit 7 Franschen, 1 Duitscher en 2 Nederlanders; een directie van 3 leden, waarvan 2 van Nederlandsche en 1 van Fransche nationaliteit. Aandeelenkapitaal f 20 miljoen, bovendien vanaf 1937 een obligatieleening van f 20 miljoen. Mijnen:

Oranje-Nassau I met 3 schachten, te Heerlen, vanwaar ook de kolen worden afgezonden.

Oranje-Nassau III en IV, elk met 2 schachten, te Heerlerheide, station van afzending der kolen: Heerlen.

Oranje-Nassau II (mijnveld „Carl“) te Schaesberg, met 2 schachten. Station van afzending der kolen: Terwinselen.

In totaal dus 6.828 H.A. concessies, ontgonnen door 8 particuliere mijnen, toebehoorende aan 4 maatschappijen.

5. Wat betreft de Staatsmijnen kan hier tevens hun wordingsgeschiedenis beknopt worden medegedeeld.

Bij de wet van 1901 werd, zooals vermeld, alleen maar een zeker gedeelte van Zuid-Limburg gereserveerd voor ontginning van Staatswege. De achtereenvolgens te ontginnen mijnen zouden krachtens deze wet telkens bij koninklijk besluit worden aangewezen. Bij het K.B. van 29 Mei 1902 Stbl. no. 78, later vervangen door dat van 25 April 1913 Stbl. no. 139, werd nu het Staatsmijnbedrijf in Limburg ingesteld. Dit bedrijf zou onder de bevelen van den betrokken minister worden beheerd door een directie bestaande uit een of meer leden, één waarvan door den minister aan te wijzen als voorzitter. Ook een instructie werd voor de directie vastgesteld. Merkwaardig is dat in hetzelfde besluit de directie verplicht werd den Mijnsraad, die ook tegelijkertijd werd ingesteld (waarover in een volgend hoofdstuk meer), steeds inlichtingen betreffende den dienst te verschaffen, inzage te geven van alle bescheiden en tot de

bedrijven toe te laten. Elk jaar moet de directie vóór 1 Juli aan den minister een uitvoerig verslag voorleggen over het door haar gevoerde beheer gedurende het afgelopen kalenderjaar.

In 1929 kwam een groote verandering in den bedrijfsvorm van de Staatsmijnen. Vooreerst gaf de Bedrijvenwet van 21 Juli van dat jaar Stbl. no. 249 algemeene voorschriften, die ook voor het Staatsmijnbedrijf golden, voor inrichting en vaststelling der begrooting, over de rekening, het kasbeheer en de contrôle. Daarna werd in de wet van 29 December 1928 Stbl. no. 516 de finantieele autonomie van het groote bedrijf vastgelegd. Bij die wet werden de Staatsmijnen aangewezen als een tak van staatsdienst, voor een beheer als bedoeld in artikel 88 der Comptabiliteitswet. In dat artikel wordt omschreven, dat bepaalde takken van Rijksdienst op speciale wijze kunnen worden beheerd, d.w.z. op andere wijze dan uit de overige artikelen der Comptabiliteitswet zou volgen. Ook de grootte van het aandeelenkapitaal werd bij de wet van 29 December 1928 bepaald.

Dit kapitaal is geleidelijk aangegroeid totdat het in 1927 bedroeg f 43 millioen, benevens een obligatieleening van f 35 millioen. De laatstgenoemde werd — in verband met gunstige bedrijfsresultaten gedurende de laatste jaren (zie hierover een volgend hoofdstuk) — vanaf 1936 elk jaar door aflossing verminderd, zoodat zij op ultimo 1939 geheel was afgelost.

De volgende mijnen zijn in bedrijf, in volgorde van ancienniteit:

Wilhelmina, aangewezen in 1903, bij Terwinselen, met 2 schachten. Station van afzending der kolen: Terwinselen.

Emma, bij Treebeek, aangewezen in 1906, met 2 schachten. Station van afzending der kolen: Nuth.

Hendrik, bij Brunssum, aangewezen in 1910, met 3 schachten. Station van afzending der kolen: Nuth.

Maurits, aangewezen in 1915, te Lutterade, met 2 schachten. Station van afzending der kolen: Lutterade.

In totaal heeft Limburg dus 8 particuliere steenkolenmijnen en 4 Staatsmijnen, welke laatste echter meer produceeren dan de eerstgenoemde.

Ontwikkeling van het Mijnbouwbedrijf

Toen de 20e eeuw inzette had de steenkoolindustrie in Zuid-Limburg, zooals uit het voorgaande gebleken is, nog niet veel te beteekenen. De Oranje-Nassau mijn was juist begonnen te produceeren en overigens was er nog slechts één mijn, de Domaniale, in opkomst, terwijl de derde, de Neuprick, reeds tot spoedig verdwijnen gedoemd was. De totale productie kwam slechts weinig boven de 300.000 ton uit. Echter was men in 1900 reeds druk aan het voorbereiden van andere mijnen. De Willem leverde in 1902 uit de voorbereidingswerken haar eerste kolen en begon 3 jaren later geregeld uit de ontginning te produceeren, terwijl de mijn Laura daarmede in 1907 aanving.

In het jaar 1910 begon zich de toestand zooals die heden is reeds af te teekenen. Alle particuliere maatschappijen, zoo dan nog niet alle tegenwoordig bestaande particuliere mijnen, waren in geregelde productie, evenals de eerste Staatsmijn Wilhelmina, terwijl de Emma spoedig zou volgen. De totale productie had in dat jaar reeds de 1 miljoen ton overschreden, terwijl de 10 miljoen ton 18 jaren later werd bereikt.

Hoe weinig men in dien tijd oog had op de toekomstige ontwikkeling van de nieuwe mijnindustrie, blijkt uit een raming van toekomstige producties en aantallen benoodigde werkrachten door den hoofdingenieur der Mijnen in zijn jaarverslag over 1910:

1915	2	miljoen ton steenkool,	10.000 arbeiders
1920	3	" " " "	14.500 "
1925	4	" " " "	20.000 "
1930	5	" " " "	25.000 "
1935	6	" " " "	29.000 "

De eenige cijfers in deze voorspelling, welke door de werkelijkheid zijn benaderd, zijn die voor 1915 en het aantal arbeiders voor 1935, zóó weinig vóórzag men dertig jaren geleden dat de kolenproductie per arbeider verdubbeld zou worden.

Het verloop der productie vanaf 1900 tot na den wereldoorlog blijkt uit de hierachter volgende tabel:

Nederlandsche steenkoolproductie (in tonnen)

Jaar	Domaniale	Oranje-Nassau	Willem en Sophia	Laura en Vereeniging	Totaal Particuliere mijnen	Wilhelmina	Emma	Hendrik	Maurits	Totaal Staatsmijnen	Totaal Generaal	Jaar
1900	177.058	143.166	—	—	320.224	—	—	—	—	—	320.224	1900
1901	193.441	119.276	—	—	312.717	—	—	—	—	—	312.717	1901
1902	233.394	142.016	23.723	—	399.133	—	—	—	—	—	399.133	1902
1903	252.124	195.029	40.624	—	487.777	—	—	—	—	—	487.777	1903
1904	245.045	192.594	29.358	—	466.997	—	—	—	—	—	466.997	1904
1905	218.684	197.143	84.660	7.826	508.313	—	—	—	—	—	508.313	1905
1906	224.549	250.709	88.980	12.707	576.945	3.172	—	—	—	3.172	580.117	1906
1907	231.049	277.136	104.337	78.931	691.453	31.371	—	—	—	31.371	722.824	1907
1908	233.529	341.207	98.392	156.380	829.508	78.693	—	—	—	78.693	908.201	1908
1909	243.093	387.295	108.600	240.035	979.023	141.829	—	—	—	141.829	1.120.852	1909
1910	266.881	413.285	129.250	290.970	1.100.386	191.903	—	—	—	191.903	1.292.289	1910
1911	319.996	468.315	138.400	303.838	1.230.549	246.031	591	—	—	246.622	1.477.171	1911
1912	389.216	544.663	143.920	322.755	1.400.554	315.709	9.131	—	—	324.840	1.725.394	1912
1913	444.570	534.916	143.431	332.310	1.455.227	358.164	59.688	—	—	417.852	1.873.079	1913
1914	412.404	516.182	157.700	295.497	1.381.783	382.428	164.329	—	—	546.757	1.928.540	1914
1915	393.032	523.762	209.500	352.400	1.478.694	450.298	333.156	—	—	783.454	2.262.148	1915
1916	389.166	648.919	230.000	418.100	1.686.185	474.833	488.302	6.767	—	969.902	2.656.087	1916
1917	467.680	747.662	247.000	453.244	1.915.586	488.632	557.237	46.470	—	1.092.339	3.007.925	1917
1918	484.092	820.139	232.392	460.616	1.997.239	562.228	661.032	179.013	—	1.402.273	3.399.512	1918

Zooals begrijpelijk is, was het ondergrondsche bedrijf in de eerste ontwikkelingsjaren tamelijk eenvoudig en primitief. Er werden nog lang niet zoovele machinale hulpmiddelen en zooveel methodiek toegepast als tegenwoordig. De afbouw van de steenkool had plaats door schieten met kruit in boorgaten, die met de slangenboor uit de hand werden geboord, en verder met het pikhouweel. Steengangen werden gedreven door boren met kolomluchtboormachines en schieten met dynamiet of ander explosief, terwijl voor diverse kleinere werkzaamheden ook geboord werd uit de hand met achtkant boorstaal en hamer. Het transport van kool of steen geschiedde in kolenwagens van ongeveer $\frac{1}{2}$ ton inhoud, geduwd door slepers, hier en daar ook door paarden, tot aan de ondergrondsche laadplaats bij de schacht. Geleidelijk kwam hierin verandering, zooals in alle takken der nijverheid een sterk streven heeft bestaan om menschenarbeid zooveel mogelijk te elimineeren. Al waren de loonen van het ondergrondsche personeel in die tijden laag en hun werktijden lang, toch vormden de eersten een belangrijke post op de rekening der eveneens lage zelfkosten per ton gewonnen steenkool. Op het voorbeeld van de groote bedrijven in Westfalen ging de eene Limburgsche mijn na de andere over tot de invoering van machinale winnings- en transportmethoden.

Het begon met den afbouw, waarbij gedurende 1908 in de Oranje-Nassau mijn voor het eerst afbouwhamers werden gebruikt, die de pikhouweelen vervingen, en ook boorhamers in plaats van de onhandige hamer en handboor. In 1909 volgden in dezelfde mijn de schudgoten voor den afvoer van de losgehakte kolen naar de vulplaats der kolenwagens, gedreven door luchtmotoren. Aanvankelijk bestond omtrent het gebruik van die hulpmiddelen eenige ongerustheid onder de arbeiders als gevolg van de publicaties in Duitsche mijnwerkers-organisaties. Echter zagen zij toch spoedig de vele voordeelen van die machines tegenover hun kleine nadeelen in. Ook de eerste locomotieven, druklucht-, benzine- zoowel als electriche, voor het ondergrondsche transport begonnen reeds vóór den wereldoorlog in de Limburgsche mijnen te verschijnen.

In onderstaande tabel wordt duidelijk de toenemende machi-

nalisation van het mijnbedrijf in de periode tot aan het einde van den wereldoorlog geïllustreerd.

Totaal Stroom- en Krachtverbruik der Mijnen.
(millioenen eenheden)

Jaar	K.W.U.	P.K.U.
1909	4,2	6,9
1910	9,4	5,9
1911	18,4	10,3
1912	20,4	10,4
1913	32,9	9,9
1914	35,1	25,7
1915		
1916	52,3	11,9
1917	62,6	16,4
1918	73,8	19,6

Het P.K. uren-verbruik is van 1909 af reeds belangrijk toegenomen — van ongeveer 7 tot 20 millioen, maar het verbruik aan electrischen stroom nog veel sterker, n.l. van 4 tot 74 millioen. Verreweg het grootste gedeelte van deze kracht was benoodigd voor het ondergrondsche bedrijf, n.l. voor de bemaling, de directe winning van de steenkolen, en de ventilatie en verlichting. Ook voor het aandrijven der luchtcompressoren, die hoofdzakelijk voor de directe ontginning werkten, waren vele Kilowatt- en paardekrachten noodig.

De machinalisation van de werkzaamheden had het gewone gevolg, dat men in elk bedrijf op deze wijze ingericht kan constateeren: het nuttig effect van de arbeiders werd erdoor verhoogd. Eerst in later jaren is men van de hoofdelijke prestatie, uitgedrukt in tonnen steenkool per jaar en per werktijd, nauwkeurige statistieken gaan aanleggen. De onderstaande tabel van de jaarlijksche prestatie per arbeider tot en met 1918 (in tonnen) is daarom wellicht niet volmaakt zuiver, maar toch practisch wel als juist te beschouwen.

JAARPRESTATIE PER ONDERGRONDSCHEN ARBEIDER

Jaar		Jaar	
1906	297	1912	287
1907	270	1913	325
1908	267	1914	305
1909	276	1915	316
1910	276	1916	312
1911	284	1917	275
		1918	260

In alle gevallen is het een feit, dat deze prestatie de laatste jaren vóór den wereldoorlog stijgende was en een maximum bereikte in 1913, het laatste jaar waarin nog onder gewone omstandigheden werd gewerkt. Wanneer het bedrijf zich rustig had kunnen ontwikkelen, zou dit cijfer ongetwijfeld nog verder gestegen zijn. Dat het nu gedurende den oorlog steeds lager werd is te wijten aan allerlei factoren, in de eerste plaats het gebrek aan geoefend personeel bij de noodzaak om ten koste van alles steenkool te produceeren.

Echter ook op ander gebied ondervond de mijnindustrie gedurende deze rampspoedige vier jaren groote moeilijkheden, die vaak slechts ten deele ondervangen konden worden. Aan allerlei benoedigdigheden en materialen begon spoedig gebrek te komen. Spoorstaven voor het ondergrondse transport waren bijna niet meer te verkrijgen, evenzoo assen en lagers voor mijnwagens, ijzeren platen voor den aanmaak en de reparatie van schudgoten, mijnwagens, enz. De aanschaffing van artikelen als cement, oliën, vetten, zeep, enz. bracht groote moeilijkheden mede. Benzine voor de benzinelocomotieven en voor de mijnlampen werd voortdurend schaarscher, om welke reden de ondergrondse locomotieven op spiritus liepen, terwijl voor de lampen een mengsel van spiritus en benzol werd gebruikt. Deze lampen zelven (zonder welke het mijnwerk totaal onmogelijk wordt), die uit Deutschland kwamen, waren door het gebrek aan koper in dat land niet meer van dezelfde goede kwaliteit als vroeger. De glazen van die lampen konden bezwaarlijk meer

uit Duitschland worden verkregen, terwijl de in Nederland vervaardigde lampenglazen van slechte hoedanigheid waren. Springmiddelen konden niet in voldoende hoeveelheden worden verkregen (en dat terwijl op 100 K.M. afstand millioenen soldaten elkander daarmede te lijf gingen), daarom werd een mengsel van ammoniumnitraat en dinitronaphtaline en ook wel zelf vervaardigde vloeibare lucht voor het schieten gebruikt, welke laatste alleszins voldeed. Zelfs moesten ook gebruikte mijnkabels, die reeds afgelegd waren, bij gebrek aan nieuwe weder opgelegd worden, nadat zij bij onderzoek nog voldoende sterk waren gebleken!

De besturen der kolenmijnen hebben in die oorlogsjaren gedaan wat zij konden om hun productie op te drijven. De Staatsmijnen zijn daarin zonder twijfel het beste geslaagd: in het laatste jaar van den oorlog was hun productie ruim 2 $\frac{1}{2}$ maal zoo groot als in 1914, terwijl die van alle particuliere mijnen in dezelfde periode met slechts 45 % toenam. De totale Limburgsche productie zelfs van 1918, nl. 3,4 millioen ton, is echter nog lang niet voldoende geweest om Nederland van de normaal benoedigde hoeveelheid te kunnen voorzien. Met de hulp van een kleinen import konden in dat jaar nog ongeveer 4 $\frac{1}{2}$ millioen ton voor verbruik beschikbaar worden gesteld, waarbij dan nog kwam de productie van de bruinkoolgroeven en veenontginningen, die echter materiaal van slechts lage verbrandingswaarde opleverden. Allerwege en op alle mogelijke manieren werd het verbruik van Overheidswege gedrukt, waardoor de bevolking veel ongerief en ontberingen werden opgelegd. De nijverheid heeft groote moeilijkheden te overwinnen gehad, en vele fabrieken moesten ook geheel of gedeeltelijk worden stopgezet.

Onze groote afhankelijkheid van het buitenland voor wat betreft de brandstoffenvoorziening is in den loop van den wereldoorlog wel zeer duidelijk aan het licht gekomen. Ook is toen gebleken, dat men een steenkoolindustrie in volle productie niet zoo maar uit den grond stampst: zij heeft jaren tijd noodig voor haar ontwikkeling. Regeering en volksvertegenwoordiging hebben uit de in die ongelukkige vier jaren opgedane ondervinding echter geen leering getrokken. Hadden

zij dat wel gedaan, dan zou hun houding tegenover onzen onmisbaren mijnbouw in later jaren geheel anders geweest moeten zijn — in het bijzonder gedurende de jaren na het begin van de wereldcrisis, over welke een volgend hoofdstuk zal handelen.

V

DE MIJNEN NA DEN WERELDOORLOG

Gedurende den wereldoorlog hadden de Limburgsche kolonmijnen door het opzweepen der productie als het ware boven hun krachten geleefd. Dit bleek ook wel uit het feit, dat de productie in 1919 op nagenoeg hetzelfde peil bleef als in het jaar tevoren. Gelukkig konden in eerstgenoemd jaar weder kolen ingevoerd worden, en einde 1920 kon men niet meer van een eigenlijken brandstoffen nood in het land spreken. Vanaf 1920 konden de mijnen ook weder alle materialen, machines, enz aanschaffen als vóór den oorlog, en de productie ging geregeld vooruit tengevolge van de gecombineerde werking van steeds grooter arbeiderssterkte en een stijgende prestatie per mijnwerker. De nieuwe Staatsmijn Maurits, tot welker aanleg in het begin van den oorlog besloten was, kwam gedurende 1925 in vol bedrijf en ontwikkelde zich daarna op een wijze als geen enkele andere Limburgsche mijn heeft vertoond. Reeds in 1927 leverde deze grootste van alle Nederlandsche, en mogelijk wel van alle West-Europeesche mijnen 1 miljoen ton, in 1930 was zij aan de 2 miljoen ton jaarproductie, en gedurende 1937 werd de 3 miljoen ton genaderd. De productie der Staatsmijnen nam tegenover die van de particuliere mijnen sterk toe en overvleugelde haar zelfs in 1924. In de volgende tabel is opgegeven het verloop der productie van alle mijnen tesamen zoowel als afzonderlijk vanaf het jaar na den wereldoorlog tot 1939 toe.

Nederlandsche Steenkoolproductie (in tonnen)

Jaar	Domaniale	Oranje-Nassau	Willem Sophia	Laura Vereeniging	Totaal Particuliere mijnen	Wilhelmina	Emma	Hendrik	Maurits	Totaal Staatsmijnen	Totaal Generaal	Jaar
1919	510.174	739.071	175.774	500.231	1.925.255	548.359	626.247	301.690	—	1.476.296	3.401.546	1919
1920	562.519	828.247	242.317	535.297	2.168.380	547.403	803.679	421.128	—	1.772.210	3.940.590	1920
1921	413.711	935.508	270.000	498.100	2.117.319	578.890	990.268	556.523	—	2.125.681	4.243.000	1921
1922	553.638	1.155.928	325.000	520.300	2.554.866	674.120	997.961	639.423	—	2.311.504	4.866.370	1922
1923	640.801	1.297.984	365.000	600.300	2.904.085	703.522	1.099.144	886.864	1.863	2.691.393	5.595.478	1923
1924	670.245	1.373.954	335.000	592.800	3.021.999	741.274	1.266.474	1.132.479	17.956	3.158.183	6.180.182	1924
1925	682.152	1.442.561	400.000	630.400	3.155.113	892.271	1.434.184	1.299.448	335.954	3.961.857	6.848.567	1925
1926	763.938	1.581.505	427.000	796.701	3.569.144	1.128.090	1.775.121	1.698.329	672.003	5.273.543	8.842.687	1926
1927	766.250	1.641.798	436.000	774.300	3.618.339	1.155.090	1.817.407	1.726.461	1.171.115	5.870.073	9.488.412	1927
1928	812.440	1.783.179	440.000	917.500	3.953.119	1.274.998	1.974.419	1.774.858	1.942.661	6.966.935	10.920.054	1928
1929	946.848	2.029.909	471.000	1.276.100	4.723.120	1.350.648	1.932.277	1.629.828	1.944.592	6.857.345	11.581.202	1929
1930	994.461	2.273.259	483.000	1.472.400	5.223.120	1.328.331	1.996.420	1.672.632	1.990.583	6.987.966	12.211.086	1930
1931	1.029.176	2.630.287	480.000	1.514.300	5.653.763	1.364.085	2.019.427	1.751.642	2.112.474	7.247.628	12.901.391	1931
1932	1.010.554	2.469.183	425.000	1.324.000	5.255.737	1.429.483	2.090.605	1.823.342	2.147.281	7.500.711	12.756.448	1932
1933	1.037.208	2.326.136	407.000	1.263.700	5.034.044	1.337.372	2.169.694	1.750.525	2.282.325	7.539.916	12.573.960	1933
1934	846.461	2.160.051	410.000	1.116.400	4.532.912	1.277.544	2.330.610	1.723.334	2.476.482	7.807.970	12.340.882	1934
1935	777.162	2.002.905	401.000	1.106.100	4.287.167	1.257.689	2.268.890	1.564.791	2.499.307	7.590.677	11.877.844	1935
1936	843.285	2.276.810	434.000	1.244.400	4.798.495	1.314.008	2.471.855	1.624.163	2.594.017	8.004.043	12.802.538	1936
1937	901.511	2.930.341	503.000	1.548.900	5.883.752	1.438.216	2.526.930	1.669.316	2.803.055	8.437.517	14.321.269	1937
1938	820.173	2.485.208	500.000	1.484.600	5.289.981	1.429.957	2.467.481	1.642.062	2.658.044	8.197.544	13.487.525	1938
1939	786.400	2.339.665	471.000	1.410.700	5.007.765	1.387.369	2.270.060	1.550.760	2.465.508	7.853.697	12.861.462	1939

Bovendien raadplege men hierbij de grafische voorstelling in Figuur 8, die dezen ontwikkelingsgang in beeld brengt.

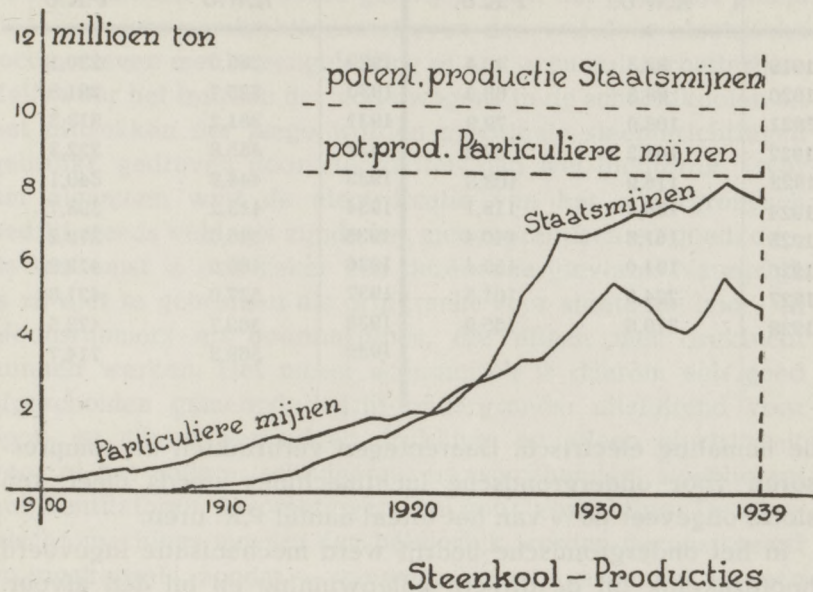

Fig. 8

Het aantal arbeiders nam steeds toe, en de hooge loonen die zij ontvingen (hoewel die na 1920 weer begonnen te dalen) waren mede oorzaak dat de mechanisatie van het bedrijf met kracht werd voortgezet, zoodra alle benodigdheden weder normaal verkrijgbaar waren als vóór den oorlog. Dit had tot gevolg, dat het verbruik van electrischen stroom en van stoomkracht tot buitengewone hoogten steeg, zooals onderstaande tabel toont.

Door de groote uitbreiding, die nog gedurende en na den wereldoorlog aan de nevenbedrijven vooral der Staatsmijnen gegeven werd, daalde het percentsgewijze aandeel, dat de ondergrondse mijnarbeid in dit totale krachtverbruik had. Ook hadden groote veranderingen plaats in de wijze van aandrijving der verschillende machines. Zoo werden langzamerhand steeds minder en ten slotte praktisch in het geheel geen waterpompen meer door stoom gedreven, maar geschiedde

Totaal Stroom- en Krachtverbruik der Mijnen.

Jaar	millioen		Jaar	millioen	
	K.W.U.	P.K.U.		K.W.U.	P.K.U.
1919	82,3	42,4	1929	269,0	230,1
1920	99,8	68,0	1930	325,7	291,8
1921	108,9	79,9	1931	381,2	313,3
1922	104,2	82,2	1932	455,8	322,3
1923	116,9	108,8	1933	444,8	340,1
1924	138,5	119,1	1934	413,2	393,7
1925	161,8	140,4	1935	426,5	379,2
1926	194,0	159,4	1936	460,0	412,9
1927	224,8	161,5	1937	527,0	431,8
1928	319,6	165,9	1938	560,7	473,5
			1939	569,3	714,7

de bemaling electrisch. Daarentegen verbruikten de compressoren voor ondergrondse luchtmachines steeds meer, ten slotte ongeveer 80% van het totaal aantal P.K. uren.

In het ondergrondse bedrijf werd mechanisatie ingevoerd hoofdzakelijk bij de directe kolenwinning en bij den afvoer. Naast de vroegere pikhouweelen, die nog niet geheel en al uit den afbouw verdwenen zijn, treft men nu in alle mijnen luchtboor- en afbouwhamers aan. Door deze wordt het gebruik van explosief (overigens op zichzelf beschouwd ook een soort mechanische winning) vermeden, dat altijd gevaarlijk blijft voor mijngas- en kolenstofontploffingen en dat ook den samenhang van het nevengeesteente verandert.

Een groot voordeel van de genoemde afbouwmachines is, dat zij den mijnwerker veel zwaar werk uit de handen nemen en hem daardoor minder vermoeien. Afmattende lichamelijke arbeid is, wanneer hij door machinale arbeid kan vervangen worden, toch altijd onteerend voor den mensch, die tenslotte als denkend mechanisme, niet als krachtmachine is geschapen, en daarbij in verreweg de meeste gevallen ook veel duurder.

Voor den afvoer van de losgehakte steenkool uit de afbouwen naar de kolenwagens kwamen schudgoten algemeen in gebruik, daarnaast later ook transportbanden van rubber of ander materiaal. De mijnwagens worden in zijgalerijen, tegen hellingen

op, enz. voortbewogen door lieren, met druklucht of electriciteit als drijfkracht, ook wel door persluchtlocomotieven van laag en klein model. In de hoofd-galerijen heeft het transport plaats door grootere persluchtlocomotieven dan wel door elektrische locomotieven met bovengeleiding of met accumulatorbatterijen. Zelfs voor het inrijden der volle wagens in de schachtkooien en het uittrekken der leege worden machinale sleepinrichtingen gebruikt, gedreven door electriciteit dan wel luchtdruk. Over het algemeen wint de electriciteit van het ondergronds bedrijf steeds veld, als zijnde het meest praktisch en goedkoop; de toekomst is ook zeker aan dezen energievorm. Natuurlijk is zij niet te gebruiken als drijfkracht voor stootende boor- en afbouwhamers en boormachines, die alleen met druklucht kunnen werken. Het meest economisch is daarom een goed afgescheiden gemengd bedrijf ondergronds: uitsluitend voor boor- en afbouwwerktuigen druklucht en alleen electriciteit voor al het andere: schudgoten, transportbanden, sleeplieren, hulpventilatoren, locomotieven, en voor verlichting. De elektrische machines moeten dan behoorlijk worden geconstrueerd en ingekapseld, zoodat — vanwege het mijngasgevaar — geen vonken aan den buitenkant kunnen optreden. Dit is tegenwoordig zeer goed mogelijk.

Door de voortgezette mechanisatie van het ondergronds bedrijf steeg natuurlijk de hoofdelijke steenkoolproductie op overeenkomstige wijze, zooals in de volgende tabel is te zien.

Prestatie per ondergrondschen arbeider (in tonnen)

Jaar	Per		Jaar	Per	
	jaar	werktijd		jaar	werktijd
1919	240	0,816	1929	461	1,711
1920	249	0,834	1930	459	1,690
1921	229	0,811	1931	477	1,760
1922	259	0,884	1932	504	1,991
1923	276	0,941	1933	539	2,197
1924	282	1,010	1934	591	2,412
1925	309	1,119	1935	617	2,633
1926	379	1,381	1936	684	2,670
1927	388	1,415	1937	712	2,550
1928	446	1,636	1938	652	2,371
			1939	652	2,373

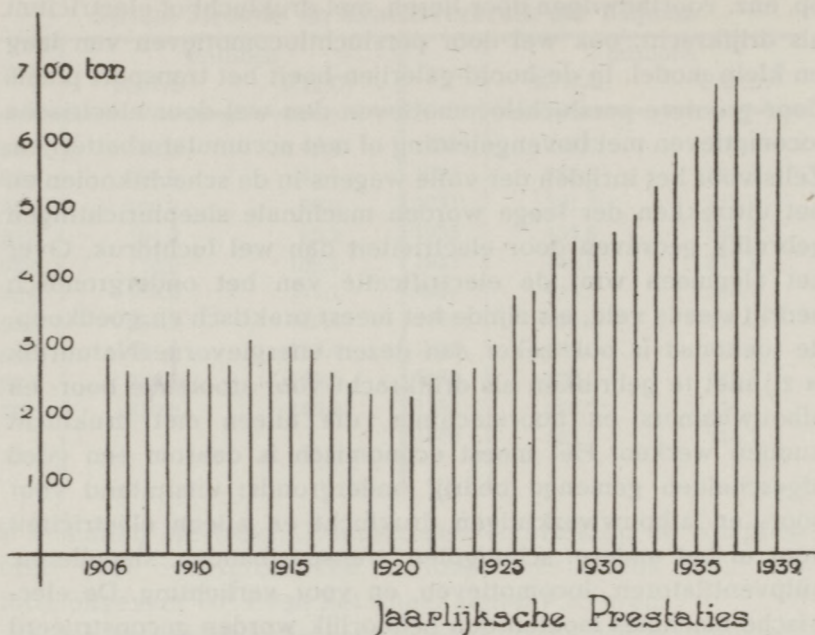

Fig. 9

Uit deze cijfers — en nog duidelijker uit de grafische voorstelling in Figuur 9 — blijkt hoe na de inzinking van 1921 de jaarprestatie per ondergrondschen arbeider weer geregeld gestegen is, vanaf 1925 zelfs in een versneld tempo. In 1937 werd een hoog maximum bereikt, terwijl in de twee daaropvolgende jaren de prestaties ongeveer 8 % lager waren.

Behalve het vooruitzicht dat daardoor op de arbeidsloozen zou bespaard worden, dreef ook de mogelijkheid om de productie spoedig en gemakkelijk te vergrooten (hetwelk dus mede verlaging van den kostprijs tengevolge had) de mijnbesturen tot deze machinalisatie.

Niet lang na den wereldoorlog ondervonden de Limburgsche mijnen reeds de mededinging van de buitenlandsche, in het byzonder de Duitsche steenkoolindustrie. In 1923 gaf de ontredding in den Westfaalschen mijnbouw tengevolge van de bezetting van het Ruhr-gebied weliswaar eenige opluchting, en gedurende het grootste gedeelte van 1926 de groote staking

der Engelsche mijnwerkers. Maar onmiddellijk daarna deden beide groote kolenproduceerende landen hun uiterste best de verloren markten te herwinnen en werd de concurrentie steeds scherper. Dit veroorzaakte een daling der prijzen op de binnenlandsche markt, waaraan de Nederlandsche mijnen groote moeite hadden om zich aan te passen. In 1925 vermeldt het jaarverslag van den hoofdingenieur der Mijnen voor het eerst dat onze mijnen bewust hun productie gingen vergrooten om de zelfkosten per ton te drukken. Hiermede zijn zij doorgestaan totdat een tijdelijk maximum werd bereikt. Na 1931 begonnen de particuliere mijnen — die sedert 1928 sterker hadden opgedreven dan de Staatsmijnen — te verminderen, en na 1934 ook de laatstgenoemde. Het jaar 1936 bracht echter weer een stijging van de productie, en in 1937 kwam deze op een peil, dat men tevoren wellicht als onbereikbaar had beschouwd.

Van datzelfde jaar 1925 ongeveer dateert ook de invoering van de z.g. rationalisatie van den ondergrondschen arbeid in onze mijnen. Zooals bekend is dit een veel ruimer begrip dan mechanisatie, welke echter een belangrijk onderdeel van de eerstgenoemde vormt. Rationalisatie ondergronds wordt hoofdzakelijk verkregen door:

1e. concentratie van den afbouw, n.l. de best mogelijke rationeele verbinding van verschillende bedrijfspunten tot een centraal afvoerpunt,

2e. een op verdeling van arbeid berustende systematisering en organiseering van alle onderdeelen van den ondergrondschen arbeid onder voortdurende contrôle,

3e. het zooveel mogelijk aanvullen resp. vervangen van menschelijken arbeid door dien van licht hanteerbare machines.

De eerstgenoemde wijze van regelen heeft tengevolge, dat meer transport langs eenzelfden weg plaats heeft, zoodat de afvoer der kolen zeker gemachinaliseerd dient te worden en hierdoor ook wordt geïntensifieerd. Ter bereiking van het tweede desideratum wordt de arbeid aan de kolenfronten zoodanig geregeld, dat elke man afhankelijk is van het op tijd klaar komen van het werk zijner medearbeiders, op dezelfde wijze als dit in het Taylor-stelsel wordt uitgevoerd. Wat betreft de mechanisatie, deze is reeds hoog opgevoerd in de

Limbursche mijnen en zal wellicht niet tot veel meer arbeidsbesparing kunnen leiden.

Afgezien van alle andere overwegingen moet men bewondering hebben voor de resultaten, die het onvermoeide streven van Nederlandsche ingenieurs en ander technisch personeel tot verbetering der arbeidsmethoden heeft gehad. Zij zijn erin geslaagd het nuttig effect per mijnwerker tot zóó groote hoogte op te voeren, dat onze mijnen — hoewel die toch geen steenkoolafzettingen bewerken, welke zich door regelmatigheid dan wel door afmetingen bijzonder onderscheiden — in dit opzicht aan de spits van de West-Europeesche landen staan, welke alle een grootere, de meeste zelfs een veel grootere productie hebben dan Nederland. Onderstaande cijfers betreffende de productie in K.G. per onder- en bovengrondschen dienst vanaf 1930 mogen dit bewijzen.

Land	1930	1932	1934	1936	1937	1938
Nederland	1246	1445	1689	1826	1774	1645
Duitschland Ruhr	1352	1628	1678	1711	1627	1547
„ Aken	983	1149	1210	1178	1143	1090
Engeland	1098	1117	1162	1189	1187	1166
Frankrijk	691	786	858	858	833	833
België	576	609	734	796	778	756
Polen. Opp. Silezië	1348	1583	1957	2060	2032	2020
„ Totaal	1253	1410	1703	1810	1819	1820

Slechts in Silezië met zijn, tot meer dan 10 M. dikke steenkoollagen is de prestatie uit den aard der zaak grooter. Ook vertoont Nederland de snelste stijging vanaf 1930.

De rationalisatie van de laatste jaren heeft met zich gebracht een algeheele verandering van de omstandigheden, waaronder de winningsarbeid wordt uitgevoerd. In tegenstelling met de gewoonte van vroeger zijn de werkplaatsen zeer groot geworden, zoodat nu wel 75 man of meer zitten vóór één kolenfront van soms honderden meters lengte. De afbouwpijler is hierdoor als het ware een ondergrondsche fabriek geworden, die met haast onverbiddelijke regelmatigheid moet werken.

Door tijdsopnamen worden studies gemaakt van de voor verschillende werkzaamheden en handgrepen benodigde tijden, en daarop wordt het accoord met de mijnwerkers gebaseerd. Behalve dat dit accoord vaak te hoog opgeschroefd werd, zoodat de arbeiders niet aan hun dagloon toekwamen, hebben vooral de oudere onder hen moeite gehad zich aan die nieuwe arbeidsomstandigheden aan te passen. Dat zij zich dan meer vermoeid gevoelden dan vroeger (hoewel hen toch zeker veel afmattende arbeid ontnomen werd), zal vermoedelijk grotendeels tot oorzaak gehad hebben het ongewone tempo en de hiermede gepaard gaande zenuwspanning. Een ander noodzakelijk gevolg van de verhoogde prestatie is een sterke vermindering van het aantal voor eenzelfde productie benodigde arbeiders, welk verschijnsel zich eveneens voordoet bij alle industrieën in meerdere of mindere mate. In de periode tot 1931 groeide het aantal ondergrondsche zoowel als bovengrondsche arbeiders der mijnen om zoo te zeggen tegen de verdrukking der rationalisatie en mechanisatie in. Zoodra echter tegelijkertijd de productie verminderd en nog scherper gerationaliseerd moest worden, ging de sterkte omlaag, de ondergrondsche snel en de bovengrondsche geleidelijk. Tevens werd een steeds grooter aantal verzuimdiensten ingevoerd, zonder hetwelk anders nog meer ontslagen noodzakelijk zouden zijn gemaakt. Over dit betreuenswaardige gevolg van technische vindingrijkheid en van organisatievermogen zal in hoofdstuk XII nog het noodige worden geschreven. Het zou echter onbillijk zijn om zonder meer de mijnbesturen wegens het werkloos maken van zooveel duizenden hunner arbeiders hard te vallen. Men moet wel bedenken dat, bij de nagenoeg volslagen afwezigheid van hulp en steun (in enkele gevallen zelfs de aanwezigheid van tegenwerking) door de opvolgende regeeringen aan onzen kolenmijnbouw verleend, slechts de uiterste krachtsinspanning van de werkgevers (en ook van de minimaal benodigde werknemers) het mogelijk gemaakt heeft dat deze nationale industrie in de zware jaren tot 1936 het hoofd boven water heeft kunnen houden. Onder de gegeven omstandigheden mag men reeds tevreden zijn dat deze sleutelindustrie — een der weinige die ons land bezit — nog b e s t a a t en gereed is om een productie

te leveren welke meer dan voldoende zou zijn om geheel in de binnenlandsche behoefte aan alle soorten brandstoffen te voorzien. Dat men in Zuid-Limburg dit hooge peil heeft weten te bereiken zonder Staats-subsidies, speciale vrachttarieven, uitvoerpremies, invoerbepanking en alle andere beschermende maatregelen, waarmede vóór den oorlog verschillende West-Europeesche regeeringen hun nationalen mijnbouw steunden, kan den ondernemers slechts tot eer strekken.

Zooals in de tabellen der producties van de mijnen en nog duidelijker in de grafische voorstelling Figuur 8 te zien is, was de ontwikkeling van die productie sedert 1931 wel verre van regelmatig. In een volgend hoofdstuk: „De Nood der Steenkolenmijnen” zal worden uiteengezet hoe het een en ander het gevolg was van omstandigheden, die voor de mijnen zeer schadelijk effect hadden. De hoogste jaarproductie werd bereikt in 1937, n.l. 14,3 miljoen tonnen, een hoeveelheid van dezelfde grootte als het verbruik over 1929, 1937 en 1939 (zie ook hoofdstuk IX).

Nu zouden alle mijnen in Limburg nog wel belangrijk meer productie kunnen leveren, wanneer zij op maximale kracht moesten werken. Zij behooren — ook de kleinere — tot de groote steenkolenmijnen, enkele zelfs tot de grootste van Europa. Hun maximum capaciteit kan op de volgende hoeveelheden per jaar worden gesteld:

Wilhelmina	1.700.000 ton	Oranje-Nassau I	1.500.000 ton
Emma	2.800.000 „	II	900.000 „
Hendrik	2.400.000 „	III	1.600.000 „
Maurits	3.500.000 „	IV	600.000 „
<hr/>			
Totaal Staatsmijnen	10.400.000 ton	Totaal O. N.	4.600.000 ton
	Julia		1.750.000 ton
	Laura		750.000 „
	Domaniale		1.000.000 „
	Willem		500.000 „
	<hr/>		
	Totaal Particuliere mijnen		8.600.000 ton

De gezamenlijke Limburgsche steenkolenmijnen zouden dus, wanneer het bepaald noodig was, wel tot 19 miljoen ton per jaar kunnen opbrengen, een hoeveelheid die nog heel wat meer bedraagt dan de maximumproductie van 1937. In de reeds besproken grafische voorstelling Figuur 8 zijn deze ideale producties door stippellijnen aangegeven.

Ook tusschen het grootste binnenlandsche verbruik — van 14,6 miljoen ton gedurende 1939 — en deze ideale maximumproductie is een ruime speling aanwezig. Zelfs wanneer dat verbruik, zooals te verwachten valt, na den tegenwoordigen oorlog geleidelijk zal toenemen, mag toch geen nieuwe kostbare aanleg van kolenmijnen worden toegelaten zoolang te voorzien is, dat de bestaande ondernemingen nog voor een voldoende aantal jaren in die behoefte kunnen voorzien. Zou een der mijnen wegens uitputting van haar voorraad uitvallen (dit zal waarschijnlijk over een tiental jaren de Domaniale zijn), dan kunnen de andere mijnen wellicht voorloopig nog haar productie leveren.

Internationale beteekenis

Het lijkt van belang om de productie van de Nederlandsche mijnindustrie te vergelijken met die van belangrijke andere steenkool-landen en van de wereld. In de tabel hierachter treft men deze producties gedurende eenige markante jaren in de 20e eeuw en over de laatste 6 jaren waarvan gegevens beschikbaar waren.

De wereldproductie is dus in de periode vóór den wereldoorlog snel toegenomen, totdat in 1913 een maximum werd bereikt. Gedurende dien oorlog en nog eenige jaren daarna is zij niet weer op het oude peil kunnen komen, maar nog een weinig daaronder gebleven. Eerst in 1926 kwam zij weer op de 1,2 milliard ton, en in 1929 werd een absoluut toppunt bereikt.

Dit maximum van 1,325 milliard ligt echter nog maar 9% hooger dan het cijfer van 1913, terwijl toch in deze 16 jaren voor de toename in productie van grondstoffen en voedingsmiddelen in het algemeen een gemiddelde van ongeveer 20% bestaat. Het steenkoolverbruik is dus relatief niet vermeerderd

Steenkoolproductie van verschillende landen
(millioenen tonnen)

Land	1905	1913	1920	1925	1929	1931	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Groot-Brittannië	239,9	292,0	233,4	247,1	262,0	223,0	210,4	224,3	226,5	232,2	245,1	232,0
Duitschland	121,3	190,1	140,8	145,6	177,0	130,0	120,3	136,2	144,7	158,4	184,5	186,2
Frankrijk	35,2	40,1	24,3	47,1	53,8	50,0	46,9	47,6	46,2	46,1	45,3	47,6
Polen	—	—	6,4	29,0	46,1	38,2	27,4	29,3	28,5	29,7	36,2	38,1
België	21,8	22,8	22,3	23,1	26,9	27,0	25,3	26,4	26,5	27,8	29,7	29,6
Tsjecho-Slowakije	—	—	12,2	12,8	16,8	13,2	10,6	10,8	11,0	12,4	16,9	12,1
Nederland	0,5	1,9	3,9	6,8	11,6	12,9	12,6	12,3	11,9	12,8	14,2	13,5
Rusland	17,1	27,3	12,0	13,4	32,3	44,6	55,0	64,4	71,1	126,3	122,6	127,3
Ver. Staten	356,3	516,6	597,1	525,9	549,7	398,7	345,7	375,9	379,1	438,4	459,8	351,0
Wereld	860,3	1216,3	1166,4	1184,9	1325,1	1074,5	999,6	1087,7	1168,8	1226,4	1288,4	

maar zelfs achteruit gegaan, wanneer men nagaat hoe techniek en verkeer zich in genoemde periode hebben ontwikkeld. De oorzaken hiervan zijn reeds beschreven vóór in hoofdstuk IV, n.l.: de opkomst van de aardolie als mededinger van de steenkool, de steeds ruimer toepassing van waterkracht en electriciteit als krachtbron, en het grooter nuttig effect dat bij steenkoolverbranding verkregen wordt.

Na 1929 is de wereldproductie tengevolge van de crisis weer gaan dalen tot een in tientallen jaren niet gekend laag peil, en eerst sedert 1934 is weer vooruitgang waar te nemen. De productie over 1937 naderde tot die van 1929, maar gedurende 1938 werd weer minder steenkool aan den dag gebracht.

De productie van de Vereenigde Staten, welke in 1920 meer dan de helft van die der wereld bedroeg, is door de crisis zeer achteruitgegaan. Uit de cijfers blijkt wel, dat de steenkool-industrie met 1929 een zwaren klap heeft gekregen en slechts met moeite weer opkomt.

Opvallend is de sterke toename van de productie der Sovjet-republieken gedurende de laatste jaren, welke zeker niet natuurlijk is en overigens ook buiten het kader der Europeesche conjunctuur valt.

Duitschland komt als steenkoolproducent krachtig op, natuurlijk dank zij de stuwende kracht van het nationaal-socialistisch bewind. De productie-cijfers over 1939 zijn niet bekend, maar waarschijnlijk is Duitschland (met Polen, Bohemen en Moravië) tegenwoordig wel de grootste steenkoolproducent van Europa, dus de tweede van de wereld.

De steenkoolproductie van Noordwest-Europa is sedert 1929 — toen zij op een tevoren nooit bereikt peil kwam — geleidelijk teruggelopen. Voor de meeste landen, n.l. Groot-Brittannië, Duitschland, Polen, België en Tsjecho-Slowakije is daarbij 1932 of 1933 het keerpunt na hetwelk zij weer meer gingen leveren.

Voor Nederland is het omgekeerde het geval. Gedurende de eerste jaren van de wereldcrisis liep de productie op tot 1931, en daarna nam zij langzaam af. Eerst met het jaar 1936 (de laatste helft daarvan) kwam weer een wending, die leidde tot de onverwacht hooge en daarom ook abnormale productie van 1937. Het percentage van de wereldproductie voor Neder-

land bedroeg vóór 1930 altijd minder dan 1, van dat jaar af was het:

1930	1,00
1931	1,23
1932	1,29
1933	1,26
1934	1,13
1935	1,02
1936	1,03
1937	1,10

Gewezen moet nog worden op een voornaam punt van verschil in de omstandigheden, waaronder vóór dezen oorlog Nederland en de andere landen hun steenkool trachtten af te zetten. Bijna alle genoemde Westersche productielanden hadden toen een groot uitvoeroverschot boven hetgeen zij voor eigen gebruik noodig hadden. Zoo waren Groot-Brittannië en Duitschland belangrijke exportlanden en hadden als zoodanig eigenlijk over-capaciteit, naar schatting 25—30 %, Polen zelfs 50 %. Onze mijnindustrie evenwel werd het tot vóór kort zelfs onmogelijk gemaakt zooveel te produceeren als de behoefte in het eigen land bedroeg.

VI

NEVENBEDRIJVEN DER STEENKOLENMIJNEN

In hoofdstuk II werd melding gemaakt van de wisselende gasgehalten der steenkool, die door de Rijksopsporing van Delfstoffen in verschillende gedeelten van ons land werd aangetroffen, en van de Zuid-Limburgsche kolen in het bijzonder. Uit de cijfers der percentages gegeven in de tabel onder Recapitulatie achter in dat hoofdstuk blijkt wel, dat dit kleine gebied aan de behoefte van alle soorten vaste brandstof in Nederland kan voldoen. Nu reeds worden in de mijnen bijna alle gasgehalten verkregen. Weliswaar ontbreken daaraan voorloopig nog de twee uiterste leden van de reeks: de magerste anthracietsoorten en de gasrijkste gasvlamkolen, maar deze kolen zijn zeker in den ondergrond aanwezig.

De jaarverslagen van den hoofdgenieur der Mijnen gebruiken een eenigszins andere indeeling van de kolen naar hun gasgehalte. Volgens die verslagen werden jaarlijks sedert het begin dezer eeuw, onderscheiden naar de verschillende soorten, de navolgende hoeveelheden steenkool aan den dag gebracht.

**Productie van Kolensoorten met verschillend Gasgehalte
(duizenden tonnen)**

Jaar	Magerkool minder dan 10 %		Halfmagerkool 10—15 %		Halfvetkool 15—20 %		Vetkool meer dan 20 %		Totale productie
		percentage		percentage		percentage		percentage	
1900	177	55½	143	44½	—	—	—	—	320
1902	249	62½	150	37½	—	—	—	—	399
1904	282	60½	185	39½	—	—	—	—	467
1906	323	55½	257	44½	—	—	—	—	580
1908	332	36½	576	63½	—	—	—	—	908
1910	396	30½	896	69½	—	—	—	—	1.292
1912	533	31	1.183	68½	—	—	9	½	1.725
1914	570	29½	1.194	62	—	—	164	8½	1.928
1916	637	24	1.547	58	—	—	472	18	2.656
1918	716	21	1.843	54	—	—	840	25	3.399
1920	805	20½	1.911	48½	—	—	1.225	31	3.941
1922	928	19	2.030	41½	210	4½	1.698	35	4.866
1924	1.198	18	2.262	36½	241	4	2.579	41½	6.180
1926	1.191	13½	2.983	34	378	4	4.278	48½	8.843
1928	1.253	11½	3.524	32½	427	4	5.706	52	10.920
1930	1.477	12	4.527	37	547	4½	5.660	46½	12.211
1931	1.509	11½	4.885	38	624	5	5.884	45½	12.901
1932	1.436	11	4.700	37	510	4	6.110	48	12.756
1933	1.444	11½	4.463	35½	423	3½	6.243	49½	12.574
1934	1.256	10	4.153	33½	393	3	6.539	53	12.341
1935	1.178	10	3.972	33½	390	3	6.338	53½	11.878
1936	1.277	10	4.332	34	470	3½	6.724	52½	12.803
1937	1.405	10	5.332	37	517	3½	7.069	49½	14.321
1938	1.320	10	4.890	36	439	3½	6.839	50½	13.488
1939	1.257	10	4.665	36½	410	3	6.529	50½	12.861

Aanvankelijk bestond dus de geheele productie uit kolen met laag gasgehalte, waarvan de magerkolen een kleine meerderheid vormden. Na 1906 werd het product echter geleidelijk rijker aan gas. Vanaf 1912 kwam de eerste vetkool boven den grond (uit de Staatsmijn Emma) en deze leverde een steeds stijgend percentage der productie, de laatste jaren ongeveer de helft daarvan. De hoeveelheden magerkool vormden daaren-

tegen sedert 1926 niet veel meer dan 10 % der productie en de hoeveelheden halfmagerkool ongeveer $\frac{1}{3}$. Het percentage gewonnen halfvetkool is altijd gering geweest, tusschen 3 en 5 %.

De 4 verschillende soorten kolen zijn als volgt over de bestaande 12 mijnen verdeeld:

Domaniale		anthraciet	7—8 %	gas
Willem		halfmagerkool	11—12 %	"
Laura		"	12 %	"
Julia		"	14 %	"
Oranje-Nassau I	}	halfmagerkool	12 $\frac{1}{2}$ %	"
		magerkool	9—10 %	"
idem II		magerkool	9—10 %	"
idem III		halfvetkool	16 %	"
idem IV		halfmagerkool	14 %	"
Wilhelmina		magerkool	9—10 %	"
Emma		vetkool	20—22 %	"
Hendrik	}	halfvetkool	16—17 %	"
		vetkool	20—22 %	"
Maurits		vetkool	22—24 %	"

De magerste kolen levert dus de Domaniale en de vetste de Maurits. De particuliere mijnen hebben totnogtoe uitsluitend de magere soorten geproduceerd, waarin Oranje-Nassau nog de meeste afwisseling had. Het gasgehalte der kolen blijkt in Zuid-Limburg in noordwestelijke richting toe te nemen, hetgeen ook geologisch verklaarbaar is, daar de oudere lagen in die richting onderduiken. De Staatsmijnen hebben de meest verschillende soorten kolen, hoewel de grootste voorraden naar het schijnt toch uit gasrijkere bestaan.

Hieronder wordt vermeld voor welke doeleinden in de practijk de verschillende kolensoorten het best geschikt zijn.

Anthracieten Magerkolen. Stukkolen en grovere noten zijn geschikt voor hoogovens tezamen met cokes, verder voor verwarming van kweekerijen en serres, centrale verwarmingen voor groote gebouwen, open haarden, enz. Als gruis-kolen voor kalkbranderijen en steenfabrieken. Kleinere noten

zijn echte huisbrandkolen, voor kachels en haarden en voor centrale verwarming. Als anthraciet ook voor zuiggasmotoren.

Halfmagere en Halfvette kolen, ook wel rookzwakke en Ess-kolen genaamd. Stukkolen hoofdzakelijk voor de industrie, echter ook wel voor huisbrand. Grovere noten voor centrale verwarmings-installaties, kassen, bakkerijen en in het algemeen voor alles waarbij slechts een minimum van rook mag ontwikkeld worden en geen roet afgezet. Kleinere noten en fijnkool ook voor de industrie, de eerstgenoemde voor automatische stookinrichtingen, kettingroosters, enz.

Vetkolen. Stukkolen en noten voor industrieele doeleinden, voor het stoken onder stoomketels, in locomotieven, als smeekolen, enz. De fijnkolen zijn bijzonder geschikt voor het verkrijgen van een goede cokes.

De calorische waarde der steenkolen neemt af met stijgend gasgehalte. Anthraciet heeft 8.400 W.E., halfvetkolen 7.800—8.000 en gasvlamkolen 7.600 W.E.

Verdere bewerking der Steenkool

De uit de mijnschachten opgevoerde kolen zijn gewoonlijk sterk verontreinigd met grovere en fijnere stukken van het nevangesteente, hetgeen practisch tot uiting komt in een meer of minder hoog aschgehalte. Ook het watergehalte in de kool kan sterk wisselen en bij de fijnere soorten betrekkelijk hoog oploopen. En dan kan nog het zwavelgehalte, dat veroorzaakt wordt door het voorkomen van pyriet in de kool, een onaangename rol spelen.

Het is te begrijpen dat een te hoog percentage van de genoemde verontreinigingen de prijzen van de afgeleverde kolen nadeelig moet beïnvloeden. Vooral waar de concurrentie op de kolenmarkt zoo scherp is, wordt door de mijnbouwondernemingen alle moeite gedaan om door een geschikt reinigingsproces hun product zoo zuiver mogelijk te verzenden. Dit proces speelt zich af in de aan alle mijnen in Zuid-Limburg verbonden kolenwasscherij.

Een physische hoedanigheid van sommige steenkoolsoorten, welke deze in waarde doet verminderen, is te groote fijnheid.

Door wassching is hierin geen verbetering te brengen. Behooren de kolen echter tot de minder gasrijke groepen, dan is van het fijn als het ware stukool te maken, hetgeen geschiedt door briketteeren.

Voor sommige industrieele processen is de gewone natuurlijke kool, ook al wordt zij in groote stukken van voldoende zuiverheid afgeleverd, geheel ongeschikt door zijn gasgehalte. Ook hierin weet men verbetering te brengen door het verkoken der kolen, dat een product aflevert, hetwelk uit nagenoeg zuivere koolstof bestaat en goede prijzen op de kolenmarkt kan bedingen. Hiervoor worden de vettere kolen uitgezocht, waarvan het fijn zeer goed te gebruiken is.

De drie genoemde bewerkingen komen neer op een veredeling der steenkolen, op een steeds verder gaande behandeling van het ruwe product, in het welbegrepen eigenbelang der ontginners, om dat zooveel mogelijk aan de behoeften der verbruikers aan te passen. Men kan nu zelfs nog verder gaan dan door toepassing van deze primaire methoden: Het nevenproduct der cokes-ovens, het lichtgas, dat behalve voor verlichtings- ook voor verwarmingsdoeleinden en tot opwekking van kracht dient, is tenslotte ook een veredelde steenkool. En de hoogste graad van veredeling wordt verkregen door de gedolven kolen op de mijnen zelf om te zetten in electriciteit en deze inplaats van het natuurproduct te distribueeren. Alle nuttige eigenschappen van de steenkool ten behoeve van verwarming, verlichting en krachtopwekking worden dan op de eenvoudigste wijze, zij het ook onder verlies, langs een dunnen metaaldraad tot op groote afstanden vervoerd.

Na zuivering van het in de cokes-ovens verkregen gas worden bijproducten verkregen, die een groote waarde bezitten, zooals teer, pek, benzolkoolwaterstoffen, ammoniak, kunstmeststoffen, enz. Op de winning hiervan hebben de Staatsmijnen in Limburg een groot bedrijf gebaseerd. Door het zich speciaal toeleggen op deze industrie wordt echter weer een ander principe dan het bovenomschrevene gevolgd. Het is in dit geval geen veredelen van de steenkool meer, in het belang van den producent om aan de behoeften van de markt te voldoen, maar het wordt dan een vervolgen van het kolenmijnbedrijf in verti-

kale richting zoover als maar mogelijk is, het in één hand blijven houden van alle industrieën, die op de winning van steenkool gebaseerd zijn. Naar het voorkomt is men in Zuid-Limburg volgens dit principe reeds zoo ver gegaan als bij de huidige stand der techniek mogelijk is, de verschillende processen van hydreering der steenkool — waarover aan het eind van dit hoofdstuk geschreven wordt — buiten beschouwing gelaten.

Wat betreft de veredeling der steenkool, in het byzonder de gasfabricage en de stroomopwekking, zou men het nog wel in de breedte kunnen verbeteren, dus nog meer kool destilleeren en omzetten in electriciteit en nog minder in den natuurlijken staat verkoopen. Er is de laatste jaren in geheel West-Europa een sterk streven om de ruwe steenkool — althans de vettere soorten — niet meer te beschouwen uitsluitend als brandstof, maar allereerst als grondstof voor de fabricage van allerlei producten en daarna pas als brandstof. In de toekomst zal hier door de verschillende nationale regeeringen de grens steeds scherper en strenger worden getrokken.

De wijzen, waarop bij de Zuid-Limbursche steenkolenmijnen de genoemde processen worden uitgevoerd, zullen hieronder worden beschreven. Het voortbrengen en de verkoop van gas en electriciteit zijn in den loop der jaren zóó belangrijk geworden en hebben zooveel contact gekregen met het openbare leven, dat zij in een afzonderlijk hoofdstuk, n.l. volgend op dit, worden behandeld.

Het wasschen der kolen

De mate waarin steenkool verontreinigd kan zijn hangt af van de ligging en de geardheid der kolen en van het gesteente boven en onder de koollagen. Vooral wanneer deze lagen dun zijn en daarbij sterk gestoord, ofwel vele tusschenlagen van gesteente bevatten, zal het aschgehalte groot zijn. Ook door de machinale ontginningswijze, vooral door de mechanische laadmethoden, is het onmogelijk geworden het gesteente vóór het verlaten der mijn geheel uit de kool te houden. Amerika en Engeland hebben mijnen, in welke de kool zoo goed als zuiver

kan worden gewonnen en dadelijk aan de afnemers verstrekt. Bij onze kolenmijnen is dit echter nergens het geval en moet het product dan ook noodzakelijk worden gezuiverd vóór de aflevering.

De oudste en meest beproefde methode van behandeling der kolen is die langs den natten weg, n.l. met gebruik van groote hoeveelheden water. Eerst sedert 15 jaren zijn — voornamelijk in Engeland en Amerika — droge veredelingsprocessen in gebruik gekomen, welke berusten of op eene scheiding van kool- en gesteentegruis door een luchtstroom of op de werking van de centrifugaalkracht en daarbij het verschil in wrijving en elasticiteit tusschen steen en kool. Hoewel deze droge veredeling nog lang niet volmaakt is en de meeningen omtrent haar waarde nog verdeeld zijn, heeft zij ontegenzeggelijk groote voordeelen. Het product kan daardoor altijd watervrij worden afgeleverd, en watergehalte in steenkool beteekent — naar verhouding meer dan een hoog aschgehalte — verlies aan warmtegevend vermogen.

In Zuid-Limburg werden de laatste jaren op eenige mijnen wasscherijen middels zware vloeistof in bedrijf genomen, die uitstekende resultaten opleverden, vooral voor doorgroeide kolen. Een drietal systemen van eenvoudig principe vindt toepassing, alle door Nederlandsche ingenieurs uitgedacht! Overigens wordt hier uitsluitend de natte waschmethode toegepast, welk proces in het algemeen als volgt kan worden beschreven.

De kool uit de mijnwagens wordt door een schudzeef verdeeld in stuk kolen — grooter dan 80—90 mM. — en gruis kool. De eerste komen op een transportband, waar de stukken steen gewoonlijk door jongens met de hand worden verwijderd (leesband) en gaan dan in de kolenwagens, waarmede zij naar hun plaats van bestemming worden vervoerd.

De gruis kolen worden, na eerst tot boven in het hooge gebouw der kolenwasscherij opgevoerd te zijn, door een groot met stroomend water naar de waschmachines (Duitsch Setzmachinen) gevoerd. Dit zijn groote bakken met water, dat in voortdurende schuddende beweging wordt gehouden, waardoor de zwaardere steenen geleidelijk naar beneden zakken

terwijl de lichtere kool boven blijft. Door een waterstroom wordt het mengsel voortgedreven over een soort drempel, waarvóór de steenen blijven liggen en regelmatig door een schuif worden afgetapt.

De gereinigde kool wordt nu in de schudzeven dan wel trommelzeven naar de grootte gesorteerd, n.l. in nootjes van verschillende afmetingen en fijnkool. De nootjes gaan naar de bunkers voor verlading, zij worden echter voordat zij in de wagons komen nog eens gevoerd over zeven, waarop zij met water worden afgesproeid. De fijnkool, die nog niet geheel van steengruis gezuiverd is, wordt nog eens behandeld in een nawaschmachine. Vervolgens wordt zij van het allerfijnste, het kolenslik, ontdaan door afsproeiing met schoon water op zeven. Tenslotte gaat de fijnkool door centrifuges, die het overtollige water eruit slingeren, en wordt dan in de fijnkoolbunkers opgeslagen. Gedeeltelijk wordt het gebruikt om te briketteeren.

Het kolenslik wordt gebracht in groote kegelvormige bassins, waar het onderin als een dikke vloeistof kan worden afgetapt, terwijl het geklaarde water weer in de wasscherij wordt gebruikt. In de z.g. flotatie-apparaten wordt nu door het inblazen van fijn verdeelde lucht in de met een kleine hoeveelheid olie aangelengde slikvloeistof een scheiding teweeggebracht tusschen de bezinkende steendeeltjes en de kooldeeltjes, die als een schuim naar boven komen. Dit kolenschuim wordt in zuigfilters van water ontdaan en is dan als het z.g. edelslik met laag aschgehalte uitstekend geschikt voor de cokesbereiding. Ook wordt dit slik wel als brandstof door de mijnen zelf gebruikt.

Het laatste troebele water passeert de bezinkbakken, maar bevat dan nog zeer fijne gesteendeeltjes en geeft zodoende aanleiding tot de bekende beekvervuiling van de mijnstreek. In droge perioden zijn de beken gevuld uitsluitend met dit vuile water en rioolvocht. Enkele mijnen zijn reeds ertoe overgegaan dit afvalwater te klaren, hetgeen alleen nog maar door chemische uitvlokking kan geschieden.

Door het wasschen der kolen wordt het aschgehalte van deze dus beneden zekere, lage grenzen gehouden; gewoonlijk

varieert het van 3 tot 6 %. Tegelijkertijd worden door de bewerking in grofheid of fijnheid verschillende soorten van kool geleverd. Op de kolenmarkt worden naar de grootte de volgende onderscheidingen gemaakt:

Stukkool, grooter dan 80 mM. of wel 120 mM. of ook wel 180 mM.

Noten I 50—80 mM.

II 30—50 „

III 20—30 „

IV 10—20 „

V 6—10 „

Fijnkool 1—6 „

Op deze indeeling bestaan natuurlijk nog vele variaties. Zoo heeft b.v. Wilhelmina noten 0 van 80—110 mM., Willem gruis-kolen tot 45 mM. enz.

Briketteering van Steenkool

Bij de ontginning en verdere bewerking der kolen ontstaat veel fijn, zoodat een magerkolenmijn wel 35 % en meer fijnkool verkrijgt. Daarom hebben alle mijnen in Limburg die dit soort steenkool produceeren — dat zijn dus de particuliere mijnen en de Staatsmijn Wilhelmina — ook briketfabrieken, waarin fijnkool met pek vermengd en onder grooten druk gebracht wordt. Hoewel den laatsten tijd proeven genomen zijn om steenkool te persen zonder bindmiddel (wat bij bruinkool mogelijk is), werd hiervoor totnogtoe geen praktische oplossing gevonden. Daar pek duur is en bovendien bij verbranding aanleiding geeft tot aanslag van teerachtige stoffen en tot veel rook- en walmontwikkeling, tracht men met een minimum van dat materiaal uit te komen. Hiertoe worden de kolen vóór het briketteeren gedroogd, gewoonlijk in lange, wentelende trommels, waar heete rookgassen doorheen getrokken worden, terwijl ook ter bezuiniging op de pek deze goed fijn gemalen wordt.

Vervolgens worden de grondstoffen degelijk met elkander vermengd (6 tot 8 % pek) en tot bijna 100° verwarmd. De deegachtige massa wordt dan in briketpersen onder verschil-

lenden druk geperst en de gevormde briketten na afkoeling door goten of over transportbanden naar de wagons vervoerd.

Eierbriketten ondergaan een druk van 80—100 atmosfeer, zij hebben eivorm of ook wel schelpvorm en zijn een goedkoop en goede huisbrand. Het normale gewicht is ongeveer 50 gram, er zijn echter ook wel lichtere en zwaardere.

Industrie-briketten worden meestal gemaakt uit Ess-kool of halfmagerkool, dus met grooter gasgehalte. Zij worden in blokvorm geperst tot om en bij 200 atm. Het gewicht is 1, 3, 7, of 10 Kg.; in ons land worden het meest die van 3 Kg. gebruikt. Deze blokbriketten worden gestookt in locomotieven, wegwalsen, scheepsketels, enz.

Van de Limburgsche mijnen waren de Domaniale en Oranje-Nassau de eerste die briketten produceerden, vanaf 1903. Daarna volgde de Staatsmijn Wilhelmina in 1916. Vanaf dat jaar was de totale productie in tonnen als volgt:

Productie van Steenkoolbriketten

Jaar	Tonnen	Jaar	Tonnen
1916	292.503	1928	785.829
1917	387.878	1929	958.186
1918	504.187	1930	945.939
1919	584.420	1931	1.212.621
1920	633.930	1932	1.170.930
1921	585.266	1933	1.102.548
1922	626.432	1934	1.087.145
1923	473.579	1935	1.087.349
1924	562.181	1936	1.119.585
1925	570.717	1937	1.277.305
1926	675.405	1938	1.262.718
1927	662.210	1939	1.268.926

Fabrikatie van Cokes

De vette steenkool der Staatsmijnen Hendrik, Emma en Maurits is bij uitstek geschikt als grondstof voor het proces van verkoking. Op de twee laatstgenoemde mijnen verzezen in

1919 resp. 1929 omvangrijke bedrijven tot fabricatie van cokes, van gas en van bijproducten.

De fijne vetkool van 0—5 mM. uit de kolenwasscherij wordt in ovenkamers van vuurvast materiaal, die tot batterijen zijn vereenigd, gedurende omstreeks 24 uren onder afsluiting van de lucht tot c.a. 1000° verhit, waardoor droge destillatie plaats grijpt. De vluchtige ontledingsproducten onwijken, en worden als ruw gas in een gasverzamelleiding opgevangen en vervolgens afgevoerd naar de zuiverings-installaties en de fabrieken voor bijproducten. De vaste kooldeeltjes in de ovens sinteren aaneen en vormen een gloeiende stukkige massa, die ongeveer 80 % van het gewicht der oorspronkelijke kool bezit. Deze cokes wordt machinaal uitgestooten en dadelijk met water gebluscht, waarna zij wordt gezeefd en zoo noodig gebroken.

Het cokesovenbedrijf is, zooals voor de hand ligt, continu. Dag en nacht — ook op Zon- en feestdagen — worden de gare cokesladingen uitgestooten en de ovenkamers opnieuw met kolen gevuld, alles met tusschenpoozen van slechts enkele minuten. De verhitting geschiedt door het verbranden van een gedeelte der ontwijkende gassen.

De cokes heeft een calorisch effect van 7200—7400. Zij wordt geleverd in grofstukkigen vorm voor hoogovenbedrijven, ijzergieterijen en andere metallurgische bedrijven, en verder als nootjes van verschillende grootte (de z.g. breekcokes) voor centrale verwarming, enz.

I n d u s t r i e c o k e s is zeer laag in het schadelijke zwavelgehalte, het phosphorgehalte is te verwaarloozen. Bovendien is ze vast, met hoogen weerstand tegen druk (175 Kg./cM.²) en levert weinig fijn bij transport. Vooral de hoogoven-cokes blijkt van superieure hoedanigheid, zoowel voor langdurig overzeesch vervoer als voor gebruik in ijzerwerken. Dit wordt wel bewezen door de blijvende vraag in het buitenland, zelfs nog gedurende de jaren van de crisis.

Behalve door de Staatsmijnen Emma en Maurits werd in den loop der jaren cokes geproduceerd door cokesfabrieken, gevestigd te Sluiskil en te Maastricht, welke laatste in 1931 is stop gezet; bovendien ook door het hoogovenbedrijf te Velsen. Al deze installaties brengen wat men noemt g i e t c o k e s op.

Verder worden nog gascokes geleverd door de verschillende gasfabrieken in Nederland.

Een overzicht der productie vanaf 1919, toen de Emma met haar bedrijf begon, moge hierachter volgen. De Staatsmijnen leveren dus elk jaar meer en zijn verreweg de grootste producenten van Nederland.

Productie van Cokes (tonnen)

Jaar	Staatsmijnen	Sluiskil Maastricht Velsen	Gasfabrieken	Totaal
1919	25.940	—	?	?
1920	138.987	—	569.200	708.187
1921	228.605	—	609.826	838.431
1922	247.315	204.443	664.993	1.116.751
1923	267.639	404.048	700.000	1.371.687
1924	450.934	524.845	750.000	1.725.779
1925	585.636	557.170	800.000	1.943.806
1926	688.872	509.737	800.000	1.998.609
1927	887.546	591.276	850.000	2.328.822
1928	812.239	761.153	850.000	2.423.392
1929	1.627.188	775.378	800.000	3.202.566
1930	1.883.628	715.775	700.000	3.299.403
1931	1.961.691	777.652	700.000	3.439.343
1932	1.863.116	656.540	700.000	3.219.656
1933	1.911.717	697.656	700.000	3.309.373
1934	2.062.380	716.998	700.000	3.479.378
1935	2.145.037	733.154	700.000	3.578.191
1936	2.269.630	783.821	700.000	3.735.451
1937	2.506.033	858.852	700.000	4.064.885
1938	2.395.422	762.643	700.000	3.858.065
1939	2.207.501	—	700.000	—

De Staatsmijnen zijn onmiddellijk begonnen zich op export in te stellen. In later jaren werd het grootste gedeelte van de productie uitgevoerd, zooals blijkt uit de volgende tabel.

Uitvoer van Cokes (tonnen)

Jaar	Totaal	België en Luxemburg	Frankrijk	Duitschland	Italië	Zwitserland	Andere Landen
1920	27.071						
1921	120.415						
1922	350.052	64.359	182.700	67.244	—	9.203	26.546
1923	561.718	88.916	392.992	31.285	—	30.281	18.244
1924	703.468	317.109	316.831	12.822	—	35.494	21.212
1925	912.227	446.463	397.422	14.636	—	25.280	28.426
1926	960.388	464.321	387.051	9.308	—	48.430	51.368
1927	1.145.395	464.014	527.665	80.430	—	56.896	16.420
1928	1.133.103	310.825	612.361	131.014	—	57.041	21.862
1929	1.940.295	506.551	1.147.074	189.072	—	69.137	28.461
1930	2.079.545	499.347	1.120.488	252.160	193	56.592	150.765
1931	2.216.787	685.250	858.810	354.729	4.687	78.096	235.215
1932	1.932.293	610.440	386.220	502.481	24.384	90.961	317.807
1933	1.986.662	505.697	463.358	524.142	42.076	88.979	362.410
1934	2.075.048	569.697	388.787	453.615	85.480	90.810	486.659
1935	2.138.829	519.929	368.746	457.712	95.081	83.800	613.561
1936	2.305.323	508.948	494.886	405.189	6.851	91.228	798.221
1937	2.437.552	518.260	750.431	337.408	12.474	114.356	704.623
1938	2.169.977	390.778	604.923	371.134	—	105.941	697.201
1939	2.299.791	451.955	765.458	289.249	—	123.243	669.886

De tabel van den i n v o e r van cokes wijst belangrijk lagere cijfers aan.

Invoer van Cokes (tonnen)

Jaar	Totaal	Duitschland	Groot- Brittannië	België en Luxemburg	Andere Landen
1920	284.991	229.833	47.466	7.550	142
1921	200.442	129.729	14.452	53.838	2.423
1922	234.769	121.043	65.731	40.203	7.792
1923	176.006	102.007	58.254	14.996	749
1924	229.229	173.127	39.751	15.382	969
1925	206.368	185.752	7.101	12.433	1.082
1926	281.926	266.884	—	13.260	1.782
1927	277.609	258.611	7.828	10.895	275
1928	301.293	268.246	12.867	20.180	—
1929	370.822	345.829	11.111	12.871	1.011
1930	289.275	272.260	11.193	5.822	—
1931	315.663	272.813	12.720	30.130	—
1932	316.176	249.322	18.555	48.299	—
1933	331.681	260.318	23.792	46.021	1.550
1934	357.623	272.392	29.361	52.420	3.450
1935	311.281	239.295	22.792	48.780	351
1936	373.876	307.968	20.715	45.093	100
1937	426.362	368.096	4.308	43.849	1
1938	330.577	296.457	14.416	29.802	10
1939	369.844	337.781	—	28.712	3.344

Uit de cijfers van invoer en van uitvoer tesamen met die van de productie zijn nu die van het jaarlijksch verbruik van cokes te berekenen. Zij worden gegeven in den volgenden staat.

Verbruik van Cokes (tonnen)

Jaar	Uitvoer- overschot	Productie	Verbruik		Percentage Verbruik van Productie
			Absoluut	per hoofd	
1920	—257.920	708.187	966.107	0,142	136½
1921	—80.027	838.431	918.458	0,133	105
1922	115.283	1.116.751	1.001.468	0,142	89½
1923	385.712	1.371.687	985.975	0,138	72
1924	474.239	1.725.779	1.251.540	0,172	72½
1925	705.859	1.943.806	1.237.947	0,168	63½
1926	678.462	1.998.609	1.320.147	0,176	66½
1927	867.786	2.328.822	1.461.036	0,193	63
1928	831.810	2.423.392	1.591.582	0,207	65½
1929	1.569.473	3.202.566	1.633.093	0,210	51
1930	1.790.270	3.299.403	1.509.133	0,191	46
1931	1.817.856	3.439.343	1.621.487	0,203	47
1932	1.616.117	3.219.656	1.603.539	0,198	49½
1933	1.654.981	3.309.373	1.654.392	0,201	50
1934	1.717.425	3.479.378	1.761.953	0,211	50½
1935	1.827.611	3.578.191	1.750.580	0,208	49
1936	1.931.447	3.573.451	1.822.004	0,214	48½
1937	2.011.190	4.064.885	2.053.695	0,239	50½
1938	1.839.400	3.858.065	2.018.665	0,232	52½
1939	1.929.947				

De gezamenlijke productie in Nederland was vanaf 1929 dus ongeveer dubbel zoo groot als het verbruik. Het cokes-verbruik per hoofd is in 20 jaren met ongeveer 65 % toegenomen.

De volgende tabel geeft de producties over verschillende jaren van de voornaamste cokes-produceerende landen en van de wereld.

Cokes-productie van verschillende landen (duizenden tonnen)

Land	1913	1925	1929	1931	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Duitsland	37.361	30.344	41.844	24.966	22.825	26.665	31.890	35.833	40.896	43.511
Groot-Brittannië	13.004	11.185	13.637	8.607	8.920	11.697	24.306	26.911	29.040	
Frankrijk	4.027	6.016	9.080	8.111	6.792	7.293	7.056	7.101	7.802	
Polen	—	964	1.858	1.355	1.171	1.387	1.387	1.615	2.125	2.291
België	3.523	4.112	5.952	4.877	4.393	4.368	4.691	4.532	5.868	4.703
Nederland	—	1.144	2.404	2.739	2.609	2.779	2.878	3.053	3.365	3.158
Tsjecho-Slowakije	—	2.009	3.163	2.046	1.259	1.345	1.551	1.955	3.272	—
Rusland	4.443	1.350	4.715	6.800	10.225	14.213	16.730	19.800	20.000	
Ver. Staten	42.002	46.509	54.327	30.377	25.029	28.869	31.942	41.981	47.503	32.661
Wereld	107.505	109.553	146.570	97.196	90.586	106.784	118.427	140.091	156.500	

Hierin slaat dus Nederland — waarvoor alleen de gietcokes in aanmerking werd genomen — een beter figuur dan wat betreft de productie van steenkool. In 1933 was het percentage van de wereldproductie bijna 3; nadien is het gedaald, zoodat het gedurende 1937 nog slechts ruim 2 bedroeg. Vooral als Europeesch productieland is Nederland van belang. Daarbij komt dat de kwaliteit van onze cokes zeer goed is, zoodat zij veel gevraagd wordt. In het cokes-kartel, dat in 1937 tot stand kwam, werd den Nederlandschen mijnbouw een percentage toegewezen, dat een erkenning is van de levendige vraag naar die cokes, n.l.

Duitschland	48,43	%	
Engeland	20,88		
Nederland	17,83		van den beschik-
België	9,66		baren afzet
Polen	3,20		

Totaal 100,— %

In 1939 is met het uitbreken van den oorlog aan deze internationale conventie een einde gekomen.

De winning van Bijproducten

Het ruwe gas, zooals het uit de cokesovens komt, bevat nog verschillende bestanddeelen, van welke het moet worden gezuiverd alvorens het als bron van energie kan dienst doen. Vooreerst zijn daarbij stoffen, die bij het gebruiken van het gas hinderlijk en zelfs schadelijk zouden zijn — zooals ammoniak en zwavel, en bovendien zou het ook onvoordeelig zijn om de waardevolle bijmengselen te laten verloren gaan. Daarom wordt het gas in omvangrijke installaties bij de mijnen grondig gezuiverd voordat het wordt gedistribueerd. Bij dit proces worden achtereenvolgens gewonnen: steenkoolteer, ammoniak, en ruwe benzolkoolwaterstoffen (benzol, toluol, xylol enz.).

De steenkoolteer wordt onderworpen aan een destillatie-proces, waarbij verschillende teeroliën, naphtaline, anthraceen en pek worden verkregen. Teeroliën worden in toenemende mate gebruikt als brandstof in Dieselmotoren. Creosootolie is

een goed conserveermiddel voor hout en wordt ook door de mijnen zelf gebruikt om het mijnhout ermee te impregneren. Oplosbare (emulgeerbare) carbolineum wordt als bestrijdingsmiddel tegen planten-parasieten onder den naam: Vruchtboomcarbolineum S.M. in den handel gebracht. De z.g. wegenteer wordt gebruikt voor aanleg en onderhoud van stofvrije wegen. Naphtaline en anthraceen worden ook in de chemische industrie verder verwerkt. Tenslotte is het pek nog altijd het beste bindmiddel bij het persen van briketten op de magerkolenmijnen.

Het ammoniak wordt bij de reiniging van het cokesovengas verkregen in een waterige oplossing. Voor technische doeleinden kunnen door het bedrijf dit ammoniakwater en ook watervrije ammoniak geleverd worden. Hoewel het eerstgenoemde reeds een goede meststof is, zooals o.a. in Italië is bewezen, hebben de Staatsmijnen toch om verschillende redenen een andere wijze van binding daarvan gewenscht. Sedert 1918 wordt dit gas, gebonden aan zwavelzuur, als ammoniumsulfaat in den handel gebracht. Het zwavelzuur wordt gedeeltelijk in eigen fabriek bereid — uit pyriet volgens het z.g. looden kamers systeem, gedeeltelijk betrokken uit de zinksmelterij te Budel en uit Maastricht. Het genoemde product, de eerste kunstmatig bereide stikstofmeststof, vindt nog steeds toepassing in den landbouw en is een belangrijk exportartikel.

De benzolkoolwaterstoffen worden eerst chemisch geraffineerd en vervolgens door gefractioneerde destillatie verwerkt tot de gewenschte handelsproducten. Deze vinden toepassing in de chemische industrie ter bereiding van kleurstoffen, pharmaceutische stoffen, reukstoffen en explosieven, verder als reinigingsmiddelen, oplossings- en extractiemiddelen bij de bereiding van oliën en vetten en de fabricatie van lakken en vernissen. Bovendien wordt benzol gebruikt als motorbrandstof of ter verbetering van andere motorbrandstoffen in automobielen vliegtuigmotoren.

Een leek zou niet verwachten, dat al de genoemde stoffen uit de ruwe steenkool te winnen zijn. En toch wijst de ervaring uit dat zij in niet geringe hoeveelheden uit de vetkolen kunnen worden bereid. Uit 1 ton vetkool is te verkrijgen, behalve

750—800 Kg. cokes en 350—400 M³. lichtgas: 28 Kg. teer, 12 Kg. zwavelzure ammoniak en 8 Kg. benzolkoolwaterstoffen. Het is dus volkomen begrijpelijk, dat men tegenwoordig het verbranden zonder meer van steenkool met eenigszins belangrijk gasgehalte niet meer economisch verantwoord gaat achten.

Intusschen is hiermede nog geenszins volledig opgesomd de reeks der bijproducten uit de door haar gewonnen vetkool, welke de Staatsmijnen vervaardigen en in den handel brengen. Op de winning uit het reeds gezuiverde, en tot gebruik als energiebron volkomen geschikte lichtgas van waterstof en de verdere chemische verwerking daarvan is bij de S.M. Maurits ook nog een groot bedrijf gebaseerd.

Reeds vóór den wereldoorlog was men in Duitschland erin geslaagd ammoniak te bereiden door zijn componenten, stikstof en waterstof, onder bepaalde omstandigheden samen te brengen, en gedurende den oorlog heeft de I.G. Farben Industrie in haar groote stikstoffabrieken enorme hoeveelheden ammoniak en daarmede samenhangende producten vervaardigd. De stikstof wordt altijd uit de lucht gewonnen, en nu is de waterstof bij de Staatsmijnen ruimschoots aanwezig in het cokesovengas. Dit bestaat voor ruim 50 % uit waterstof, dat als brandstof betrekkelijk geringe waarde bezit, n.l. slechts 2.400 caloriën per M³., tegen ongeveer 10.000 cal. van methaan, het hoofdbestanddeel van de rest van het gas. Na onttrekking van alle waterstof blijft nog 70 % van de brandstofwaarde van het cokesovengas in het restgas, dat dus in kwaliteit sterk verbeterd wordt. Behalve de bereiding der waterstof is een belangrijke post van de kostenrekening bij ammoniaksynthese de prijs van den electrischen stroom, welke echter bij de kolenmijnen altijd goedkoop opgewekt kan worden. Daarin lag dus nog een reden voor de oprichting van een stikstofbindingsbedrijf bij de Staatsmijnen. In 1928 werd overgegaan tot den bouw van de noodige fabrieken te Lutterade, die in 1930 gereed kwamen.

Toen de directie der Staatsmijnen het besluit tot dit nieuwe bedrijf nam, was niet bekend dat ook de Kon. Ned. Hoogoven- en Staalfabrieken te IJmuiden dergelijke plannen spoedig ten uitvoer zouden brengen. Nog minder kon vermoed worden, dat

de Association Coöperative Zélandaise de Carbonisation te Sluiskil haar cokesoveninstallatie zou uitbreiden, en dat een Belgisch-Italiaansche groep aldaar een stikstofbindingsbedrijf zou vestigen ter bewerking van Belgisch gas onder den naam van Compagnie Néerlandaise de l'Azote! Als gevolg van deze echt liberale economische „vrijheid” produceerde Nederland reeds spoedig meer stikstof dan het zelf noodig had en was het, inplaats van op import, op export aangewezen, met de onvermijdelijke nadeelige gevolgen daarvan gedurende de laatste „democratische” jaren.

In het stikstofbindingsbedrijf te Lutterade wordt de stikstof verkregen door dampkringlucht vloeibaar te maken en bij lage temperatuur met behulp van rectificatiekolommen te destilleeren, waarbij de stikstof zich door zijn grootere vluchtigheid het eerst afscheidt. De waterstof wordt bereid door het gezuiverde lichtgas onder 12 atmosf. druk sterk af te koelen, tot hoogstens -196° , waardoor in volgorde aethyleen-, methaan- en kooloxydfracties zich als vloeistoffen afscheiden, terwijl waterstof, dat onder genoemden druk eerst bij -243° vloeibaar wordt, als gas overblijft.

De waterstof en stikstof worden nu in de volumeverhouding 1 : 3 bij ongeveer 550° onder 260 atmosfeer druk over een katalysator, bestaande uit fijn gekorrelt ijzer, geleid. Hierdoor treedt ca 10 % van het gasmengsel in chemische verbinding en de gevormde ammoniak wordt afgescheiden. De binding hiervan tenslotte aan de zwavelzuur geschiedt op dezelfde wijze als bij de cokesfabrieken, n.l. in met lood bekleede saturatoren. Het neutrale zout wordt dan gecentrifugeerd en door verhitting gedroogd.

Voor de meeste gronden bestaat wel geen voordeeliger kunstmeststof in den handel dan deze zwavelzure ammoniak, mits van tijd tot tijd mergel op het land gebracht wordt. In sommige gevallen verdient echter salpeter de voorkeur, en daar een groote fabriek van stikstofmeststof om de concurrentie te kunnen volhouden ook salpetermeststoffen moet kunnen aanbieden, leveren de Staatsmijnen sedert 1932 ook hiervan twee soorten. Het salpeterzuur voor de nitraten wordt gefabriceerd uit de zelf vervaardigde ammoniak.

In den handel zijn:

Ammonsalpeter S.M. en

Kalkammonsalpeter S.M.,

die beide ammoniumnitraat als werkzaam bestanddeel bevatten. Dit zout is echter hygroscopisch, waarom voor de ammonsalpeter een vulstof erdoor werd gemengd, n.l. gedroogde en gemalen Limburgsche klei, waardoor het product gemakkelijk strooibaar werd. Toen de aanvankelijke bezwaren tegen kalksteen als vulstof waren vervallen, werd uitsluitend fijngemalen tufkrijt daarvoor gebruikt. Kalkammonsalpeter bevat nu 35 % koolzure kalk, 10 % salpeter- en 10 % ammoniakstikstof. Het is een ideale meststof voor het Nederlandsche klimaat en den Nederlandschen bodem. De werking van het ammoniak daarin is langzamer en duurzamer, die van het nitraat sneller. Ook bij wisselvallig weder is men dus verzekerd van een ruime stikstofvoorziening van het gewas, terwijl mede door de toevoeging van kalk geen vrees behoeft te bestaan voor verzuring van den grond.

De productie van de Staatsmijnen aan kunstmeststoffen was vanaf 1933, in tonnen:

Jaar	Zwavelzure ammoniak	Salpetermeststoffen
1933	170.541	71.138
1934	81.475	110.843
1935	109.414	103.614
1936	108.582	126.794
1937	128.621	134.210
1938	120.356	155.078
1939	82.214	202.483

Het ammoniumsulfaat wordt hoofdzakelijk uitgevoerd; dit geschiedde over de laatste 4 jaren tot de volgende hoeveelheden en waarden voor geheel Nederland:

1936	182.532 ton	f 6.888.600
37	247.648	11.640.400
38	223.392	11.330.200
39	136.959	7.616.100

De nitraat-meststoffen gaan naar de binnenlandsche markt, die ook nog verzorgd wordt door de Maatschappij tot Exploitatie van Kooksovengassen te IJmuiden (Mekog), de Cie. Néerlandaise de l'Azote van Sluiskil en enkele kleine producenten zooals gasfabrieken en de ammoniakfabriek te Weesp. Bovendien mag het Stikstof Syndicaat te Berlijn een bij internationale overeenkomst vastgesteld aandeel tot het verbruik in Nederland bijdragen. De verkoop gaat over een centrale instelling, het Centraal Stikstof Verkoopbureau te Den Haag. Van de binnenlandsche producenten is het Stikstofbindingsbedrijf der Staatsmijnen het grootste.

Sedert 1933 hebben ammonsalpeter S.M. en kalkammonsalpeter S.M. het grootste aandeel in het stikstofverbruik van de Nederlandsche gronden. Over 1938 was dit zelfs de helft van het totaal.

Dit hoofdstuk zal nu besloten worden met een korte bespreking van de modernste verwerkingsmethoden der vaste brandstoffen.

In de jaren na den wereldoorlog zijn — naast de verkoking van vetkolen bij hooge temperatuur, die in dit hoofdstuk beschreven werd — nog enkele andere processen in bedrijf genomen voor de chemische verwerking van steen- en bruinkool en zelfs turf. Deze processen berusten op: droge destillatie van de grondstof bij lagere temperatuur (tot ongeveer 500°), waardoor een lichte teerolie en gas worden gevormd terwijl z.g. halfcokes achterblijft, en het „vloeibaar maken” van kolen door — ook bij lagere temperaturen en onder zekeren druk — waterstof over de vaste brandstof te laten strijken, waardoor gasoline, lichte en zware gasolieën ontstaan. Deze laatste verwerkingsmethode — hydrogeniseeren genoemd — heeft een groote vlucht genomen, vooral in Duitschland, waar verschillende gepatenteerde processen worden toegepast. Gedurende dezen oorlog hebben zij begrijpelijkerwijze een groote rol gespeeld en de Duitsche weermacht kunnen voorzien van de benzine en andere koolwaterstoffen, welke niet in voldoende hoeveelheden van de Europeesche petroleumterreinen konden worden verkregen. Ook in Engeland bestaan bedrijven voor de productie

van synthetische aardolie, en andere landen zijn eveneens met de toepassing van de nieuwe processen begonnen.

Na afloop van den tegenwoordigen oorlog zal blijken of deze synthetische aardolie-bereiding ook in vreedstijd gehandhaafd zal worden en op welke schaal zij dan in Duitschland en de overige Europeesche landen zal worden voortgezet. Het proces is kostbaar, verbruikt namelijk veel grondstof, vandaar dat het in Nederland met zijn beperkte steenkoolvoorraden waarschijnlijk niet zal kunnen worden toegepast.

VII

GAS EN ELECTRICITEIT

De twee verstgaande vormen van veredeling der steenkool onderscheiden zich van de overige daardoor, dat zij zooveel meer aanrakingspunten bezitten met het buiten den mijnbouw staande maatschappelijke leven, waarin zij vaak samengekoppeld worden genoemd.

Voor dit opstel hebben zij echter nog een byzondere betekenis. Waar de distributie van gas en electriciteit in handen is van gemeenten en provincies, zonder dat er van hogere ordening sprake is, werkte zij totnogtoe nergens in Nederland tot volle tevredenheid en worden ook de belangen van de steenkoolindustrie niet naar behooren behartigd. Overal is het zondigen tegen den nationaal-socialistischen regel: „algemeen belang gaat boven groepsbelang” te constateeren, terwijl de landsregeering zich van inmenging in de aangelegenheden der z.g. autonome lichamen altijd zorgvuldig onthield. Op geen ander gebied wellicht is de ondeugd en ook de onmacht van het demo-liberale systeem duidelijker aan den dag getreden dan op dat van de voorziening dezer twee moderne energie-vormen. Dit zal blijken bij lezing van het laatste gedeelte van dit hoofdstuk.

De productie van Gas

Het gezuiverde gas uit de cokesovens van de Staatsmijnen komt ten laatste in de gashouders, van waaruit het via de noodige compressoren naar de verschillende verbruiksplaatsen wordt geleid.

Per ton verwerkte steenkool komt 350—400 M³ gas vrij, dit hangt natuurlijk af van het gasgehalte der kool. Zoodoende werd gedurende de laatste jaren ongeveer 1 milliard M³. per jaar

geproduceerd, dat is 1½ maal zooveel als het totale gasverbruik in Nederland! Van deze enorme hoeveelheden wordt ruim de helft verbruikt voor verhitting der cokesovens. Hierop zou intusschen aanzienlijk kunnen worden bezuinigd door die ovens geheel of gedeeltelijk te stoken met generatorgas, bereid uit afvalkolen. Dan vindt het gas nog ruime toepassing in de verschillende bovengrondsche bedrijven der Staatsmijnen: als brandstof onder stoomketels, in de werkplaatsen voor verhitting van gloei- smeed- en hardingovens, in de groote gasmotoren die de luchtcompressoren aandrijven, voor verschillende droogprocessen, enz. Bovendien wordt uit een gedeelte van het gas de waterstof afgezonderd in het stikstofbindingsbedrijf, dat in het vorige hoofdstuk werd besproken.

Tenslotte wordt zooveel als slechts mogelijk is verkocht als lichtgas. De afgenomen hoeveelheden stijgen elk jaar regelmatig, maar zouden toch aanzienlijk grooter kunnen zijn: in dit nevenbedrijf der Staatsmijnen zit waarlijk veel perspectief.

Het gas uit de mijnen komt in samenstelling wel ongeveer maar toch niet volkomen overeen met het lichtgas of stadsgas, dat in de gasfabrieken van onze gemeenten door droge destillatie van steenkool wordt vervaardigd. Het geringe onderscheid is een gevolg van het verschil in den aard der bedrijven, en in verband daarmee van de verwerkte kolensoorten. Bij een cokesovenbedrijf worden natuurlijk die kolen gebruikt welke de beste cokes geven, terwijl het gas dan slechts nevenproduct is. In gasfabrieken is het juist andersom en treedt het gasgehalte op den voorgrond, met het oog waarop de te verwerken kolen worden uitgekozen. Verder valt daarbij rekening te houden met sterke schommelingen in de dagelijksche afname van het gas (waarom de cokesovens zich niet hebben te bekommeren), en met een wisselende markt voor het bijproduct cokes.

Toen echter in 1914 de cokesfabriek bij de Staatsmijn Emma nog in aanbouw was, had men in het buitenland reeds de ervaring opgedaan dat ovengas het stadsgas met succes geheel kan vervangen. Onderhandelingen werden daarop gevoerd met verschillende gemeenten in den omtrek voor de levering van gas door de Staatsmijnen. De wereldoorlog bracht hierin stagnatie, maar in 1921 was toch Sittard de eerste gemeente, die

haar met verlies werkende eigen gasfabriek stop zette om voortaan uitsluitend van de Emma gas te betrekken. In 1927 volgden de gemeenten Heerlen en Hoensbroek, die tevoren geen gasvoorziening hadden gehad. Toen bleek dat de gemeenten gebrek aan samenwerking vertoonden (hoe zou het ook anders denkbaar zijn) en dat de noodige gelden voor leidingaanleg niet konden bijeen gebracht worden, namen de Staatsmijnen dien aanleg zelf ter hand. Het gevolg hiervan was, dat reeds in 1930 de gasfabrieken te Maastricht, Roermond, Venlo en Weert hun bedrijf staakten en deze gemeenten verder hun gas uitsluitend van de Staatsmijnen betrokken. Andere gemeenten volgden en tegenwoordig bestaan er in geheel Limburg nog slechts twee met zelfstandige gasfabrieken: Kerkrade met een gasverbruik van 400.000 M³. 's jaars, waar de Noorsche Gasmaatschappij een kleine fabriek heeft die Deutsche kolen invoert (!), en Venray met 150.000 M³. verbruik. Daarentegen zijn in de aangrenzende provincie Noord-Brabant alle groote plaatsen in het oostelijk gedeelte reeds aan de leidingen der Staatsmijnen aangesloten. Eindhoven het eerst in 1930, vervolgens Den Bosch (op 110 K.M. afstand), Boxtel en Helmond.

Het transport van hoagedruk-gas over dergelijke groote afstanden is mogelijk geworden doordat hiervoor worden gebezigd naadloos stalen buizen met autogeen gelaschte verbindingen, die volkomen gasdicht zijn. Deze hebben dus in werkelijkheid een heele omwenteling teweeg gebracht in de afstand-gasvoorziening. Voor uitbreiding in noordelijke en westelijke richting van het thans reeds ongeveer 250 K.M. lange leidingnet bestaat alle gelegenheid. Berekeningen hebben aangetoond, dat het cokesovengas geleverd zou kunnen worden tot zelfs in Utrecht en Gelderland tegen belangrijk lagere prijzen dan de kostprijs bedraagt in de bestaande gasfabrieken!

De distributie van het gas der Staatsmijnen is opgedragen aan een centraal orgaan onder controle der Overheid. In 1934 werd opgericht de N.V. Limburgsche Maatschappij voor Gasdistributie (Limagas), waarvan aandeelhouders zijn:

voor 40 % de gezamenlijke gemeenten, die de gasdistributie

binnen haar gebied aan de Maatschappij opdragen, dus de consumenten,

voor 40 % de Staatsmijnen, dus de producenten, en
voor 20 % de provincie Limburg.

De Limagas is dus een belangengemeenschap, waarin de belangen van den gasproducent — zoo groot mogelijk debiet — en van den gasverbruiker — zoo economisch mogelijke voorziening — gelijkelijk worden behartigd. De provincie neemt daarbij deel om een waarborg te geven tegen een eventueel overwicht van den producent. Een aantal kleine gemeenten zijn reeds aangesloten en met andere zijn nog onderhandelingen gaande. Men heeft ook gas kunnen brengen aan gemeenten, waar eigen voorziening niet bestond en ook niet economisch verantwoord zou zijn geweest.

Toch hebben nog betrekkelijk weinig van deze kleine gemeenten zich laten aansluiten, terwijl ook het gasgebruik over het algemeen niet hoog is te noemen. Dit komt vooreerst daardoor, dat betrekkelijk weinig propaganda en reclame voor het gebruik van gas gemaakt wordt, en daarna ook door het feit dat — in afwijking met de gewoonte in andere provinciën — nagenoeg geen kleine gemeenten vanuit groote steden van gas worden voorzien. Op dit gebied valt dus nog heel wat productief werk te verrichten.

De afgifte van gas door de Staatsmijnen, die tot en met 1929 nog gering was en beneden 4 miljoen M³. bleef, is nadien belangrijk gestegen, zooals blijkt uit onderstaande tabel:

Jaar	M ³	Jaar	M ³
1930	17.734.000	1935	59.169.000
1931	37.561.000	1936	64.220.000
1932	41.255.000	1937	69.027.000
1933	47.696.000	1938	68.898.000
1934	54.415.000	1939	77.337.000

Deze hoeveelheden zijn echter nog gering, vergeleken bij de afgifte waartoe de cokesovens der Staatsmijnen potentieel in staat zijn, zooals in het begin van dit hoofdstuk vermeld. De afstandvoorziening vanuit de kolenmijnen hier te lande staat

nog in haar kinderschoenen, en op dit gebied is men ons in West-Duitschland ver vooruit.

Van de totale afgifte door de Staatsmijnen wordt ongeveer 25 % verstrekt aan verschillende industriele bedrijven. Voor deze is gas wel een ideale brandstof wegens den automatischen aanvoer, de zindelijkheid, gemakkelijke regelbaarheid, afwezigheid van schadelijke bestanddeelen enz. De keramische industrie te Maastricht en te Echt en de glasindustrie in eerstgenoemde plaats hebben hun bedrijven dan ook geheel omgebouwd en op gas stoken ingericht.

De Opwekking en Distributie van Electriciteit

In 1909 werd door eenige Twentsche industrieelen het plan opgevat om nabij een van de mijnen in Zuid-Limburg een centrale te bouwen tot opwekking van electrischen stroom met minderwaardige brandstof. Toen bleek, dat de Staatsmijnen byzondere belangstelling aan den dag legden voor electriciteitslevering, werd besloten met deze contact te houden. September 1909 werd opgericht de N.V. Maatschappij tot verkoop van den electrischen stroom der Staatsmijnen in Limburg, bij afkorting Stroomverkoop Maatschappij genoemd. Met de Staatsmijnen werd een overeenkomst gesloten, waarbij deze zich verbonden een vermogen van 4.000 K.W. te leveren. Deze hoeveelheid is in later jaren herhaaldelijk met hetzelfde bedrag verhoogd, zoodat tegenwoordig 20.000 K.W. en meer ter beschikking staan.

In 1910 werd begonnen met stroomlevering aan Maastricht en eenige gemeenten ten Oosten daarvan. Daar de tarieven bij de nog betrekkelijk geringe hoeveelheid stroom laag waren, had men reeds dadelijk succes en kon het verzorgingsgebied geleidelijk uitgebreid worden. De wereldoorlog bracht daarin stagnatie, maar later kwam een algemeene drang naar electricificatie. Het net, dat in 1918 slechts tot Roermond reikte, werd zoodanig uitgebreid dat in 1929 alle Limburgsche gemeenten waren aangesloten, waarvan 117 aan het provinciale net. Ook een groot aantal industrieelen hebben zich in den loop der jaren laten aansluiten.

In 1915 begon de provincie Limburg zich voor de electriciteitsvoorziening op haar grondgebied te interesseeren, zij vroeg een Rijkconcessie aan en knoopte onderhandelingen aan met de Stroomverkoop Maatschappij. Haar doel was om groote zeggenschap in de distributie te verkrijgen, zoodat die uitbreidingen aan het bedrijf gegeven zouden worden welke in het belang der provincie waren, zonder dat het risico voor de Maatschappij te groot zou worden. Toen de onderhandelingen niet best vlotten, kocht de provincie alle aandelen op en had in 1917 daarvan 95 % in handen, later zelfs 98 %.

Op 1 Januari 1933 werden alle bezittingen van de Stroomverkoop overgenomen door de 19 November 1932 opgerichte N.V. Provinciale Limburgsche Electriciteits Maatschappij (P.L.E.M.). Deze nieuwe maatschappij legde in haar statuten vast dat het algemeen belang, dat met electriciteitsvoorziening bereikt kon worden, richtsnoer voor het beheer der vennootschap zou zijn. Inderdaad heeft de P.L.E.M. zich steeds getrouw aan dit principe gehouden en kan in dit opzicht aan vele andere electriciteitswerken (en vooral gemeentelijke gasbedrijven) in Nederland als voorbeeld ter navolging worden vóórgelaten. Het aandelenkapitaal werd gebracht op f 5 millioen, alles in handen van de Provincie, op f 10.000 na van de gemeente Geleen.

De elektrische stroom werd aanvankelijk alleen door de centrale van de Staatsmijn Wilhelmina geleverd, doch spoedig nam ook de Emma aan de levering deel. Vervolgens werd in 1927 de centrale der mijn Oranje-Nassau I te Heerlen via de Staatsmijnen in het stroomleveringscomplex ingeschakeld, terwijl tenslotte in 1930 ook de Staatsmijn Maurits daarin werd betrokken. Sedert korten tijd is de stroomlevering door de oudste Staatsmijn stopgezet, om deze zooveel mogelijk door de meer moderne centrales van Emma en Maurits te doen geschieden. Wanneer noodig kan de Wilhelmina echter in beperkte mate stroom aan het net afgeven.

Buiten het mijngebied wordt nog stroom betrokken van de gemeentelijke centrale te Venlo sedert 1921, en van de Provinciale Geldersche Electriciteits Maatschappij vanaf hetzelfde jaar — voor de voorziening van het noordelijkste gedeelte der

provincie Limburg. Verder nog van een Belgische maatschappij voor de Eerste Nederlandsche Cement Industrie te Maastricht, en van de waterkrachtcentrale der Electrotechnische Industrie te Roermond. Deze laatste stroombetrekking is van zeer geringe beteekenis en verdient alleen vermelding, omdat de stroomopwekking door middel van een waterkrachtcentrale ten behoeve van een openbaar electriciteitsbedrijf wel een unicum in den lande is.

Tot en met 1920 leverden dus de mijnen uitsluitend alle electriciteit, in hoeveelheden die stegen van 300.000 K.W.h. in 1909 tot c.a. 26 miljoen K.W.h. in 1920. In de volgende jaren is de verkoop van stroom door de mijnen nog belangrijk gestegen, zie het onderstaande staatje:

1935	81.500.602	K.W.h.
1936	86.503.795	"
1937	99.459.730	"
1938	116.381.358	"
1939:	150.412.704	"

De electriciteit wordt over de provincie verdeeld door een ondergronds kabelnet van 10.000 Volt spanning draaistroom, welk net reeds meer dan 950 K.M. lengte bezit. Voor de voeding van het net zijn twee bovengrondsche leidingen aangelegd, een van 50.000 V. van de Staatsmijn Emma naar Maastricht en een van 150.000 V. van de Maurits naar Roermond. De laatstgenoemde, begin 1935 in bedrijf genomen, is de eerste lijn met zoo hooge spanning die in ons land werd toegepast. Zij werd daarvoor ingericht op verzoek van de regeering, met het oog op een eventueele koppeling aan de bedrijven in Gelderland en Noord-Brabant (die echter nog niet tot stand gebracht is).

Aanvankelijk was de distributie zoodanig geregeld, dat de gemeenten den stroom in het groot van de Verkoop Maatschappij kochten en dien daarna zelf aan den man brachten. De maatschappij leverde direct slechts aan groote bedrijven, die veel stroom afnamen. Omstreeks 1922 kwam evenwel een kentering in de inzichten omtrent de wijze van distributie, niet slechts in Limburg maar ook in andere provincies en in het buitenland. Voornamelijk de steeds groeiende behoeften aan electriciteit anders dan voor verlichting en krachtvoorziening,

n.l. voor huishoudelijke doeleinden in den meest uitgebreiden zin — waarvoor naast dienstbetoon lage tarieven noodzakelijk zijn — deden het wenschelijk maken dat de Maatschappij de rechtstreeksche levering aan de verbruikers met kracht ter hand nam. De Stroomverkoop heeft toen geleidelijk de netten van vele gemeenten opgekocht en is zelf gaan distribueeren. In 1939 leverde zij rechtstreeks aan 94 gemeenten, terwijl in dat jaar 23 gemeenten hun electriciteitsbedrijf exploiteerden.

De stroomlevering in Limburg is tegenwoordig geheel in handen van de P.L.E.M. met uitzondering van de gemeenten: Venlo, die een eigen elektrische centrale heeft, Eyselshoven, Nieuwenhagen en Ubach over Worms — die stroom betrekken van de mijn Laura, benevens ruim 4000 woningen die electriciteit ontvangen direct van verschillende mijnen. In 1939 bedroeg de totale stroomverkoop 142.377.000 K.W.h., waarvan de grootste helft werd afgenomen door de industrie: steen- en kleiwarenfabrieken, aardewerk- en porceleinfabrieken, de metaalnijverheid, Limburgsche Tramweg Maatschappij, Cementfabriek, enz. Er zijn nog slechts weinig fabrieken in Limburg, die niet op het net van de P.L.E.M. zijn aangesloten. Hoewel haar bedrijf geconcessioneerd is, heeft zij toch geen monopolie, daar eigen opwekking — door bedrijven b.v. — steeds blijft toegelaten. Vandaar dat de Maatschappij altijd tot overleg bereid is en herhaaldelijk uit eigen beweging haar tarieven heeft gedrukt, die tot de laagste in den lande behooren.

Behalve door doelmatige tarieven doet de P.L.E.M. haar best tot een goede ontwikkeling der electriciteitsvoorziening, door het voeren van propaganda en door voorlichting van het publiek. Waar de Maatschappij haar product nagenoeg uitsluitend betreft van de Nederlandsche steenkolenmijnen, verdient haar streven zeker sympathie. Het valt slechts te betreuren, dat zij in zeker opzicht hare actie vaak overdreef en daardoor niet in het algemeen belang handelde.

Vooruitzichten van ordening

Uit de, in dit hoofdstuk en het vorige gegeven beschrijving van de verschillende processen tot verdere verwerking van

steenkool blijkt, dat de noordwestelijk gelegen vetkolenmijnen Emma en Maurits wel het verst zijn gegaan in de veredeling van hun product. Aan de ontginning van genoemde kolensoort zijn dan ook — nog afgezien van de winning der waardevolle bijproducten — de beste vooruitzichten verbonden.

G a s. Wanneer de levering van het zoo ruimschoots geproduceerde cokesovengas op grooter schaal kon plaats vinden, zou dit zeker leiden tot een niet ongewenschte inkrimping der productie van de anthraciet en magerkolen, welke niet in groote hoeveelheden in Nederland's bodem aanwezig zijn. Immers, ruimere toepassing van moderne gaskachels en waar mogelijk van centrale verwarmingsinstallaties — waarin naast anthraciet ook cokes kan worden gestookt — zal vanzelf vermindering van het verbruik der gasarme kolen voor huisbrand ten gevolge hebben. Het grootste voordeel zou verkregen worden wanneer de afstandvoorziening zoodanig werd uitgebreid, dat een groot gedeelte van Nederland gas betrok uit de cokesovens der Staatsmijnen. Hierdoor zou bij gelijke prestatie het totaal kolenverbruik verminderen, en ook door de grootere centralisatie van het bedrijf belangrijke besparingen worden verkregen. Tevens zou dan de import van gasrijke steenkool voor de nu nog zelfstandige gasfabrieken tot meer bescheiden afmetingen worden teruggebracht.

Wij kunnen op dit gebied een goed voorbeeld nemen aan West-Duitschland, waar de afstandvoorziening van gas reeds ver gevorderd is, terwijl het laatste woord daarin nog lang niet is gesproken. De Ruhrgas A.G., de groote onderneming door de Westfaalsche steenkolenmijnen in het leven geroepen om een afzet te vinden voor het overschotgas van hun cokesovens, bezat in 1936 een leidingnet van ruim 1100 K.M., waarop tal van gemeenten en groote bedrijven zijn aangesloten. De levering gaat langs den Rijn zelfs tot Frankfurt a.M., terwijl ook aansluitingen bestaan met het mijndistrict bij Aken en met het Saargebied. In het jaar 1936 werd door deze maatschappij ruim 2 milliard M³. gas afgegeven!

In Nederland, dat iets kleiner is dan het bedoelde West-Duitsche gebied, zou dus wel aanzienlijk veel meer cokesovengas verbruikt kunnen worden dan thans geschiedt. Dat zulks

nog tot de onmogelijkheden schijnt te behooren vindt zijn oorzaak daarin, dat de gasvoorziening in dit land sterk gedecentraliseerd is, zooals uit het ondervolgende zal blijken, terwijl een bedroevend gebrek aan samenwerking tusschen de verschillende bedrijven en bedrijfjes bestaat.

Gedurende 1939 waren behalve de Staatsmijnen en de Hoogovens te IJmuiden 157 gasfabrieken in werking. De grootste hiervan — te Amsterdam — produceerende bijna 87 miljoen M³., daarentegen waren er vele kleinere en ook zeer kleine, met een gasproductie van slechts eenige honderdduizenden M³. Hun totale boekwaarde op ultimo 1939 was f 79,8 miljoen. De gezamenlijke gasproductie bedroeg 596 miljoen M³., die van de Hoogovens bijna 21 miljoen M³. Aan steenkool werden verbruikt 1.313.600 tonnen, waarvan hoogstens 15 % Nederlandsche, overigens gasrijke kool uit Duitschland, Engeland en andere landen. Vele fabrieken destilleeren in het geheel geen Limburgsche kolen, terwijl geen enkele deze uitsluitend gebruikt!

Voorts zijn er 49 distributiebedrijven (buiten de hiervóór genoemde Limagas), die dus niet zelf gas produceeren maar dit van een productiebedrijf betrekken.

Waar nu deze gasproductie en -distributie nagenoeg uitsluitend in handen zijn van de gemeenten, ligt voor de hand dat ook de eenheden met kleinste capaciteit krampachtig worden gehandhaafd, omdat daarvan aanzienlijke winsten ten bate van de beroorde gemeentekassen worden verwacht. Onderlinge vereeniging van bepaalde bedrijven had echter zelfs onder het democratisch bewind tot stand gebracht kunnen worden, terwijl de eenige volmaakte oplossing is: uitsluitend landelijke gasvoorziening, en daarbij het op veel grooter schaal gebruik maken van het cokesovengas dat op de Staatsmijnen in zoo enorm groote hoeveelheden beschikbaar is. Dit zou niet slechts in het belang van de gasindustrie zijn, maar ook van de particuliere verbruikers, van de industrie, van het algemeen. De vroegere regeeringen hadden zich in deze reeds veel eerder moeten laten gelden, zonder zich te laten weerhouden door een verkeerd begrepen beginsel van gemeentelijke souvereiniteit!

Electriciteit. De stroomvoorziening in Nederland is

niet zóó sterk gedecentraliseerd als de gaslevering. Volgens de laatste beschikbare gegevens waren er in 1937 „slechts” 35 opwekkingsbedrijven voor de openbare stroombehoefte, met een generatorvermogen van 1.336.000 K.W., die aan het net afgaven 2.204 miljoen K.W.h. De waarde hunner vaste bezittingen bedroeg bij aankoop f 702 miljoen. Bovendien waren er 135 industriële bedrijven met 449.000 K.W. generatorvermogen, die 1.113 miljoen K.W.h. voor eigen behoefte opwekten.

Centralisatie in de voortbrenging van electriciteit en eenheid in de distributie daarvan zouden eveneens belangrijke voordeelen medebrengen. Wanneer het zwaartepunt van de stroomlevering dan werd geplaatst in het Mijngedebied, zou bovendien de mogelijkheid verkregen worden minderwaardige steenkool — n.l. met grooter aschgehalte of wel in poedervorm — voor de opwekking te gebruiken.

De vloek van democratisch wanbeheer heeft echter ook steeds over de electriciteitsvoorziening in Nederland gehangen. De stroomlevering, met uitzondering van die in eenige groote gemeenten, is in handen van de provincies, en deze hebben evenmin nog veel moeite gedaan zich op dat punt met elkaar te verstaan. Toch had dit vaak wel voor de hand gelegen en zou dan een oplossing niet moeilijk te verkrijgen zijn geweest. Zoo heeft, om een enkel voorbeeld te noemen, de provincie Noord-Brabant haar voedingspunt geheel in het westelijk gedeelte, te Geertruidenberg, van welke centrale een 150.000 Volt lijn loopt naar Eindhoven, terwijl de provincie Limburg, zooals vermeld, haar voornaamste voedingspunt in het Zuiden bezit, en een 150 K.V. lijn van Lutterade naar Roermond. Een leiding voor dezelfde spanning over den betrekkelijk korten afstand tusschen Roermond en Eindhoven (minder dan 50 K.M) zou voldoende zijn om de electriciteitsbedrijven der beide provincies tot één geheel te maken, hetgeen belangrijke voordeelen zou hebben. En op deze wijze zouden nog andere verbindingen tot stand gebracht kunnen worden, waarbij dan voorop diende te staan dat de mijnen — niet alleen die van den Staat maar ook de particuliere mijnen met hun magerkolen — het leeuwen-aandeel der stroomlevering ontvangen. Bij de korte afstanden in

een klein land als het onze is dat ook zeer goed technisch mogelijk.

Natuurlijk is het niet de bedoeling om te wenschen dat alle in Nederland benodigde electriciteit bij de mijnen geheel in den Zuidoosthoek van het land zou worden opgewekt. Hier en daar zouden nog altijd lokale voedingspunten en reserves noodig zijn, maar wanneer deze alle onderling verbonden waren zou, bij toewijzing van een zeer aanzienlijk percentage der totale stroomlevering aan de steenkolenmijnen, toch een groote bedrijfszekerheid en tevens soepelheid verkregen worden. Daarbij groote besparingen en belangrijke voordeelen voor de Nederlandsche steenkoolindustrie.

Het een en ander is thans reeds door samenwerking bereikt, zooals de koppeling van Amsterdam met Haarlem en Velzen, en van Groningen met Leeuwarden. Dit zijn echter nog slechts aarzelende, onbeteekenende pogingen van lokalen aard. Het groote werk moet hier nog gedaan worden door een landsregering, die beseft dat de verzorging van electriciteit (en natuurlijk ook van gas) een belang is dat ver uitgaat boven dat van de gemeenten en provincies. Deze behooren in de regeling van dat vraagstuk geen beslissende stem te hebben.

Het wordt meer dan tijd dat eindelijk eens orde wordt gebracht in de landelijke voorziening van de twee besproken soorten energie. Inderdaad was men reeds sedert geruimen tijd bezig met te komen tot eenige ordening in de electriciteitsvoorziening, maar het verhaal van deze pogingen is — zelfs naar democratische begrippen — een ware lijdensgeschiedenis. De regeeringen zijn daarmede begonnen ongeveer 38 jaren geleden, en het weinige dat op dit gebied bereikt is zou vergeleken kunnen worden met de spreekwoordelijke muis, die door den berg werd gebaard.

Bij K.B. van 15 April 1904 werd ingesteld de staatscommissie Tydeman, die slechts te onderzoeken had welke maatregelen getroffen moesten worden in zake den aanleg van electricische geleidingen en de openbare veiligheid die daarbij betrokken was. Zij diende eerst 7 jaren later haar verslag in!

De bij K.B. van 14 Juli 1911 benoemde staatscommissie van

Ysselsteyn had een ruimer taak. Deze moest n.l. rapporteeren over de voorzieningen in het algemeen, dus de opwekking, overbrenging en distributie van elektrische energie. Haar verslag kwam wat spoediger af, n.l. in Mei 1914.

De staatscommissie Lely, daarna ingesteld bij ministerieele beschikking in April 1919, diende een advies in, dat den minister van Waterstaat König aanleiding gaf tot een eerste wetsontwerp betreffende de electriciteitsvoorziening. Dit werd echter in Maart 1921 ingetrokken.

Spoedig hierop volgde een staatscommissie Van Lynden van Sandenburg, ingesteld bij K.B. van 30 Mei 1921, die in April 1925 haar verslag indiende.

In October 1928 verscheen weder een wetsontwerp, houdende een algemeene regeling der electriciteitsvoorziening. Dit werd in Februari 1932 ingetrokken zonder in openbare zitting behandeld te zijn.

Een „daad" werd gepleegd in April 1933, n.l. de instelling van een Electriciteitsraad, die den minister van Waterstaat moest inlichten omtrent het zelfde onderwerp, blijkbaar in afwachting van de eerlang te verschijnen wet. Aan dit college werd toegevoegd een Electriciteitsbureau.

Nadat men de Koningin tot 5 maal toe in de troonrede een nieuwe wet had laten aankondigen, werd in Februari 1937 een ontwerp-electriciteitswet ingediend door den minster Van Lidth de Jeude. Zijn opvolger Van Buuren heeft dit stuk gewijzigd en opnieuw aangeboden.

Het ontwerp bracht onder meer: een systeem van concessies, centraal toezicht — door de regeering dus — op gemeentelijke en provinciale tarieven en op het materieel, en mogelijkheden tot aaneenkoppeling van verschillende netten. Door Prof. Ir. J. C. van Staveren werd hiertoe een plan opgemaakt, waarvan de bedoeling blijkt uit de kaart Figuur 10. Twee „koppelringen" werden voorgesteld, een noordelijke met 100.000 V. bedrijfs-spanning en een tweede in het Westen en Zuiden met 150 K.V. spanning, aangesloten op het Mijng gebied. Deze ringen zouden dan nog door twee verbindingsleidingen moeten worden verbonden.

Den 14en Juni 1937 werd dit wetsontwerp door de 2e Kamer

Fig. 10

aangenomen, nadat het eerst een groote vermindering had ondergaan. De ministerieele bevoegdheid om in te grijpen in de tarieven werd namelijk daaruit geschrappt. Een dergelijke contrôle op de finantiën der gemeenten (over 1935 maakten de gemeentelijke electriciteitsbedrijven in Nederland f 38 miljoen winst) werd door de meerderheid van de „volksvertegenwoordiging” niet gewenscht geacht. Van deze porceleinkast behoorde de minister af te blijven! Door het een en ander werd het electriciteitswetje niet van veel beteekenis meer.

Nog meer noodig dan enkel een electriciteitswet is een algemeene energiewetgeving, die ordening brengt in de voorziening van gas- en electricische energie in het land. Constateert men reeds gebrek aan samenwerking tusschen de verschillende gasbedrijven en tusschen de verschillende stroomleveringsbedrijven onderling, de naijver die aan den dag trad tusschen die beide groepeerings was nog hinderlijker en schadelijker. Over en weer lieten de partijen geen gelegenheid voorbijgaan om elkaar te beconcurreren en dwars te zitten, vaak op de meest onfaire wijzen en altijd — zooals voor de hand ligt — tot schade aan het algemeen belang. Het kwam zelfs voor in gemeenten, die zoowel gas als electriciteit produceeren en verkoopen, dat het eene bedrijf zijn klandizie trachtte te vergrooten door de goede burgerij te overtuigen van de nadeelen en gevaren, verbonden aan het gebruik van het product uit de andere gemeentelijke fabriek! Al deze misstanden, zoo kenmerkend voor een land waar de „vrijheid” aanbeden werd als het onze, kunnen slechts door een krachtige wetgeving worden uitgeroeid. Duitsland kent reeds zijn „Energiewirtschaftsgesetz” van den 13en December 1935, welke natuurlijk geheel den nationaal-socialistischen geest ademt. In Nederland heeft men blijkbaar eerst zeer laat de noodzaak van dergelijke wetgeving gevoeld. Nochtans is op dit terrein ook reeds een stap gedaan, die door technische en overige pers op gepaste wijze werd toegejuicht. In November 1935 werd een commissie in het leven geroepen, die de regering zou hebben te adviseeren omtrent de wenschelijkheid der instelling van een Energieraad, en omtrent samenstelling, taak en bevoegdheden van zoodanigen raad. Deze commissie heeft haar verslag natuurlijk ingediend met den spoed, die al het democratisch gebeuren kenmerkte, maar tot stichting van een Energieraad is het nooit gekomen.

Hier ligt dus nog een uitgestrekt en vruchtbaar terrein ter bewerking voor het nationaal-socialistisch bewind, dat voor deze hoogst belangwekkende vraagstukken een volmaakte oplossing zal weten te vinden

Het werd reeds hiervóór opgemerkt dat, wanneer alle Neder-

landers in één staat vereenigd waren, het belang en de vooruitzichten van de gezamenlijke steenkoolindustrie veel grooter zouden worden. Ook de afstandvoorziening van gas en electriciteit met het zuidoostelijk gedeelte van het land als centrum zou dan een gewichtige rol gaan spelen, temeer waar de tegenwoordige vreemde geografische ligging van de mijnindustrie dan zeer verbeterd zou zijn. Dit blijkt wederom uit Figuur 6. Men zou in westelijke richting gemakkelijk het geheele Vlaamsche gebied tot aan de kust toe kunnen voorzien, over een afstand van nauwelijks 200 K.M. Naar het Noorden toe kunnen gas en electriciteit worden geleverd op zijn minst tot aan den parallel van Amsterdam, die op nauwelijks 150 K.M. van de kolenmijnen verwijderd ligt.

Er zou dan ook naar gestreefd moeten worden dat het gebruik van gas en electriciteit voor iedereen — ook voor de eenvoudigste gezinnen — bereikbaar werd. Wanneer het een en ander werd aangevuld door de vervaardiging in Nederlandsche fabrieken op groote schaal van volksgaskachels en -gasovens, van elektrische volkslampen, -strijkijzers, -waschmachines enz., dan is het wel duidelijk dat de afstandvoorziening van deze twee energievormen van het grootste sociale belang kan worden.

Sedert eenige jaren wordt gesproken over een algemeene electriciteitsvoorziening van geheel Europa. De in alle landen — maar voornamelijk in Zweden en Noorwegen — beschikbare waterkracht zou dan het grootste gedeelte van de benodigde electriciteit leveren, welke over een net van hoogspanningsleidingen door ons geheele vasteland wordt verdeeld. Ook de centrales van de steenkool- en bruinkoolontginningen die elders aanwezig zijn, zouden dan hun bijdragen moeten leveren.

Dit grootsche ontwerp behoeft geen verandering te brengen in de hiervóór besproken plannen tot afstand-electriciteitsvoorziening in Nederland, hoofdzakelijk van Zuid-Limburg uit — zelfs wanneer het dadelijk na dezen oorlog zou worden uitgevoerd, hetgeen wel niet waarschijnlijk is. De in het land

bestaande centrales zullen toch gehandhaafd blijven als reserve, om een storing in de aanvoerleiding te kunnen opvangen. Maar ook zullen de hoogspanningsleidingen, zooals die door Prof. van Staveren zijn voorgesteld, altijd noodzakelijk blijven, ook al wordt de stroom uit het buitenland aangevoerd. Er bestaat dus voor Nederland geen aanleiding om den loop dezer gebeurtenissen af te wachten; wat hier met eigen middelen gedaan kan worden zal met bekwamen spoed worden uitgevoerd.

VIII

DE AFVOER DER PRODUCTEN

Wanneer een steenkolenmijn wordt aangelegd, met welken arbeid toch altijd millioenen gemoeid zijn, dan zit daarbij gewoonlijk de bedoeling voor om het te verkrijgen product te verkoopen aan afnemers, die in de meeste gevallen de kolen over min of meer groote afstanden toegezonden moeten krijgen. Wanneer nu een staat besluit een groote oppervlakte kolenhoudend terrein te reserveeren om er zelf een aantal ontginningen achter elkaar in het leven te roepen, hetgeen tientallen van millioenen kost, dan behoort zijn regeering tijdig, zelfs gelijktijdig, te overleggen, op welke wijze de te verwachten massale productie zal worden afgevoerd. Tenzij natuurlijk zij de voorkeur eraan geeft van het spreekwoord: „regeeren is vooruitzien” een parodie te maken.

Naar het schijnt hebben de opvolgende democratische regeeringen in Nederland het laatstgenoemde alternatief gekozen. In hun plicht tot het zorgen voor een goeden afvoerweg voor de Limburgsche steenkool zijn zij jammerlijk te kort geschoten; zij hebben niet slechts gebrek aan vooruitziendheid maar ook onbegrijpelijke slapheid en onwil getoond, waar het zulk een gewichtigen factor in het welslagen der nieuwe nijverheid betrof. De verontschuldiging van onbekendheid met de bestaande wantoestanden — kinderlijk als die op zichzelf reeds zou zijn — kan voor deze „regeerders” niet gelden, daar zij vaak genoeg van bevoegde zijde zijn gewaarschuwd en tot eenige actie aangemaand. Wel duidelijk is door de hier aan den dag gelegde nalatigheid wederom de halfheid van het Nederlandsche demo-liberalisme aan het licht gekomen, dat niet consequent volgens een bezielende gedachte kan dóórhandelen, maar halfweg steken blijft in alles wat het onderneemt. De zoo vaak in dit werk gesignaleerde onverschilligheid en onge-

voeligheid tegenover den mijnbouw spelen hierbij echter ook een rol. Duitschland en zelfs het kleine België hebben als liberale staten de ontsluiting van hun kolenmijnen op heel wat energieker wijze aangevat! De Nederlandsche ingenieurs zouden even goed als, en wellicht nog beter dan buitenlandsche voor de richtige uitvoering van alle onderdeelen van hun bedrijf gezorgd hebben, wanneer men hen geheel de vrije hand had gelaten. Maar tenslotte waren zij afhankelijk van het initiatief van den minister en de toestemming van het parlement daarin.

Toen de 20e eeuw inzette, beschikte de Limburgsche kolenmijnbouw, die nog slechts bij Heerlen en Kerkrade geconcentreerd was, over één afvoerlijntje naar Duitschland in oostelijke richting en één naar Noord-Nederland. Dit was de Staatsspoorbaan Sittard—Heerlen—Kerkrade—Herzogenrath, die in 1896 was aangelegd met de oorspronkelijke bedoeling om verbetering te brengen in het lokaalverkeer tusschen enkele gemeenten in den omtrek. Daarom was deze lijn ook als enkelspoorbaan en voor matige snelheid aangelegd. Bovendien was nog waterafvoer mogelijk, langs de Zuid-Willemsvaart — dus met overslag te Maastricht — waarvan echter niet veel gebruik gemaakt werd. Deze beperkte afvoermogelijkheden leverden geen bezwaren op toen de totale kolenproductie van Limburg nog slechts enkele honderdduizenden tonnen bedroeg. Zoodra deze echter ging stijgen begonnen de moeilijkheden, zooals eenieder verwachten kon.

Reeds in 1907 drong de hoofdingenieur der Mijnen in zijn jaarverslag voor het eerst bij den minister aan op beter verbinding van het mijngebied met het noordelijker gedeelte van Nederland, en kwam daarna regelmatig elk jaar op dit onderwerp terug. Het lijntje naar Sittard werd overbelast en vele ongeregelheden in het transport hadden hierdoor plaats, waarvan de mijnen de nadeelige gevolgen ondervonden. In hetzelfde jaar wees de heer Blankevoort ook op de groote voordeelen, die een bevaarbaar gemaakte Maas voor de mijnindustrie in Limburg zou brengen. Behalve een gemakkelijker afvoer zou daarbij aanzienlijke verlaging der transportkosten

verkregen kunnen worden. In 1911 bestonden de volgende tegenstellingen in de vervoerkosten per 10 ton langs den spoorweg en langs de Zuid--Willemsvaart naar de hieronder genoemde plaatsen:

	per spoor	te water
Amsterdam	19,75	9,50
Arnhem	20,55	12,00
Rotterdam	19,35	9,00
Utrecht	22,35	9,00
Vlissingen	21,65	20,00

Er bestond dus wel een groot verschil. Wanneer men nagaat dat de gemiddelde kolenprijzen in die tijden f 6,50 per ton waren, dan zijn spoorwegkosten van ongeveer 35 % zeker hoog te noemen. Van de zijde der mijnbesturen werd dan ook herhaaldelijk op verlaging der tarieven aangedrongen. Zij waren terecht van oordeel dat aan de Nederlandsche mijnen in geen geval ongunstiger transportkosten behoorden te worden berekend dan aan de groote buitenlandsche kolenmijnen, die in die dagen ons land met hun producten overstroonden. Hun pogingen bleven echter zonder gevolg.

Toen de wereldoorlog uitbrak moest het grootste gedeelte van, tenslotte zelfs de geheele Limburgsche productie in eigen land worden geplaatst en dus naar het Noorden afgevoerd. De nalatigheid van vroegere regeeringen wreekte zich toen wel op een heftige wijze. Het lijntje naar Sittard was gelukkig twee jaren tevoren nog van dubbel spoor voorzien, maar werd toch als eenige afvoerweg overbelast. Behalve een, elk jaar groeiende hoeveelheid steenkool moesten ook massa's bruinkool, mergel en kalk worden getransporteerd, daar de invoer van deze laatste was gestaakt. Daar voornoemd lijntje nog steeds lokaalspoor gebleven was, mochten de kolentreinen niet te veel wagens tellen, was de snelheid beperkt, en zoo drukten verschillende bepalingen in niet geringe mate op het transport. Er kwam gebrek aan wagons, waardoor de verschillende bedrijven grooten overlast ondervonden en ook weer de afvoer werd vertraagd, de locomotieven werden met minderwaardige brandstoffen gestookt en konden daardoor de kolentreinen soms niet tegen de hellingen op krijgen, en zoo

regende het van alle zijden klachten en moeilijkheden, die voorkomen zouden zijn wanneer vóór den oorlog werkelijke staatslieden het bewind gevoerd hadden.

Ook voor het vervoer der mijnarbeiders waren niet voldoende gelegenheden aanwezig, waardoor dezen het zwaar te verantwoorden hadden. De hoofdingenieur der Mijnen had op dit gebrek eveneens jaren tevoren bij herhaling zijn minister gewezen, maar altijd tot doovemansooren gesproken. Voortdurend zijn er plannen ontworpen voor den aanleg van elektrische tramwegen, maar van eenig krachtig doortasten onder steun van de regeering was nooit sprake geweest. De mijnwerkers hebben de gevolgen van democratische slapheid wel aan den lijve ondervonden, velen van hen waren per dag meer dan 15 uur onderweg om gedurende 8 uur arbeid te kunnen verrichten!

Komisch zou het aandoen, wanneer het niet zoo treurig was, te vernemen dat in October 1918 de minister van Waterstaat een commissie benoemde met de opdracht deze twee vragen te beantwoorden:

Welke tramwegen moeten in Zuid-Limburg worden aangelegd in het belang van een doelmatige ontwikkeling van de mijnontginning?

Door wie moeten deze tramwegen worden aangelegd en geëxploiteerd en op welke wijze?

Dit was dus de reactie van regeeringswege op de gedurende 11 jaren niet onderbroken reeks klachten, raadgevingen en waarschuwingen van den hoofdingenieur der Mijnen, die als eenig deskundig adviseur ter plaatse aangewezen en beter dan wie ook in staat was den minister omtrent de dringende behoeften van de mijnindustrie in te lichten. De elektrische tramwegen zijn er tenslotte gekomen, en met de bestaande autobusdiensten zijn de communicatiemiddelen tegenwoordig in orde, maar de voorgeschiedenis van hun ontstaan, zooals die bij stukken en brokken in de verslagen van het Staatstoezicht te vinden is, vormt zeker geen bevredigende lectuur!

Voor een tariefsverhooging der spoorwegen bleef de mijnindustrie gedurende het grootste gedeelte van den oorlog gespaard. Deze kwam af in Maart 1918, toen alles in prijs steeg;

ook de steenkool, en bedroeg ongeveer 50%. In 1919 werden de vrachtkosten ongeveer het dubbele van de genoemde in 1911, op het einde van hetzelfde jaar kwam hier bovendien nog een extra heffing van 25 % op. Toen waren de kolenprijzen ook gestegen tot 3 maal die van 1911/12. Dit laatste tarief heeft 6 jaren stand gehouden, en op basis daarvan werd een jaarlijks toenemende hoeveelheid steenkool benevens briketten en cokes afgevoerd. Dit blijkt wel uit onderstaande tabel, waarin niet voorkomen de in dienst der spoorwegen vervoerde steenkool enz., bestemd voor hun eigen gebruik.

Per Spoor verzonden hoeveelheden Steenkool, Cokes en Briketten in duizenden tonnen

Jaar	Naar binnenland	Rechtstreeks naar buitenland	Tesa-men	Totale productie
1921	3.042	489	3.531	4.243
1922	3.196	1.106	4.302	4.866
1923	3.351	1.519	4.870	5.595
1924	3.780	1.592	5.372	6.180
1925	4.000	2.132	6.132	6.848
1926	5.124	2.792	7.916	8.843
1927	5.369	2.828	8.197	9.488
1928	6.526	3.142	9.678	10.920
1929	6.346	3.969	10.315	11.581
1930	6.903	3.574	10.477	12.211
1931	7.817	3.512	11.329	12.901
1932	7.974	2.455	10.429	12.756
1933	8.316	2.023	10.339	12.574
1934	8.474	1.911	10.385	12.341
1935	6.411	1.634	8.045	11.878
1936	6.298	1.651	7.950	12.803
1937	7.338	2.072	9.410	14.231
1938	6.493	1.723	8.216	13.488
1939	7.038	1.411	8.449	12.861

Eerst in 1925 werd weder verlaging van de tarieven verkregen, toen de kolenprijzen reeds waren teruggelopen tot 40 % van die van 1919. Door de mijnen werd een nieuwe over-

eenkomst met de Nederlandsche Spoorwegen gesloten, die drie jaren zou duren en krachtens welke de vracht zou bedragen f 2,10 door elkaar voor alle stations, wanneer door de mijnen een afvoer van minstens 6 miljoen ton per jaar werd gegarandeerd.

In 1928 werd dit eenheidstarief afgeschaft en een nieuw contract gesloten voor 2 jaren, waarbij de werkelijke afstanden werden berekend. Tegenover een garantie door de mijnen van 4¹/₂ miljoen ton per jaar over afstanden van 50 K.M. en daarboven stelden de Ned. Spoorwegen een korting op de normale vervoerkosten van 10 % voor afstanden minder dan 50 K.M. en van 25 % voor 50 K.M. en daarboven.

In 1930 kwam weer een nieuw contract tot stand, waarbij aan het vorige werd toegevoegd een ingewikkeld stelsel van contract-treinen die een zeker minimaal gewicht zouden hebben. Hierdoor kon onder de allergunstigste omstandigheden de vracht per ton bedragen naar: Amsterdam f 2,10 — Dordrecht f 2,— — Beverwijk f 2,10 — Rotterdam f 2,—. Wanneer evenwel de omstandigheden waaronder verzonden werd minder in het voordeel van de N.S. waren, konden deze vrachten 10 %, zelfs 20 % hooger worden. Het genoemde minimum is intusschen reeds hoog genoeg te noemen. Weliswaar zijn met ingang van 1 Mei 1933 de tarieven nog een weinig verlaagd, waardoor tegenwoordig de vrachtkosten bedragen met contract-treinen per ton naar:

Amsterdam f 1,95 — Rotterdam f 1,85 — Beverwijk f 2,04.

Echter zijn deze cijfers niet lager dan die van 1911, welke toen reeds als hoog beschouwd werden, terwijl toch de kolenprijzen vanaf 1933 aanmerkelijk lager zijn dan die van 1911 en volgende jaren.

Het zou er voor de Limburgsche mijnindustrie inderdaad droevig uitzien wanneer zij voor den afvoer van haar producten uitsluitend op de Nederlandsche Spoorwegen aangewezen was. Gelukkig is sedert eenige jaren een andere mogelijkheid tot afvoer geschapen, waardoor de mijnen althans gedeeltelijk van de hooge spoorvrachten worden verlost.

Reeds in 1911 had men dus het groote verschil in vracht-

kosten bij vervoer per spoor en te water kunnen constateeren. Het voordeel is echter nog meer aan den kant van het watertransport, daar vele der grootste afnemers slechts te water te bereiken zijn. Zoo werden de producten, bestemd voor Zuid-Duitsche Rijnhavens als Frankfort en Mannheim en de belangrijke Fransche invoerhaven Straatsburg, vroeger grootendeels per trein naar Rotterdam verzonden en daar overgeladen in Rijnaken. Door het verkeer langs de bestaande waterwegen werd dit niet meer noodig, terwijl de route ook sterk werd bekort. De Westfaalsche mijnen bezaten door het gebruik van het Rijn-Hernekanaal en verder den Rijn af een grooten voorsprong op de Limburgsche mijnen op de binnenlandsche markt. Daardoor konden zij naar Nederland leveren met de helft van de vrachtkosten die deze laatste te betalen hadden.

Van het ontstaan der nieuwe waterwerken, die onze kolenmijnen tenminste gedeeltelijk in staat stelden op eigen markten te concurreeren tegen importwaar, wordt hieronder een beknopte geschiedenis gegeven.

Het Juliana-kanaal

Deze belangrijke nieuwe waterweg vormt als het ware het sluitstuk op de vele belangrijke waterwerken, die gedurende de laatste kwarteeuw in het zuidoostelijke gedeelte van Nederland zijn aangelegd. Om een goed begrip van zijn waarde te verkrijgen moet het dan ook met die andere scheppingen als één geheel worden beschouwd.

Toen in het begin der vorige eeuw de omgeving van Luik zich ging ontwikkelen tot een gebied van grootindustrie, werd natuurlijk reeds spoedig de behoefte gevoeld aan een goede verbinding met de verschillende zeehavens. Daar de techniek nog niet zoo ver gevorderd was dat men kon denken aan kanaliseering der Maas, werd besloten tot den aanleg van een kanaal in die richting. Van 1820 tot 1823 werd gewerkt aan den aanleg van de Zuid-Willemsvaart, 120 K.M. lang, van Maastricht naar 's Hertogenbosch, zie de kaart Figuur 11. Voltooiing van het kanaal in zuidelijke richting bleef door den opstand in België voorloopig achterwege, totdat in 1850 het 25 K.M. lange

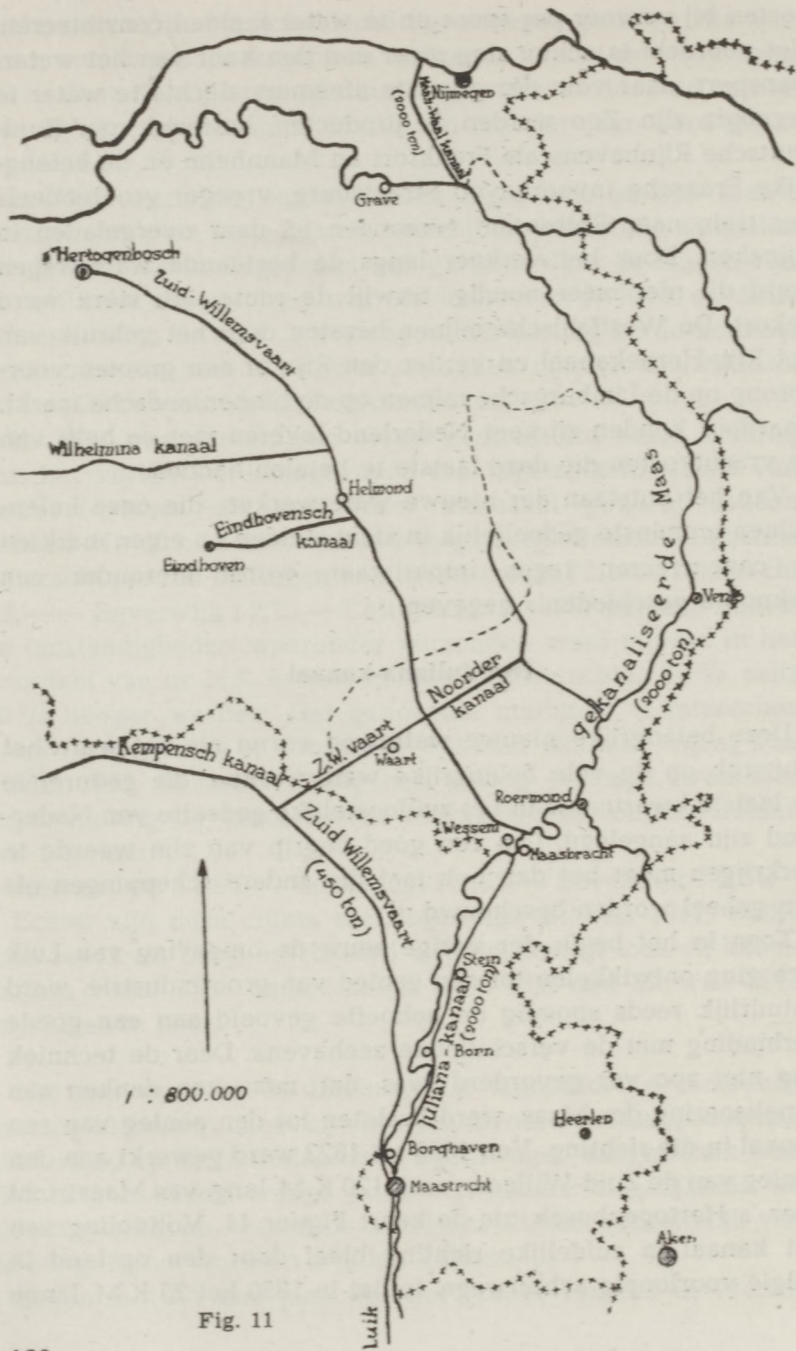

Fig. 11

kanaal Maastricht—Luik tot stand kwam. Gelijktijdig werd toen het kanaal door de Kempen aangelegd vanaf de Z.W. vaart naar Antwerpen. Voorts werd de Maas op Belgisch en Fransch gebied gekanaliseerd en kwam er verbinding met het Noord-Fransche kanalennet.

Op dit samenstel van waterwegen ontwikkelde zich een druk verkeer in schepen, die in verband met hun diepgang niet meer dan 450 ton konden laden; boven Luik waren de schepen zelfs nog kleiner.

In de eerste jaren van de 20e eeuw, toen tot Staatsexploitatie der Limburgsche kolenvelden besloten werd, drong men van provinciale zijde aan op kanalisatie van de Maas tot afvoer van de steenkool, welk werk toen niet meer tot de technische onmogelijkheden behoorde. In 1906 werd met België een gemeenschappelijke commissie ingesteld ter bestudeering van de bevaarbaarmaking der Maas, voor zoover deze de grens tusschen de beide landen vormde. Het rapport der commissie, 6 jaren later ingediend (het betrof hier twee parlementaire staten bij uitnemendheid), gaf een plan tot kanalisering van de rivier van Visé tot Grave voor schepen van 2000 ton laadvermogen. De hierop volgende onderhandelingen werden door den wereldoorlog afgebroken.

Juist door den oorlogstoestand kwam echter het belang van een goeden waterweg naar het Noorden vooral voor de kolenontginning sterker naar voren (vergelijk hierbij het vóórgaande), en door den nood gedwongen pakte de toenmalige regeering ditmaal flinker aan. Reeds dadelijk werd bij de wet van 12 Juni 1915 voorzien in de kanalisering van de Maas vanaf Maasbracht tot Grave, en voorts in den aanleg van twee belangrijke hoewel korte kanalen. Het eerste, het Maas-Waal-kanaal bracht de verbinding tot stand voor schepen van 2000 ton met de Waal bij Nijmegen, en daardoor met den Boven-Rijn zoowel als met de zeehavens. Het tweede, van Wessem naar Nederweert, bracht de aansluiting met het Noord-Brabantsche industriegebied voor schepen van 600 ton.

Reeds spoedig na het tot stand komen van deze waterwegen ontstond daarop een levendig verkeer. Vele schepen gaven de voorkeur aan de route over Maas-Waal-kanaal en kanaal Wes-

sem-Nederweert boven de Zuid-Willemsvaart ondanks de grootere lengte, vanwege het geringer aantal sluizen en de grootere afmetingen. In 1933, het laatste jaar vóór de gedeeltelijke openstelling van het Juliana-kanaal, voer door het Maas-Waal-kanaal in totaal ongeveer 10 miljoen ton laadvermogen en door het kanaal Wessem-Nederweert ruim 4 miljoen ton.

Nochtans was door deze werken — al werden dan ook van de tijdelijke overlaadhaven Maasbracht reeds kolen afgevoerd — het gestelde doel: een goede en goedkoope afvoerweg voor de Limburgsche kolen, nog niet bereikt. In September 1915 was een staatscommissie ingesteld onder den inspecteur-generaal van den Rijkswaterstaat Ir. Ramaer, om dit vraagstuk te bestudeeren. Zij adviseerde 3 jaar later (het is opvallend dat dergelijke commissies altijd zoo lang werk hebben om tot een conclusie te komen) tot den aanleg van een 13 K.M. lang kanaal van Maasbracht naar Born met een overlaadhaven in genoemde plaats, die een capaciteit zou hebben van 2 miljoen ton steenkool per jaar.

De onderhandelingen met België over de bevaarbaarmaking van de gemeenschappelijke rivier, na den wereldoorlog weder opgevat, leidden tot geen resultaat en daardoor ging het denkbeeld van kanalisering van dit stroomvak voor goed van de baan. De wet van 28 Juli 1921 voorzag nu in den aanleg van een kanaal voor schepen van 2000 ton laadvermogen van Maasbracht langs de Maas naar Maastricht, waar het in verbinding zou worden gebracht met het kanaal van Luik. Later werd ook nog een verbinding gemaakt met de Zuid-Willemsvaart, het z.g. kanaal door het Bosscheveld. In de wet was uitdrukkelijk de plaats van de kolenhavens aangegeven nabij Born. Een door den minister Ir. Bongaerts ingestelde derde commissie onder Mr. Paulussen te Maastricht adviseerde tot den aanleg van een haven behalve bij Born ook aan het zuidelijk kanaaleinde bij Borgharen. Voorts ried zij af den aanleg van een zijkanaal naar Sittard, Nuth of verder (waarom in Limburg ook gevraagd was), wegens de onevenredig hooge aanlegkosten daaraan verbonden.

Om zoo spoedig mogelijk gelegenheid te geven tot afvoer

te water van de Limburgsche steenkool, werd de voorhaven te Maasbracht tijdelijk als overlaadgelegenheid ingericht. Een spoorwegaansluiting door de Limburgsche Tramweg Mij. werd verkregen en een moderne kolentip kwam einde 1928 gereed. Veel kostbare tijd ging verloren voordat deze installatie in gebruik kon worden genomen, daar men het met de L.T.M., die voor de exploitatie aangewezen was, niet over de voorwaarden eens kon worden. Eerst in Juli 1929 kon door een Rijkskolentip de eerste hoeveelheid kolen worden verladen. Reeds spoedig werd de volle capaciteit van den tip in continu bedrijf — 100.000 ton kolen per maand — bereikt. Door het in gebruik nemen van een tweeden tip, opgesteld door een particuliere maatschappij, kon de capaciteit tot 140.000 ton per maand worden verhoogd.

Ook andere goederen dan steenkool werden in toenemende hoeveelheden af- en aangevoerd. In 1935 werd de exploitatie van de haven beëindigd.

Voor de definitieve overlaadgelegenheden is tenslotte de keuze gevallen op Born en Stein, gelegen resp. ten N.W. en ten Z.W. van Sittard. Voor de Staatsmijnen Emma, Hendrik en Maurits was de eerstgenoemde plaats te ver verwijderd; zij wenschten een eigen afvoerhaven aan het kanaal, dat op slechts 2 K.M. afstand van de Maurits liep, en een eigen spoorlijn om hun producten naar die haven te kunnen afvoeren. Ook de particuliere mijnen hadden aansluiting door eigen lijnen aan dezen Staatsmijn-spoorweg gewenscht; de Oranje-Nassau deed in 1930 het verzoek aan de regeering om de onteigening ten behoeve van dien aanleg te bevorderen. Tot den aanleg van de verbindingslijn Staatsmijn Maurits—Juliana-kanaal werd in 1933 besloten; van de plannen der particuliere mijnen kwam echter niets, daar op het laatste oogenblik tusschen hen en de Ned. Spoorwegen overeenstemming werd bereikt betreffende het kolenvervoer naar Born. De particuliere mijnen, en ook de Staatsmijn Wilhelmina, werd een zoodanig tarief aangeboden (mits in gesloten treinen van 600 ton), dat de Oranje-Nassau van zijn eigen spoorwegplannen kon afzien. Vast kwam dus te staan dat de particuliere mijnen en de Wilhelmina hun product zouden verschepen te Born en de overige Staatsmijnen te Stein. De kolentip in eerstgenoemde haven kwam Mei 1934 in bedrijf,

de haven van Stein in Januari 1935. In September daaropvolgend werd het kanaal officieel opengesteld.

De kosten van aanleg van al de besproken waterwerken hebben bedragen:

Maas-Waal-kanaal	f 13 miljoen
Maaskanalisation	25 "
Kanaal Wessem-Nederweert	8 "
Juliana-kanaal met Maaskanalisation onder Maastricht en verbindings- kanaal St. Pieter	31,5 "
Kanaal Bosscheveld	2,5 "
Wilhelminabrug en verbouwing oude brug te Maastricht	4 "

totaal f 84 miljoen

Achteraf is wel gebleken dat de vervanging van een bevaarbare, met België gemeenschappelijke Maas door een lateraal kanaal, welks aanleg niet meer kosten heeft medegebracht, zeker niet behoeft te worden betreurd. De Maas heeft tusschen begin- en eindpunt van het Juliana-kanaal 50 K.M. lengte, het kanaal slechts 35 K.M., terwijl het ook 4 à 5 sluizen minder heeft dan voor de gekanaliseerde Maas zouden noodig zijn geweest. Bovendien is de vaart op de bochtige en soms snel stroomende rivier minder veilig, terwijl tenslotte de aanleg van havens en de aansluiting van industrieën aan het kanaal veel eenvoudiger is dan het aan de rivier zou zijn.

De haven te Born, geëxploiteerd door de Ned. Spoorwegen, werd oorspronkelijk ingericht voor een capaciteit van 2 miljoen ton steenkool per jaar. Hiervan worden ongeveer 1,2 miljoen ton industriekolen zonder byzondere voorzorgsmaatregelen tegen vergruizing overgeladen door een vasten kolentip. Voor het overladen van 0,8 miljoen ton huisbrandkolen is een verrijdbare transport-inrichting in gebruik, waardoor vergruizing zooveel mogelijk wordt tegengegaan. In den loop van 1935 werd een tweede kolentip opgesteld, n.l. de hiervóór genoemde in de tijdelijke overlaadhaven te Maasbracht, waarvan de exploitatie in Mei 1935 was beëindigd. Hierdoor is de

gezamenlijke capaciteit van de overlaadinrichtingen te Born gestegen tot ruim 3 miljoen ton per jaar.

De haven te Stein wordt door de Staatsmijnen zelf geëxploiteerd, die ook hun eigen spoorlijnen daarheen hebben. Zij was eerst ontworpen voor den overslag van 1½ miljoen ton kolen en cokes en voor ½ miljoen ton andere goederen per jaar, maar heeft tegenwoordig grooter capaciteit, n.l. rond 3 miljoen ton. Van den aanvang af werden in de twee havens overgeladen de ondervolgende hoeveelheden — wat Stein betreft producten en diverse benoedigheden en voor Born alleen producten — in tonnen:

Jaar	Stein	Born
1934	—	620.000
1935	2.399.000	1.312.000
1936	3.331.000	1.837.000
1937	3.524.000	2.349.000
1938	3.436.000	1.784.000
1939	3.348.000	1.812.000

Nadat in 1937 dus bijna de volle capaciteit van de beide overlaadhavens werd bereikt, n.l. tesamen 6 miljoen ton per jaar, ging het vervoer over de beide daaropvolgende jaren weer achteruit. Bij die 6 miljoen ton moet dan nog gevoegd worden het transport van de benoedigheden voor de mijnen — die tesamen ook een groote hoeveelheid vormen — en nog ander vervoer buiten de mijnen.

Wanneer gevolg wordt gegeven aan den algemeenen wensch in Zuid-Limburg en ook voor Maastricht een overlaadhaven wordt aangelegd, zou het waterverkeer hierdoor ongetwijfeld nog sterker vermeerderen. Het is niet onmogelijk dat dan een jaarverkeer van 15 miljoen ton bereikt zou worden, waardoor het Juliana-kanaal de derde plaats onder de Nederlandsche binnenwaterwegen zou gaan innemen. Slechts het kanaal van Zuid-Beveland en het noordelijk gedeelte van het Merwedekanaal toch hebben grooter verkeer.

Het is wellicht te begrijpen, dat van de zijde der Nederlandsche Spoorwegen de loop der gebeurtenissen als hiervóór geschetst niet met onverdeelde sympathie is gadeslagen. Zij konden tevoren wel narekenen, dat hun door de volmaking van den afvoer te water op den duur heel wat transport van steenkool zou moeten ontgaan. Over 1935 werd reeds door hen 2,4 miljoen ton in het geheel niet vervoerd en 1,3 miljoen ton slechts over korten afstand, en deze vrachtderving is in de volgende jaren nog vermeerderd.

De Nederlandsche Spoorwegen hebben het dan ook niet laten ontbreken aan waarschuwingen, direct of indirect, voor de schadelijke gevolgen die het groeiend watertransport in Zuid-Limburg met zich zou brengen, niet alleen voor het Spoorwezen hier te lande, maar ook voor de gemeenschap. De billijkheid gebiedt om de zaken ook van hun standpunt te beschouwen alvorens daarin een oordeel uit te spreken.

Volgens de redeneering van de N.S. zijn gedurende 1935 hun de vervoerkosten van 3,7 miljoen ton naar Noord-Nederland ontgaan (deze berekeningen zijn gemaakt in den loop van 1936), waar tegenover staat slechts het wel ontvangen bedrag voor transport der kolen van de particuliere mijnen en van de Wilhelmina naar de haven te Born. Dit waren 1,3 miljoen ton tegen door elkaar f 0,90 per ton vrachtkosten. Wanneer bij het rijden van contracttreinen de kolen naar Rotterdam vervoerd worden voor f 1,85 per ton, bedraagt dus de vrachtderving: 3,7 miljoen maal f 1,85 verminderd met 1,3 miljoen maal f 0,90 = ruim f 5½ miljoen voor 1935. Wanneer de afvoer van steenkool langs het Juliana-kanaal toeneemt, zal dit bedrag in komende jaren natuurlijk stijgen. Hierdoor worden de Nederl. Spoorwegen, die niettegenstaande hun scherpe bezuinigingen toch reeds zooveel moeite hebben het hoofd boven water te houden, nog meer noodlijdend gemaakt, uiteindelijk ten nadeele van den belastingbetaler in Nederland.

Er is echter meer: de verkregen uitsparing van vrachtkosten bij afvoer te water is slechts denkbeeldig: zij komt weliswaar de mijnindustrie ten goede, maar de gemeenschap moet andere lasten daarvan dragen. Het vervoer over Stein — dat den Nederl. Spoorwegen dus geheel ontgaat — geschiedt tegen de

schijnbaar lage vracht van f 1,10 per ton tot Rotterdam, waarvan f 0,50 zelfkosten van de Staatsmijnen voor het vervoer tot aan de haven, het rangeeren en het overslaan, en f 0,60 voor de eigenlijke watervracht. Dit bedrag is echter nog maar het zichtbare gedeelte der transportkosten, waarbij nog gevoegd moet worden het onzichtbare gedeelte daarvan: rente, afschrijving, onderhoud en bediening van het Juliana-kanaal, dat in den vorm van belastingen moet worden opgebracht. Bij een transport van 5 miljoen ton steenkool zouden deze kosten ongeveer f 1,— per ton bedragen, waardoor de geheele vracht te water eigenlijk komt op f 2,10 per ton. Dit is meer dan het per trein zou moeten kosten, waarbij dan nog komt het voordeel dat in dit geval geen overslag plaats heeft, zoodat de kolen minder te lijden hebben.

Deze redeneering en berekening zijn nu wel zeer eenzijdig en er valt heel wat op af te dingen. Aan de instandhouding van goede, druk gebruikte waterwegen zijn in alle landen en ten allen tijde kosten verbonden die de Overheid op zich neemt, en dit geldt ook voor alle groote waterwegen in Nederland. Voor het Juliana-kanaal zullen die in de toekomst verdeeld moeten worden niet enkel over 5 miljoen ton steenkool, maar naar verwacht mag worden over 15 miljoen ton van allerlei goederen, waardoor de kosten per ton belangrijk minder zullen worden. Het bedrijfsleven in Limburg draait immers voor een groot gedeelte om den landbouw, de mijnindustrie en de klei-ontginning en -verwerking, welker producten alle in massa afgeleverd worden.

De berekende vrachtkosten te water, ook zonder de z.g. onzichtbare kosten, zijn naar het voorkomt met f 1.10 te hoog aangeslagen. Verder mag niet uit het oog worden verloren, dat veel afvoer langs het Juliana-kanaal — zooals reeds vermeld — gaat naar plaatsen die slechts te water bereikbaar zijn, waardoor dus toch overslag moet plaats hebben. Hierdoor gaat het verschil in kosten er dadelijk geheel anders uitzien.

Het lijkt in het algemeen gesproken een aanmatiging van het transportwezen om het — bewust dan wel onbewust — te doen voorkomen alsof de productie er is voor het verkeer, terwijl natuurlijk juist het omgekeerde het geval is. In het productie-

proces komt het verkeer van de goederen: grondstoffen en fabrikaten, immers eerst na de voortbrenging daarvan; het behoort deze laatste te dienen en zich aan de behoeften daarvan aan te passen. Dat het Spoorwegwezen in Nederland van tegenwoordig dit niet kan is bekend en blijkt ook op allerlei gebied, maar dat is weer een geheel andere kwestie. Wanneer echter de producenten van de meest noodige grondstoffen niet minder dan 40 % der zelfkosten daarvan moeten betalen, alleen maar om deze met de nationale spoorwegen naar het centrum van het land in het bereik van de bevolking te brengen, dan is er zeker iets niet in orde bij den verkeersdienst, die heet speciaal op massavervoer te zijn ingericht.

In dit werk zal geen poging worden ondernomen om voorstellen te doen tot een bevredigende regeling betreffende den afvoer der Limburgsche steenkool, waarbij aan de wenschen en verlangens van beide partijen — producenten zoowel als verkeerslichamen — wordt tegemoet gekomen. Nationaal-socialistische deskundigen op het gebied van verkeer zullen terzijner tijd een vruchtbare studie van het onderwerp kunnen maken en tevens in het algemeen een bevredigende oplossing voor de bekende moeilijkheden der N.S. weten te vinden. Opgemerkt moge worden dat het vraagstuk in kwestie slechts half zoo ingewikkeld zou zijn wanneer niet meer dan 50 % der tegenwoordige hoeveelheden steenkool behoefde afgevoerd te worden, terwijl de overige kracht, warmte en licht die Nederland noodig heeft door buizen of per draad werd getransporteerd. Zoolang dit nog niet het geval is, voorziet het Juliana-kanaal in een dringende behoefte, niet alleen van den kolenmijnbouw maar van geheel Zuid-Limburg, dat na de noodzakelijke voleinding van het waterwerk beter aan het economisch leven van ons land zal kunnen meedoen.

IX

DE AFZET DER PRODUCTEN

In hoofdstuk V werden eenige woorden gewijd aan de moeilijkheden, die de afzet der Limburgsche steenkool en steenkoolproducten na den wereldoorlog ondervond. Dat de uitvoermogelijkheden vanaf einde 1936 en gedurende 1937 konden verbeteren, om daarna in 1938 weer slechter te worden, accentueert de weinig stabiele positie van onze steenkoolindustrie. Het gebrek aan een vasten ruimen afzet in het binnenland was altijd de voornaamste zoo niet de eenige oorzaak van den onzekeren toestand der Nederlandsche mijnen, en daarmede hield de chronische ellende van de mijnwerkersbevolking nauw verband. Op het gebied van den mijnbouw in ons land hebben waarlijk onbillijkheden en misstanden genoeg bestaan, maar aan de meest grievende onrechtvaardigheid ware een eind gemaakt, wanneer de kolenontginning in staat was gesteld jaren en tientallen van jaren achtereen door te werken in de rustige zekerheid dat haar product vanzelf zijn weg naar de nationale markt zou vinden. De kwestie van den afzet — vooral van den binnenlandschen afzet — heeft daarom vóór alles ordening in nationaal-socialistischen geest noodig.

In dit hoofdstuk zal aangevangen worden met een historisch overzicht vanaf het begin dezer eeuw, om dan te komen tot een beschouwing van den afzet der steenkool en haar producten na den wereldoorlog, in verband met de handelsbeweging en het binnenlandsch verbruik van die grondstoffen.

De enkele mijnen, welke vanaf 1900 in Zuid-Limburg werkten, konden voor die tijden zeer tevreden zijn over hun finantieele resultaten. Zij verdienden werkelijk goed, zooals blijken kan uit de volgende opgave, die gemiddelden toont voor het geheele mijngebied.

Jaar	verkoopprijs	kostprijs
1900	f 6,31	f 3,39
1901	6,14	3,80
1902	5,55	3,38
1903	5,24	3,66
1904	5,23	3,72

Na het laatst vermelde jaar worden de kostprijzen niet meer opgegeven in de jaarverslagen van den hoofdingenieur der Mijnen. De gemiddelde verkoopprijzen alleen, voor steenkool, cokes en steenkoolbriketten tot en met 1923 zijn te vinden in de achterstaande tabel.

Gemiddelde verkoopprijzen van Steenkool en Steenkoolproducten

Jaar	Steenkool	Kolenslik	Briketten		Cokes
			Industrie-	Huisbrand-	
1900	6,35	—	—	—	—
1901	6,14	—	—	—	—
1902	5,55	—	—	—	—
1903	5,24	—	—	—	—
1904	5,23	—	—	—	—
1905	5,35	—	—	—	—
1906	5,73	—	—	—	—
1907	7,19	—	—	—	—
1908	7,11	—	—	—	—
1909	6,81	—	—	—	—
1910	6,59	—	—	—	—
1911	6,50	—	—	—	—
1912	7,01	—	—	—	—
1913	7,85	—	—	—	—
1914	7,78	—	—	—	—
1915	9,22	1,79	—	—	—
1916	11,90	1,88	—	—	—
1917	14,38	2,79	22,—	15,30—17,45	—
1918	17,90	5,11	24,14	21,02—24,21	—
1919	20,85	12,29	27,04	25,95—27,04	35,23
1920	26,09	24,28	31,50	28,86—30,91	41,63
1921	19,93	6,30	26,11	21,36	26,25
1922	16,15	2,82	17,04	16,55—16,74	24,07
1923	17,46	2,61	20,73	21,67—22,12	31,08

Na een inzinking, waarbij in 1903 en 1904 het laagste peil bereikt werd, zijn de kolenprijzen geleidelijk weer gestegen, totdat zij juist vóór den wereldoorlog bijna f 8.— per ton deden. Daar de eerste vetkolenmijn in Nederland, de Emma, eerst in den loop van 1914 op eenigszins behoorlijke productie kwam, gelden de prijzen tot aan dat jaar dus uitsluitend voor de magerkolen en halfmagerkolen van de particuliere mijnen en de Staatsmijn Wilhelmina.

De productie van de Limburgsche kolenmijnen werd voor het grootste gedeelte, 75 %, naar het buitenland afgevoerd. Door zijn ligging in den zuidelijksten uithoek van Nederland is onze mijnbouw naar liberale begrippen altijd hoofdzakelijk op export aangewezen geweest. Niet het eigen land, maar Zuid-Duitschland, België en Noord-Frankrijk waren de „natuurlijke" afzetgebieden. Erkend moet worden, dat afvoer naar te ver noordelijk gelegen gedeelten van Nederland in dien tijd toch onmogelijk zou zijn geweest door de concurrentie van de buitenlandsche kolen, speciaal die uit het Ruhrgebied. De regeering van den staat, die eens een groote kolenindustrie in Zuid-Limburg gewenscht had, wilde niet begrijpen dat het product daarvan ook op economische wijze behoorde afgevoerd te kunnen worden, en de transportkosten naar het centrum des lands drukten te zwaar op de Nederlandsche kolen om hen veel kans op de binnenlandsche markt te laten! Vooral een ruime en gemakkelijke waterweg was het wat de mijnen noodig hadden, zooals de Westfaalsche mijnindustrie die in haar kanalen en den Rijn bezat.

De kolenmarkt in Nederland werd dan ook geheel beheerscht door het Rheinisch-Westfälisches Kohlen Syndikat, het groote verkooplichaam van alle mijnen in het Ruhr-bekken. De vertegenwoordigster van deze trust in Nederland, de Steenkolen Handelsvereeniging, veroorzaakte begin 1910 het z.g. steenkolen-conflict, door haar afnemers (dus detailhandelaren) te verbieden Limburgsche kolen te verhandelen op straffe van uitsluiting. Daar de vetkolen voor verschillende industrieën

toen nog niet door onze mijnen geleverd werden, zouden die kleinhandelaren door zulk een maatregel als waarmede zij bedreigd werden zeer gedupeerd worden. Tijdens de onderhandelingen met de mijnbesturen verklaarde genoemde Handelsvereniging „niet te zullen rusten voordat de laatste ton Nederlandsche steenkool van de Nederlandsche markt verdrongen was”, tenzij de mijnen hun kolen voor de binnenlandsche markt door h a a r tusschenkomst wilden afzetten! Dat deze boycot van nationaal product tenslotte neerkomt op landverraad (dat onder een sterk bewind op gepaste wijze zou zijn bestraft), werd in dien bloeitijd van liberalistisch individualisme slechts door weinigen aangevoeld. Nog het ellendigste van de geschiedenis was, dat alle voordeelen in dezen strijd aan de zijde van den aanvaller waren. Door haar grooten omzet genoot de Handelsvereniging o.a. zeer gunstige tarieven bij het vervoer door de Staatsspoorwegen, die de Nederlandsche mijnen niet gegund werden, terwijl het enorme kapitaal van het R.W.K. in staat stelde scherp te concurreren, zelfs door verkoop beneden de waarde. Dit alles was in den liberalen staat mogelijk, en het eenige wat de mijnen konden doen was een beroep op het Nederlandsche volk om bij voorkeur zijn eigen kolen te gebruiken, die voor geen buitenlandsche behoeften onder te doen.

Toch ging de Limburgsche steenkool zich geleidelijk een plaats op de binnenlandsche markt veroveren. De laatste jaren vóór den wereldoorlog bleef een stijgend percentage van de productie in eigen land, n.l. 1911: 32 0/0; 1912: 33 0/0; 1913: 36 0/0.

Wat de gemiddelde verkoopprijzen betreft waren 1910 en 1911 iets minder gunstige jaren, zooals in de voorgaande tabel te zien is, al bleef het prijspeil ook belangrijk hooger dan in 1903 en 1904. Daarna werd de markt steeds beter, zoodat de mijnen bij oplopende productie nog twee goede jaren vóór den oorlog hadden.

Dadelijk na het uitbreken van den wereldoorlog kwam er een uitvoerverbod van steenkool, dat echter in October 1914

gedeeltelijk werd ingetrokken. Hierdoor konden groote opgeslagen voorraden, waarmede men geen raad wist (hierin zou spoedig verandering komen), geleidelijk worden opgeruimd. Vanaf 1916 ging niets meer over de grens, de binnenlandsche markt kreeg van de Limburgsche kolenproductie de beschikking over 54 % in 1914, 60 % in 1915 en 99 % in 1916.

Begin 1916 kwam er een einde aan den vrijen handel in steenkool, en trad de Rijkskolendistributie (Kodibu) in werking. Het bureau hiervan te 's-Gravenhage kon niet alleen beschikken over de Nederlandsche productie, maar kocht ook uit het buitenland van overal waar maar steenkool te krijgen was, vaak tot de meest uiteenloopende prijzen. Onder leiding der Kodibu werd in die kolenschaarsche tijden ook gestreefd naar rationalisering van het verbruik. Eerst in Januari 1921 werd deze instelling opgeheven.

De Nederlandsche steenkool bleef ook gedurende de jaren onmiddellijk na den wereldoorlog in het eigen land, zelfs in 1920 werd nog maar 1 % daarvan uitgevoerd. Daarna werd de uitvoer — en ook de invoer in ons land — steeds grooter, en in 1923, toen het normale handelsverkeer hersteld was, bedroeg die ongeveer de helft van de productie. Op dit percentage is de export totnogtoe, met de noodige schommelingen natuurlijk, blijven staan.

De prijzen gedurende den wereldoorlog van de steenkool, en na 1916 ook van de briketten, gingen op onrustbarende wijze de hoogte in. Na den oorlog bleven zij stijgen tot 1920, dat wel als top-jaar in dit opzicht te beschouwen is.

Het is wel jammer, dat in de jaarverslagen van den hoofd-ingenieur der Mijnen de gemiddelde verkoopprijzen voor alle Nederlandsche mijnen slechts tot en met 1923 worden opgegeven. Bij gebrek hieraan mogen de jaarlijksche opbrengsten per ton steenkool van de Staatsmijnen volgen:

Jaar		Jaar	
1909	7,41	1925	10,13
1910	7,—	1926	9,23
1911	6,93	1927	9,53
1912	7,33	1928	7,96
1913	8,17	1929	8,92
1914	8,24	1930	9,29
1915	9,68	1931	7,75
1916	12,20	1932	5,59
1917	15,32	1933	4,97
1918	20,27	1934	4,66
1919	22,81	1935	4,91
1920	28,61	1936	5,25
1921	20,33	1937	7,33
1922	16,40	1938	8,05
1923	18,93	1939	
1924	13,62		

Deze prijzen zijn natuurlijk niet precies dezelfde als de gemiddelde van alle mijnen, maar zij geven toch een goede voorstelling van de veranderingen die het prijzenpeil in den loop der jaren heeft ondergaan. Duidelijker blijken deze nog uit de grafische voorstelling Figuur 12. De genoemde cijfers geven de werkelijke opbrengsten van de kolen op zichzelf. Niet bedoeld is daarmee de totale opbrengst per ton gewonnen steenkool, waaronder begrepen het bruto overschot der nevenbedrijven, zooals de Staatsmijnen dat ook opgeven. Die bedragen zijn vooral de laatste jaren belangrijk hooger.

Elk der Staatsmijnen maakt voor zijn product verschillende prijzen, maar die van vetkolen ontloopen elkaar niet veel, terwijl de magerkolen van de Wilhelmina 40 % (soms nog meer) duurder zijn dan deze. Hierin is dus ook een argument aanwezig tegen het verbruik en den verkoop van de vetkolen in ruwen staat, wanneer zoovele waardevolle bijproducten daaruit gewonnen kunnen worden (vergelijk hierbij ook hoofdstuk VI). Opvallend is verder, dat de Staatsmijnen hun product blijkbaar steeds beter hebben kunnen verkopen dan de particuliere mijnen, die geen vetkolen hebben. Overigens vertoonen beide prijslijnen dezelfde rijzingen en dalingen.

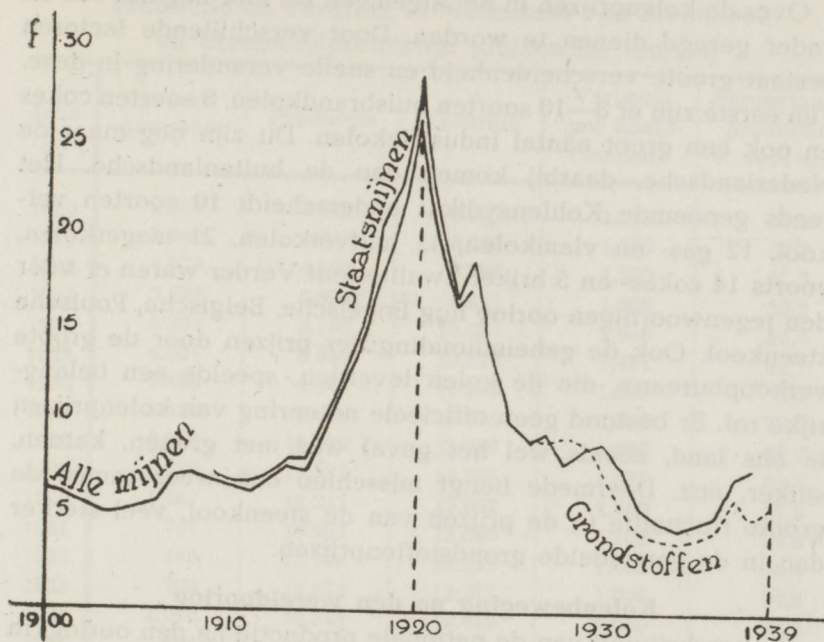

Fig. 12 Gemiddelde Opbrengsten per ton

Hoezeer in 1920 de kolennoed gestegen was, blijkt wel uit de hoge prijzen van alle producten, zelfs van het kolenslik, dat anders een minderwaardige brandstof is. Na genoemd jaar was de daling echter even snel als de stijging is geweest, behoudens een kleine opheffing in 1923 (veroorzaakt door de kolen-schaarschte tengevolge van de bezetting van het Ruhr-gebied). Na 1932 waren de prijzen zelfs niet onbelangrijk lager dan de minima tusschen 1902 en 1906, en veel lager dan de gemiddelden van de laatste jaren vóór den wereldoorlog.

In de figuur is ter vergelijking ook ingetekend de index-lijn voor de gemiddelde prijzen van alle grondstoffen in Nederland vanaf 1926, welke in dat jaar op hetzelfde punt samenvalt met de lijn van de steenkoolprijzen. Zooals men ziet verloopt de eerstgenoemde lijn aanvankelijk geheel anders, eerst na 1930 bestaat er eenige overeenkomst in het verloop. Echter zijn de grondstoffen ten opzichte van 1926 blijkbaar sterker in prijs gedaald dan de steenkool.

Over de kolenprijzen in het algemeen zal hier nog het een en ander gezegd dienen te worden. Door verschillende factoren bestaat groote verscheidenheid en snelle verandering in deze. Ten eerste zijn er 8—10 soorten huisbrandkolen, 8 soorten cokes en ook een groot aantal industriekolen. Dit zijn nog maar de Nederlandsche, daarbij komen dan de buitenlandsche. Het reeds genoemde Kohlensyndikat onderscheidt 10 soorten vetkool, 12 gas- en vlamkolen, 11 halfvetkolen, 21 magerkolen, voorts 14 cokes- en 5 briket-kwaliteiten! Verder waren er vóór den tegenwoordigen oorlog nog Engelsche, Belgische, Poolsche steenkool. Ook de geheimhouding der prijzen door de groote verkoopbureaux, die de kolen leverden, speelde een belangrijke rol. Er bestond geen officieele noteering van kolenprijzen in ons land, zooals wel het geval was met granen, katoen, suiker, enz. Daarmede hangt misschien ook weer samen de groote fluctuatie in de prijzen van de steenkool, veel sterker dan in de gemiddelde grondstoffenprijzen.

Kolenbeweging na den wereldoorlog

De beschrijving van de nationale productie na den oorlog, in verband met invoer, uitvoer en verbruik in Nederland, kan het meest praktisch en duidelijk geschieden aan de hand van statistieken. Nu doet zich het eigenaardige feit voor, dat de juiste cijfers voor den in- en uitvoer en daarmede die voor het binnenlandsch verbruik eerst sedert 1933 — zooal niet direct te vinden, dan toch eenvoudig te berekenen zijn. Tot in het laatste jaarverslag van den hoofdingenieur (tegenwoordig Inspecteur-Generaal) der Mijnen — dat over 1939 — worden invoer en uitvoer niet op de gewenschte manier opgegeven, maar zoodanig dat de invoeroverschotten en dus ook het binnenlandsch verbruik te laag vermeld worden. Het is evenwel mogelijk door een kunstgreep (waarvan de bijzonderheden worden beschreven in een Aanslagel achter aan dit hoofdstuk) toch de juiste invoeroverschotten vast te stellen, zonder dat echter tegelijk de ware invoer en uitvoer kunnen worden berekend. Dit laatste kan alleen voor de jaren vanaf 1933. Eenige gegevens vanaf 1920, op bovenbedoelde wijze berekend, zijn gerangschikt in de achterstaande tabel, die om verschillende redenen van belang is.

**Productie en verbruik in Nederland van Steenkool
en Steenkoolproducten (duizenden tonnen)**

Jaar	Invoer-overschot	Productie	Verbruik	Verbruik per hoofd (tonnen)	Percentage productie v. verbruik
1920	3.056	3.941	6.997	1,023	56,3
1921	3.862	4.243	8.105	1,170	52,3
1922	4.670	4.866	9.536	1,360	51,0
1923	3.792	5.595	9.387	1,308	59,6
1924	4.384	6.180	10.564	1,448	58,5
1925	4.067	6.849	10.916	1,471	62,7
1926	2.438	8.843	11.281	1,509	78,4
1927	3.036	9.488	12.524	1,648	75,7
1928	2.116	10.920	13.036	1,697	83,7
1929	2.677	11.581	14.258	1,827	81,2
1930	1.741	12.211	13.952	1,760	87,5
1931	707	12.901	13.608	1,702	94,8
1932	469	12.756	13.225	1,633	96,4
1933	703	12.574	13.277	1,608	94,6
1934	1.078	12.341	13.419	1,609	92,0
1935	694	11.878	12.572	1,490	94,5
1936	69	12.803	12.872	1,512	99,4
1937	-172	14.321	14.149	1,646	101,2
1938	141	13.488	13.629	1,569	99,0
1939	1.698	12.861	14.559	1,657	88,3

Het invoeroverschot steeg dus vanaf 1920 snel totdat het na-oorlogsche maximum reeds in 1922 werd bereikt, en daalde daarna, eerst met schommelingen en vanaf 1929 definitief. In 1934 was het nog eenmaal ongeveer 1 miljoen ton, overigens aanzienlijk minder en over 1937 zelfs negatief, zoodat er een u i t v o e r overschot bestond, terwijl de twee laatste jaren weer positieve invoeroverschotten boekten.

De cijfers voor het binnenlandsch verbruik, verkregen door het positief of negatief invoeroverschot te voegen bij de productie, stijgen onregelmatig tot 1929 — het jaar vóór de crisis. Daarna neemt het verbruik met schommelingen af om vanaf 1936 weer te stijgen. Het maximum verbruik dat Nederland gekend heeft was ruim 14½ miljoen ton gedurende 1939, ofschoon dat over 1937 en over 1929 maar weinig minder was.

Het verbruik per hoofd der bevolking in 1929 was grooter dan men wellicht vermoed zou hebben. Na dat jaar is het gedaald en zelfs over 1939 was het nog belangrijk, bijna 10 %, minder.

Tenslotte is de verhouding van eigen productie tot binnenlandsch verbruik vanaf 1920 onregelmatig gestegen, totdat zij in 1937 ruim 101 % bedroeg. Over dat jaar was dus de consumptie voor het eerst (maar ook voor den laatsten keer) kleiner dan de productie. De laatste jaren is die verhouding weer gedaald.

Volgens de jaarverslagen van het Staatstoezicht is het percentage, dat de productie uitmaakt van het verbruik, over de jaren 1937 tot en met 1939 resp. 107, 105, en 92½ geweest. Zooals hiervóór uitgelegd is dit echter niet juist berekend.

I n v o e r. Voor den grooten invoer van steenkool in ons land bestaan verschillende redenen. Vooreerst doen de traagheid en het conservatisme van vele landgenooten hen volharden in die gewoonte van vroeger tijden, toen de eigen steenkolenindustrie nog niet in de binnenlandsche behoefte kon voorzien. De voorliefde voor buitenlandsch product, terwijl het nationale op zijn minst even goed is, speelt hierbij ook een rol. Een meer geldige reden is daarentegen dat, zooals reeds vermeld, Zuid-Limburg geen anthraciet met zeer laag gasgehalte en ook geen kolen met meer dan 25 % gas voor de gasfabrieken aan de markt brengt. Waar nu de gemeentelijke gasbedrijven alle op winst uit zijn, kan men het hun directeuren misschien niet kwalijk nemen dat zij de voorkeur eraan geven kolen met maximum gasgehalte uit Westfalen te betrekken. Het gevolg hiervan is echter, dat de Staatsmijnen — die juist hoofdzakelijk deze gasrijke kolen produceren — daarvan te veel uitvoeren in den vorm van industriekolen en van cokes. Het is duidelijk dat dit geen gezonde toestand is.

Na den wereldoorlog had vanaf het jaar 1919 weer eenige invoer van steenkool plaats. In het daarop volgend jaar beliep deze reeds meer dan 3 millioen ton, om daarna nog snel te stijgen. Vanaf 1926 tot 1931 bleven de hoeveelheden boven de 9 millioen ton, met zelfs 2 keer een maximum van ongeveer

10¹/₂ miljoen ton. Na 1931 zijn zij gedaald, maar nog steeds behoorlijk boven de 7 miljoen ton gebleven.

De tabel hierachter geeft de jaarlijksche invoeren vanaf 1920, zooals opgegeven in de jaarverslagen van het Staatstoezicht, en dan verdeeld over de voornaamste invoerlanden. De totalen zijn inclusief bunkercolen op doorvoerdokument; bij deze opgaven wordt dus de fout gemaakt van die bunkercolen, welke bestemd zijn voor vreemde schepen, ook tot den import te rekenen (zie het Aanhangsel). De ware invoer is daarom kleiner, het verschil kan voor sommige jaren wel 1 miljoen ton of meer bedragen.

Invoer van Steenkool en Steenkoolproducten
(duizenden tonnen)

Jaar	Totaal	Duitschland		Groot-Brittannië		België en Luxemburg		Polen en Danzig		Andere landen	
			%		%		%		%		%
1920	3.260	1.311	40	289	9	38	1	—	—	1.622	50
1921	5.269	1.416	27	1.784	34	1.486	28	—	—	583	11
1922	6.648	1.317	20	4.601	69	688	10 ¹ / ₂	—	—	42	¹ / ₂
1923	6.681	1.453	21 ¹ / ₂	4.433	66 ¹ / ₂	437	6 ¹ / ₂	—	—	358	5 ¹ / ₂
1924	7.671	4.888	63 ¹ / ₂	2.316	30	391	5	—	—	76	1
1925	8.902	7.218	81	1.351	15	284	3	—	—	48	¹ / ₂
1926	10.737	9.865	92	535	5	299	3	5	—	33	¹ / ₂
1927	9.469	7.111	75	1.907	20	376	4	—	—	75	1
1928	9.375	7.051	75	1.803	19	444	4 ¹ / ₂	65	¹ / ₂	32	¹ / ₂
1929	10.317	7.630	74	2.192	21	346	3 ¹ / ₂	106	1	43	¹ / ₂
1930	9.733	7.187	74	2.116	21 ¹ / ₂	357	3 ¹ / ₂	65	¹ / ₂	8	—
1931	9.215	6.775	73 ¹ / ₂	1.748	19	512	5 ¹ / ₂	168	2	12	—
1932	7.184	5.213	72 ¹ / ₂	1.435	20	375	5	126	1 ¹ / ₂	35	¹ / ₂
1933	7.431	5.490	74	1.370	18 ¹ / ₂	420	5 ¹ / ₂	120	1 ¹ / ₂	31	¹ / ₂
1934	8.425	6.206	73 ¹ / ₂	1.485	17 ¹ / ₂	457	5 ¹ / ₂	255	3	22	—
1935	7.748	5.879	76	1.338	17 ¹ / ₂	411	5 ¹ / ₂	105	1 ¹ / ₂	15	—
1936	8.002	6.213	77 ¹ / ₂	1.221	15	375	4 ¹ / ₂	173	2	20	—
1937	9.022	7.365	81 ¹ / ₂	966	10 ¹ / ₂	390	4 ¹ / ₂	287	3	13	—
1938	8.379	6.696	80	789	9 ¹ / ₂	528	6 ¹ / ₂	364	4 ¹ / ₂	2	—
1939	8.602	5.559	64 ¹ / ₂	1.521	17 ¹ / ₂	878	10	626	7 ¹ / ₂	17	—

Door de teekening 13 wordt deze tabel in beeld gebracht. De stippellijn daarin stelt voor het verloop van de werkelijke totaalcijfers over de laatste 7 jaren.

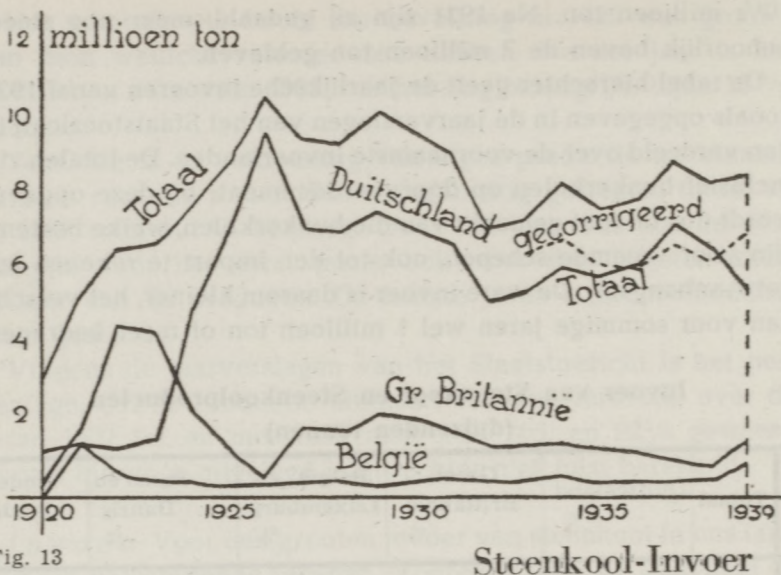

Fig. 13

Steenkool-Invoer

De Duitse kolen hebben op onze binnenlandsche markt steeds de voornaamste rol gespeeld, al was de invoer daarvan in de eerste jaren na den wereldoorlog nog gering. Na 1923 is hij sterk gestegen, zoodat gedurende 1926 (Engelsche mijnwerkersstaking!) Duitschland zelfs 92 % van den totalen invoer leverde. Daarna is zijn percentage steeds opvallend gelijk gebleven, n.l. ongeveer 75 %, echter met een stijging in 1937 en 1938 en een sterke daling over 1939.

De Engelsche import was daarentegen slechts belangrijk in de tijden van de depressie in Duitschland, bijna 70 % gedurende 1922 en 1923. Daarna gingen de hoeveelheden geleidelijk achteruit tot ruim $\frac{3}{4}$ miljoen ton of minder dan 10 % in 1938, om over 1939 weer belangrijk te stijgen.

Ook België had een korte voordeelige periode met zijn invoeren, n.l. 1921 en 1922. Overigens waren zij van weinig belang.

De Poolse kolen verschenen in 1928 het eerst op de markt in Nederland. Niettegenstaande de pogingen tot „dumping” van deze producten was de invoer nooit groot, de laatste 2 jaren werden maxima verkregen.

Het verloop van den werkelijken invoer (zie enkele bladzijden verder), die kleiner is dan in de vorige tabel opgegeven, vertoont een geheel ander beeld.

Uitvoer. In de jaarverslagen van den hoofdingenieur der Mijnen wordt ook de uitvoer van steenkool enz. niet nauwkeurig opgegeven. Deze stukken vermelden (zooals in het Aanhangel wordt uitgelegd) den export zonder bunkerkolen, waardoor dus te weinig wordt opgegeven, en wel een hoeveelheid gelijk aan die der Nederlandsche kolen voor vreemde schepen. Het verschil van de werkelijke met de officieele cijfers is echter lang niet zoo groot als dat bij den invoer (en dan ook in tegen gestelden zin). De werkelijke hoeveelheden kunnen enkele honderdduizenden tonnen grooter zijn.

Voor de jaren 1920 tot en met 1939 moge de achterstaande tabel volgen, analoog aan de vorige.

**Uitvoer van Steenkool en Steenkoolproducten
(duizenden tonnen)**

Jaar	Totaal	België en Luxemburg		Frankrijk		Duitsland		Groot- Britannië		Italië		Zwitserland		Andere landen	
			%		%		%		%		%		%		%
1920	41	—	—	1	2	4	9	—	—	—	—	—	—	36	89
1921	710	179	25	135	19	129	18	30	4	—	—	46	7	191	27
1922	1.667	616	37	436	26	488	29	—	—	—	—	84	5	43	3
1923	2.646	767	29	1.158	44	481	18	—	—	—	—	205	8	35	1
1924	2.463	1.134	46	796	32½	382	15½	—	—	—	—	119	5	32	1
1925	3.203	1.787	56	982	30½	239	7½	—	—	—	—	104	3	91	3
1926	4.489	2.272	50½	1.040	23	177	4	517	11½	56	1	195	4½	232	5½
1927	4.187	2.258	54	1.203	28½	406	9½	29	½	31	1	201	5	59	1½
1928	5.134	2.473	48	1.480	29	849	16½	13	—	11	—	231	4½	77	2
1929	5.666	2.613	46	1.980	35	818	14½	—	—	11	—	205	3½	39	1
1930	6.173	2.366	38½	2.499	40½	902	14½	—	—	6	—	238	4	162	2½
1931	6.774	2.930	43	2.344	34½	1.041	15½	—	—	13	—	197	3	249	4
1932	5.687	2.070	36½	1.677	29½	1.253	22	—	—	70	1	273	5	344	6
1933	5.540	1.878	34	1.658	30	1.210	22	1	—	137	2½	250	4½	406	7
1934	5.561	1.532	27½	1.511	27	1.289	23	1	—	366	6½	250	4½	612	11
1935	5.383	1.400	26	1.392	26	1.245	23	—	—	257	5	256	4½	833	15½
1936	5.807	1.562	27	1.657	28½	1.190	20½	12	—	7	—	328	5½	1.051	18
1937	6.828	2.090	30½	2.112	30½	1.242	18	12	—	56	1	429	6½	887	13
1938	6.000	1.506	25	1.793	30	1.233	20½	—	—	155	2½	390	6½	923	15½
1939	5.351	1.295	24	1.616	30	1.086	20½	—	—	114	2	424	8	817	15½

De totale uitvoer is dus vanaf 1920 gestegen tot 1931, en daarna weer gedaald — steeds boven de 5 miljoen ton blijvend. 1937 bracht een hoogtepunt, waarna de uitvoer wederom verminderde.

De cijfers naar België en Frankrijk namen van 1920 toe tot een maximum in 1931 resp. 1930. Een scherpe daling volgde in 1932, en daarna bleven de uitvoeren op een lager peil, met uitzondering van het gunstige jaar 1937.

Naar Duitsland was de uitvoer aanvankelijk weinig byzonders, een laag minimum werd bereikt in 1926. Vervolgens nam hij weer toe, om de laatste 9 jaren nagenoeg constant op ongeveer $1\frac{1}{4}$ miljoen te blijven. Men ziet het wel aan de hoeveelheden, dat deze uitvoer altijd gereguleerd was.

De uitvoer naar Italië leek heel wat te beloven: gedurende 1934 werd een hoeveelheid van ruim $\frac{1}{3}$ miljoen ton bereikt. In het daaropvolgende jaar werd echter het gevolg van de noodlottige sanctie-politiek merkbaar en nadien is het verloren terrein niet teruggewonnen.

Het verloop van den uitvoer is grafisch voorgesteld in Figuur 14, waarin behalve de totale hoeveelheden ook zijn

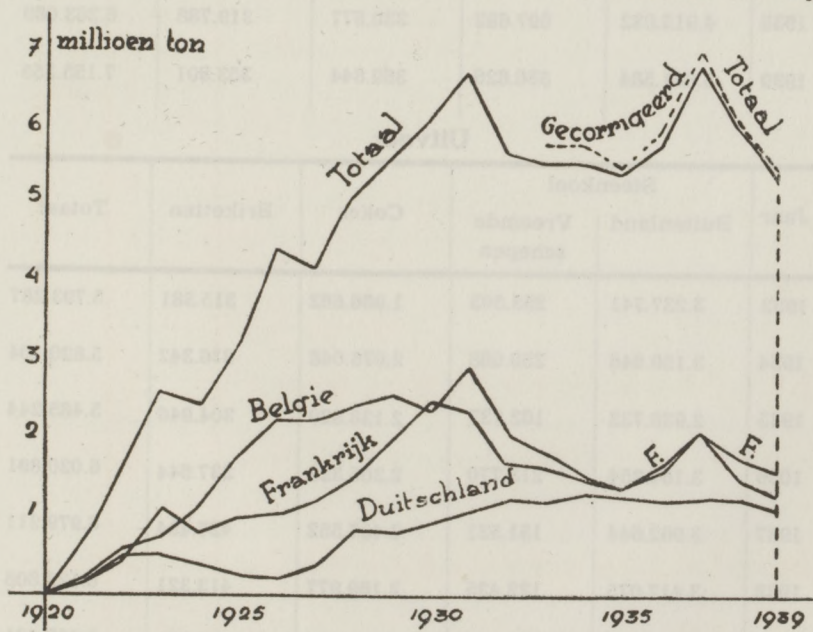

Fig. 14

Steenkool - Uitvoer

opgenomen die naar de voornaamste uitvoerlanden. Door een stippellijn zijn aangegeven de werkelijke uitvoercijfers over de laatste 7 jaren, welke dus een weinig hooger liggen.

De werkelijke invoeren en uitvoeren vanaf 1933 worden nog eens gegeven in de achterstaande tabel, gespecificeerd naar de hoeveelheden steenkool, bunkercolen, cokes en briketten.

Invoer

Jaar	Steenkool		Cokes	Briketten	Totaal
	Binnenland	Nederl. schepen			
1933	5.372.341	418.403	331.681	373.453	6.495.878
1934	5.713.120	467.517	357.632	359.673	6.897.942
1935	5.060.736	454.459	311.218	352.719	6.179.132
1936	4.870.408	510.910	373.876	335.293	6.090.687
1937	5.409.518	644.496	426.362	326.496	6.806.872
1938	4.915.032	697.692	330.577	319.788	6.263.089
1939	5.881.584	550.626	369.844	353.301	7.155.355

Uitvoer

Jaar	Steenkool		Cokes	Briketten	Totaal
	Buitenland	Vreemde schepen			
1933	3.237.741	253.503	1.986.662	315.381	5.793.287
1934	3.159.646	259.068	2.075.048	326.342	5.820.104
1935	2.938.732	102.737	2.138.829	304.946	5.485.244
1936	3.164.254	213.770	2.305.323	337.544	6.020.891
1937	3.962.644	151.521	2.437.552	427.494	6.979.211
1938	3.417.075	122.435	2.169.977	413.321	6.122.808
1939	2.737.552	106.768	2.299.791	313.320	5.457.431

Uit deze tabel blijkt wel, dat de uitvoer van cokes totnogtoe stijgende was: de geheele export drijft er als het ware op.

De opmerking moet worden gemaakt dat men eigenlijk niet hoeveelheden steenkolen, cokes en steenkoolbriketten bij elkaar mag optellen, daar het toch verschillende stoffen zijn. De cokes maken slechts 75 % van de oorspronkelijke hoeveelheid steenkool uit, de briketten daarentegen door hun pekgehalte 107 %. Ter vermijding van omslachtige berekeningen vat men echter in statistieken gewoonlijk steenkool en zijn producten samen onder een verzamelnaam.

AANHANGSEL

Zooals bekend is wordt in het algemeen het binnenlandsch verbruik van een product, dat ook in het land zelf voortgebracht en overigens in- en uitgevoerd wordt, berekend door bij het invoeroverschot (hetzij dit positief is dan wel negatief als uitvoeroverschot) te voegen de binnenlandsche productie.

Van deze twee factoren is de laatstgenoemde, de eigen productie, altijd op ondubbelzinnige wijze vast te stellen, en het invoeroverschot in den regel ook. Ten aanzien van steenkool en zijn producten is er evenwel, als gevolg van de bestaande statistiek, een omstandigheid, die deze berekening iets minder eenvoudig maakt, n.l. de aanwezigheid van bunkercolen voor schepen in den invoer en ook in den uitvoer. Deze kolen worden statistisch vermeld, op tweeërlei wijzen verdeeld in telkens twee groepen: 1e voor Nederlandsche en voor vreemde schepen, en 2e afkomstig uit eigen land en op doorvoerdokument.

Ter verduidelijking van het navolgende worden verschillende begrippen, die op deze zaak betrekking hebben, door letters aangeduid, en wel:

Invoer, die in het land zelf wordt verbruikt = I.

Uitvoer van eigen product naar het buitenland om daar te worden verbruikt = U.

Bunkercolen uit eigen productie:

voor Nederlandsche schepen = B nn

voor vreemde schepen = B nv

Bunkercolen op doorvoerdokument, dus uit het buitenland:

voor Nederlandsche schepen = B dn

voor vreemde schepen = B dv

Met verwondering zal menigeen zich afvragen hoe het mogelijk is dat Nederlandsche schepen in Nederlandsche havens buitenlandsche kolen bunkeren! Maar de statistiek wijst dit uit, en het zijn zelfs geen geringe hoeveelheden, zooals

hieronder zal blijken, de laatste 7 jaren door elkaar ongeveer $\frac{1}{2}$ miljoen ton.

Om nu het invoeroverschot te verkrijgen is het niet voldoende U van I af te trekken: ook de bunkerkolen komen daarbij in aanmerking, althans twee van de vier groepen. De bunkerkolen op doorvoerdokument voor vreemde schepen spelen in dit opzicht in het geheel geen rol, deze kan men eenvoudig weg denken. De Nederlandsche bunkerkolen voor Nederlandsche schepen vormen een deel van het verbruik, dat men juist uit het invoeroverschot berekenen wil. De bunkerkolen op doorvoerdokument voor Nederlandsche schepen zijn echter ongetwijfeld tot den invoer te rekenen en de Nederlandsche bunkerkolen voor vreemde schepen even zeker tot den uitvoer. De cijfers voor deze hoeveelheden moeten dus worden gevoegd bij die van I, resp. van U.

Het invoeroverschot, dat O zal genoemd worden, is dus als volgt te berekenen:

$$O_1 = I + B_{dn} - (U + B_{nv}) \quad \text{----- I.}$$

Nu worden jammer genoeg de hoeveelheden bunkerkolen op doorvoerdokument eerst sedert 1933 door de Nederlandsche statistiek vermeld, tevoren niet. Op deze directe en juiste wijze is dus het invoeroverschot slechts te berekenen over de jaren 1933 t/m 1939. Het wordt dan (in duizenden tonnen):

$$1933: 6.077 + 418 - (5.539 + 254) = 702$$

$$1934: 6.431 + 467 - (5.561 + 259) = 1.078$$

$$1935: 5.725 + 454 - (5.383 + 103) = 693$$

$$1936: 5.579 + 511 - (5.807 + 214) = 69$$

$$1937: 6.162 + 645 - (6.828 + 151) = -172$$

$$1938: 5.565 + 698 - (6.000 + 122) = 144$$

$$1939: 6.605 + 551 - (5.351 + 107) = 1.698$$

Evenwel bestaat er toch nog een andere weg om de juiste invoeroverschotten af te leiden uit de jaarverslagen van het Staatstoezicht. Deze rekenen alle bunkerkolen op doorvoerdokument (die slechts vanaf 1933 afzonderlijk worden vermeld) tot den invoer en de totale hoeveelheden bunkerkolen (die doorlopend jaarlijks worden opgegeven) tot den uitvoer. Dit is natuurlijk foutief, daar op deze wijze geen rekening gehouden

wordt met het verschil in bestemming zooals hierboven uiteengezet. De gevolgde methode is uit te drukken in de volgende formule:

$$O_2 = I + (B \text{ dn} + B \text{ dv}) - [U + (B \text{ dn} + B \text{ dv}) + (B \text{ nn} + B \text{ nv})] = I - (U + B \text{ nn} + B \text{ nv}) \quad \text{----- II.}$$

De grootte van de gemaakte fout is te vinden door de formules van elkaar af te trekken

$$O_1 - O_2 = B \text{ dn} + B \text{ nn.}$$

Dit laatste beteekent: alle bunkercolon, op doorvoerdokument zoowel als uit eigen land, bestemd voor Nederlandsche schepen. De cijfers hiervoor staan wel vermeld in de jaarverslagen van het Staatstoezicht, vanaf 1920. Wanneer men deze voor elk jaar optelt bij de (verkeerd berekende) invoeroverschotten in die jaarverslagen, dan wordt het werkelijk overschot verkregen. Voor de 7 laatste jaren is de berekening weer als volgt (duizenden tonnen):

1933:	159 + 544 =	703
1934:	502 + 576 =	1.078
1935:	113 + 581 =	694
1936:	— 602 + 671 =	69
1937:	— 964 + 792 =	—172
1938:	— 678 + 818 =	140
1939:	1.042 + 656 =	1.698

Dit zijn dezelfde cijfers als welke hiervóór werden verkregen, op de kleine afwijkingen na, veroorzaakt door het weglaten van honderdtallen. De methode kan dus ook worden toegepast voor de jaren 1920 t/m 1932. Uit het voorgaande blijkt echter wel, dat voor deze jaren de ware invoer en de ware uitvoer niet meer te berekenen zijn

X.

DE NOOD DER STEENKOOLINDUSTRIE

Na de inleidende beschouwingen in het vorige hoofdstuk zullen nu worden beschreven de omstandigheden, waaronder de steenkoolindustrie gedurende de laatste jaren vóór den tegenwoordigen oorlog haar bedrijf moest voortzetten. Hiertoe zal terug gegaan moeten worden tot vóór de wereldcrisis, daar deze toch wel de primaire oorzaak is geweest van alle moeilijkheden waarmede onze mijnbouw te kampen heeft gehad. Zij het dan ook, dat een krachtige, bekwame, en vooruitziende regeering door gepaste maatregelen de nadeelige gevolgen van deze crisis voor het grootste gedeelte had kunnen ondervangen.

Het jaar 1929 was voor het Nederlandsche mijnbouwbedrijf bepaald goed geweest. Het groote verbruik van brandstoffen — dat toen een hoogtepunt in Nederland bereikte — en de uitputting der voorraden als gevolg van den strengen winter in de eerste maanden van het jaar waren oorzaak dat op de kolenmarkt een sterke vraag ontstond, die nagenoeg het geheele jaar door bleef aanhouden, zoodat de afzetmogelijkheid zeer ruim was.

Het begin van 1930 deed zich nog betrekkelijk gunstig aanzien, maar de gedurende dit jaar voortschrijdende malaise — vooral in de zware industrie, waarvan de kolenindustrie voor een groot gedeelte afhankelijk is — deed den toestand allengs slechter worden. Het najaar bracht in verband met het zachte weer en de daling der prijzen geen verbetering, zoodat de vooruitzichten op het einde van 1930 reeds belangrijk slechter waren. Toch was dit jaar over het algemeen nog goed te noemen; het was in alle gevallen het laatste, waarin voor de particuliere mijnen (op één uitzondering na) gedurende jaren nog van dividend sprake was.

Met 1931 begon de tegenspoed, toen de afzet als direct zoowel

als indirect gevolg van de toenemende depressie steeds grooter moeilijkheden ontmoette.

Afzet in het Buitenland

Ondervond de verkoop in het binnenland reeds den ongunstigen invloed der voortdurend verminderende behoeften bij industrie en scheepvaart, in den nazomer werd hij ook wat het buitenland betreft zwaar getroffen, toen de twee belangrijkste uitvoerlanden — om hun eigen kolenontginning op de been te houden — begonnen met het nemen van invoerbeperkende maatregelen.

Frankrijk, dat, zooals blijkt uit de tabel voor den uitvoer, vroeger vrij groote hoeveelheden Nederlandsche kolen afnam, stelde 27 Juli 1931 een contingentering in, als basis waarvan het minder gunstige tijdvak 1928—1930 (zie tabel en grafische voorstelling Fig. 14) gekozen werd. Tot 1 December 1931 werd 80 % toegelaten, daarna telkens na enkele maanden een kleiner percentage. Bovendien werd een invoerrecht ingesteld van 4 francs per ton steenkool en van 5 francs per ton briketten.

België begon met de belemmering van zijn invoer in October 1931. Aanvankelijk werd 76 % van den gemiddelden maandelijkschen invoer over 1930 toegelaten, echter werd ook hier het contingent voortdurend verlaagd. Bovendien werd sedert 1934 een vast invoerrecht geheven van 10 frs. per ton industriekolen en 15 frs. per ton huisbrandkolen. Deze niet hoog lijkende bedragen vormden toch een groot beletsel voor den afzet van minderwaardige sorteeringen als magere en halfmagere fijnkolen.

Het effect van de genoemde maatregelen in beide landen blijkt uit de figuur 14, waarin opvalt de onnatuurlijke plotse dalings van 1931 op 1932.

De algemeene korte opleving in de tweede helft van 1936 had het gevolg, dat al deze belemmerende bepalingen aanmerkelijk werden verzacht. In beide landen ontstond n.l. een nijpend kolengebrek, in Frankrijk mede tengevolge van de invoering der 40 uren werkweek en van de stakingen in verschillende centra van kolenontginning. Met begin 1937 werd

daarom overgegaan tot verhooging der contingenten en in den loop van dat jaar de invoer tijdelijk zelfs onbelemmerd toegestaan. Nadat de Belgische productie weer gestegen was en de vraag begon te luwen, werd opnieuw tot beperking overgegaan, echter tot een hooger maximum dan voor 1936. De rechten, verschuldigd voor de afgifte van invoerlicenties in België, werden voor cokeskolen met ingang van 1 Januari 1937 afgeschaft, voor huisbrand- en industriekolen werden zij eerst gehalveerd en daarna met ingang van 1 Augustus 1937 ook geheel afgeschaft. De uitvoer naar België en Frankrijk was over genoemd jaar dan ook grooter dan hij langen tijd geweest was.

Dit gunstig verloop van de exportmogelijkheden duurde echter niet lang. De mindere vraag van steenkool en de toestand van de eigen mijnindustrie gaven de Belgische regeering aanleiding den invoer weer sterker te beperken vanaf April 1938, terwijl de verschillende rechten voor invoervergunningen met 1 October van dat jaar weder ingesteld werden. Al deze maatregelen waren op einde 1939 nog van kracht, zonder dat tot verscherping ervan werd overgegaan. Ook in Frankrijk werd de invoer van Nederlandsche kolen opnieuw belemmerd, eerst op 1 Mei en daarna op 1 October 1938. Echter werden — door de krachtiger vraag naar steenkool in dit land — in 1939 de contingententeeringsbepalingen weer op ruimer wijze toegepast. Toch was de uitvoer naar beide landen gedurende 1938 en 1939 belangrijk minder dan over 1937. Ten duidelijkste wordt in deze beknopte beschrijving gedemonstreerd hoe onzeker de basis was, op welke onze kolenmijnen moesten werken. De invoering van de 40 uren werkweek in Frankrijk, eenige bevelen tot staken van een paar roode bonzen, en weer was eenige afzet mogelijk!

Bij den afzet in Duitschland waren de moeilijkheden, hoewel van denzelfden aard, toch eenigszins afwijkend. De invoer in dit land was reeds sedert 1926 beperkt: van 1 Augustus van dat jaar tot 1 October 1930 was per maand 80.000 ton toegelaten en sedert dien 100.000 ton per maand. Bovendien werd in 1931 de „Zwangsbewirtschaftung der Devisen“ ingesteld, waardoor onze invoer in het algemeen zeer bemoeilijkt werd, wat ook de bedoeling van die regeling was. Aan den

anderen kant bevorderde Duitschland reeds sedert geruimen tijd — maar met meer nadruk sinds de vestiging van het nationaal-socialistische bewind — zijn eigen kolenuitvoer, waardoor de mededinging van de Nederlandsche mijnen in eigen land zoowel als op buitenlandsche markten zeer werd belemmerd. Zoo stond Duitschland tot Juni 1933 aan Nederland en Zwitserland, die belangrijke crediteurstaten waren, 100 % rentebetaling in deviezen toe; na dezen datum moest echter $\frac{2}{3}$ van die betalingen gedekt zijn door Nederlandsche betalingen voor verhoogden Duitschen uitvoer. Als gevolg hiervan werden onze kolen door de Duitsche van de Zwitsersche markt verdrongen, terwijl bovendien Zwitserland contra-prestaties van Nederland eischte in den vorm van bestellingen voor de Zwitsersche machine-industrie.

Bij een nieuw handelsverdrag, dat in 1936 met Duitschland werd afgesloten, werd de bestaande toestand gehandhaafd zoowel wat betreft den Duitschen koleninvoer hier te lande als de Nederlandsche invoer in Duitschland. Over 1939 bleef echter deze laatste, tengevolge van door den oorlog ontstane moeilijkheden, beneden het toegestane contingent.

Engeland is nooit een belangrijk uitvoerland voor onzen steenkolenmijnbouw geweest. Echter gingen de steenkolen uit dit land door voordeelige handelsverdragen, en in het bijzonder na den val van het Pond, onze producten van andere exportgebieden verdringen. Dit is voornamelijk het geval geweest op de Scandinavische markten, waar de voortreffelijke Nederlandsche cokes reeds een belangrijken afzet verworven hadden. Ook in Spanje werd de invoer van onze kolen bijna onmogelijk gemaakt, doordat de Britsche regeering een preferentieele vermindering van invoerrechten wist te verkrijgen.

Ook onze democratische buitenlandsche politiek heeft bemoeilijking van den steenkool-uitvoer op haar geweten. Nederland had zijn groven blunder te Genève tegen Italië nog eenigszins kunnen goedmaken door zoo spoedig mogelijk de verovering van Abessinië te erkennen. Gedurende 1936 was de uitvoer naar Italië bijna nihil en daarna heeft hij nooit weer het veelbelovende aspect gehad van de jaren om 1934.

Verder heeft men door het niet tijdig erkennen van de

Spaansche nationale regeering eveneens een gunstige gelegenheid laten voorbijgaan om daar nieuwe uitvoermogelijkheden voor onze kolenindustrie te scheppen.

De Binnenlandsche markt

Na beschreven te hebben welke maatregelen door de ons land omringende staten werden genomen ter bescherming van hun kolenmijnbouw, is het betrekkelijk eenvoudig te vermelden wat de regeeringen in Nederland hebben gedaan voor de nationale steenkoolindustrie, die slechts een bescheiden plaats in de zon wenscht. Tot vóór medio 1934, dus 3 jaren nadat de demoliberaale staten België en Frankrijk reeds paal en perk aan hun invoer hadden gesteld, is er in het geheel niets gedaan. Eerst daarna zijn er eenige maatregelen genomen op de bekende manier van het toen heerschende bewind, die tot ultimo 1934 geen uitwerking hebben gehad en daarna slechts weinig effect sorteerden. Hoewel men de beteekenis van die maatregelen niet ten eenen male mag ontkennen, hebben zij toch geen verbetering van eenig belang in den afzet van het nationale product op de eigen markt gebracht. Gedurende de laatste helft van 1936 en 1937 is dit feit verdoezeld door den bevredigenden uitvoer van onze kolen, maar het is toch niet te ontkennen.

Jarenlang heeft men de buitenlandsche kolen het land laten binnenstroomen tot schade voor onze eigen industrie, zonder hun byzondere moeilijkheden in den weg te leggen, en daarvan is — zooals te begrijpen valt — door de steenkool uitvoerende landen gretig gebruik gemaakt.

Duitschland bevorderde zijn uitvoer door speciale transport-tarieven op de spoorwegen voor exportkolen. Verder hield het meergenoemde Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndikat — waarbij ook de mijnen van het Wurm-revier bij Aken werden aangesloten — de binnenlandsche prijzen in Duitschland op zoodanige hoogte, dat zij zelfs een merkbaar verlies toelieten op de uitgevoerde kolen. Dit verlies werd dan omgeslagen op de afrekening van de binnenlands verbruikte kolen en kon 3 à 4

Mark per ton bedragen. Een gelijksoortig systeem werd in Nederland toegepast op het artikel boter. Ook hier betaalde de binnenlandsche verbruiker een heffing, die indirect ertoe diende om verliesgevendende uitvoer mogelijk te maken. De bedoeling in Duitsland was natuurlijk vóór alles „Devisen“ binnen te krijgen, en verder ook de productie der mijnen op zeker peil te houden, waardoor de vaste lasten binnen redelijke grenzen konden blijven en ook de werkeloosheid onder de mijnwerkers werd bestreden. Dit was een begrijpelijk en loffelijk streven, maar het mocht voor Nederland geen reden zijn om zijn eigen kolenindustrie te laten benadeelen.

Polen deed eveneens al het mogelijke om zijn belangrijke overproductie uit te voeren. Het bezat reeds het voordeel van een lagen kostprijs (de laagste van Europa, in verband met de dikke koollagen in Silezië) en bevorderde bovendien zijn export door goedkope spoorvrachten tot aan de havens en door uitvoerpremies. Als gevolg hiervan concurreerden deze kolen scherp met de onze in de noordelijke landen en zelfs in België, terwijl zij ook de prijzen bedierven op de binnenlandsche markt, tot medio 1934 althans. Speciaal de dumpings-aanbiedingen van Poolsche kolen waren het, die een totale ontwrichting veroorzaakten op de markt van vlamkolen en scheepskolen.

Nadat niet alleen de mijnbesturen en de verschillende mijnwerkersorganisaties maar ook de mijngemeenten en de Kamer van Koophandel te Heerlen zich met steeds grooter aandrang tot de regeering hadden gewend om steunmaatregelen, dreigde op 1 Juli 1934 een staking te zullen uitbreken als gevolg van een aangekondigde loonsverlaging van 10 %. Deze werd tenslotte terug gebracht tot 3 % (zie ook de volgende hoofdstukken), maar verwacht werd dat de regeering als tegenwicht hiervoor iets zou doen in het belang van de mijnen. Inderdaad verscheen op 27 Juli van dat jaar een koninklijk besluit tot contingentteering van steenkool, cokes en briketten, waarbij vanaf 15 Juli tot ultimo December slechts 60 % werd toegelaten van den invoer gedurende de eerste helft van 1933.

Waar echter het tot einde 1934 loopende handelsverdrag met Duitschland geen vermindering van den koleninvoer uit dat land toeliet en de verdragen met Engeland en België geen achterstelling bij Duitschland gedoogden (meestbegunstigingsclausule), had de contingentteering nog slechts dit effect dat de Poolsche invoer gedurende 1934 met niet meer dan 150 % toenam, terwijl het anders zeker nog veel meer zou zijn geweest. Overigens was de totale invoer gedurende 1934 rond 400.000 ton grooter dan in 1933!

De contingentteering werd verlengd eerst tot einde Juni 1935, daarna met een tijdvak van 9 maanden, na einde Maart 1936 weer met een jaar, dus tot 1 April 1937 en vervolgens weer tot 1 April 1938, enzoovoort. Basis bleef 60 % van den invoer over de eerste 6 maanden van 1933, terwijl bij de verdeeling van de toewijzingen gebaseerd werd op den gemiddelden invoer in resp. het 3e, 4e en 1e kwartaal van de jaren 1931/'32, 1932/'33 en 1933/'34. Bovendien werden in de contingentteering de industriekolen van de huisbrandkolen gescheiden, waardoor een eenigszins gunstiger toestand werd geschapen. Het basiscontingent van 60 % vormde een minimum voor uitbreiding vatbaar, bij handelsovereenkomst met de verschillende invoerlanden te regelen.

Met ingang van 1 Juli 1937 werd intusschen de contingentteering van industriekolen en cokes voor de z.g. Oslo-staten (waartoe België behoorde) opgeheven. In verband met de schaarschte aan deze stoffen (waarvan de Nederlandsche mijnen onderwijl groote hoeveelheden uitvoerden!) gaf de regeering op denzelfden datum ook hun invoer voor Duitschland en Engeland vrij. Voor Polen en Rusland bleven de bepalingen van kracht.

Om het effect van deze contingenteering na te gaan, wordt eerst de aandacht gevraagd voor de volgende tabel, voor de jaren 1920 tot 1939. Hierin geeft dus voor elk jaar de som der hoeveelheden in kolommen 3 en 4 (die alle duizenden tonnen voorstellen) het totaalcijfer in kolom 2, terwijl de hoeveelheden in kolommen 4 en 5 tesamen die in kolom 6 uitmaken.

Jaar	Productie	Uitgevoerde Productie	Binnenl. verbruikte Productie	Invoer	Binnenl. Verbruik
1	2	3	4	5	6
1920	3.941	50	3.900	3.100	6.997
1921	4.243	700	3.500	4.600	8.105
1922	4.866	1.700	3.200	6.300	9.536
1923	5.595	2.700	2.900	6.500	9.387
1924	6.180	2.500	3.700	6.900	10.564
1925	6.849	3.300	3.500	7.400	10.916
1926	8.843	4.600	4.200	7.100	11.281
1927	9.488	4.300	5.200	7.300	12.524
1928	10.920	5.300	5.600	7.400	13.036
1929	11.581	5.800	5.800	8.500	14.258
1930	12.211	6.400	5.800	8.200	13.952
1931	12.901	7.000	5.900	7.700	13.608
1932	12.746	5.900	6.800	6.400	13.225
1933	12.574	5.793	6.781	6.496	13.277
1934	12.341	5.820	6.521	6.898	13.419
1935	11.878	5.485	6.392	6.179	12.572
1936	12.803	6.021	6.782	6.091	12.872
1937	14.321	6.979	7.342	6.807	14.149
1938	13.488	6.123	7.366	6.263	13.629
1939	12.861	5.457	7.403	7.155	14.559

De volgende tabel geeft de percentages van uitgevoerde en binnenlands verbruikte nationale productie en van uit eigen productie en uit invoer afkomstig binnenlandsch verbruik op het totaal.

Jaar	Percentage van Productie		Percentage van Verbruik		Jaar
	uitgevoerd	binnenl. verbruikt	uit eigen productie	ingevoerd	
1920	1,0	99,0	55,7	44,,3	1920
1921	17,5	82,,5	43,3	56,7	1921
1922	34,3	65,7	33,9	66,1	1922
1923	48,2	51,8	30,8	69,2	1923
1924	40,0	60,0	34,7	65,3	1924
1925	49,0	51,0	32,2	67,8	1925
1926	52,5	47,5	37,1	62,9	1926
1927	45,2	54,8	41,7	58,,3	1927
1928	48,7	51,3	43,3	56,7	1928
1929	50,0	50,0	40,4	59,6	1929
1930	52,5	47,5	41,2	58,8	1930
1931	54,3	45,7	43,4	56,6	1931
1932	46,7	53,3	51,6	48,4	1932
1933	46,1	53,9	51,1	48,9	1933
1934	47,2	52,8	48,6	51,4	1934
1935	46,1	53,9	50,8	49,2	1935
1936	47,1	52,9	52,7	47,3	1936
1937	48,,7	51,3	51,9	48,1	1937
1938	45,4	54,6	54,0	46,,0	1938
1939	42,4	57,6	50,8	49,2	1939

Hierbij moet worden opgemerkt, dat de cijfers voor invoer en uitvoer wat betreft de jaren vóór 1933 slechts geschat konden worden (vergel. het vorige hoofdstuk). In de kolommen 3, 4 en 5 van de eerste tabel zijn daarom de hoeveelheden over de genoemde jaren slechts globaal gegeven kunnen worden. De afwijkingen met de werkelijkheid zijn echter niet van invloed op het resultaat dat beoogd werd.

Uit die tabel blijkt (zie ook Fig. 14) dat de uitvoer vanaf 1920 — toen hij nihil was — is gestegen tot 1931, daarna tengevolge van de maatregelen door het buitenland terugliep — eerst sterk en na stabilisering meer geleidelijk — vervolgens overeenkomstig den wensch der buitenlandsche regeeringen weer toenam, om tenslotte door nieuwe belemmeringen na 1937 weer te verminderen.

Het aandeel van de eigen productie in het binnenlandsch

verbruik is zonder eenigen steun van de regeering toegenomen tot een maximum in 1932 en 1933, over 1934 en 1935 niettegenstaande den regeeringssteun gedaald, en eerst in de laatste jaren weer gestegen (zie hierbij de grafische voorstelling Fig. 15).

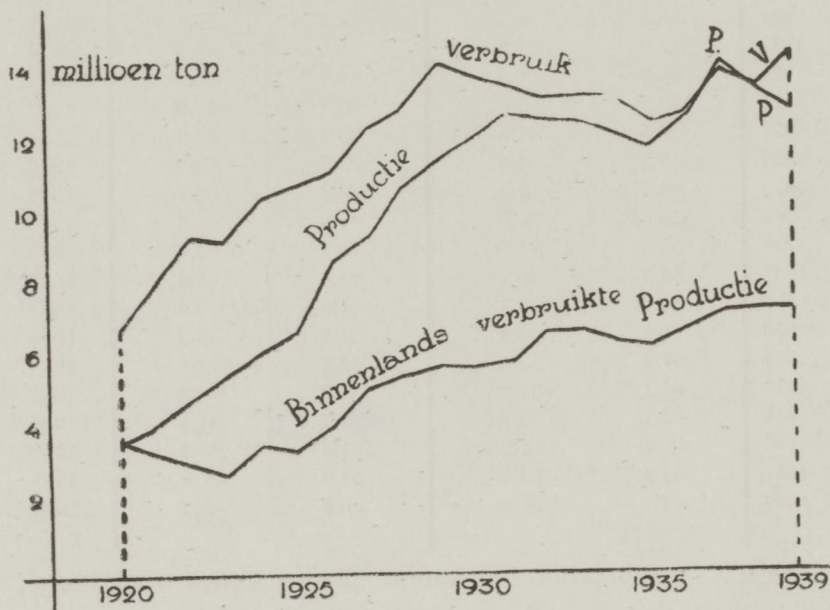

Fig. 15

Productie en Verbruik

De invoer van steenkool onderging van 1934 op 1935 wel eenige vermindering, maar in de tabel en in de grafische voorstelling Fig. 13 is voor de latere jaren geen gunstige invloed van de contingentteering op het verloop van dezen totalen invoer te bespeuren.

Sedert 1932 is de hoeveelheid steenkool uit eigen productie, die binnenlands verbruikt werd, ongeveer de helft van het totale verbruik zoowel als van de totale productie geweest.

Uit een en ander kan men afleiden dat de uitwerking der contingentteering zoodanig is geweest, dat onze steenkool-industrie althans voor nog erger is behoed. Ware de massa-

invoer van Poolsche kolen niet belemmerd geworden, dan zouden de binnenlandsche afzetmogelijkheden voor de Limburgsche mijnen nog geringer geweest zijn, maar daarmee is ook alles gezegd. Wanneer onze kolenindustrie gedurende 1936 en 1937 niet zoo veel had kunnen uitvoeren, zou zij wederom door eigen volk en regeering gedupeerd zijn geworden.

Het ontwerpen en het doorvoeren van de contingentteering is geschied op een wijze, zooals men dat van een Nederlandsche democratische regeering verwachten kon. Elk vooropgezet doel ontbrak hierbij, hetgeen toch een eerste vereischte had moeten zijn. Wanneer werkelijk de uitgesproken bedoeling had voorgezeten om den Nederlandschen kolenmijnbouw een grooter afzet in het binnenland te verzekeren, dan hadden de te nemen maatregelen ook aan dat voornemen dienstbaar gemaakt moeten worden. De contingentteering was dan op een voldoende laag percentage vastgesteld, dat voor de verschillende invoerlanden alleen verbeterd, niet verslechterd kon worden, en dan had men de uitwerking daarvan op gezette tijden nauwkeurig moeten gade slaan. Elke 3 maanden b.v. had het met het toezicht op de contingentteering belaste kantoor behooren na te gaan of inderdaad de binnenlandsche afzet der Limburgsche kolen voldoende was vergroot. Naar de verkregen resultaten, opgemaakt uit de verstrekte statistische gegevens betreffende productie, invoer, uitvoer en binnenlandsch verbruik, had dan de gedragslijn voor het volgende kwartaal kunnen worden vastgesteld en de noodige correcties aan de tevoren geldende contingentteering aangebracht. Dit alles zou natuurlijk een weinig moeite en omslag meer gekost hebben, maar dan had men tenminste de zekerheid gehad geen half werk te verrichten, zooals thans weder — men zou haast zeggen vanzelf sprekend — het geval is geweest. België en Frankrijk, welke toch ook parlementaire staten waren, hadden hun contingentteering van steenkolen op veel degelijker wijze ingericht, waarom zou ons land het dan ook niet gekund hebben?

Wanneer deze doeltreffende maatregelen waren genomen, hadden ook de prijzen van steenkool en steenkoolproducten in het binnenland bewaakt moeten worden. Er is wel beweerd dat de onloochenbare stijging der prijzen vanaf 1935 een gevolg

is geweest van de contingentteering, hoe weinig afdoende deze ook is uitgevoerd. Dit zal evenwel niet gemakkelijk aan te toonen zijn.

Bescherming van de mijnindustrie op de hier beschreven wijze, hoe noodzakelijk en redelijk zij in onze oogen ook mocht zijn, zou toch groote moeilijkheden met zich gebracht hebben. Waar het grootste gedeelte van den import uit Duitschland afkomstig was, zou een scherpe contingentteering zonder twijfel schadelijke gevolgen gehad hebben voor den Nederlandschen uitvoer, speciaal dien van landbouwproducten. Zorgvuldig overwegen, onder rekening houden met de belangen van de andere takken onzer volkshuishouding, zou dan geboden zijn. Ten slotte moest toch deze volkshuishouding als één geheel worden beschouwd, waarvan de verschillende onderdeelen elkander ook indirect geen schade mogen berokkenen, al is het waar dat de belangen van onzen mijnbouw gedurende vele jaren jammerlijk verwaarloosd zijn. Wanneer dan tevoren overleg behoorde te worden gepleegd over de wenschelijkheid van beschermende maatregelen, had daarbij echter zwaar moeten wegen het goed recht van de mijnindustrie, niet op een behoorlijken export, zooals de landbouw wenschte, maar op niet meer dan de noodige erkenning van de natie, zich uitende in een binnenslandschen afzet der Nederlandsche delfstoffen voldoende groot om het voortbestaan van dien mijnbouw mogelijk te maken.

Overigens zou het ook voor de demo-liberale regeering niet zoo heel moeilijk zijn geweest om den weg te vinden, die leiden kon tot bevrediging van de wenschen der producenten van minerale zoowel als van agrarische grondstoffen. In de nationaal-socialistische pers van die dagen is reeds zóó vaak geschreven over de middelen waardoor betere economische toenadering tot Duitschland kon worden verkregen, dat hier kan worden volstaan met enkele daarvan op te noemen:

Verbod van de indertijd genoemde boycot-actie tegen Duitse waren.

Beter keuze van de Nederlandsche vertegenwoordigers in onze handelsdelegaties.

Meer bestellingen van artikelen, die niet in eigen land gemaakt konden worden, bij Duitschland inplaats van bij andere

landen, met welke wij een passieve handelsbalans bezaten (België, Ver. Staten, Rusland enz.).

Wanneer aan al dergelijke zaken voldoende aandacht was geschonken, zou waarschijnlijk zelfs met den voornaamsten belanghebbende overstemming verkregen zijn geworden. Onze steenkolen zouden dan een gunstige gelegenheid gehad hebben om zich een blijvende overheerschende positie op de binnenlandsche markt te verzekeren.

Zooals begrijpelijk is, hebben de ongunstige jaren 1931 tot en met 1935 hun uitwerking gehad op de finantieele resultaten van alle steenkolenmijnen. In de onderstaande tabel zijn opgenomen de winstpercentages van de particuliere mijnen en Staatsmijnen te beginnen met 1929. Onder den naam van de onderneming is telkens vermeld de grootte van het maatschappelijk kapitaal, bij de Staatsmijnen tevens van de gesloten obligatieleening. De opmerking moet hierbij worden gemaakt dat het kapitaal der Willem-Sophia opzettelijk klein wordt gehouden en eigenlijk eenige malen grooter is (zie ook hoofdstuk IV).

Jaar	Domaniale f6 miljoen	Oranje- Nassau f15 miljoen	Willem- Sophia f1,44 miljoen	Laura- Vereeniging f8 miljoen	Staats- mijnen Kapitaal f43 miljoen Obligatie f35 miljoen in 1939 afgelost
	Vanaf 1 April 1938 f2,4 miljoen	Vanaf 1936 f20 miljoen			
1929	5	12	18	6,94	5
1930	4	12	10	6,94	5
1931	—	—	7	—	3
1932	—	—	—	—	—
1933	—	—	—	—	—
1934	—	—	—	—	—
1935	—	—	—	—	3
1936	—	5	5	± 6	5
1937	15	12	5	± 12	8
1938	25	8	25	± 12	8
1939	55			± 15	10

1932, 1933 en 1934 zijn dus voor alle mijnen slechte jaren geweest, bovendien 1935 voor de particuliere mijnen en ook 1931 voor de particuliere mijnen met uitzondering van Willem en Sophia. Bijgevolg reageerden de particuliere ondernemingen eerder op de verslechtering van den toestand en later op de verbetering der conjunctuur dan de Staatsmijnen. In enkele der genoemde jaren hebben de eerstgenoemde zelfs niet voldoende kunnen afschrijven.

Ook de Staatsmijnen hebben in de twee ongunstige jaren, 1932 en 1934, hun reserves moeten aanspreken. Overigens hebben zij zich onder den druk van de crisis veel beter kunnen houden dan de andere. Een duidelijker beeld van hun finantieele positie sedert 1929 blijkt uit de volgende tabel.

Winsten en verliezen der Staatsmijnen

Jaar	Kapi- taal	Obligatie		Productie	Winst		Verlies
		Bedrag	Rente %		Bedrag	%	
1929		35 m.m.	5	6.857.345	2.150.000	5	—
1930		9 m.m.	4½	6.987.966	2.150.000	5	—
		26 m.m.	5				
1931		19 m.m.	4½	7.247.628	1.290.000	3	—
		16 m.m.	5				
1932	f 43 miljoen	26 m.m.	4½	7.500.711	—	—	500.000
		9 m.m.	5				
1933		31 m.m.	4½	7.539.916	—	—	—
		4 m.m.	5				
1934		35 m.m.	4	7.807.970	—	—	865.500
1935		35 m.m.	4	7.590.677	1.290.000	3	—
1936		32 m.m.	4	8.004.043	2.150.000	5	—
1937		17 m.m.	3¾	8.437.517	3.440.000	8	—
1938		9 m.m.	3½	8.197.544	3.440.000	8	—
1939		—	4	7.853.697	4.300.000	10	—

XI

DE ARBEIDSKRACHTEN

In dit hoofdstuk en het volgende zullen worden behandeld alle arbeidsomstandigheden van de arbeiders aan de mijnindustrie verbonden, welke stof te omvangrijk is voor slechts één hoofdstuk. Hieronder zullen nu eerst volgen de statistische en documentaire gegevens betreffende den mijnarbeid, terwijl in hoofdstuk XII zal worden besproken de positie van de mijnwerkers gedurende de laatste jaren.

Het verloop der sterkte

Vóór het einde der 19e eeuw, toen de Domaniale en de Neupricker nog onbelangrijke producties maakten, was natuurlijk slechts een gering aantal arbeiders bij den mijnbouw in Zuid-Limburg betrokken. Daar de ontginning geconcentreerd was om Kerkrade, waren de mijnwerkers hoofdzakelijk afkomstig uit deze grensstreek, van Duitsch zoowel als van Nederlandsch grondgebied. Zij voelden zich evenwel niet als vreemden onderling, daar zij hetzelfde dialect spraken en ook buiten de mijn vaak met elkaar in aanraking kwamen.

In 1900, toen de productie voor het eerst boven de 300.000 ton uitkwam, steeg tevens de totale sterkte boven de 1000 man. Van dit jaar af is het aantal ondergrondse zoowel als bovengrondsche arbeiders voortdurend toegenomen tot het keerpunt in 1931, waarna het weer belangrijk achteruit ging. Aanvankelijk geschiedde deze toename in een langzaam tempo, na 1906 — toen achtereenvolgens de nieuwe groote Staatsmijnen in bedrijf kwamen — en vooral na 1915 in versnelde mate. Van het verloop der totale sterkte, zoowel onder- als bovengronds, geeft de volgende tabel een voorstelling.

Gemiddelde totale sterkten der Mijnen

Jaar	onder- gronds	boven- gronds	totaal	Jaar	onder- gronds	boven- gronds	totaal
1900	902	247	1.149	1920	15.943	6.931	22.874
1901	965	254	1.219	1921	17.269	7.727	24.996
1902	1.159	327	1.486	1922	17.823	7.340	25.163
1903	1.519	411	1.930	1923	19.384	7.512	26.896
1904	1.479	451	1.948	1924	21.544	7.979	29.525
1905	1.608	426	2.034	1925	22.176	8.230	30.406
1906	1.955	709	2.664	1926	23.203	8.463	31.666
1907	2.805	1.212	4.017	1927	24.547	9.091	33.638
1908	3.578	1.498	5.076	1928	24.481	9.556	34.037
1909	4.262	1.550	5.812	1929	25.133	10.624	35.757
1910	4.909	1.755	6.664	1930	26.584	11.061	37.645
1911	5.499	1.978	7.477	1931	27.075	11.216	38.291
1912	6.331	2.197	8.528	1932	25.332	11.189	36.521
1913	7.169	2.546	9.715	1933	23.375	10.847	34.222
1914	7.374	2.524	9.898	1934	20.892	10.500	31.392
1915	7.622	2.649	10.271	1935	19.241	10.164	29.405
1916	9.226	3.240	12.466	1936	18.708	10.286	28.994
1917	10.922	4.106	15.028	1937	20.118	10.951	31.069
1918	12.904	5.346	18.250	1938	20.671	11.493	32.164
1919	14.134	6.184	20.138	1939	20.118	11.476	31.594

De cijfers van de tabel zijn in beeld gebracht in de grafische voorstelling Fig. 16. Daaruit blijkt de toename van de sterkten tot 1931, en vervolgens de daling, die aangehouden heeft voor de bovengrondse arbeiders tot 1935 en voor de ondergronders tot 1936. In 1937 en 1938 is de geheele sterkte weer toegenomen, het daaropvolgende jaar echter gedaald.

Vanaf het jaar 1907, toen de mijnen Laura en Wilhelmina in bedrijf kwamen en de gemiddelde sterkte in één jaar tijd met 50 % was toegenomen, vermeldt het jaarverslag van den hoofdingenieur der Mijnen moeilijkheden bij het verkrijgen van de noodige werkkrachten. Kerkrade en omgeving alleen konden de benodigde 4000 man niet meer leveren, en de overige bevolking van Zuid-Limburg, die eigenlijk in de eerste plaats voor dienst nemen bij de kolenmijnen in aanmerking behoorde te komen, voelde weinig voor den haar zoo vreemden

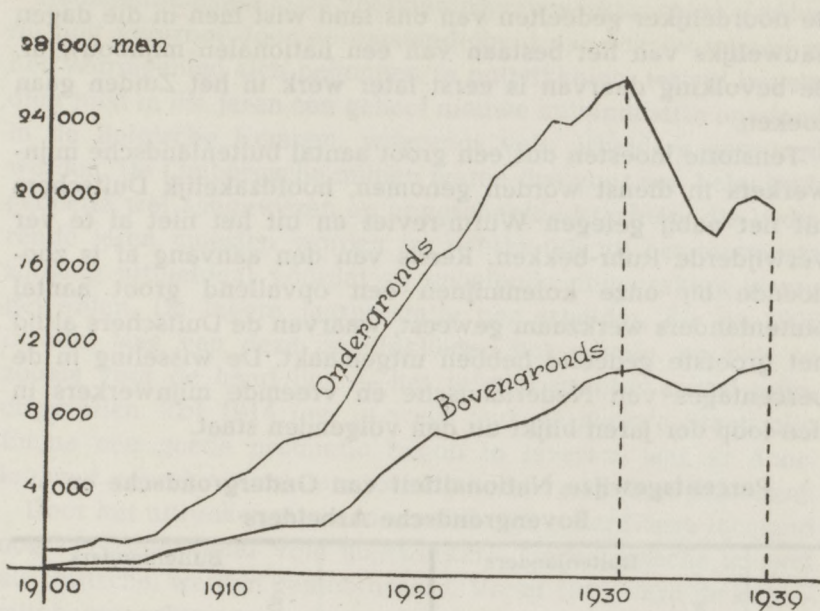

Fig. 16

Gemiddelde Sterkten

ondergrondschen arbeid. Daarbij kwam dat het werk voor de, in de dorpen verspreid wonende bevolking al zeer weinig aantrekkelijk werd gemaakt, doordat gemakkelijke en snelle communicatiemiddelen zoo goed als geheel ontbraken. Er liepen weinig treinen, tramwegen bestonden nog niet, evenmin als autobussen, en het rijwiel gold voor de arbeiders nog min of meer als een voorwerp van luxe. Jaar in jaar uit drong de toenmalige hoofdingenieur der Mijnen aan op de schepping van behoorlijke verkeersmiddelen voor het transport der arbeiders, alsmede — wat ook van groot belang was — op den bouw van voldoende woningen voor de arbeiders, die zich uit andere streken in het mijngebied kwamen vestigen. Hij sprak echter tot doovemansooren; de regeeringen van die tijden waren het reeds weder vergeten dat men nog niet lang geleden in Nederland een groote kolenindustrie gewild had en dat zij voor de volledige uitvoering van dat plan verantwoordelijk waren. In

de noordelijker gedeelten van ons land wist men in die dagen nauwelijks van het bestaan van een nationalen mijnbouw af, de bevolking daarvan is eerst later werk in het Zuiden gaan zoeken.

Tenslotte moesten dus een groot aantal buitenlandse mijnwerkers in dienst worden genomen, hoofdzakelijk Duitschers uit het nabij gelegen Wurm-revier en uit het niet al te ver verwijderde Ruhr-bekken. Reeds van den aanvang af is zoodoende bij onze kolenmijnen een opvallend groot aantal buitenlanders werkzaam geweest, waarvan de Duitschers altijd het grootste gedeelte hebben uitgemaakt. De wisseling in de percentages van Nederlandsche en vreemde mijnwerkers in den loop der jaren blijkt uit den volgenden staat.

Percentsgewijze Nationaliteit van Ondergrondse en Bovengrondse Arbeiders

Jaar	Buitenlanders				Jaar	Buitenlanders			
	Nederlanders	Duitschers	andere	totaal		Nederlanders	Duitschers	andere	totaal
1905	83,3	14,6	2,1	16,7	1922	76,5	19,1	4,4	23,5
1906	83,6	13,8	2,6	16,4	1923	77,7	18,3	4,0	22,3
1907	80,4	16,4	3,2	19,6	1924	81,4	14,8	3,8	18,6
1908	80,0	15,2	4,8	20,0	1925	79,7	14,8	5,5	20,3
1909	78,2	16,6	5,2	21,8	1926	76,2	16,5	7,3	23,8
1910	77,0	17,8	5,2	23,0	1927	73,7	16,8	9,5	26,3
1911	76,5	17,5	6,0	23,5	1928	73,0	16,8	10,2	27,0
1912	77,9	16,6	5,5	22,1	1929	68,9	19,1	12,0	31,1
1913	76,1	17,6	6,3	23,9	1930	68,1	20,2	11,7	31,9
1914	80,8	10,5	8,7	19,2	1931	68,7	19,4	11,9	31,3
1915	77,8	7,5	14,7	22,2	1932	72,4	17,2	10,4	27,6
1916	76,8	8,6	14,6	23,2	1933	76,4	14,9	8,7	23,6
1917	76,4	8,7	14,9	23,6	1934	81,0	11,3	7,7	19,0
1918	84,2	8,3	7,5	15,8	1935	84,1	8,8	7,1	15,9
1919	84,5	10,9	4,6	15,5	1936	86,4	7,2	6,4	13,6
1920	76,2	19,3	4,5	23,8	1937	87,0	6,7	6,3	13,0
1921	76,7	19,2	4,1	23,3	1938	88,3	5,7	6,0	11,7
					1939	89,8	5,2	5,0	10,2

De moeilijkheden in de voorziening van werkkrachten werden nu nog vergroot door de omstandigheid dat ook de mijnen in het Wurmgebied zich begonnen te ontwikkelen, terwijl bovendien juist in die jaren een geheel nieuwe mijnindustrie ontstond in de Belgische Kempen, waarvoor vele arbeiders gevraagd werden. De Limburgsche mijnen waren dus voor een belangrijk gedeelte wel aangewezen op ongeschoolde krachten, die gedurende jaren moesten worden ingewerkt (als zij het tenminste zoolang uithielden) vóórdat zij geoefende mijnwerkers waren geworden. De lagere jaarprestatie per arbeider, die na 1906 inzette, was van deze moeilijkheden het gevolg, en ook — zooals voor de hand ligt — het relatief grooter aantal mijnongevallen. Tot 1914 toe, in welk jaar de nieuwe Staatsmijn Emma een goede productie begon te leveren, was er doorlopend gebrek vooral aan geoefend ondergronds personeel.

Door het uitbreken van den wereldoorlog werd deze toestand nog verergerd, daar vele mijnwerkers, Nederlandsche zoowel als Duitsche, werden gemobiliseerd. Vanaf 1915 werd de kolenmijnbouw echter op andere wijze geholpen, doordat geïnterneerde soldaten van de oorlogvoerende partijen daarbij te werk werden gesteld.

Tevoren hadden nooit vele Belgen in de Zuid-Limburgsche mijnen gewerkt, al waren de loonen en de arbeidsverhoudingen hier ongetwijfeld beter dan in de kolenbekkens van Mons en Charleroi (de Borinage!). De geschoolde krachten waren echter in dat land zelf benoodigd, en dan ook voelden de Walen (die altijd het gros der mijnwerkersbevolking uitmaakten) zich nooit bijzonder tehuis in een Nederlandsche omgeving. Toen in het begin van de oorlog een groot aantal Belgische deserteurs en geïnterneerden in ons land kwamen, werd nu aan de mijnwerkers onder hen reeds spoedig gelegenheid gegeven den arbeid weder op te vatten dien zij gewoon waren. Ook kregen Duitschers en andere deserteurs en vluchtelingen werk in de mijnen, de oorlogvoerende nationaliteiten echter steeds gescheiden.

De Waalsche mijnwerkers waren goede krachten, maar bijzonder veel genoeg heeft de Nederlandsche mijnindustrie toch niet van hen gehad. In het jaar 1917 brak van 20 Juni tot 2 Juli een staking in de mijnen uit, welke — als zij van langeren

duur en meer algemeen ware geweest — onberekenbare gevolgen zou hebben gehad. Het grootste gedeelte van de Walen meenden toen hun dank jegens het land, dat hen gastvrij opgenomen en weer nuttig werk verschaft had, te moeten beloonen door aan die staking deel te nemen! Zij werden toen natuurlijk niet als gewone werklieden behandeld, maar uit de Mijnstreek weggezonden, later echter weer geleidelijk teruggeplaatst.

Na den oorlog trokken vele buitenlandsche mijnwerkers af, tengevolge waarvan hun aandeel in het totaal sterk daalde. Dit duurde echter niet lang: door de politieke en economische troebelen in Duitschland keerden velen uit dit land terug. Reeds in 1921 was het percentage Deutsche mijnwerkers weer 19 en handhaafde zich met eenige schommelingen op dit peil om eerst vanaf 1931 te dalen. Toen door de rationalisatie en mechanisatie steeds meer arbeiders werden ontslagen, verminderde het percentage buitenlanders en vooral dat van de Duitschers.

Op ultimo 1939 waren van het totaal aantal mijnwerkers $\pm 90\%$ Nederlanders, ongeveer 30.600 man onder- en bovengronds. Voor bijna $\frac{2}{3}$ waren dit Limburgers, daarna in volgorde: Brabanters, Gelderlanders, en vervolgens Drentenaren en Friezen, wat men wellicht niet zou verwacht hebben. Gedurende de laatste jaren bleef de verhouding van de arbeiders uit de verschillende provincies ook vrij constant.

Na de Deutsche arbeiders kwamen in volgorde van hun aantal: Polen, Joegoslaven, Belgen, Tsjecho-Slowaken, Italianen, Hongaren en andere. Hun aantal op eind December 1939 bedroeg 1.770 voor de Duitschers en 1.706 voor de andere vreemdelingen, totaal 3.476.

De Mijngemeenten

De sterke toename van het aantal mijnwerkers tot 1931 bracht een groeiend zielental, niet alleen in de gemeenten waar de mijnindustrie is gevestigd, maar door geheel Zuid-Limburg, van Maastricht tot Roermond. Hieronder volgt een tabel, die een voorstelling geeft van den groei van het inwonertal van

sommige gemeenten, die aan het begin dezer eeuw nog dorpen waren.

	1900	Ultimo 1939
Heerlen	6.312	50.498
Kerkrade	9.839	37.565
Brunssum	1.202	16.294
Hoensbroek	1.254	13.647
Geleen	2.559	15.762

Alle gemeenten in het noordoostelijk gedeelte van Zuid-Limburg, van Sittard tot Kerkrade, worden samengevat onder den naam van „mijngemeenten“, die tesamen de Mijnstreek, het Mijng gebied of Mijndistrict vormen. Deze gemeenten worden in het, in een volgend hoofdstuk te bespreken, koninklijk besluit van 26 Maart 1920 Stbl. no. 157 allen opgenoemd, n.l.: Amsterrade, Beek, Bocholtz, Brunssum, Elsloo, Eygelshoven, Geleen, Heerlen, Hoensbroek, Kerkrade, Klimmen, Merkelbeek, Munstergeleen, Nieuwenhagen, Nuth, Oirsbeek, Schaesberg, Schinnen, Schinveld, Sijmpelveld, Sittard, Spaubeek, Stein, Susteren, Ubach over Worms, Urmond, Voerendaal en Wijndrade.

Van de totale bevolking der Mijnstreek bestaat een groot percentage uit mijnwerkers met hun gezinnen, de z.g. mijnarbeidersbevolking. Van het gezamenlijk aantal mijnwerkers woont ongeveer 85 % in dit Mijndistrict. Het verloop der bevolking van dit gebied blijkt uit de achterstaande tabel.

Jaar	Totale bevolking	Aantal mijnarbeiders	Mijnarbeidersbevolking	
			absoluut	in % van het totaal
1925	172.388	25.902	80.314	47
1930	215.564	31.622	98.335	45½
1931	222.034	32.135	100.604	45½
1932	225.110	29.895	97.430	43½
1933	225.647	27.866	92.509	41
1934	224.740	25.452	85.682	38
1935	222.815	24.533	82.188	37
1936	222.399	25.138	82.390	37
1937	224.663	27.339	86.508	38½
1938	226.339	27.462	86.908	38½
1939	228.625	28.729		

Na 1931 begon met het ontslag van vele mijnwerkers de teruggang in de arbeidersbevolking, terwijl de totale bevolking der mijngemeenten stationnair bleef. Het percentage op het totaal van die bevolking verminderde daardoor voortdurend.

Van welk belang het voor het Mijndistrict is om een groot aantal mijnarbeiders tot zijn bevolking te kunnen rekenen, kan blijken uit het totale bedrag aan arbeidsloo­nen dat door de mijnen per jaar wordt uitbetaald. In die bedragen is sedert 1930 — toen het maximum van f 55½ miljoen werd bereikt — ook al een sterke vermindering gekomen, zooals kan blijken uit het ondervolgende staatje (duizendtallen guldens).

1930	55.534	1934	37.610	1938	44.952
1931	54.621	1935	33.494	1939	44.049
1932	45.770	1936	35.298		
1933	40.787	1937	42.194		

Arbeidsloo­nen

Van de mijnwerkers was vóór 1940 iets meer dan de helft georganiseerd, het grootste gedeelte daarvan in den R.K. Mijnwerkersbond, dan in den „modernen“ Nederl. Mijnwerkersbond, en verder in Prot. Christelijke Mijnwerkersbond en Centrale van Werkers in het Mijnbedrijf. Deze vakvereenigingen beschikten vóór de crisis over betrekkelijk ruime middelen, maar deze zijn door de voortdurende steunuitkeeringen aan geheel of gedeeltelijk werkloos geworden leden sterk verminderd.

In het Zuid-Limburgsche mijnbedrijf bestaat een collectieve arbeidsovereenkomst, gesloten tusschen de mijnbesturen en de verschillende mijnwerkersorganisaties, betreffende den arbeid zoowel onder- als bovengronds. Zij wordt voor onbepaalden tijd aangegaan, maar kan opgezegd worden met een termijn van 3 maanden. Ingevolge deze C.A.O. zijn afzonderlijke loonregelingen vastgesteld, die door de betrokken partijen kunnen worden opgezegd met een termijn van 1 maand en die de volgende beginselen inhouden:

Ondergrondsche loonen. Het uitgangspunt voor alle loonen is het vastgestelde gemiddelde loon van de h o u-

w e r s. Die van de overige ondergronders worden dan bepaald op een vast percentage daarvan voor elk der verschillende groepen, namelijk:

meesterhouders	110
ploegbazen, schietmeesters, enz.	105
houders	100
houders, dienstdoende stutters	95
stutters	85
hulphouders	90
sleepers op posten	80
overige sleepers boven 21 jaar	70
sleepers van 18—21 jaar	60
ambachtslieden	85
eerste seingever	85
locomotiefmachinisten	80
tweede seingever	75
pompmachinisten	70
stalknechts	65
overige arbeiders boven 21 jaren	70
id. 18—21 jaren	60
id. van 17 jaren	50
id. van 16 jaren	40

Het basisloon was gemiddeld gedurende de laatste jaren:

1931	f 6,20	1936	f 5,54
1932	5,74	1937	5,83
1933	5,59	1938	6,13
1934	5,57	1939	6,23
1935	5,54		

Den mijnwerkers is een zeker minimum-loon gegarandeerd, een regeling die in 1917 voor het eerst werd ingevoerd. Volgens een bepaling van de C.A.O. wordt voor arbeid op tijdloon geen lager loon uitbetaald dan het garantieloon, en dit bedraagt 85 % van het voor de betrokken categorie geldende gemiddelde loon.

Gewoonlijk werken echter de ondergrondsche arbeiders in

accord. Dit moet dan zoodanig worden gesteld, dat de arbeider bij normale prestatie het gemiddelde loon van zijn categorie kan verdienen. Wordt geen overeenstemming omtrent het accord verkregen, dan kan de arbeider uitbetaling van garantieloon eischen of wel de beslissing van de Geschillencommissie inroepen. Oordeelt deze, dat met het aangeboden accord het gemiddelde loon bij normale prestatie niet kan worden verdiend, dan moet het accord verhoogd worden. Ook als de mijnwerker het accord aangenomen heeft en achteraf blijkt niet het garantieloon te kunnen verdienen, heeft hij — tenzij onbekwaam of lui — recht op dit garantieloon.

Bovengrondsche loonen. De arbeiders van 23 jaar en ouder zijn verdeeld in 3 vakgroepen, voor elk waarvan een minimum uurloon wordt vastgesteld. Deze groepen zijn:

- 1e vakgroep, geschoolden
- 2e " geöefenden
- 3e " ongeschoolden

De jongere arbeiders worden ingedeeld in de volgende leeftijdsgroepen:

- 22 jaar met vakopleiding
- zonder "
- 21 " met "
- zonder "
- 20 " met "
- zonder "
- 19 "
- 18 "
- 17 "
- 16 "
- 15 "
- 14 "

De gemiddelde loonen per werktijd waren gedurende 1939 voor

1e vakgroep	f 5,49
2e "	4,81
3e "	4,24
arbeiders van 21—22 jaar	3,34
" " 19—20 "	2,48
" " 16—18 "	1,65
" beneden 16 jaar	1,29

Kindertoeslag. Voorts werd tot in 1939 voor elk bij den arbeider inwonend wettig of gewettigd kind beneden 14 jaar een maandelijksche toeslag van f 4.— op het loon verleend (dit is later verhoogd). Worden in een maand niet alle diensten verricht, dan ontvangt de arbeider ook slechts een evenredig gedeelte van dezen toeslag.

De achterstaande tabel geeft een overzicht van de gemiddelde loonen per werktijd voor het ondergrondse en het bovengrondse personeel vanaf het jaar 1907, in welk jaar de loonen voor het eerst in de jaarverslagen van den hoofd-ingenieur der Mijnen worden vermeld.

Gemiddeld loon per Werktijd

Jaar	Onder- gronds	Boven- gronds	Onder- en bovengr. samen	Jaar	Onder- gronds	Boven- gronds	Onder- en bovengr. samen
1907	2,77	1,61	2,42	1923	6,17	4,34	5,65
1908	2,67	1,59	2,35	1924	5,91	4,23	5,45
1909	2,56	1,62	2,30	1925	5,37	3,94	4,97
1910	2,55	1,66	2,31	1926	5,44	3,93	5,01
1911	2,64	1,71	2,39	1927	5,50	3,96	5,07
1912	2,84	1,76	2,56	1928	5,55	3,99	5,10
1913	2,92	1,88	2,64	1929	5,75	4,13	5,26
1914	2,79	1,87	2,54	1930	5,85	4,28	5,38
1915	2,97	1,95	2,71	1931	5,64	4,23	5,22
1916	3,46	2,24	3,13	1932	5,26	3,98	4,85
1917	4,18	2,75	3,77	1933	5,14	3,92	4,73
1918	5,33	3,69	4,83	1934	5,13	3,91	4,69
1919	6,48	4,48	5,85	1935	5,07	3,86	4,61
1920	7,69	5,24	6,94	1936	5,03	3,84	4,58
1921	7,45	5,22	6,75	1937	5,24	4,—	4,79
1922	6,26	4,46	5,72	1938	5,50	4,15	5,01
				1939	5,59	4,19	5,06

Tot het begin van den wereldoorlog zijn de loonen dus vrijwel constant gebleven, maar in 1915 begon de stijging die tot de hooge maxima in het jaar 1920 leidde, zie de grafische voorstelling in Fig. 17. Vervolgens daalden zij weer sterk, totdat

in 1925 een meer stabiel peil werd bereikt. Vanaf dit jaar zijn de cijfers — na een korte stijging van 1929 tot en met 1931 — geleidelijk gedaald tot 1936, om daarna weer op te komen.

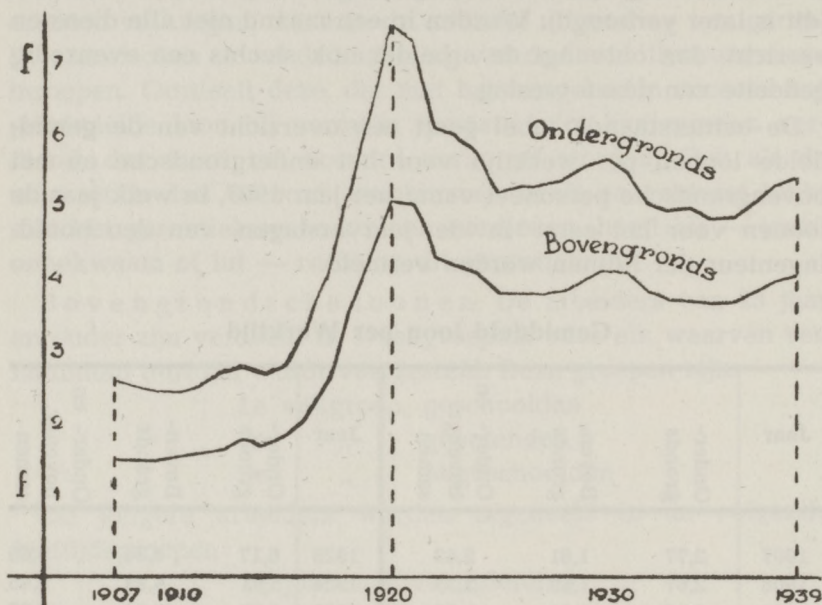

Fig. 17

„Gemiddelde Arbeidsloonen”

Vanaf 1925 zijn de loonen veel hoger — ongeveer het dubbele — dan die van vóór den wereldoorlog. De kolenprijzen daarentegen zijn belangrijk lager dan die voor genoemde periode (vergelijk hoofdstuk IX). In verband met de sterk stijgende prestaties der mijnwerkers is echter het verloop der kosten aan werkloonen per ton gewonnen steenkool (dat men verkrijgt door die prestatie per werktijd onder- en bovengronds te deelen op het loon per werktijd) geheel anders:

1910	f	3,53	1932	f	3,35
1913		3,22	1933		3,03
1919		10,—	1934		2,78
1920		11,61	1935		2,55
1925		6,16	1936		2,51
1930		4,32	1937		2,70
1931		3,99	1938		3,05
			1939		3,11

Niettegenstaande de veel hooger loonen waren dus de loonkosten per ton vooral vanaf 1934 belangrijk lager dan ze ooit tevoren zijn geweest. Eerst de laatste 2 jaren zijn die kosten weer gestegen.

Overige Arbeidsvoorwaarden

Arbeidsduur. Hiervoor bestaan wettelijke bepalingen in het hierachter te bespreken Mijnreglement. Deze waren evenwel ten deele verouderd, volgens de C.A.O. is de duur korter dan bij de wet toegestaan. De normale verblijfsduur onder den grond, dus niet de arbeidsduur, is sedert 1919: 8 uren gedurende 5 dagen van de week, terwijl op Zaterdag slechts 6 uur in de mijn wordt verbleven. Dit laatste echter op Vrijdag, wanneer Nieuwjaar, Hemelvaartsdag, O.L.V. Hemelvaart en Allerheiligen vallen op Zaterdag, en ook op den dag vóór Kerstmis.

De ondergrondsche arbeiders hebben dus de 46 uren week, welke ten volle gemotiveerd is wegens hun zware en ongezonde werk. Voor de bovengronders geldt de gewone 8 urige arbeidsdag op alle dagen van de week.

Overwerk behoort in 't algemeen zooveel mogelijk vermeden te worden, maar mag geschieden in overeenstemming met het Mijnreglement, dat hiervoor verschillende bepalingen geeft. De vergoeding is 25 % boven het gewone loon, wanneer het verricht wordt gedurende 2 uren vóór of na den gewonen dienst, anders 50 %. Op Zon- en feestdagen is de toeslag 100%, op bepaalde feestdagen zelfs 150 %.

Verlof met loon. Arbeiders, die op den 1sten Januari minstens 1 jaar onafgebroken bij een der Limburgsche mijnen hebben gewerkt, hebben recht op 3 dagen verlof per jaar (dit is dus al heel weinig!). Voor elk jaar langer dienst 1 dag langer verlof, tot een maximum van 10 dagen, dat is dus na 8 jaar. Dit maximum wordt na 15 jaren dienst verlengd tot 12 dagen. Gedurende het verlof ontvangen de in accoord werkende arbeiders het contractueele gemiddelde loon, alle overigen hun bepaalde tijdloon.

Het aantal verlofdagen kan worden verminderd bij wijze van straf of in geval van willekeurig verzuim. Bovendien is nog

extra verlof mogelijk voor zeer byzondere gevallen, stem-plicht e.d.

Deputaatkolen. Alle arbeiders hebben recht op de goedkoope beschikbaarstelling van bepaalde hoeveelheden steenkool voor huisbrand. De gehuwde arbeiders en kostwinners kunnen jaarlijks 42 H.L. schachtkolen krijgen (50 % stukken) voor f 0,50 per H.L. Ongehuwden en niet-kostwinners slechts 12 H.L.

Verschillende Commissies

In de eerste jaren van de steenkoolindustrie bestond geen regelmatig contact tusschen de mijndirecties en de arbeiders. Wel is eenige malen contact tot stand gebracht in de oorlogs-jaren, maar dit was niet blijvend. Werkgevers en werknemers stonden vaak scherp tegenover elkaar. Na de hiervóór vermelde staking van de mijnwerkers in den zomer van 1917 werd nog in hetzelfde jaar, zonder eenigen wettelijken drang, ingesteld de Contact-commissie voor het Mijnbedrijf, die tot op den huidigen dag bestaat. Zij is bedoeld als orgaan van overleg en heeft geen beslissingen te nemen. Artikel 1 van haar reglement bepaalt, dat in de commissie overleg wordt gepleegd tusschen de mijndirecties en de vakorganisaties „omtrent alle algemeene regelingen betreffende loonen en arbeidsvoorwaarden der werklieden van de mijnen”. Verder is zij ook bevoegd te beraadslagen over andere onderwerpen, die de algemeene positie der arbeiders in het bedrijf raken.

In de Contact-commissie hebben zitting voor de Staatsmijnen 2 leden en voor de particuliere mijnen elk 1 lid, verder 5 leden voor de mijnwerkersbonden. De commissie vergadert naar behoefte en verder zoo vaak als twee der in haar vertegenwoordigde lichamen schriftelijk daarom verzoeken. Sedert haar bestaan zijn over de arbeidsvoorwaarden regelmatig onderhandelingen gevoerd. Vrucht daarvan zijn o.a. de collectieve loonsovereenkomst en de collectieve arbeidsovereenkomst, waarin een belangrijk gedeelte van de rechtspositie der mijnwerkers wordt geregeld.

De Contact-commissie heeft, hoewel zij geen officieele instelling is, veel goeds gesticht en bijgedragen tot den sociale vrede

in het mijnbedrijf: menigmaal is door het onderling overleg een conflict voorkomen. Veel misverstand tusschen de partijen werd door haar weggeruimd en aan beide zijden begrip gebracht voor elkaars nooden en behoeften.

Ook van nationaal-socialistisch standpunt uit moet getuigd worden, dat door de C.C. een begin is gemaakt met de erkenning van de arbeiders als gelijkberechtigde factor in het steenkolenbedrijf. Mr. Verschuur verklaarde in zijn bekende rapport (waarover meer in het volgende hoofdstuk), dat weinig bedrijven zóó geschikt zijn voor de invoering van een bedrijfsraad als de mijnindustrie, maar dat juist door die Contactcommissie de behoefte daaraan minder gevoeld wordt. Toch werden door de verschillende organisaties vaak pogingen aangewend om tot zulk een bedrijfsraad te komen, welke totnogtoe geen resultaat hadden.

Reeds spoedig na haar oprichting bleek, dat de C.C. haar taak ruim opvatte. In 1918 nam zij het besluit tot de instelling van het Scheidsgerecht voor de Mijnindustrie, waarvan als taak werd vastgesteld: beslissing van alle geschillen betrekkelijk tot een arbeidsovereenkomst.

Dit scheidsgerecht bestaat uit een voorzitter en een secretaris, 6 leden benoemd door de mijnbesturen en 6 leden-werknemers door de organisaties aangewezen. Echter hebben de vergaderingen plaats met slechts 5 leden, n.l. de voorzitter en 2 leden van elke partij. Met uitzondering van den voorzitter oefenen alle leden hun functies telkens gedurende 3 maanden volgens rooster uit. De uitspraak van het gerecht wordt gedaan met meerderheid van stemmen en is bindend voor beide partijen. Elk jaar wordt een grooter of kleiner aantal geschillen berecht, waarbij nu eens de werkgevers dan weer de werknemers in het gelijk worden gesteld.

Tenslotte bestaan nog de Geschillencommissies, een voor het ondergronds en een voor het bovengronds bedrijf voor elk der mijnen, benevens — zoo het noodig mocht blijken — een voor elk der afzonderlijke nevenbedrijven. Deze hebben tot taak, klachten en geschillen van allerlei aard omtrent uitlegging van contracten en overeenkomsten te onderzoeken, daarin te adviseeren of beslissingen te nemen. Zij zijn o.a.

bevoegd voorstellen te doen omtrent technische verbeteringen, zij hebben het recht den kostprijs te controleeren van onploffingsmiddelen en materialen (die door de arbeiders moeten worden betaald), contrôle uit te oefenen op onvoldoende gevulde wagens en onzuivere kolen, indien hierover klachten binnenkomen, enz. De commissies bestaan uit 4 leden, waarvan 2 door de directies der mijnen en 2 door de arbeidersorganisaties in onderling overleg worden benoemd. Indien bij de stemming over een kwestie de stemmen staken, is een commissie bevoegd zich voor de behandeling van die zaak een 5e lid toe te voegen, behorende tot het personeel der betrokken onderneming en benoemd door de leden in onderling overleg. Het lidmaatschap der Geschillencommissies stelt zekere eischen, in het byzonder voor de werknemers. De leden ontvangen hun loon voor verzuimd werk en een zeker bedrag (f 2,—) voor elke vergadering door hen bijgewoond.

A.M.F.

Van zeer ver strekkende gevolgen was de stichting — bij akte van 16 December 1918 — door de gezamenlijke mijnbesturen en de twee grootste mijnwerkersbonden van het „Algemeen Mijnwerkers Fonds voor de Steenkolenmijnen in Limburg“. Deze stichting, een der belangrijkste sociale instellingen in Nederland, heeft tot doel: verzekering van de arbeiders tegen ziekte, en uitkeering van pensioen bij ontslag door ouderdom of invaliditeit. Alle mijnwerkers zijn verplicht zich bij dit fonds aan te sluiten, terwijl elke mijn evenveel aan premies betaalt als de som der premies van de in haar dienst zijnde arbeiders bedraagt. Het A.M.F. wordt beheerd door een bestuur, bijgestaan door de 12 fondscommissies. Op elke mijn waar gewoonlijk ten minste 300 man in dienst zijn (dit zijn dus alle mijnen in Zuid-Limburg) is een afdeeling van het Fonds gevestigd, en elke afdeeling heeft zijn fondscommissie, bestaande uit 7 leden, waarvan 2 benoemd door den werkgever en 5 gekozen door de werklieden. Het hiervóór genoemde bestuur bestond oorspronkelijk uit 12 leden, waarvan 3 aan te wijzen door de particuliere mijnen, 3 door de Staatsmijnen en

de overige 6 door de „algemeene vergadering”, welke gevormd wordt uit de door de werklieden gekozen leden van alle fondscommissies tezamen. In den loop van 1935 zijn intusschen als gevolg van het loonconflict in het mijnbedrijf eenige veranderingen in het beheer van het Fonds gekomen, die achter in het volgende hoofdstuk zullen worden vermeld. Ook het reglement is bij deze gelegenheid en ook later nog op verschillende punten gewijzigd, voornamelijk de bepalingen betreffende het Pensioenfonds.

Het A.M.F. heeft een Ziekenfonds en een Pensioenfonds, die beiden centraal beheerd worden, en verder voor elke afdeling een Ziekenkas, door de fondscommissie beheerd.

De Ziekenkassen keeren aan de leden bij ziekte gedurende hoogstens 12 maanden 70 % van het verdiende dagloon uit. Is de zieke daarna nog niet hersteld, dan volgt een buitengewone ondersteuning van 60 % als hij een gezin heeft, anders 40 % gedurende een termijn, wisselende van 3 tot hoogstens 12 maanden naar het aantal dienstjaren. Bij overlijden van een lid dat een gezin nalaat ontvangt dit gezin een tijdelijke ondersteuning van 60 % van het verdiende loon gedurende een termijn, wisselende van 6 tot ten hoogste 12 maanden naar gelang den dienstdtijd. Een begrafenisgeld wordt bovendien uitgekeerd, ook bij het overlijden van een ander lid van het gezin.

De bijdragen tot deze ziekenkassen worden elk jaar door het bestuur vastgesteld, en wel voor iedere kas afzonderlijk. Zij beloopen een zeker percentage van de loonen, die hiertoe zijn ingedeeld in 14 klassen. Tot ultimo 1935 was het voor de werklieden der verschillende afdelingen 1,9 tot 4,9 % van het loon, dus telkens nog eens evenveel voor de betrokken mijnbesturen. Naar het voorkomt ligt in deze ongelijkheid een zekere onbillijkheid, jegens de werknemers zoowel als de werkgevers. Vanaf 1936 zijn de bijdragen elk jaar een weinig verlaagd, zoodat zij blijkens het jaarverslag gedurende 1939 bedroegen voor de mijnen:

Willem en Sophia	1,70 %
Laura	1,90
Julia	1,40
Oranje-Nassau I en II	0,80
" " III	1,40
Domaniale	2,00
Wilhelmina	1,20
Emma	1,40
Hendrik	1,30
Maurits	1,70

Ook het onderlinge verschil is nu minder geworden, maar — voor zoover te beoordeelen valt — toch nog te groot.

Jaarlijks komen op deze wijze groote bedragen binnen. Vanaf 1920 (het eerste boekjaar van het A.M.F., 1919, bevatte slechts 5 maanden), toen het totaal f $\frac{3}{4}$ miljoen bedroeg, groeide dit aan tot een maximum van f 3.285.000 in 1930. Daarna is het weer gedaald tot f 2.054.000 in 1935 en — in verband met de vermindering der percentages voor de bijdragen — tot f 1.195.000 in 1939. De uitkeeringen bedroegen over laatstgenoemd jaar f 1.333.000, hoofdzakelijk voor ziekingeld, zoodat een nadeelig saldo ontstond.

De grootte van het reservekapitaal der gezamenlijke ziekenkassen heeft vele wisselingen ondergaan: er is enkele malen zelfs een passief saldo geweest, dan weer een groot actief. Op ultimo 1935 beliep het f 890.000 en op einde 1939 f 1.186.000.

Het Z i e k e n f o n d s verstrekt den verzekerden mijnwerker en zijn gezin genees- en verloskundige behandeling, in byzondere gevallen te vervangen door een geldelijke uitkeering. Gewoonlijk geschiedt de behandeling door den fondsarts, waarbij het lid ingeschreven is. Daarvan zijn er een honderdtal, waarvan een aantal wonende in België en Duitschland. Bovendien werken er nog medische specialisten en tandartsen mede.

De jaarlijksche bijdragen, die geregeld door het bestuur worden vastgesteld, zijn vanaf 1920 — toen ze bedroegen f 1.139.000 — vrij geregeld gestegen tot een maximum van f 1.632.000 in 1932. Over 1935 was het f 1.209.000 en gedurende 1939: f 1.265.000.

Deze bijdragen werden tot einde 1935 geheven naar categorieën, overeenkomende met de groepeerings in de collectieve arbeidsovereenkomst. Van 1 Januari 1936 af worden onder die categorieën verstaan de 14 hiervóór genoemde klassen. In verband hiermede varieeren de bijdragen thans van f 0,30 tot f 2,68 per arbeider per maand, hetgeen dus minder is dan de heffing voor de Ziekenkassen.

Met het reservekapitaal is het intusschen niet zoo gunstig gesteld. Hoewel dit aanvankelijk f 260.000 bedroeg, was het vanaf 1925 negatief, met het laagste punt f 179.000 in 1929. In 1935 werd het weer positief en op einde 1939 beliep het f 170.000.

De Pensioenkas vormt het grootste en belangrijkste gedeelte van het A.M.F. Zij verzekert aan de bij haar aangesloten mijnwerkers een pensioen wegens ouderdom of invaliditeit, en voorts pensioen aan weduwen en weezen.

Op 1 Januari 1936 trad een ingrijpende wijziging van de pensioenregeling in werking. Daar tegelijkertijd ook de wet van 21 April 1933 Stbl. no. 181, de Mijnwerkersinvaliditeitswet, werd ingevoerd (dus bijna 3 jaren na haar afkondiging!), onderging de verhouding tot de wettelijke verzekering, die tot dusverre op zeer onbevredigende wijze was geregeld, een belangrijke verbetering.

Tevens werden de pensioenen, die tevoren zelfs in de meest gunstige gevallen nooit f 210 's jaars konden te boven gaan, aanmerkelijk verbeterd. Vóór 1936 werd ouderdomspensioen eerst op 60-jarigen leeftijd uitgekeerd, daarna ook met 55 jaar bij minstens 25 jaren ondergrondschen arbeid. Dit en ook het invaliditeitspensioen bestaat volgens het reglement uit een grondslag benevens verhoogingen, evenredig aan het aantal maandelijksche bijdragen. Voor de berekening worden de leden van de pensioenkas naar de bedragen hunner dagloonen verdeeld in 4 groepen, n.l.:

- I met dagloon minder dan f 3,—
- II " " van f 3.— tot f 4.50
- III " " " f 4.50 " f 6.—
- IV " " " f 6.— en meer.

Een ouderdomstoelage kan uitgekeerd worden. Bovendien wordt het pensioen verhoogd met f 20.— voor elk kind beneden de 16 jaren. Al deze gunstige bepalingen zijn in werking getreden met het nieuwste Reglement van 1 Januari 1941.

Verder ontvangen ook de achtergelaten vrouwen en kinderen een pensioen, dat voor de eerstgenoemden alleen in den regel de helft van het totale invaliditeitspensioen bedraagt, voor de vaderlooze kinderen f 3.— en voor de weezen f 6.— per maand. Deze bepalingen zijn echter niet zoo eenvoudig, daar de pensioenen ook berekend worden in verband met de Invaliditeitswet. Merkwaardig is dat het Reglement het bestuur van het Fonds de bevoegdheid verleent over zijn medemenschen te oordeelen, daar het weduwenpensioen kan worden ingetrokken, indien de weduwe een onzedelijk leven leidt!

De bijdragen van de mijnwerkers en van de werkgevers — tevoren groot elk f 3.80 's maands, dus totaal f 91.20 per jaar — houden sedert 1 Januari 1936 verband met het loon. Vanaf dien datum verplichtte het Rijk zich krachtens Art. 9 der wet van 21 April 1933, om jaarlijks gedurende 75 jaren een bijdrage van f 400.000 te storten. Vanaf 1 Januari 1937 verhoogden de mijnbesturen vrijwillig hun bijdragen met 2 %, terwijl zij het tevens den arbeiders door 2 % loonsverhoging mogelijk maakten ook hun bijdragen met eenzelfde bedrag te vermeerderen. Bovendien verklaarden de ondernemingen zich bereid om gedurende het tijdvak van 1 October 1937 tot en met 31 December 1938 een bedrag van ruim f 900.000 in maandelijksche termijnen in de kas van het A.M.F. te storten. In 1938 werd een nieuwe extra-bijdrage van f 1 miljoen toegezegd, waarvan de helft in Januari 1939 ter beschikking van het Fonds werd gesteld. In verband met deze verbeteringen werden de bijdragen van de werklieden tot de pensioenkas verhoogd tot:

Groep I	f 3,60
„ II	5,40
„ III	7,20
„ IV	9,—

Het totaal der bijdragen nam van f 2.168.000 in 1920 geregeld toe, totdat in 1931 een maximum van f 3.368.000 werd bereikt. Nadien is het cijfer door het gedwongen ontslag van vele mijn-

werkers gedaald tot f 2.626.000 in 1935, waarna het weer sterk is gestegen. Gedurende 1938 beliepen de bijdragen tesamen f 4.874.000 en over 1939 f 5.011.000.

Daar tusschen de som der jaarlijksche bijdragen en die der jaarlijksche uitkeeringen steeds een groot positief verschil bestond, zette het reservekapitaal voortdurend uit, zelfs in de jaren na 1931 van verminderende bijdragen en vermeerderende uitkeeringen. Van f 793.000 in 1919 nam het toe tot f 47.540.000 op einde 1935, en door de vermelde gunstige bepalingen steeg het op einde 1939 tot f 61.343.000. Belegd werd in hypotheeken, provinciale en gemeenteleeningen, obligaties en aandelen. Het rendement hiervan nam begrijpelijkerwijze de laatste jaren voortdurend af: in 1923 was het maximum op 5,68 %, in 1933 nog slechts 4,12 % en 3,67 % in 1939.

Zelfs het aanzienlijke reservekapitaal was vóór de groote reorganisatie van 1 Januari 1936 theoretisch ontoereikend om alle pensioenaanspraken behoorlijk te dekken. Volgens berekening van het Fondsbestuur zou op ultimo 1934 daartoe noodig zijn geweest een bedrag van f 52.654.000, terwijl aanwezig was niet meer dan f 45.185.000, zoodat er op dien datum een wiskundig tekort was van ongeveer f 7½ miljoen. Ingevolge de nieuwe pensioenregeling, opgebouwd in samenhang met de z.g. Mijnwerkersinvaliditeitswet, wordt echter het uit vorige jaren resulterend wiskundig tekort volledig opgevangen.

Het is van belang om hieronder eenige opgaven te doen van jaarlijks uitbetaalde pensioenen gedurende verschillende jaren.

Jaar	Invaliditeitspensioenen		Ouderdompensioenen		Weduwpensioenen	
	aantallen	jaarlijksche bedragen	aantallen	jaarlijksche bedragen	aantallen	jaarlijksche bedragen
1920	20	2.054	—	—	24	1.233
1925	538	66.421	99	12.647	140	9.953
1930	2.170	267.941	189	29.889	391	31.182
1935	4.262	589.830	652	107.148	826	77.481
1939	4.220	778.546	1.414	431.854	1.326	164.284

Er is dus zeker groote verbetering te constateeren: in 19 jaren nam het gemiddelde invaliditeitspensioen toe van f 102,70 tot f 184,50, het ouderdomspensioen van f 127,70 tot f 305,40 en het weduwenpensioen van f 50,10 tot 123,80. Toch zijn zij nog als zeer laag te beschouwen; vooral wanneer men van het gemiddelde weduwenpensioen kennis neemt, dringt zich de overtuiging op dat tusschen „onzedelijke" levenshouding en grootte van het pensioen vaak een rechtstreeksch verband moet bestaan.

Intusschen hebben de mijnbesturen vanaf 1936 voor hun gepensioneerden gedaan wat — bij de onzekere vooruitzichten van het steenkolenbedrijf — in hun vermogen lag. Aan de natie, geleid door het nieuwe bewind, is nu de plicht om het aangevangen werk ten bate van deze oud-strijders op passende wijze te voltooien.

XII

DE NOOD DER MIJNWERKERS

Voor de verwording, vergiftiging, degeneratie, hoe men het ook noemen wil, welke het Nederlandsche volk tot nog toe heeft ondergaan, de onderste lagen ervan door het historisch-, de beter gesitueerden door het liberalistisch materialisme, bestaat een aanwijzing, duidelijker wellicht dan elke andere, in zijn volslagen onvermogen om het heroische element in het leven van den enkeling, van de groep zoowel als van het geheele volk te begrijpen en te waardeeren. Heldengedrag en opofferingsgezindheid kunnen — voor zoover het geen op zichzelf staande, in het oog springende daden betreft — geen reactie van hoogere gevoelens van dankbaarheid en edelmoedigheid meer veroorzaken in de breede kringen, tot welke het Nationaal-socialisme nog niet is doorgedrongen en waarin de belangstelling voor alle zaken tusschen hemel en aarde zich bepaalt tot die, welke een bevredigend antwoord geven op de klassieke vraag „Wat koop je er voor?” Deze geestestoestand blijkt uit het tragisch lot van zoovele kranige Indische oud-militairen, die in de kampong een kommervol bestaan leiden van het schamele pensioen, waarmede het dankbare vaderland zich van hen heeft afgemaakt. Men proeft ze, onder zoovele andere voorbeelden, ook uit het gebrek aan waardeering voor die stille helden, die in den versten uithoek van ons land den meest sloopenden en gevaarvollen arbeid verrichten die zich denken laat, tegen een werkloon, indertijd vaak geringer dan dat van rood georganiseerde arbeiders in een veel geriefelijker werkring bij gemeentediensten en andere bedrijven die niet van de concurrentie te vreezen hebben, om dan, zoodra zij op en versleten zijn, verder als nutteloos te worden terzijde geworpen onder het „genot” van een pensioen, dat hen een even onbezorgden levensavond bezorgt als zoo menigen ex-Jan Fuselier. Zelfs

onder het heengegane bewind was nog verbetering mogelijk geweest, maar men heeft de mijnindustrie en haar arbeiders nooit willen, durven of kunnen beschermen, en dit had toch wellicht vóór alle andere bedrijven behooren te geschieden. Hierin ligt een zeer voorname oorzaak van de ellende, die de mijnwerkers in de jaren 1931 tot en met 1936 hebben te verduren gehad en die de heer van Waterschoot van der Gracht in zijn toespraak tot de Limburgsche R.K. Gemeenteraadsleden (Maart 1935) onder andere in de volgende bewoordingen beschreef:

„Maar weet U wel wat het werk in de mijnen is, vergeleken bij dat op het land of in onze moderne, in alle opzichten verzorgde en gereguleerde fabrieken en werkplaatsen, die zóóveel ruimte moeten hebben, zóóveel licht en van allerlei ander moois? Misschien geen luxe, maar dan toch uitbundige weelde, in vergelijking met een kolenpijler! Is U wel eens door een 60 cM. hoogen, 200 M. langen kolenpijler gekropen? Dan kunt U zich trachten voor te stellen wat het beteekent daarin dag in dag uit, afwisselend 's nachts, 7 à 8 uren te werken. Realiseert U dat een kleine onachtzaamheid, bij het stutten, bij het afzoeken van het steeds dreigende dak (om maar niet te spreken van het „hout-rooven”), met den dood of zwaar letsel kan bestraft worden? Onze ongevallen zijn laag, lager dan waar ook in het buitenland, voornamelijk door de bij het buitenland heel gunstig afstekende zorg en medewerking der bedrijfsleiders — ik zeg weer Goddank! — maar toch kost ook hier ieder half millioen ton kolen nog een menschenleven, om van zware, maar niet doodelijke ongevallen niet te spreken. Komt zulke menschen niet een beter bestaan toe? Is het rechtvaardig, dat een kostwinnaar, die weet met 45 jaar versleten te zullén zijn (slechts 12 % der arbeidende mijnwerkers is ouder en slechts weinigen daarvan zijn nog ondergronders!), dan een pensioen te wachten heeft van plm. 150,— gulden, zegge 150 gulden per jaar, niet zelden nauwelijks 100 gulden, dat zoo'n man met zijn gezin nog aan het noodigste gebrek moet lijden?”

Aan deze juiste beschrijving behoeft niets te worden toevoegd. Eenieder, die in Zuid-Limburg zijn oogen en ooren den kost gegeven heeft, weet dat zij de werkelijkheid volkomen waarheidsgetrouw en zonder overdrijving weergeeft. En toch

had men in het liberalistische Nederland deze waarheden honderden malen kunnen herhalen, in de hoop ze op die wijze bij alle weldenkende Nederlanders, officieele als niet-officieele, als het ware erin te stampen, zonder daarvan ooit eenig resultaat te zien. De heer v. W. v. d. Gracht zeide het aan het slot van zijn rede, dat de hoog gestegen nood van onze onmisbare mijnindustrie drastische maatregelen van de regeering vereischte. Deze zijn echter tot het einde toe uitgebleven. Het besef van nationale eenheid, de regeerkracht en het gevoel voor sociale rechtvaardigheid, die daartoe noodig zouden zijn, waren met den besten wil der wereld niet meer bij het afgeleefde bewind te verwachten. Na de Mei-dagen van 1940 is veel verbetering gebracht in de arbeidsomstandigheden der mijnwerkers, maar dit was ook slechts mogelijk dank zij de geheel andere opvattingen op sociaal gebied van de toen optredende Overheid.

De verslechtering van de positie der mijnwerkers gedurende de genoemde zes-jarige periode houdt ten nauwste verband met de moeilijkheden, waarin de mijnen allengs geraakten en die in hoofdstuk X werden beschreven. De ontwikkeling van den ongelukkigen toestand kan jaar voor jaar gevolgd worden.

1929. In dit jaar, het laatste gunstige jaar vóór de wereldcrisis van onze mijnindustrie, waren de contractueele loonen van alle arbeiders, zoowel ondergronds als bovengronds, met ingang van 1 October met ongeveer 5% verhoogd.

1930. Toen in den loop van het daaropvolgende jaar de toestanden geleidelijk slechter werden, bleef de loonsverhooging toch gehandhaafd.

1931. Dit was den directies van de mijnen echter niet meer mogelijk, toen de zaken nog slechter gingen en de particuliere mijnen tot beperking der productie moesten overgaan. Gedurende de zomermaanden van 1931 werden deze 5% overal ingetrokken. In datzelfde jaar werd tevens door enkele mijnen voor het eerst een maatregel genomen, die in de volgende jaren langs de geheele lijn zou worden toegepast en dan op veel intensiever wijze: het inleggen van verzuimdiensten voor de arbeiders.

1932. Het totaal aantal mijnwerkers was tot dusverre niet verminderd, integendeel een weinig stijgende geweest, maar in dit jaar moest de sterkte met bijna 5% worden verminderd, nagenoeg alles ondergronds personeel. Tevens werd een algemeene loonsverlaging ingevoerd, en wel van 5% met ingang van 1 April en nog eens 5% met 1 Juni daaropvolgend. Om de productie in overeenstemming te brengen met den afzet, werden wederom verzuimdiensten ingelegd bij de verschillende magerkolen- en halfmagerkolenmijnen, ditmaal zelfs herhaaldelijk.

1933. De Staatsmijnen hielden zich aanvankelijk nog goed en werkten nagenoeg het volle aantal dagen per jaar door. Dit veranderde in 1933, toen de Wilhelmina (als magerkolenmijn) ook verzuimdiensten invoerde, zij het dan niet zoovele als de particuliere mijnen. In den beginne konden overcompleteet geworden mijnwerkers nog naar de vetkolenmijnen worden overgeplaatst, maar dat ging spoedig ook al niet meer.

1934. In dit jaar had een sterke vermindering van het gemiddeld totaal aantal mijnwerkers plaats, n.l. ruim 2800 man — tegen 2300 gedurende 1933 — hoofdzakelijk ondergronds werkzaam. Daarentegen bleef het aantal werktijden door elkaar gelijk aan dat van 1933 voor de ondergrondsche werklieden en nam het voor bovengrondsche zelfs toe. Een nieuwe loonsverlaging werd met ingang van 1 Dcember ingevoerd van 3%. De mijnbesturen hadden zelfs tot 10% vermindering willen gaan, maar deze eisch werd in overleg met de mijnwerkersbonden — en na tusschenkomst van den Rijksbemiddelaar en van de regeering, toen een conflict dreigde — tot 3% terug gebracht. De mijnen deden hierbij de toezegging dat zooveel mogelijk ernaar gestreefd zou worden 5 dagen per week te laten werken, bij minder werktijden zou dan de verlaging niet worden toegepast. Ook werd verlaging der huishuren in het vooruitzicht gesteld. De 5 dagen week kon echter bij de particuliere mijnen niet worden verwezenlijkt.

1935. Een nog grooter aantal verzuimdagen moest worden ingelegd in den loop van dit jaar, dat daarom wel het ergste van deze periode was. Zelfs bij de vetkolen-Staatsmijnen, die tevoren een normaal aantal werktijden hadden laten door-

werken, was dit het geval. Ook de totale sterkte onderging weer een vermindering, ditmaal van 2000 man, grotendeels ondergronders.

1936. In dit jaar kwam een plotseling einde aan den ongelukkigen toestand. Het eerste halfjaar liet zich nog zeer ongunstig aanzien: hierin vielen rond 450.000 verzuimdagen, dus meer dan de helft van 1935. Toen de mijnen echter in het laatste halfjaar steeds meer konden afzetten — grotendeels naar het buitenland, verminderden de verzuimdiensten geleidelijk om tenslotte geheel op te houden. Weliswaar daalde het gemiddeld loon per werktijd tot een na den wereldoorlog niet gekend laag peil, maar door het grooter aantal werkdagen namen de inkomsten van de mijnarbeiders tenminste niet onbelangrijk toe.

In de eerste helft van 1936 moesten nog arbeiders ontslagen worden, daartegen werden er later in het jaar weer aangenomen. Toch bleef de gemiddelde sterkte nog 400 man onder die van 1935.

Met den herfst van 1936 is dus een verandering ten goede gekomen op een manier, die met de uitdrukking: „meer geluk dan wijsheid” kan worden aangeduid. Toen gedurende 1937 de

Jaar	Gemiddeld aantal werktijden per arbeider			Gemiddeld aantal dagen, gedurende welke het bedrijf regelmatig werd uitgeoefend
	ondergronds	bovengronds	onder- en bovengronds	
Gemiddeld 1926/1930	272	285	276	303½
1931	271	280	273	301¼
1932	253	271	259	277
1933	245	267	252	266
1934	245	277	256	256¾
1935	234	271	247	247½
1936	256	283	266	271½

productie steeds toenam, werden geleidelijk meer werkrachten aangenomen, zoodat over dat jaar gemiddeld 2100 man meer te werk gesteld werden dan in 1936. Ook het gemiddelde loon per werktijd kon een weinig worden verhoogd, maar bleef toch beneden het bedrag van 1932.

De tabel op voorgaande bladzijde toont op welke wijze de regeling van de verzuimdiensten van den aanvang af werd toegepast.

Wat de geldelijke gevolgen van deze jaren lang verminderde werkgelegenheid voor de nog overgebleven arbeiders zijn geweest, laat zich begrijpen na beschouwing van de volgende tabel. Hierin zijn de aantallen verzuimdagen en de loonderving berekend, weder ten opzichte van het gemiddelde over 1926/1930.

Jaar	Gemiddeld aantal verzuim- dagen	Gemiddelde sterkte (afgerond)	Totaal aantal verzuim- dagen	Gemiddeld loon	Totale derving (afgerond)
Gemiddeld 1926/1930	—	34.500	—	f 5,16	—
1931	3	38.300	115.000	5,22	f 600.000
1932	17	36.500	620.000	4,85	3.007.000
1933	24	34.200	821.000	4,73	3.887.000
1934	20	31.400	628.000	4,69	2.947.000
1935	29	29.400	852.000	4,61	3.924.000
1936	20	29.000	590.000	4,58	2.702.000
totaal	113	—	3.626.000	—	f 17.067.000

Zooals voor de hand ligt, hadden bij dit alles de ondergrondsche werklieden het 't hardst te verantwoorden. Over 1935 was het gemiddeld aantal verzuimdagen 29, dus 10¹/₂ % van het normaal aantal werkdagen, echter voor de ondergronders alleen 14 %. Er zijn particuliere mijnen geweest, die in dat jaar 45, zelfs 49 verzuimdagen hadden, wat dus 16 tot 18 % minder loon beteekende voor de arbeiders op die mijn door elkaar, en voor de ondergrondsche alleen naar schatting

60—65 verzuimdagen, dus 22—24 % van het normale aantal werkdagen!

Over 1935 waren de loonen voor ondergrondsche arbeiders gemiddeld f 5,07 per werktijd, hetgeen onder normale verhoudingen zou overeenkomen met een maandloon van f 116,—. Wanneer echter bijna $\frac{1}{4}$ van het gewone aantal werkdagen uitvalt, schiet nog slechts een maandloon over van f 87,—. Hiervan moeten dan nog worden afgetrokken de bijdragen van het A.M.F., de contributies der vakverenigingen en bijdragen voor werkloozenkassen, de transportkosten van en naar de mijn, en tenslotte de woninghuur. Er blijft dan voor het gezin niet veel meer dan f 50,— in de maand over. Weliswaar ontvingen de georganiseerden bovendien nog uit hun werkloosheidskassen vergoeding, maar dit voorrecht werd niet genoten door de 6000 of meer mijnwerkers zonder organisatie, welke bij de magerkolenmijnen werkzaam waren. Het gevolg is dan ook geweest dat, zooals de heer v. d. Gracht in zijn rede vermeldde, niet zelden een kostwinnende mijnwerker nauwelijks 10—13 gulden per week aan zijn gezin kon geven, terwijl volgens de organisaties soms ook f 7,— tot f 8,— voorkwam! Dit is dus belangrijk minder dan de steunregeling bedroeg, die tenslotte ook slechts in het bestaansminimum voorzag. Deze toestanden bestonden nu in 1934, dus men kan nagaan hoe het geweest moet zijn in het daaropvolgende jaar, toen de arbeiders door elkaar nog 9, de ondergrondsche alleen zelfs nog 11 verzuimdiensten meer hadden. Het is onder deze omstandigheden begrijpelijk, dat het in 1935 bijna tot een conflict is gekomen, dat slechts door persoonlijke tusschenkomst van den minister van Waterstaat afgewend is kunnen worden.

De directies der particuliere mijnen kwamen reeds einde 1934 tot de overtuiging, dat verdere besparing op hun zelfkosten onvermijdelijk was, die alleen nog gevonden kon worden door opnieuw vermindering der loonen en door verlichting van den druk hunner sociale lasten. Begin 1935 werd door hen de loons-overeenkomst opgezegd met 1 Maart, en de C.A.O. met 1 Mei van dat jaar, terwijl zij zich bereid verklaarden tot overleg betreffende het sluiten van een nieuwe arbeidsovereenkomst. Hierbij achtten zij de volgende maatregelen noodig:

De hiervóór genoemde loonsverlaging van 3% sinds 1 Augustus 1934 zou ook gelden bij een werkweek van slechts 4 dagen.

Een nieuwe loonsverlaging met 1 Maart 1935 van 5% bij 5 werkdagen, van 10% bij 6 werkdagen in de week. Verlaging der gezinstoelage van f 4,— per kind per maand tot f 3,—.

De bijdragen van de werkgevers tot het A.M.F. zouden worden verlaagd tot die welke bij toepassing van Ziektewet en Invaliditeitswet verschuldigd zouden zijn. Mocht deze verlaging van lasten niet vóór 1 April bereikt zijn, dan zouden de loonen een overeenkomende extra vermindering ondergaan.

Met ingang van 1 Januari 1936 zou het aantal jaarlijksche verlofdagen met loon tot op de helft worden teruggebracht.

De arbeidersorganisaties meenden, dat de werkelijk beschikbare werkloonen der mijnwerkers reeds zóó laag waren, dat vermindering hierop ontoelaatbaar was. Tusschenkomst van den Rijksbemiddelaar, Mr. Aalberse, had slechts dit gevolg, dat de uitvoering van de voorgenomen loonsvermindering en daarmede het onvermijdelijke conflict telkens konden worden verschoven.

Daar de druk van de sociale lasten steeds weer op den voorgrond kwam, werd door werknemers zoowel als werkgevers gevraagd om een onderzoek naar den economischen toestand van het geheele mijnbedrijf en naar de maatregelen om dezen te verbeteren. Eindelijk kwam de minister, die de laatste conferentie zelf had geleid, tot de volgende conclusies:

Door Mr. T. J. Verschuur zal een onderzoek worden ingesteld naar den algemeenen toestand van het mijnbedrijf.

Het reglement van het A.M.F. wordt zoodanig gewijzigd, dat Mr. Verschuur zitting neemt in het bestuur als regeeringscommissaris met een adviseerende stem. Wanneer door het bestuur beslissingen moeten worden genomen, zal dit steeds met meerderheid van stemmen moeten geschieden, waarbij in geval van staking der stemmen de regeeringscommissaris een beslissende stem heeft. Tevoren had het A.M.F. een paritair bestuur: 6 leden werkgevers en 6 leden werknemers, zoodat bij gewichtige stemmingen over reglementswijzigingen (in het belang der

hoog noodige saneering van het Fonds) vaak geen beslissing kon worden verkregen.

De bijdragen der mijnbesturen worden vanaf 1 Juni 1935 tijdelijk met f 160.000 per maand verminderd, welk bedrag de regeering in de kas van het A.M.F. zal storten zoolang het onderzoek naar de saneering daarvan nog niet tot verlichting der sociale lasten heeft geleid, maar in geen geval langer dan 5 maanden. De regeering had hiervoor dus f 800.000 beschikbaar (omdat de Mijnerwerkersinvaliditeitswet van 21 April 1933 Stbl. no. 181 in 1933 en 1934 nog niet in werking was getreden).

In verband met al deze regelingen worden de voorstellen der mijnbesturen inzake de verlaging der loonen enz. teruggenomen.

Door deze beslissing waren de mijnwerkersloonen dus veilig gesteld en alle aandacht werd nu gericht op de gezondmaking van het Algemeen Mijnerwerkers Fonds. In October 1935 werd vastgesteld, dat de regeering een vaste jaarlijksche som van f 400.000 gedurende 75 jaren in het Fonds zou bijdragen, met welk bedrag dan de werkgeverspremies verminderd werden. Het uiteindelijk gewijzigd reglement werd van kracht op 1 Januari 1936.

Voor verdere conflicten en zelfs loonsverlagingen is de Nederlandsche kolenindustrie tot nog toe gelukkig gespaard gebleven.

Wanneer men zich nu afvraagt welke resultaten in het belang der mijnwerkers bij deze interventie door de regeering in Mei 1935 werden bereikt, dan kan het antwoord niet byzonder bemoedigend luiden. De mijnbesturen werden ontlast van een jaarlijksch uitgaven-totaal van 4 ton en daardoor in staat gesteld hun bedrijven gaande te houden zonder verdere verslechtering der positie van de arbeiders. Ook de pensioenen werden een weinig verbeterd voor verschillende aangeslotenen bij het A.M.F., hoewel voor velen de nieuwe regeling geenerlei verbetering bracht. Maar overigens bleef het gemiddeld loon per werktijd in dat jaar even laag, daalde zelfs in 1936 nog een weinig, terwijl aan het inleggen der verzuimdiensten eerst 1½ jaar later een eind kwam — niet door toedoen van de

Overheid! De bijdragen der mijnwerkers voor de verschillende onderdeelen van het Fonds bleven echter even hoog als tevoren. Volgens het jaarverslag van den hoofdgenieur der Mijnen over 1935 werd bij de particuliere mijnen door de arbeiders gemiddeld aan premies betaald voor:

Ziekenfonds	2	%	van	het	loon
Ziekenkassen	4,2	%	"	"	"
Pensioenfonds	4,8	%	"	"	"

totaal 11 % van het loon.

Terwijl, indien de bijdragen gereduceerd werden tot die welke in de overige industrie worden betaald, het zou zijn:

Ziekenfonds	1	%	van	het	loon
Ziekenkas	1,1	%	"	"	"
Pensioenfonds	-		"	"	"

totaal 2,1 % van het loon.

Onder die omstandigheden betaalde dus de mijnwerker goed beschouwd 8,9 % van zijn loon te veel, of wel — berekend over het gemiddelde loon van f 4,61 in 1935 — f 0,41 per werktijd. In deze wanverhouding is wel eenige verbetering gebracht, maar zij is nog niet geheel opgeheven.

Deze beschrijving van de arbeidsomstandigheden der mijnwerkers gedurende de laatste jaren zou niet volledig zijn, wanneer geen melding werd gemaakt dat het jaar 1937 — dank zij de grootere steenkoolproductie in verband met betere afzetmogelijkheden — eenige verbetering in de sociale toestanden van het mijnbedrijf bracht, die in de volgende jaren bestendig zijn. Deze zullen hieronder worden genoemd:

1e. Sedert najaar 1936 werden geen verzuimdiensten meer ingelegd.

2e. Er kwam een einde aan de sedert 1931 onafgebroken daling van het gemiddeld aantal mijnarbeiders. Dit steeg weer een weinig, bleef echter niet ver boven het aantal van 1934.

3e. De loonen ondergingen eerst een lichte, daarna een belangrijke verbetering. Op 1 April en op 1 October werd telkens een verhooging van 5 % toegekend, hetgeen neerkomt

op 5 % over het geheele jaar 1937. Een Kerst-gratificatie werd voortaan uitgekeerd, de verlofsregeling werd verbeterd en in 1939 werd 5 % duurtetoeslag toegekend, evenzoo op 1 Januari 1940. Door het een en ander kwam het gemiddeld loon per werktijd op iets lager dan dat gedurende 1931.

4e. Een belangrijke verbetering betrof het Algemeen Mijnwerkers Fonds. Vooreerst werden door de directies der mijnen hun pensioenbijdragen vanaf 1 Januari 1937 met 2 % verhoogd, terwijl het ook den arbeiders door toekenning eener loonsverhoging van 2 % werd mogelijk gemaakt hun bijdragen met hetzelfde percentage te vermeerderen. Deze verhoging der bijdragen met 4 % van het loon geschiedde hoofdzakelijk in het belang van de oudere arbeiders. In September van hetzelfde jaar verklaarden de mijnbesturen zich bovendien bereid in de Pensioenkas een bedrag te storten, overeenkomend met 5 % van de contractueele loonen over 6 maanden. Deze extra-bijdrage van ruim f 900.000 zou worden aangewend tot tijdelijke verbetering der pensioenen in verband met de stijging der kosten van levensonderhoud. In 1938 werd verder de toezegging verkregen, dat de mijnbesturen f 1 millioen extra zouden bijdragen (zie ook het slot van het vorige hoofdstuk).

Al deze voor de mijnarbeiders zoo voordeelige maatregelen konden worden genomen, daar het voor de ondernemingen ook gunstiger jaren waren, waarin zij de tevoren geleden verliezen weer konden goedmaken. Daarna was vanaf het oogenblik, dat de mijnen door een nationaal-socialistische — zij het ook buitenlandsche — Overheid werden beheerd, de positie der arbeiders natuurlijk verzekerd. Ware Nederland echter democratisch gebleven, dan waren na enkele jaren waarschijnlijk de afzetmogelijkheden van de steenkool weer gaan verminderen, hadden wederom verzuimdiensten ingelegd, arbeiders ontslagen en loonen verminderd moeten worden evenals voorheen. Het levensgeluk van duizenden mijnwerkersgezinnen zou dan als in de gouden dagen vóór 1940 weer gegrondvest zijn op de mogelijkheid van verkoop in het buitenland der door hun kostwinners losgehakte kolen. Dit was inderdaad wel een smalle basis!

Het behoeft geen betoog, dat voor de hier beschreven wan-

toestanden in het thans afgesloten verleden uitsluitend regeering en „volksvertegenwoordiging“ aansprakelijk gesteld moeten worden. In 1935 heeft de Overheid de mijnwerkers slechts incidenteel kunnen behoeden voor massa-ontslag en zware loonsvermindering. De blijvende positieverbetering is echter veroorzaakt door omstandigheden, waaraan die Overheid part noch deel had.

Byzonder treffend is wel de hiervóór vermelde vergelijking (in het jaarverslag van het Staatstoezicht over 1935) van de bijdragen der mijnwerkers aan het Algem. Mijnwerkers Fonds met die welke door werknemers in andere industrieën worden betaald. De kompels kunnen het toch waarlijk niet helpen dat de arbeid waaraan zij zich voor hun leven verbonden hebben zóó gevaarlijk en riskant is, dat de door hen te betalen premies — bij het liberalistisch-kapitalistisch systeem van verzekeringsfondsvorming — veel hooger zijn dan bij welk ander bedrijf. Het is wel een toppunt van ongerechtigheid, dat een arbeider extra betalen moet voor de eer dat hij een beroep uitoefent, hetwelk het onaangenaamste en gevaarlijkste genoemd mag worden dat zich denken laat. Juist deze overweging, gekoppeld aan de omstandigheid dat de kolenmijnbouw een der weinige sleutel-industrieën van Nederland is, die desnoods met eenige opoffering in stand moet gehouden worden, (hetgeen bij een weinig goeden wil overigens niet kostbaar of omslachtig had behoeven te zijn) legt het geheele volk den eereplicht op om deze stille helden, gedurende den tijd dat zij hun beste krachten aan de natie geven, en daarna, wanneer zij op en versleten zijn, het leven eenigszins draaglijk te maken. En dan was verlichting van de „sociale lasten“ ook voor den mijnwerker wel het minste wat bij de reorganisatie in 1935 voor hem gedaan had kunnen worden. Dit zal nu een onderdeel uitmaken van de grondige saneering der mijnindustrie met al haar economische en sociale aspecten, die het nieuwe bewind terzijnertijd zal ondernemen.

XIII

VERSCHILLENDE ONDERWERPEN

Gedurende de laatste jaren vóór het begin van den tegenwoordigen oorlog verschenen drie merkwaardige publicaties, alle betreffende onze steenkoolindustrie, n.l.:

Het Rapport-Verschuur.

De brochure: Het Kolenvraagstuk in Nederland.

Het Plan van den Arbeid en de Mijnindustrie.

Een kritische behandeling van deze geschriften leek noodig om te demonstreeren welke opvattingen en welke waardeering van onzen kolenmijnbouw in het liberale en democratische Nederland van weleer hebben bestaan.

Rapport-Verschuur

Gelijk in het vorige hoofdstuk vermeld werd in 1935 den oud-minister Mr. T. J. Verschuur opgedragen verslag uit te brengen over den toestand van het kolenmijnbedrijf in Zuid-Limburg. Als onderdeel daarvan werd tegelijkertijd door een bekwaamen oud-hoofdingenieur van den dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Ned.-Indië een onderzoek ingesteld naar den inwendigen toestand der particuliere mijnondernemingen, op verzoek der betrokken directies hierin bijgestaan door den hoofdingenieur der Mijnen, den vaker genoemden Mr. Dr. Ing. v. Waterschoot v. d. Gracht. Het verslag over al deze werkzaamheden werd einde 1935 ingediend, en bijna een jaar later op herhaald verzoek vanuit het parlement gedeeltelijk openbaar gemaakt. Bij de hieronder volgende bespreking ervan wordt naar die publicatie verwezen. Beide door den minister benoemde verslaggevers waren natuurlijk ondeskundig op het gebied van steenkolenmijnbouw. De aangewezen persoon voor het geheele onderzoek — die ook ter plaatse was — zou natuurlijk de hoofd-

ingenieur der Mijnen zijn geweest, en de particuliere mijnbesturen wisten wat zij deden, toen zij erop aandrongen hem in de zaak te betrekken. Wanneer de kort tevoren door de regeering — zij het ook onder zware schadeloosstelling op kosten van de belastingbetalers — als ongewenscht losgelaten minister van Economische Zaken inderdaad de eenige persoon was die voor het rapporteeren omtrent den noodtoestand van de Limburgsche mijnen en mijnwerkers in aanmerking kon komen, dan was de minister van Waterstaat wel zeer beperkt in de keuze van zijn raadgevers. Hoe dit ook zij, het verslag brengt wat de kolenindustrie op zichzelf betreft niets nieuws en had even goed ongeschreven kunnen blijven.

Het belangrijkste gedeelte ervan is nog dat hetwelk handelt over den inwendigen toestand der particuliere steenkolenmijnen. De meeste van de daarin neergelegde gedachten vindt men reeds in de jaarverslagen van het Staatstoezicht of in andere litteratuur; mogelijk heeft het rapport daarom als samenvatting eenig praktisch nut. De voornaamste punten uit dat geschrift zijn de volgende:

Het particuliere mijnbedrijf moet in staat zijn tot behoorlijke afschrijvingen, zoodat vernieuwingen of verbeteringen, die dringend noodzakelijk zijn geworden, tijdig kunnen worden uitgevoerd. Door niet voldoende afschrijving bij verschillende mijnondernemingen gedurende de laatste jaren dreigen deze achter te geraken bij de snel voortschrijdende mechanische verbeteringen in het bedrijf.

De tegenwoordige inrichting der mijnen kan tot de modernste der wereld gerekend worden, hoewel men daarop nog zou kunnen verbeteren als er middelen beschikbaar waren. De prestatie der arbeiders staat bovenaan, vergeleken met de omringende landen, eveneens de verhouding tusschen werkgevers en arbeiders. Organisatie en bedrijfsvoering zijn goed te noemen.

Het verbruik aan steenkool is over de geheele wereld door verschillende omstandigheden stationnair gebleven, terwijl er overproductie bestaat in West-Europa. Bij het als gevolg hiervan onvermijdelijk te verwachten aanpassingsproces mogen de Limburgsche mijnen, die door de regeering in de afgelopen

crisisjaren niet werden gesteund, niet door de concurrentie van andere mijncentra die wel steun ontvangen in het gedrang komen. De volgende maatregelen komen dan hiertoe in aanmerking:

1e. Bezuiniging op de productiekosten.

De post algemeene kosten zal op drastische wijze moeten worden ingekrompen, al zal de werkdadigheid er onder lijden en zullen ethische overwegingen in het gedrang komen.

Door een regelmatige werkweek van 5 dagen wordt geen geldelijke besparing verkregen.

De mijnschade veroorzaakt een kostencijfer van 8 tot 45 cent per ton — ongemotiveerd hoog, verleken bij het buitenland. Hieraan dragen schuld rechterlijke beslissingen van te hooge vergoedingen, terwijl ook het instituut der deskundigen onbevredigend werkt.

De nadeelige invloed der leegstaande woningen is voor de mijnen niet zoo groot.

2e. Vermeerdering van afzet en productie.

3e. Besparing op transportkosten. Verlaging der spoorvrachten vooral naar grensstations ligt voor de hand. De afvoer per spoorweg blijft van groot belang. De vrachten te water verdienen evenzeer de aandacht, daar zij neiging tot stijgen vertoonen. Met het oog hierop zou een betere vertegenwoordiging der mijnbouwbelangen in de bevrachtingscommissie wel gewenscht zijn.

4e. Saneering van de kolendistributie. Van dit middel verwachtten rapporteurs slechts een langzame en geleidelijke verbetering van de positie der mijnen.

5e. Wat betreft een centrale verkooporganisatie, de samenstellers van het rapport achtten op het oogenblik niet een zoodanige concurrentiestrijd tusschen de mijnen op de binnenlandsche markt aanwezig, dat een dergelijke afgedwongen maatregel geboden scheen.

Op korten termijn kan slechts een verhooging van den binnenlandschen afzet door verscherpte contingenteering helpen, echter zijn de opstellers niet optimistisch ten aanzien van de mogelijkheid om aan dit desideratum uitvoering te geven.

De hiervóór genoemde bezuinigingsmogelijkheden zouden op

zijn best een kostprijsverlaging van f 0,50 per ton kunnen tengevolge hebben en dan kunnen strekken om bedrijfsverliezen weg te werken en fondsen op te leveren voor de onmiddellijke aanschaffingen en vernieuwingen der installaties. Eenige belooning van het kapitaal in de mijnen gestoken is alleen mogelijk wanneer het verschil tusschen opbrengst en zelfkosten nogmaals f 0,50 grooter zou zijn, en dit kan niet anders bereikt worden dan door de totale productie van de particuliere mijnen met 500.000 à 600.000 ton per jaar te vergrooten.

Eenige van deze zuiver technisch-economische beschouwingen zullen in het volgende hoofdstuk nader worden besproken.

Over de ingewikkelde en moeilijke kwestie (voor iemand die er niet volkomen in thuis is) van de kolendistributie heeft Mr. Verschuur een meening ten beste gegeven, gebaseerd op een studie over dit onderwerp door een Tilburgsche deskundige, Dr. J. A. Wever. Op dit gedeelte van het verslag zal, waar het buiten het bestek van deze studie valt, hier niet worden ingegaan.

Daarentegen verdient vermelding dat Mr. Verschuur den achteruitgang van het kolenverbruik in Nederland wilde tegengaan door belasting van zware olie, een maatregel waartoe men volgens hem toch eerlang zou moeten overgaan. Zijn letterlijk aangehaalde woorden: „Door het onbelast laten van verschillende soorten aardolie en aardolie-derivaten ontstaat een onnatuurlijk hiaat, waardoor een technische ontwikkeling in de hand gewerkt wordt, die niet door zuiver technische motieven wordt bepaald” zijn een weinig duister. Zooals het in het officieele uittreksel staat, moet de bedoeling zijn geweest stookolie en dieselolie zóó zwaar te belasten, dat vele eigenaren van grotere en kleinere fabrieken en andere bedrijven, centrale verwarmingen enz. in den crisistijd gedwongen zouden zijn hun oliestookinstallaties en zelfs dieselmotoren te vervangen door stoommachines en ketels, ingericht op het stoken van Limburgsche kolen! Gelukkig is de regeering niet ingegaan op het voorstel tot een zóó gevaarlijk experiment.

Verslaggever wenschte daarentegen geen invoerrecht op steenkool, zij het ook dat hiervoor aanleiding zou bestaan

omdat de prijzen van het buitenlandsche product een element van dumping inhielden. Het invoerrecht zou te zeer geneigd zijn te blijven voortbestaan (spreekt hier weer niet de typisch liberale krachteloosheid?) na verdwijnen van de directe oorzaak ertoe, en dat zou strijdig zijn met het beginsel van goede economie, dat grondstoffen goedkoop dienen te zijn.

Verdere bespreking van dit rapport lijkt overbodig. Uit het feit alleen, dat zulk een verslag nog noodig geacht werd, en uit de keuze van den verslaggever blijkt voor de zooveelste maal weer de halfheid en de onmacht van het verdwenen regeeringsstelsel.

Artikel: Het Kolenvraagstuk in Nederland

In hoofdstuk IX werd melding gemaakt van den strijd, in 1910 door een belangrijk onderdeel van den Nederlandschen handel, n.l. den koleninvoerhandel — daarbij gesteund door machtig buitenlandsch kapitaal — tegen de nationale steenkool-industrie gevoerd. Het een en ander met den Nederlandschen Staat, in de naaste toekomst de voornaamste belanghebbende in diezelfde industrie, als waarschijnlijk wel belangstellend, maar in ieder geval strikt neutraal toeschouwer.

Thans wordt de aandacht gevraagd voor de signaleering van een blijkbaar stelselmatige actie, die vóór eenige jaren is gevoerd tegen dezen nationalen kolenmijnbouw, welke in den tusschentijd wel tot tienmaal zijn toenmaligen omvang uitgroeide en voor het vaderland onvergelykelyk grooter betekenis kreeg, maar overigens wat betreft waardeering door eigen volk nog even zwak en machteloos stond als voorheen. In het byzonder moeten hier genoemd worden de artikelen, verschenen gedurende 1934 en 1935 in Economisch Statistische Berichten, Algemeen Beursblad, als afzonderlijke brochures enz., welke indertijd in de Mijnstreek veel ergernis hebben verwekt. In al deze geschriften wordt — onder het motto: behartiging der landsbelangen — een steenkolenpolitiek voor Nederland aangebevolen, die in het kort daarop zou neerkomen dat de beperking van den koleninvoer uit het buitenland werd opgeheven, daartegen de eigen productie overeenkomstig verminderd!

Met de constateering van dezen onedelen en ongelijken strijd, gevoerd in het belang van den handel (speciaal den invoerhandel) — dien tak der volkshuishouding welke in ons land van oudsher steeds de meeste waardeering en bescherming mocht ondervinden — tegen het groote en toch in het demoliberaale Nederland zoo hulpelooze millioenenbedrijf dat aan tienduizenden volksgenooten een bestaan verschaft, zou hier nu zonder meer volstaan kunnen worden. Dat in het volgende toch nog eenige belangrijke punten uit het betoog van den schrijver zeer beknopt worden besproken geschiedt alleen om te doen uitkomen welke bezwaren naar voren zouden kunnen worden gebracht tegen het toekennen aan onze mijnen van de plaats in het Nederlandsche economische leven waarop zij recht hebben. De tegenpartij in kwestie heeft toch zeker niet nagelaten alle argumenten te noemen, en wel voornamelijk in het (aldus voorgesteld) algemeen belang, welke zij slechts vinden kon.

Het gaat dan in hoofdzaak, onder een menigte andere, om de volgende punten.

1e. Schrijver waarschuwt toch vooral niet economische met sociale overwegingen te vermengen. Op sociale overwegingen (bedoeld werd het besef van de ellende en gedeeltelijke werkeloosheid van 30.000 mijnwerkers) gegronde maatregelen mogen alleen genomen worden binnen het raam van het economisch mogelijke. Het is wel een typisch liberalistische opvatting, deze twee gezichtspunten zóó kunstmatig van elkaar gescheiden te houden, waarin een nationaal-socialist onmogelijk kan meegaan. Voor hem bestaat immers slechts één ondeelbare volkshuishouding, waarin sociale en economische argumenten hetzelfde gewicht hebben.

2e. „De toestand der Nederlandsche kolenmijnen is geenszins zóó ongunstig als men tracht voor te stellen: de meeste mijnen dekken ongeveer hun kosten, terwijl een enkele zelfs redelijke winsten behaalt”. Dit werd herhaald het laatst ongeveer medio 1935, toen de schrijver zelfs sprak van „zeer behoorlijke rendementen” der magerkolenmijnen. Wanneer men nu het staatje aan het einde van hoofdstuk X, gevende de resultaten van de verschillende mijnen (ontleend aan de

jaarverslagen van den hoofdingenieur der Mijnen) raadpleegt, blijkt dat de Staatsmijnen over 1931 nog 3 % winst maakten en de particuliere mijn Willem-Sophia 7 %, daarna gedurende 3 jaren geen der mijnen met winst kon werken. De heer v. Waterschoot v. d. Gracht merkte naar aanleiding hiervan op in het jaarverslag over 1934, dat deze toestand niet bestendig kon worden zonder het bestaan van ondernemingen in gevaar te brengen.

3e. „Het gemiddeld prijsniveau voor steenkolen in Nederland is in het geheel niet laag, integendeel hooger dan in ons omringende landen“. Ook dit is niet juist, vergelijk het volgende overzicht der prijzen in Nederlandsch geld van verschillende kolensoorten loco mijn in den loop van Juni 1934. Ook dit staatje werd ontleend aan het jaarverslag over 1933 van den hoofdingenieur der Mijnen, die in verband hiermede spreekt van een prijs op de vrije Nederlandsche markt, die lager is dan in alle omliggende landen.

	Nederland	Duitschland	Frankrijk	België
Vette stukkolen	6,50	10,75	14,13	9,45
Nootjes (3) 20/30 vet	6,50	10,53	12,18	9,80
„ (4) 10/20 „	6,—	9,94	11,82	7,35
Vette fijnkolen	5,—	8,85	11,70	5,74
Mager nootjes (2)	13,50	20,35	17,06	12,60
Gebroken cokes (2)	7,50	14,—	14,91	7,91

Uit de statistieken blijkt voorts, dat over 1935 de gemiddelde waarde der ingevoerde kolen bedroeg f 6,48 en die van de uitgaande f 7,10 per ton.

4e. „De productie der Limburgsche mijnen heeft zich te snel ontwikkeld en is te groot voor ons land. Toen de andere landen reeds hun productie gingen beperken zette Nederland de uitbreiding niettegenstaande de crisis tot 1931 voort, om daarna slechts langzaam te verminderen“. Om dit aan te toonen wordt een tabel gegeven van de producties vanaf 1924 tot en met 1933 van die kolenproduceerende landen. Intusschen hebben de meeste dezer na 1933 niettegenstaande de nog woedende

crisis hun productie weer vergroot, zie het overzicht der wereldproductie aan het eind van hoofdstuk V. Bovendien bestaat tusschen de steenkolenindustrieën der andere landen en de onze dit enorme verschil (dat alle vergelijking onmogelijk maakt), dat de eerstgenoemde reeds overproductie — sommige zelfs een belangrijke — hadden, terwijl de Nederlandsche kolonijmijnbouw het goed recht bezat om zijn productie uit te breiden, daar zijn omvang nog niet die van het binnenlandsch verbruik bereikte (dit is eerst in 1936 en 1937 geschied), en ook de normale capaciteit waarop hij werken kon nog niet was verkregen. De omringende landen deden slechts wat in hun eigen belang was, toen zij vanaf 1929 hun productie gingen inperken, maar handelden daartegen op eigen risico, toen zij die vanaf 1933 weer gingen opdrijven, juist toen onze mijnen hun productie moesten verminderen omdat het vaderland hen in den steek liet.

5e. Verband met het vorige punt houdt de stelling: „Met het oog op de schaarschte aan steenkool in Nederlandschen bodem behoort de productie te worden ingekrompen totdat zij met die kolenvoorraden in overeenstemming is". Daarbij wordt medegedeeld dat de reserve in de „zekere" lagen aanwezig blijkens de laatste gegevens (n.l. een Duitsch jaarverslag!) op 585 millioen ton werd geraamd.

Men kan het waarlijk wel aan bevoegde deskundigen overlaten om vast te stellen welke schaal van ontginning bij de werkelijk bestaande kolenvoorraden behoort. Zoolang wij ons gelukkig nog niet ongerust behoeven te maken over uitputting van de hoeveelheden steenkool in onzen bodem aanwezig voor de eerstvolgende geslachten, is de eenige maatstaf die men de productie behoort aan te leggen de normale omvang van de nationale behoefte, welke nog niet eens zoo groot was als de normale potentieele productie van alle mijnen tesamen. Brave liberale vaderlanders zouden het noodige op onze kolonijindustrie aan te merken hebben gehad, wanneer zij in dezen oorlogstijd niet bij machte ware gebleken aan de behoefte binnen de landsgrenzen te voldoen. En toch had dit het gevolg ervan kunnen zijn wanneer aandacht ware geschonken aan het geroep om productievermindering, waardoor het productie-apparaat verminkt zou zijn geworden. Verder inkrimpen dan

gedurende 1935 is geschied (tot op 60 % van de potentieele productie) konden de mijnen al niet meer, dan zouden reeds schachten gesloten moeten worden. En dat leidt in den modernen kolenmijnbouw reeds zeer spoedig tot finaal sluiten van de mijn met als direct gevolg een groote kapitaalsvernietiging, terwijl het dan in geval van nood weer jaren zou duren voordat de productie was ingehaald. Dit alles kunnen leeken op mijnbouwgebied natuurlijk niet weten, maar hierdoor wordt de onderhavige kwestie nog ingewikkelder gemaakt.

6e. Tenslotte nog de volgende stellingen: „Het belemmeren van den invoer van kolen is strijdig met het algemeen belang, zoowel wegens ongezonde economische verhoudingen in het binnenland als omdat zulks repressaille-maatregelen van het buitenland uitlokt. Het is een nationaal belang zooveel mogelijk uit Duitschland en Engeland te betrekken, teneinde onzen uitvoer daarheen mogelijk te maken.”

Om een juist oordeel in deze te kunnen vellen wordt hieronder eerst een staatje gegeven vermeldende den invoer en uitvoer van steenkool over 1932 t.m. 1935 van en naar de nabuurlanden. De hoeveelheden stellen voor duizenden tonnen.

	1932		1933		1934		1935	
	Inv.	Uitv.	Inv.	Uitv.	Inv.	Uitv.	Inv.	Uitv.
Duitschland	5.213	1.253	5.490	1.210	6.206	1.289	5.879	1.245
Gr. Brittannië	1.435	—	1.370	—	1.485	—	1.338	—
België-Luxemb.	375	2.070	420	1.878	457	1.532	411	1.400
Frankrijk	—	1.677	—	1.658	—	1.511	—	1.392

Vervolgens een overzicht van de waarde van het totale Nederlandsche handelsverkeer (in millioenen guldens) met dezelfde landen over dezelfde 4 jaren.

	1932		1933		1934		1935	
Duitschland	400	179	379	157	298	177	239	129
Gr. Brittannië	118	160	109	126	97	135	87	142
België-Luxemb.	135	118	124	100	108	82	103	72
Frankrijk	55	86	53	72	45	58	44	47

België en Frankrijk vallen dus buiten beschouwing, daar zij slechts weinig resp. in het geheel geen steenkool in ons land invoerden. In de moeilijkste positie bevond Nederland zich wel tegenover Groot-Brittannië, dat in het algemeen veel meer afnam dan leverde, al werd door ons land daarheen geen steenkool uitgevoerd. Echter waren de ingevoerde hoeveelheden Engelsche kolen niet zeer groot, zoodat hierdoor de afzet in het binnenland van het Limburgsche product niet al te erg werd bemoeilijkt. Dat geschiedde bijna uitsluitend door den Duitschen import, die in deze jaren overmatig groot was voor een land met een efficiënte eigen kolenindustrie als Nederland. Met een vermindering van 2 millioen ton of hoogstens 40 % van dien invoer zouden de Limburgsche mijnen reeds voldoende geholpen zijn, en die vermindering ware wel te verkrijgen geweest. Zonder te willen beweren, dat Duitschland ten opzichte van Nederland verkeerde „in de machteloze positie van den exporteur” (een uitdrukking door den schrijver der artikelen gebezigd voor ons land ten aanzien van Frankrijk), kan men toch aannemen dat de handelsbalans zeer gunstig voor Duitschland was en wel eenige vermindering van zijn kolenuitvoer naar Nederland zou hebben toegelaten. Vooral wanneer de stemming van de meerderheid van het volk en van de regeering vriendelijker jegens het Derde Rijk ware geweest! Zoo heeft o.a. de boycot van Duitse waren, niet door de Overheid verboden, de goede handelsbetrekkingen tusschen beide landen aanzienlijk geschaad (zie overigens hoofdstuk X).

Wanneer men door bestudeering van de Nederlandsche steenkoolindustrie haar positie, haar nooden en behoeften heeft leeren kennen, moet men artikelen, als waarvan hier enkele uittreksels besproken zijn, wel ten zeerste betreuen. Te meer waar dit weinig nationale geschrijf mogelijk eenigen invloed gehad heeft dáár waar die bedoeld moet zijn geweest, n.l. bij de Wetgevende Macht. Men zou altans geneigd zijn dergelijken invloed te bespeuren in de weinig afdoende wijze, waarop in die jaren en de volgende het buitenlandsche product door de bepalingen der contingentteering werd tegengehouden.

In een der overige „democratische” kolenproduceerende landen van Europa zou in de laatste jaren vóór den tegenwoordi-

gen oorlog een dergelijke bestrijding van een zóó belangrijke grondstoffenindustrie, als de Limburgsche kolenmijnen voor ons land zijn, niet mogelijk zijn geweest. Dat een economisch défaitisme van dezen aard zich hier zóó vrij kon uiten zonder eenig openbaar protest van officieele zijde dan wel uit andere kringen dan die van den bedreigden tak der volkshuishouding, sterkt iemand in zijn overtuiging, dat het vroegere demo-liberale Nederland zijn uitstekenden kolenmijnbouw — die menig ander land het zou benijden — niet waard was.

Het Plan van den Arbeid en de Mijnindustrie

Zooals bekend te veronderstellen is, werd in September 1935 vanwege S.D.A.P. en N.V.V. het „Plan van den Arbeid“ gepubliceerd. De zomer van 1937 bracht daarop van dezelfde zijde een brochure onder den naam: „Het Plan van den Arbeid en de Mijnindustrie“, bedoeld als een aanvulling op het eerste, groote werk. Hoewel verklaard werd dat voor bepaalde onderdeelen een geïsoleerde doorvoering mogelijk was van de maatregelen in het belang der mijnindustrie aanbevolen, zouden toch beide plannen in onverbrekkelijk verband met elkaar staan.

Het laatstgenoemde werkje bestaat uit 4 hoofdstukken, vervolgens eenige conclusies en dan twee bijlagen.

In het **1e Hoofdstuk** „De Nederlandsche steenkolenmijnbouw“ wordt eerst op zeer beknopte wijze geschiedenis en huidige toestand van de steenkoolontginning in Zuid-Limburg behandeld. Hierbij wordt ook eenige aandacht gewijd aan de financiële positie van de particuliere mijnen en Staatsmijnen. Op dit tamelijk verward en onregelmatig overzicht volgt dan een becijfering van den kolenvoorraad, in den Nederlandschen bodem aanwezig. Met kenmerkend rood optimisme worden de Limburgsche mijnvelden nog zóó rijk geacht, dat uitputting voorloopig niet te vreezen valt! Hier zou boven 1200 M. nog rond 3 milliard ton te verwachten zijn (vergelijk de hoeveelheden gegeven in hoofdstuk II). Ontginning van het Peel-gebied is dan ook nog niet urgent. Zoodra de bestaande schachten niet meer op economische wijze aan de vraag naar steenkool kunnen voldoen, is het noodig te overwegen of exploitatie van

de Peel de voorkeur verdient boven den aanleg van nieuwe schachten in Zuid-Limburg. In aansluiting daarop wordt de „eis” gesteld, dat de toekomstige exploitatie van Staatswege zal geschieden, omdat de voortbrenging van energie een functie is die niet aan het particuliere initiatief mag worden overgelaten.

Vervolgens worden besproken de wereldproducties van steenkool op verschillende tijdstippen, de groote verschuivingen in het gebruik van brandstoffen en van waterkracht, welke in de laatste tientallen van jaren hebben plaats gehad, en de toekomstmogelijkheden van de steenkool. Olie- en benzine-winning uit steenkool is — hoewel technisch mogelijk — uit economische overwegingen vooralsnog te ontraden. De technische positie van het modern geoutilleerde Nederlandsche kolenbedrijf wordt voldoende sterk geacht, behoort echter door een krachtige economische politiek van de regeering gesteund te worden.

Dit leidt vanzelf tot een beschouwing over de gevolgen van de depreciatie van den gulden. Het voorloopig oordeel hierover is dat deze vooral het belangrijke sociale gevolg had, dat de werkgelegenheid bij de mijnen erdoor werd vergroot. Ook de contingentteering en de belangrijk verhoogde vraag naar kolen in het buitenland droeg hiertoe bij. Dan wordt aan de hand van de gestegen steenkoolprijzen voorspeld dat voor de Staatsmijnen een aanzienlijke winstmarge zal overblijven. Deze marge moet dan mede worden gebruikt om de 40 uren week, hooger loonen en beter pensioenen door te voeren, en dan natuurlijk voor alle mijnen. Dergelijke berekeningen geven blijk van dat lichtzinnig en oppervlakkig optimisme, waarvan de sociaal-democratie wel het geheim scheen te bezitten.

Een aluminiumindustrie wordt verklaard te zijn van geen groot belang voor den steenkolenmijnbouw in verband met belangrijk steenkolenverbruik, hoewel men in het algemeen niet tegen de vestiging daarvan is.

Tot slot een korte opsomming van de overige delfstoffen, die in den bodem van Nederland voorkomen.

Hoofdstuk II, „Productie, Afzet en Verbruik”, behandelt de productie, de handelsbeweging en het binnenlandsch verbruik van steenkool, briketten en cokes. Tevens wordt ook melding

gemaakt van de productie van gas en van kunstmeststoffen door de andere industrieën buiten de Staatsmijnen. Verklaard wordt, dat het verbruik aan kolen voor huisbrand gedurende de crisis waarschijnlijk geen invloed ondergaan heeft. Een sterke daling in de kolenprijzen en het verleenen van kolentoeslag aan werklozen hield het verbruik eenigszins op peil. Daarentegen is het industriële kolenverbruik zeer conjunctuurgevoelig: tusschen productie-index, zooals deze door den Volkenbond ook voor Nederland werd berekend, en brandstofverbruik bestaat een rechtstreeksch verband. Elke verhooging van de Nederlandsche productie-index met één punt beteekent 50.000 à 60.000 ton meer afzet aan steenkool, dus ook werkgelegenheid voor 100 à 120 arbeiders.

In **Hoofdstuk III** „Arbeidsverhoudingen” worden behandeld de vraagstukken van de directe werkloosheid, van de rationalisatie in het mijnbedrijf en betreffende de 40 urige arbeidsweek. De totale arbeiderssterkten worden gegeven over verschillende jaren, gesplitst in Nederlanders en vreemdelingen. Vervolgens de verzuimdiensten na het jaar 1931, waarbij het aantal arbeiders achteruit ging — in het bijzonder dat der buitenlandsche krachten, terwijl ook de inkomsten der arbeiders sterk verminderden.

Wat betreft de rationalisatie in het mijnbedrijf wordt vooreerst gewezen op de groote kolenproductie per Nederlandschen arbeider vergeleken met de overige Europeesche landen. Het tempo dezer rationalisatie gaat sneller op de Staatsmijnen dan bij de particuliere mijnen. Een van haar gevolgen is dat het aantal ondergrondsche arbeiders tegen dat der bovengronders vermindert, omdat bovengronds nieuwe bedrijven ontstaan of wel de bestaande worden uitgebreid. Volgens den hoofdingenieur der Mijnen zou de grens der mogelijke rationalisatie reeds vrijwel bereikt zijn, evenwel durft men hierop toch niet vast te vertrouwen.

Van belang te vermelden is de wijze waarop men zich voorstelt te komen tot de zoo noodzakelijke beheersching der rationalisatie. Dit behoort te geschieden in internationaal verband en moet uitgaan van den te vormen Bedrijfsraad. Het voor-nemen tot rationalisatie zal een bepaalden tijd tevoren aan dien

raad worden bekend gemaakt. De uitgestooten arbeidskrachten moeten gedurende een zekere periode een wachtgeld ontvangen uit een wachtgeldfonds, te vormen door uitkeeringen door den werkgever die rationaliseert. De duur van die periode moet afhangen van ouderdom en aantal vakjaren van den betrokkene en van de mogelijkheid voor hem om weer werk te krijgen.

Het pensioen der mijnwerkers behoort principieel door het bedrijf te worden gedragen. Echter zal tijdelijk gedurende een aantal jaren een extra bijdrage van den Staat noodig zijn voordat de gewenschte eindtoestand is bereikt. Door beheersching van het tempo van den mijnarbeid moet ook het invalide worden van de mijnwerkers naar later worden verschoven. Van groot belang is de tewerkstelling der gepensioneerden in een ander bedrijf.

De 40 uren week is noodzakelijk, niet in de eerste plaats (zooals voor andere bedrijven geldt) als crisismaatregel, dus tegen werkloosheid, maar op sociale gronden. Ook zal daardoor de invaliditeit vanzelf verminderen. Daarnaast een verminderen van de werkloosheid en grootere mogelijkheid om Nederlandsche arbeiders te verkrijgen. Het huidige tijdstip is voor doorvoering zeer gunstig. Vele landen zijn reeds zoover of gaan over tot de 40 uren week; van de groote producenten willen alleen Engeland en Duitschland nog niet daartoe overgaan. Men verwacht, met het noodige optimisme, dat als Nederland (met slechts een kleine fractie der sterkte aan mijnwerkers van die landen) het voorbeeld geeft, de druk in de goede richting grooter zal worden! De extra kosten verbonden aan de invoering van de 40 uren week met behoud van het weekloon moeten door het mijnbedrijf worden gedragen. Met een luchthartige oppervlakkigheid wordt voorgerekend dat zulks best mogelijk is, door de gestegen prijzen van de steenkool.

Het **4e Hoofdstuk** heet „Ordening van productie en distributie“. De ordening van de steenkoolwinning zal er een zijn van de z.g. sleutelindustrieën, en de socialiseering van deze sleutelindustrieën is steeds een van de grondslagen in de verschillende plannen van den arbeid. Het mijnbedrijf moet dus worden gesocialiseerd, voorloopig de particuliere mijnen genationaliseerd. Dit kan het beste geschieden door onteigening

van de mijnen en daarmee doen verdwijnen van de concessies. Intusschen behoeft met de ordening niet te worden gewacht tot na die onteigening: ook in een gedeeltelijk particulier mijnbedrijf is een zekere mate van ordening mogelijk.

Een dergelijke ordening behoort dan te worden uitgevoerd door de instelling van een Kolenschap, volgens art. 194 der Grondwet, beheerd door een Kolenraad. Dit denkbeeld is allerm minst oorspronkelijk. Het komt reeds voor in het Duitsche rapport over de socialisatie van den mijnbouw in 1919. In den Kolenraad zouden zitting hebben vertegenwoordigers der Overheid, van Staatsmijnen, particuliere mijnen en werknemers. Tot de taak van den raad zal behooren: gemeenschappelijke inkoop van materialen voor de mijnen, het stellen van eischen aan de kwaliteit van het product, regeling en verdeeling van de productie, toezicht houden op de rationalisatie, uniformering der productie-methoden, enz. De raad moet bevoegd zijn om sancties toe te passen bij overtreding van zijn besluiten. De S.D.A.P. wil den raad zien als publiekrechtelijk lichaam.

Een byzondere taak van den Kolenraad zal zijn de oprichting van een Kolenexportbureau, en het onderhouden van verbindingen met het Kolenverkoopbureau voor het binnenland. Door eerstgenoemd bureau zal de positie der Nederlandsche mijnen in het buitenland worden versterkt. Het moet dan met groote bevoegdheden worden toegerust, vertegenwoordigers der Overheid moeten daarin naast die der mijnen zitting hebben. Een zijner belangrijkste taken zal zijn een streng toezicht op de kwaliteit der uitgevoerde producten. Met het Kolenverkoopbureau is nauwe samenwerking noodig om den uitvoer in overeenstemming te brengen met de binnenlandsche afzetmogelijkheden. In de toekomst centralisatie van den in- en uitvoer door middel van het Kolenexportbureau.

Met verwijzing naar de bestaande Cokes-conventie wordt de wenschelijkheid bepleit van ook een internationale Kolenconventie, om de wereldkolenmarkt goed te ordenen. Als eerste stap hiertoe zou aanbeveling verdienen de cokeskolen te betrekken in het cokes-kartel. De oprichting van centrale in- en verkoopkantoren in de verschillende landen kan het tot

stand komen van die internationale kolenconventie zeer bespoedigen.

Betrekkelijk uitvoerig worden tenslotte besproken de toestanden op het gebied der binnenlandsche distributie van brandstoffen en de middelen tot saneering van deze. In het reeds genoemde Kolenverkoopbureau moeten vertegenwoordigers van de mijnen, de importeurs, de detailhandel, de coöperaties (deze worden niet vergeten!) en van de Overheid zitting hebben. Dit bureau zal centraal inkoop van de mijnen en de importeurs en aan den kleinhandel leveren. De verschillende prijzen worden jaarlijks door het bureau vastgesteld. Invoering van een vergunningsstelsel voor de distributie is noodzakelijk. Bij het beoordeelen van het verlenen der nieuwe vergunningen rekening te houden met de behoefte aan nieuwe distributieposten en met het bereiken van een minimum omzet.

In de **Conclusies** worden al de hiervóór genoemde beschouwingen beknopt samengevat.

Bijlage I geeft enkele inlichtingen over het verbruik in het binnenland, den binnenlandschen afzet der mijnen, den in- en uitvoer van en naar de voornaamste landen gedurende de jaren 1928 tot en met 1935 van steenkolen, cokes en steenkoolbriketten.

In **Bijlage II** wordt besproken de huidige toestand in den brandstoffenhandel in ons land, n.l. de Kolenconventie, de importeurs, detailhandel en de coöperaties. Daar deze twee bijlagen zuiver beschrijvend zijn, vormen zij misschien wel het meest waardevolle gedeelte van het geheele werk.

Dit bevat overigens niets nieuws, zooals er ook over het algemeen niets nieuws meer over de ordening van de steenkoolindustrie in ons land te schrijven valt. Dat grondige saneering van welken tak der economie ook kan plaats hebben *z o n d e r* gelijktijdige, vaak zelfs voorafgaande ordening, dat stond toch reeds voor iedereen vast, en ook de hoofdlijnen van die ordening — zooals zij van verschillende zijden werd voorgeslagen — loopen vrijwel parallel. Het komt slechts erop aan op welke wijze, in welk nationaal milieu, in welken nationalen geest de uitvoering geschiedt, en dan mocht men vóór Mei 1940 met reden wanhopen aan den goeden uitslag der

pogingen die nog door de democratie zouden worden ondernomen.

Leest men nu „Het Plan van den Arbeid en de Mijnindustrie“ door, ook al is dit verreweg het meest deskundige en het best bedoelende van de hier besproken geschriften, dan krijgt men niet bepaald den indruk dat de S.D.A.P. vol goeden moed was om te gelegener tijd haar krachten aan deze ordening te wijden. Het is ook meer dan waarschijnlijk dat de marxistische plannemakers voor niet geringe en niet verwachte moeilijkheden waren komen te staan, wanneer zij eens belast waren geworden met het in praktijk brengen van de hun zoo eenvoudig lijkende oplossing voor alle moeilijkheden. In de werkelijkheid hadden de toestanden wel eens kunnen blijken er geheel anders uit te zien als door hen met zoo luchthartige oppervlakkigheid beschreven. Gebrek aan ernst en degelijkheid, teveel aan ongegrond optimisme, deze vormen wel den inhoud van de indrukken die men ontvangt bij lezing van het plan betreffende de mijnindustrie. Waarschijnlijk zullen niet-sociaal-democratische vaklieden op a n d e r e economische gebieden bij kennismaking met het groote Plan van den Arbeid op overeenkomstige wijze zijn getroffen. Ditzelfde bijna misdadige optimisme heeft men elk jaar gedurende de behandeling van de Landsbegrooting in het parlement bij de sociaal-democratische fractie kunnen waarnemen. Men constateerde het ook in gemeenten, waar de S.D.A.P. sterk in den gemeenteraad vertegenwoordigd was, en gewoonlijk stond dan de ongunstige toestand van de financiën hiermede in direct verband. Het een en ander schijnt wel duidelijk erop te wijzen, dat de Nederlandsche sociaal-democraten in den parlementairen staat nooit de noodige geschiktheid zouden hebben bezeten om zelf regeerende partij te worden, maar altijd de sterkste positie innamen als uitsluitend afbrekende oppositie. En ook, dat zij zich daarvan zeer goed bewust waren, misschien wel niet anders wenschten. Bij het Nationaal-socialisme — het is misschien onnoodig daarop nog te wijzen — is het juist andersom.

Wat nu echter het meest opvalt bij het doorlezen van het groote zoewel als het kleine sociaal-democratische werk is wel de onverschillige, wetenschappelijke toon, waarin zij van de

eerste tot de laatste bladzijde gehouden zijn. Geeft men zich rekenschap dat de kleinere brochure behandelt de gezondmaking van een industrie, waarbij tienduizenden arbeiders het meest onaangename, afmattende en sloopende werk verrichten dat in de Westersche maatschappij denkbaar is, een gezondmaking meer urgent dan voor elk ander bedrijf in ons land, dan wordt men teleurgesteld door geen woord van deernis met het lot van deze zwoegers, geen enkele uiting van verontwaardiging over onredelijke sociale toestanden aan te treffen van de zijde van hen die speciaal voor de belangen van de economisch zwakkeren heetten op te komen. Ook hier openbaart zich weer het groote verschil in stemming (anders kan men het niet noemen) bij de nationaal-socialisten. Geen gedrukt stuk, geen redevoering, uitgaande onder de auspiciën van de N.S.B., of het werd en wordt immers gedragen door dat heilige vuur, door die boven-intellectualistische bezieling, welke zoo duidelijke symptomen zijn voor de rotsvaste zekerheid in de overwinning van de idealen hunner opstellers. Dit onwankelbare vertrouwen in haar toekomst bezat de sociaal-democratie reeds lang niet meer. Hoe zou dit bij zulk een decadente partij ook nog mogelijk geweest zijn! Vandaar dit droge, intellectueele, en hierdoor zelfs matte accent, dat men in haar geschriften van de laatste jaren kan opmerken. Ook de S.D.A.P. was op weg naar een onvermijdelijken ondergang, dat verried de geest van haar openbare uitingen maar al te duidelijk.

Zij waren den arbeid van den zetter nauwelijks waard, de drie hier besproken publicaties. Van veel waarde in het belang van de steenkoolindustrie zijn zij niet geweest en vermoedelijk zullen zij ook wel spoedig vergeten zijn. Op zijn best zal men later, in den nationaal-socialistischen staat, zich erover verwonderen, dat het demo-liberale Nederland zóó weinig hart voor zijn nationalen mijnbouw had en zóó weinig inzicht in diens problemen als uit deze stukken kan blijken.

XIV

NATIONAAL-SOCIALISTISCHE STEENKOOLONTGINNING

Na lezing van de voorgaande hoofdstukken zullen — naar vertrouwd wordt — geen objectief en zelfstandig denkend belangstellende de kenmerkende eigenaardigheden zijn ontgaan, welke volgens het eerste deel „Beginselen“ van dit werk in de uitoefening door het Nederlandsche volk van zijn mijnbouw zijn aan te wijzen.

Vooreerst moet het wel opgevallen zijn dat de steenkoolindustrie de prestaties op velerlei gebied van onze ingenieurs en andere aan het bedrijf verbonden technici heeft doen uitblinken. Tegelijkertijd is het echter niet tegen te spreken dat de ondernemingen veel tegenkating ondervonden hebben van het lijdelijk verzet en den onwil van de officieele instanties, die het juist als eerste plicht hadden moeten beschouwen hen zooveel mogelijk te steunen. Hoewel daarin een gevolg moet gezien worden van het betreuenswaardige feit dat de Nederlanders geen waar mijnbouwgezind volk zijn zooals Engelschen en Duitschers, is hierbij ook in aanmerking te nemen de op elk gebied, dus ook op dat van den mijnbouw, zich uitende halfheid en besluiteloosheid van het democratische liberalisme, waaraan de vroegere regeeringen zich overgegeven hadden. Het resultaat is zoodanig geweest, dat de geschiedenis van de Limburgsche mijnindustrie wel een doorlopende aanklacht tegen de opvolgende parlementaire regeeringen kan genoemd worden.

Deze zijn nu voor goed heengegaan en de Nederlandsche steenkoolindustrie zal na het herstel in dit land volledig nationaal-socialistisch zijn of zij zal in het geheel niet zijn. Zooals dat ook met alle andere takken der volkshuishouding staat te gebeuren, zal de mijnbouw in den zuidoostelijken uithoek van ons land door het nieuwe bewind grondig worden gereorganiseerd, zoodat hij in sociaal, economisch en technisch opzicht naar volle bevrediging functionneert.

Catechismus voor den Nederlandschen Kolenmijnbouw

Om nu de groote gedachten te formuleeren, waardoor de plannen tot echt nationaal-socialistische gezondmaking van de Nederlandsche steenkoolindustrie gedragen behooren te worden, zal hieronder een uittreksel worden gegeven uit een tegenwoordig niet meer bestaand orgaan van de Beweging. In het openingsnummer van „Et Brent”, strijdblad voor de Mijnstreek van de N.S.B., van Augustus 1936 werden door den Leider de zeven groote vragen voor de toekomst van onzen mijnbouw gesteld en ook zelf beantwoord in de bewoordingen, die hieronder volgen. Met de daarin gestelde beginselen zou een opbouwplan, van welke zijde het ook werd opgemaakt, onmogelijk in strijd kunnen zijn wanneer het eenige uitwerking wilde hebben.

1. Van wie zijn de kolen?

Van het Nederlandsche volk. Onbegrijpelijk vele eeuwen geleden zijn de kolenlagen gevormd door de natuur. Geen menschelijke hand heeft er iets toe bijgedragen. Volkomen onberoerd liggen zij daar diep onder den grond zooals God ze heeft doen vormen voor den mensch, die warmte, licht en kracht behoeft. Deze mensch is niet het nu levende geslacht, maar de reeks van geslachten van het volk, in verleden, heden en toekomst. Aan deze reeks van geslachten van het Nederlandsche volk behooren de kolenlagen in onzen bodem. Het is een schat geschonken aan het Nederlandsche volk. Geen geslacht van dit volk heeft het recht om roofbouw te plegen. Elke vorm van roofbouw is een misdaad tegenover de geslachten die komen.

2. Van wie zijn de mijnen?

Van degenen, die hun geld daaraan hebben besteed om ze te doen maken. Dank zij het feit, dat er menschen gevonden worden, die hun geld voor dit doel willen gebruiken, zijn er mijnen, is er werkgelegenheid, worden kolen gedolven. Zonder hen was er stilte, waar er nu bedrijvigheid is.

3. Van wie blijven de mijnen?

Van diegenen, die ze doen exploiteeren zoodanig dat dit het meest van belang is voor het Nederlandsche volk. Het kapitaal

dient een passende rente af te werpen, maar heeft in hoogste instantie een sociale taak. Het kapitaal is er voor het volk; het volk is er niet voor het kapitaal. Zij, die de sociale taak het best kunnen vereenigen met de privé-taak van het kapitaal, zijn de meest geschikt om dat kapitaal te beheeren.

4. Wie exploiteeren de mijnen?

De werkers van hoog tot laag, van de directeurs tot en met de leerlingen en ongeschoolde krachten. Ieder op zijn plaats is noodig; tezamen leven zij van het bedrijf, allen zijn zij afhankelijk van het bedrijf. Zij behooren als arbeidsgenooten, als kameraden in den arbeid bij elkander. Zij hebben lief en leed met elkander te deelen. Zij zullen respect hebben voor de bekwame werkers en de zwakke broeders terzijde staan.

Ieder die in den komenden nationaal-socialistischen staat probeert verdeeldheid te zaaien, zal van een koude kermis thuis komen. De partijslaaf van nu is dan tot de in zijn corporatie georganiseerde fiere Nederlandsche mijnwerker geworden. De slavenhouders kunnen opdoeken en hun zaak sluiten.

5. Voor wie worden de kolen gedolven?

Voor het Nederlandsche volk. In de eerste plaats om zoo goed mogelijk te voorzien in eigen behoefte. Voorts om met andere volken te ruilen tegen kolensoorten, welke bij ons ontbreken, tegen andere grondstoffen, tegen andere producten, die de Nederlandsche geest, de Nederlandsche hand niet voortbrengt.

6. Wat is de plaats van den mijnwerker in zijn volk?

De plaats van den mijnwerker in ons volk zal principieel dezelfde zijn als die van den boer, als die van den visscher. Arbeidend volksgenoot in de eerste linie. Met den boer en met den visscher brengt hij voort de grondstoffen voor de levensmiddelenvoorziening en de brandstofvoorziening van zijn volk.

Niet zal gezien worden naar het aantal, niet naar het aantal stemmen, niet naar het aantal kiezers, dus het belang voor een partij. Maatstaf zal zijn het belang voor het volk in zijn geheel. Dit belang is groot. Zonder kolen geen drijfkracht, geen warmte, geen licht. De plaats van dezen werker in zijn volk zal zijn in

overeenstemming met het belang dat hij voor de gemeenschap heeft.

7. Wat zal zijn volk voor den mijnwerker doen?

Het zal hem eeren als volksgenoot, als mede-arbeider, als kameraad, die op een moeilijken en gevaarlijken post geplaatst is en daar onmisbaar werk verricht en hem in overeenstemming daarmede behandelen moreel, zoowel als financieel.

Het zal begrijpen, dat de goede werker recht heeft op een onbezorgden ouden dag. Is het volk arm, dan zal de oude werker het ook minder goed hebben, maar nooit zal worden geduld dat hij het armer heeft dan de doorsnee volksgenoot, dat hij kommer en ellende lijdt, terwijl anderen in weelde baden. Is het volk in meer of mindere mate welvarend, dan zal de oude werker ook niet te klagen hebben. Het volk zal hem doen leven in een omgeving waarvan het natuurschoon als kostbaar bezit zal worden bewaakt. Het zal hem onttrekken aan de wanorde van potentaatjes. Het zal orde en regel scheppen ook buiten de bedrijven. En vooral in de vrije uren na den arbeid of in de vacantie waarop iedere werker recht heeft, zal het volk zijn mijnwerkers leeren kennen en de mijnwerkers zullen hun volk en hun vaderland leeren kennen. Een innige wisselwerking zal ontstaan die tot hechte verbondenheid, tot volkomen waardeering zal leiden.

Het doel der gezondmaking

Mr. Verschuur acht in zijn hiervóór besproken rapport de economische beteekenis van den mijnbouw voor ons land in de eerste plaats gelegen in de volgende twee feiten:

1e. Hetgeen door de Nederlandsche mijnen op concurrerende wijze wordt geproduceerd voorkomt, dat het jaarlijks groeiende deficit op de betalingsbalans nog grooter wordt dan het reeds is.

2e. Meer in het bijzonder heeft de mijnindustrie een zoodanige beteekenis voor de provincie Limburg, dat dit gewest bij verval van deze industrie calamiteus zou worden. In dit verband wordt gewezen op het feit, dat op 31 December 1933

de mijnwerkersgezinnen 41 % van de bevolking in de Limburgsche Mijnstreek uitmaakten (tegen 43 % een jaar tevoren).

Nu is het bovenstaande wel niet zeer gelukkig uitgedrukt, maar men kan toch gereedelijk aannemen dat het de typisch liberalistische zienswijze betreffende de waarde van onze Nederlandsche mijnindustrie weergeeft. En wanneer men van zulk een opvatting kennis neemt, verwondert men zich ook niet meer dat deze industrie altijd zoo weinig waardeering en steun van officieele zijde ondervonden heeft. De enorme beteekenis van onzen steenkolenmijnbouw,

die gedurende 1931 met zijn méér dan 38.000 arbeiders en f 55 miljoen uitbetaald loon onder alle bedrijven in Nederland vóóraan stond,

die nieuwe nog niet vermoede superieure eigenschappen van den Nederlandschen technikus en administrateur en van den Nederlandschen arbeider naar voren heeft gebracht,

die uitsluitend kan voorzien in de behoeften aan alle soorten kolen in ons land, waardoor het in dit opzicht geheel onafhankelijk is geworden van het buitenland,

die het centrum kan worden van een door het gansche land te verbreiden licht-, warmte- en krachtvoorziening, welke — behalve tevredenheid en gemak scheppen in vele huisgezinnen — nieuwe industrieën het aanzijn kan geven en oude belangrijk kan verbeteren,

dit alles, en nog zooveel meer dat uit de kolenontginning gehaald zou kunnen worden, ontging de liberalistische wereld, welke nu voorgoed afgedaan heeft, ten eenen male. En toch zal op deze w a r e beteekenis van onze nationale kolenindustrie moeten worden gebaseerd, wil men iets ondernemen in haar belang en dat van de tienduizenden volksgenooten die bij haar een bestaan vinden.

De zaak moet daarom op de volgende wijze worden voorgesteld:

Nederland bezit een steenkoolindustrie, die het gaarne op zich nemen zal en daartoe ook volkomen in staat is, om alle kolen, cokes en steenkoolbriketten te leveren, welke benoodigd zijn voor de geheele industrie, voor de verwarming van woningen en gebouwen, voor de electricische centrales en de

gasfabrieken, voor de spoor- en tramwegen en voor de scheepvaart, daarin begrepen de binnenscheepvaart en de visscherij. Deze mijnbouw heeft zich na een groei van vele jaren geleidelijk tot dit groote vermogen ontwikkeld en behoort ook daarop in stand gehouden te worden, wil hij in staat blijven te voldoen aan de zware eischen die hem gesteld zullen worden.

Bovendien is die mijnbouw een der weinige groote sleutel-industrieën die ons land economisch onafhankelijk maken, terwijl daaruit nog enorm veel meer voordeel getrokken kan worden dan thans geschiedt, en wel door een doorvoering tot in de uiterste consequenties van de veredeling der grondstof. Om hiervan het volle nuttig effect te verkrijgen, is evenwel een „verovering” als het ware door de kolenindustrie van het geheele land noodig.

Op grond van deze overwegingen is het dus een dringende eisch, dat het vermogen van de gezamenlijke mijnen steeds op een voldoende hoog peil gehandhaafd blijft.

De Economische Basis

De vraag moet nu beantwoord worden op welke wijze dan dit vermogen, de capaciteit van den bestaanden steenkolenmijnbouw dient gehandhaafd te worden en aan welke voorwaarden daarbij moet worden voldaan.

Uit het behandelde in de vorige hoofdstukken is wel duidelijk gebleken, dat de noodige steun aan de Limburgsche mijnbedrijven slechts in één vorm behoeft en behoort te worden verleend: men moet hen de zekerheid schenken van een bepaalden minimum-afzet tegen redelijke verkoopprijzen. De crisis van 1934 en 1935 met al haar onaangenaamheden en ellende voor de mijnarbeiders zou geheel zijn vermeden, wanneer aan deze billijke wenschen voldaan had kunnen worden. Hiermede wordt niets nieuws beweerd: ook de heer v. Waterschoot v. d. Gracht komt in zijn verslag over den inwendigen toestand der particuliere mijnen tot een overeenkomstige conclusie. Een andere, goede en afdoende oplossing is ook niet te geven.

Wanneer de directies van de kolenmijnen weten, dat zij

steeds een vaste minimale maar toch ruim voldoende productie kunnen afzetten, zal het hen mogelijk zijn in de minder gunstige tijden (zoo die tenminste in de nationaal-socialistische toekomst nog denkbaar zijn) altans het hoofd boven water te houden, in afwachting van de vette jaren waarin dividenden kunnen worden uitgekeerd. De kleinste helft van het geheele kolenbedrijf is in particuliere handen en men kan van het hierin betrokken kapitaal moeilijk vergen, dat het aan één stuk door verliezen lijden blijft, alleen maar om 10.000 arbeiders aan den arbeid te houden en om de volle capaciteit van de steenkoolontginning te bewaren voor den tijd dat het Nederlandsche volk daaraan weer behoefte mocht hebben. Maar ook al waren alle mijnen eigendom van den Staat, dan nog zou het geheel onjuist zijn deze te dwingen met beperkte productie en tengevolge daarvan met groote verliezen te laten werken, waar het geheel onnoodig is en zeer goed anders kan. Overdreven winsten zijn voor de openbare bedrijven zeker niet noodig, ook niet in tijden van hoogconjunctuur, maar deze zijn door het Staatsmijnbedrijf in Limburg ook nooit gemaakt. Daarentegen verdient dat bedrijf groote waardeering voor zijn organisatie en efficiency, welke niet voor die der particuliere mijnen onderdoen.

Wanneer nu de afzet van de gezamenlijke steenkolenmijnen door den Staat als het ware gegarandeerd zou worden tot een zekere vastgestelde hoeveelheid, dan komt het redelijk voor de grootte van dat minimum vast te stellen op die van het binnenlandsch verbruik gedurende de laatste jaren. De cijfers hiervoor zijn te vinden in de betreffende tabel in hoofdstuk IX. Om te beginnen lijkt dan 13,2 miljoen ton (overeenkomend met 1,1 miljoen ton per maand) een goed gemiddelde. Bij stijging van het verbruik zou echter de grootte der garantie natuurlijk ook moeten toenemen. De onderlinge verdeling van deze hoeveelheid over de verschillende mijnen zou nog nader geregeld moeten worden.

De gegarandeerde afzet van de Limburgsche mijnen zou hoofdzakelijk in het binnenland geplaatst moeten worden. Slechts dit heeft de Overheid volkomen in haar hand — als zij wil tenminste. Het is dan ook niet meer dan behoorlijk, dat de nationale productie een grooter aandeel verkrijgt in het nationale

verbruik dan thans het geval is. Zooals uit de betreffende tabel in hoofdstuk X blijkt, heeft eerst gedurende de laatste jaren de Nederlandsche kolenmijnbouw voor ongeveer de helft het binnenlandsche verbruik verzorgd, tevoren belangrijk minder. Maar zelfs die 50 % is nog veel te weinig, en zeker zou geen regeering der ons omringende landen een dergelijke achteruitzetting van de eigen kolenindustrie, als uit dat percentage spreekt, ooit geduld hebben. 80 % is wel het minste waarop onze mijnen recht hebben, en dit aandeel behoort daarom voorloopig als basis voor den te garandeeren afzet te worden aangenomen. Wat betreft de overige 20 % van de productie, welke overeenkomt met ruim 2½ miljoen ton 's jaars, zouden de mijnen vrij gelaten kunnen worden deze in het buitenland af te zetten, hetgeen vermoedelijk weinig bezwaar zou opleveren.

Daarbij moet nu echter één beperking worden gesteld: wanneer deze uitvoer eens sterk mocht oploopen, behoort de regeering gebruik te maken van het recht dat zij ontleenen kan aan den verleenden steun bij den binnenlandschen afzet, om aan dien export zekere grenzen te stellen. In hoofdstuk II is reeds duidelijk gemaakt dat de steenkoolvoorraad in onzen bodem niet zeer aanzienlijk is. Deze hoeveelheden kunnen wellicht nog een weinig meevallen, maar het zal verstandig zijn op de kleinst genoemde hoeveelheid te rekenen. Natuurlijk heeft de thans in dit land levende generatie het volste recht om op economische wijze uit dezen voorraad te putten teneinde zijn eigen directe behoeften te dekken. Maar evenzeer zijn wij het tegenover de toekomstige geslachten in Nederland verplicht om geen verspilling toe te laten en om den bodem niet onnodig armer te maken aan die delfstoffen, waaraan onze kinderen en kindskinderen even groote, waarschijnlijk zelfs grooter behoefte zullen hebben als het tegenwoordig levende geslacht. Zoolang de Nederlandsche Staat nog slechts over de beperkte voorraden in Zuid-Limburg de beschikking heeft, mag van onze steenkoolindustrie nooit een exportbedrijf gemaakt worden, zooals dat vóór dezen oorlog bestond in Engeland, Duitschland en Polen, welke landen dat — in verband

met de reusachtige reserves in hun bodem — wel economisch verantwoord konden achten.

Eenige geringe uitbreiding van den afzet naar het buitenland zou daarom eventueel nog toegestaan kunnen worden, maar zeker niet hooger dan totdat de mijnen de normale potentieele productie van het totale bedrijf hebben bereikt, dat is ongeveer 15 millioen ton. Wanneer het binnenlandsch verbruik deze hoeveelheid zou gaan overtreffen, behoort van de omstandigheden af te hangen of de Limburgsche mijnen hun capaciteit al of niet daarnaar mogen regelen, want tenslotte kan die desnoods nog hooger worden opgevoerd. Spoedig zal dit echter wel niet geschieden, en voorloopig zijn daarom 13,2 millioen en 15 millioen ton de grenzen binnen welke de binnenlandsche productie zich zal mogen bewegen.

Maatregelen te nemen

Zelfs in het demo-liberale Nederland van weleer zou het mogelijk zijn geweest zonder scherpe maatregelen tegen het buitenland het grootste gedeelte van den binnenlandschen afzet voor de eigen steenkool en steenkoolproducten te winnen. Toegegeven moet worden, dat hiervoor een groote krachtsinspanning van de regeering noodig zou zijn geweest. Op alle binnenlandsche verbruikers van steenkool behoefde dan slechts de noodige aandrang te worden uitgeoefend om dat materiaal uitsluitend van de Limburgsche mijnen te betrekken, waardoor de extra-afzet van 2 à 3 millioen ton — waarom het tenslotte slechts ging — reeds verkregen zou zijn.

De elektrische centrales, welke zich in handen van groote gemeenten of van provincies bevinden, hebben niet de minste verontschuldiging voor het verstoken van buitenlandsche kolen in hun stoomketels. De gasfabrieken, alle aan gemeenten toebehoorend, zouden genoeg kunnen nemen met slechts 50 % gasrijke kolen uit het buitenland. Hier zou de centrale regeering dus eenvoudig haar wil hebben kenbaar te maken. Op de reederijen, die per jaar 500.000 à 800.000 ton bunkerkolen voor hun schepen noodig hadden, zou voldoende pressie kunnen worden uitgeoefend opdat tenminste 90 % van die hoeveelheid Neder-

landsche kolen waren, inplaats van kolen op doorvoerdokument. Voorts zijn vele industrieën afhankelijk van leveringen aan Rijk, provincies en gemeenten, en deze zouden voor de keuze gesteld moeten worden hun klandizie te verliezen bij niet betrachtning van reciprociteit ten aanzien van de steenkolenmijnen, die aan de natie toebehooren. Voor de verwarming van geheel of half officieele gebouwen zouden uitsluitend de magere kolen van de particuliere mijnen en de Wilhelmina, benevens de cokes van de andere Staatsmijnen in aanmerking mogen komen. En op deze wijze zou ongetwijfeld voldoende afzet voor de Nederlandsche mijnen in het eigen land kunnen worden verkregen. Vooral wanneer aan al deze maatregelen verbonden werd een grootscheepsche propaganda, gesteund door of zelfs geheel uitgaande van de Overheid, voor het product der Nederlandsche kolenmijnen. Een sterk nationaalvoelende regeering zou wel geweten hebben hoe zij een dergelijke campagne moest aanvatten, in den trant b.v. van Mussolini's propaganda eenige jaren geleden voor „Het Brood”.

Dit alles is echter slechts ijdel gefantaseer. Het ware dolzinnig te veronderstellen, dat een staatsman uit het „ancien régime” zich zooveel moeite zou getroosten en op dergelijke wijze reclame zou willen maken voor eigen product. Wat tot-nogtoe nagelaten werd zal nu worden uitgevoerd door het nieuwe bewind, dat daarbij — het moet erkend worden — voor een aanzienlijk lichtere taak zal komen te staan dan vroegere regeeringen gehad zouden hebben. Vooreerst waren deze laatste nooit vrij in hun bewegingen maar hadden zij rekening te houden met een aantal heilige huisjes, die ten koste van alles ontzien moesten worden, en met vele particuliere en groepsbelangen welke vaak zwaarder wogen dan het algemeen welzijn. Een nationaal-socialistische Overheid daarentegen kent vóór alles slechts het algemeen belang van het Nederlandsche volk, tegenover hetwelk de belangen van personen of groepeeringsen niet meer zulk een gewicht in de schaal zullen leggen als voorheen, en bezit tevens de weldadige macht om haar beginselen onder alle omstandigheden door te zetten. Bovendien bestaat de groote waarschijnlijkheid dat onmiddellijk na afloop van dezen oorlog door geheel Europa een krachtig herstel en levendige

opbloei zal intreden, met als natuurlijk gevolg een sterk stijgende behoefte aan steenkool en alle andere soorten brandstoffen. Hierdoor zullen de afzetmogelijkheden van onze uitmuntend uitgeruste mijnen naar het binnenland zoowel als naar het omringende buitenland zoodanig worden verbeterd, dat zij zich geen zorgen meer behoeven te maken over den verkoop hunner producten, terwijl anderzijds de binnenlandsche verbruikers meer bescheiden in hun eischen zullen moeten worden en ruimschoots tevreden zullen leeren te zijn wanneer zij nog Nederlandsche steenkool kunnen machtig worden!

Evenwel — al mag dan ook verwacht worden dat in een nabije toekomst de afzetmoeilijkheden van onze mijnindustrie voorgoed tot het verleden zullen behooren (aan te nemen is zelfs dat zulks reeds vanaf 10 Mei 1940 het geval was), toch blijft het in den toekomstigen staat van primair belang dat de Overheid van den aanvang af niet alleen de productie maar ook het verbruik van steenkool en andere brandstoffen zorgvuldig onder contrôle houdt, nog beter dat beide door haar geregeld en geordend worden. En op deze wijze zal tevens ervoor gezorgd kunnen worden, dat de Limburgsche mijnen in de voorziening van het binnenlandsch verbruik het hun toekomend aandeel ontvangen.

Begonnen zal dan moeten worden met een nauwgezette bestudeering van alle onderdeelen van de Nederlandsche brandstoffenmarkt, n.l. de invoer uit het buitenland, de aanvoer van de eigen kolenmijnen en het inheemsche verbruik gedurende de laatste jaren, alles gespecificeerd tot in bijzonderheden. Wanneer op deze wijze alle karakteristieken van de binnenlandsche distributie volledig bekend zijn geworden, moeten de kwalitatieve en kwantitatieve behoeften van alle verbruikers of groepen van verbruikers kritisch worden onderzocht, waarbij ook ware na te gaan op welke overwegingen eventueel verbruik van buitenlandsche steenkool was gebaseerd. In sommige gevallen zal het de speciale kwaliteit geweest zijn, die in ons land niet verkrijgbaar was, dan weer speelden transportkosten een belangrijke rol, en zoo kunnen factoren van verschillenden aard den doorslag gegeven hebben. Na zorgvuldige weging tegen elkaar van de in het spel zijnde

belangen — zoo noodig nadat de voornaamste betrokkenen gehoord zijn — worden dan de behoeften van alle verbruikers geregistreerd en wordt door de Overheid vastgesteld welken onder hen het toegestaan zal zijn steenkool of cokes uit het buitenland te betrekken en tegen welke hoeveelheden.

Wanneer op deze wijze tewerk gegaan wordt, zal blijken dat minstens 80 % van de totale productie der mijnen in het binnenland geplaatst kan worden. Het percentage zal nooit gelijk blijven, want van jaar tot jaar kunnen nieuwe behoeften blijken waarmede rekening gehouden moet worden. Overigens behoort deze geheele regeling met soepelheid te worden toegepast, en voor redelijke verzoeken van de zijde der consumenten zullen de betreffende regeeringsinstanties altijd toegankelijk moeten blijven. Ook moet in alle voorkomende gevallen worden uitgelegd welke economische en sociale drijfveeren de Overheid voor de belangen van de Nederlandsche steenkoolontginning doen opkomen: voor deze moet dus een gepaste propaganda als hiervóór bedoeld worden uitgevoerd. Men kan evenwel als vaststaand aannemen dat in werkelijkheid slechts in weinig gevallen het verlangen naar buitenlandsch product op degelijke wijze gemotiveerd zal kunnen worden en dat het voor verreweg de meeste verbruikers geen verschil van beteekenis kan uitmaken van buitenlandsche op nationale steenkool te moeten omschakelen.

Is eenmaal vastgesteld welke hoeveelheden steenkool en steenkoolproducten — gespecificeerd naar soorten en kwaliteiten — noodzakelijk door het buitenland geleverd moeten worden, dan worden voor die totalen met de betrokken landen leveringsovereenkomsten op langen termijn afgesloten, welke geregeld naargelang de behoefte worden uitgevoerd. Van anderen invoer, buiten deze contrôle staande, mag dan natuurlijk geen sprake meer zijn. Omgekeerd zal de uitvoer van Nederlandsche brandstoffen eveneens niet meer geheel vrij kunnen geschieden, zowel omdat onze mijnen gebonden zijn aan een bepaalden overeengekomen afzet in het buitenland als omdat de productie voorloopig een zeker maximum niet mag overschrijden (zie eenige bladzijden tevoren). De regeeringen van de uitvoerlanden zullen wellicht, evenals de Neder-

landsche, in de toekomst hun koleninvoer wel zoo laag mogelijk willen houden, in alle gevallen willen controleeren. Ook voor onzen uitvoer zullen dus contracten gesloten moeten worden, zoodat niet alleen de binnenlandsche maar ook de buitenlandsche afzet van de Limburgsche mijnindustrie dan voor jaren gewaarborgd zal zijn.

Met dit alles is nu de bemoeienis van de nationaal-socialistische Overheid met productie en verbruik van de vaste brandstoffen nog niet afgelopen. Ook de prijzen van steenkool en steenkoolproducten in het binnenland zullen bewaakt dienen te worden, daar het natuurlijk van belang is dat zij zoo laag en zoo constant mogelijk blijven. Alleen wanneer dit voor de mijnindustrie dringend vereischt is en andere belangen daardoor niet noemenswaard worden geschaad, mag van dezen regel worden afgeweken. In alle gevallen zal het noodig zijn dat door een centraal kantoor gelet wordt op de groothandelszoowel als de kleinhandelsprijzen en daarvan nauwkeurige statistieken worden aangelegd. Ook behoort gelet te worden op het verband tusschen de prijzen van de verschillende soorten steenkool en cokes eenerzijds en van de groothandelsartikelen in het algemeen anderzijds. Hiermede wordt in het geheel niets nieuws voorgeslagen. De latere nationaal-socialistische Staat zal zich immers bij zijn leiding van de binnenlandsche economie baseeren op een zoo stabiel mogelijk algemeen prijzen-peil en daartoe alle noodige maatregelen treffen.

Wanneer onze mijnindustrie op de wijze als hiervóór schetsmatig aangegeven voor niet direct afzienbaren tijd een behoorlijk ruime afzet werd gegarandeerd, zou zij reeds met één slag door haar grootste moeilijkheden zijn heengeholpen. Er kan echter nog meer voor haar gedaan worden, en om geen half werk te verrichten zal hieronder worden nagegaan op welke wijze verdere steun door de Overheid mogelijk is.

Mijnschade

Zoals de particuliere mijnen verklaard hebben (zie ook hoofdstuk XVIII), lijken de kosten wegens vergoeding van door de ontginning veroorzaakte schade aan den bovengrond ongemotiveerd hoog in vergelijking met het buitenland. Of dit juist

is kan niet worden beoordeeld, aan den anderen kant mag het toch zeker niet voorkomen dat onbemiddelde eigenaren van onroerende goederen het slachtoffer zouden worden van de gevolgen der kolenwinning. Wel is het te begrijpen dat de mijnen bezwaar hebben tegen het instituut der „deskundigen”, en daarin had ook reeds lang verandering behooren te worden gebracht. Wanneer deze instelling eenvoudig werd afgeschaft en het Staatstoezicht wettelijk aangewezen als het eenige deskundige college, waartoe de rechtbank bij de behandeling van een geval van mijnschade zich te wenden heeft, zou dit reeds een groote besparing aan tijd en aan kosten tengevolge hebben. Voor de raming van den omvang en de kosten der schade zou men natuurlijk elders moeten gaan, maar daartoe zouden dan eenige, als bekwaam en rechtschapen bekend staande personen officieel aangewezen kunnen worden, die snel, goedkoop en eerlijk advies konden uitbrengen. Verder zou aan de hand van het bestaande procesrecht onder drang der nationaal-socialistische regeering ook veel gedaan kunnen worden om tot een snelle afwikkeling van de zaken te komen, waardoor de kosten vanzelf zouden verminderen.

Wanneer echter op den duur mocht blijken dat alleen het stelsel van de korte procedure, n.l. door arbitrage, afdoende verbetering kan brengen, zal het nieuwe bewind zeker niet voor de daaraan verbonden omslag terugdeinzen om dergelijke byzondere regeling in te voeren.

Recht op de Mijnen

Hetgeen in hoofdstuk XVIII hierachter uitvoerig over dit onderwerp wordt geschreven laat wel nauwelijks twijfel aan de overtuiging van steller dezes, dat de — tegenwoordig ingevolge de wet van 26 Maart 1920 Stbl. no. 157, gewijzigd bij de wet van 29 December 1928 Stbl. no. 524 geheven cijns ten spoedigste dient te verdwijnen. Dit zal dan ook na de vestiging van het nieuwe bewind geschieden, waarmede aan een principieele onrechtvaardigheid jegens de particuliere mijnen en een groote dwaasheid jegens de Staatsmijnen een einde zal zijn gemaakt. Alleen de gemeentelijke bedrijfsbelasting zou dan voor de eerstgenoemde overblijven, welke echter minder opbrengt dan f 0,10 per ton. De Staatsmijnen worden vanzelf-

sprekend verder buiten elke speciale mijnbouwbelasting gehouden.

Voor de particuliere mijnen is het billijk dat zij later bij een nieuwe wet verplicht worden tot afstand aan den Staat van een deel hunner netto winsten. Dit brengt wel mede accountants-onderzoek van Overheidswege in de boeken der mijnbedrijven, maar dat is geen al te groot bezwaar. Meer hierover in hoofdstuk XIX Mijnwetgeving.

Centrale Verkooporganisatie

Door den hoofdingenieur der Mijnen werd in zijn bijdrage tot het rapport *Verschuur* van de stichting eener dergelijke instelling niet veel voordeel voor de steenkoolindustrie verwacht, daar volgens hem op de binnenlandsche markt geen hevige concurrentiestrijd bestond tusschen de verschillende Limburgsche mijnen onderling. In de Kolenconventie, welke toen die markt beheerschte (exclusief de invoeren uit Engeland, België, Polen en Rusland), zou reeds een belangrijke commerciële samenwerking bestaan, terwijl naar doelmatige verdere uitbreiding daarvan werd gestreefd.

Het moet echter betwijfeld worden of deze combinatie van het Nederlandsche mijnbedrijf met het oppermachtige R. W. Kohlensyndikat wel gelukkig te noemen was. In alle gevallen bestaat er alle aanleiding, wanneer later de Limburgsche mijnen nagenoeg het geheele verbruik in Nederland zullen voorzien, een centraal verkoopbureau op te richten, dat dan ongeveer 10 miljoen ton per jaar (voorloopig) te verhandelen zou krijgen. Hierdoor zou een verlaging der verkoopkosten bereikt kunnen worden, terwijl ook op gemakkelijke en eenvoudige wijze verbetering kon worden gebracht op een ander gebied, hieronder te bespreken.

Gezondmaking der kolendistributie

Voor een niet-deskundige inzake den detailhandel van steenkool en cokes, die een vak op zichzelf vormt, is het niet gemakkelijk om te beoordeelen in welk opzicht daarbij wantoestanden heerschen. Dat zij in het algemeen gesproken bestaan, daarover schijnt men het echter vrijwel eens te zijn.

De behandeling van het vraagstuk der kolendistributie lijkt nog het best geslaagde gedeelte van het rapport *Verschuur*, te

oordeelen naar den inhoud van het gepubliceerde uittreksel. Overigens is dit ook hoofdzakelijk het werk van een deskundige geweest (zie hoofdstuk XIII). Rapporteur was dan van meening dat bij den toenmaligen stand van zaken het belang van de kleinhandelaren overheerschte en dat dit tot ietwat meer bescheiden positie diende teruggebracht te worden. Hij gaf voorts een regeling aan, waarvan hij blijkbaar veel heil verwachtte, maar waarop hier niet verder zal worden ingegaan. Tegen zijn opvatting is natuurlijk weer door de betrokken groepen geprotesteerd, en het is voor een buitenstaander moeilijk uit te maken wie gelijk heeft. Het staat alleen vast, dat aan dezen typisch liberalistischen belangenstrijd een einde behoort te worden gemaakt, in het belang van de verbruikers zoowel als van de binnenlandsche producenten. Op dit gebied valt voor de nationaal-socialistische regeering ook nog veel vruchtbare arbeid te verrichten.

Besparing op afvoerkosten

Met de uitspraak van den heer v. Waterschoot v. d. Gracht, dat verlaging van de spoorwegvrachten voor lange zoowel als voor korte afstanden (dit laatste bedoeld tot aan de grenzen, ten behoeve van den uitvoer) een der meest voor de hand liggende middelen is om de steenkoolindustrie tegemoet te komen, kan ten volle worden ingestemd. Bij een werkelijke reorganisatie der Nederlandsche Spoorwegen moet dit belangrijke punt zeker onder de oogen worden gezien.

Ook de vrachten te water verdienen de aandacht, zooals in het rapport Verschuur staat, daar zij neiging tot stijgen vertoonen. Of dit nu inderdaad wordt veroorzaakt door den toegepaste dwang om de groote orders over meerdere kleine schepen te verdeelen, zou een deskundige op het gebied der binnenscheepvaart beter kunnen beoordeelen. Het lijkt intusschen wel zeer gewenscht dat de belangen van den kolonijbouw op behoorlijke wijze worden vertegenwoordigd bij de behandeling van alle zaken, die dezen afvoer te water betreffen.

Sociale verbeteringen

Totnogtoe is uitsluitend aandacht geschonken aan de maat-

regelen die in het economisch belang van het Limburgsche mijnbedrijf genomen behooren te worden, omdat hierdoor een solide basis voor zijn bestaan kan worden gelegd. Tegenover dit aanzienlijk credit zal echter een niet minder belangrijk debet moeten volgen, dat door de schuldenaren hoofdzakelijk te voldoen is door veelzijdige verbetering van de positie der mijnwerkers. Deze zullen reeds vanzelf gebaat zijn bij den steun die van regeeringswege aan hun werkgevers wordt verstrekt, maar de Staat zal met zijn eischen nog heel wat verder moeten en ook kunnen gaan. Wanneer de regeering op de verschillende wijzen als hiervóór is beschreven zóóveel gedaan heeft om de mijnen bedrijfszekerheid te schenken, hun zelfs de mogelijkheid te openen voor regelmatig uitkeeren van een voldoende rente op het daarin gestoken kapitaal, dan verkrijgt zij ook het volste recht om mede te spreken in alle sociale aangelegenheden van hun bedrijf.

Hiermede wordt geenszins bedoeld dat de Staat zich met alle mogelijke inwendige zaken van de particuliere mijnen zou gaan bemoeien. Dit zou zeker weinig strooken met de zienswijze van het Nationaal-socialisme, dat altijd leering trekt uit opgedane ervaring en zooveel mogelijk het goede uit het verleden in zijn opvattingen tracht in te lijven. In den tijd van Frederik Den Grooten bracht het z.g. „Direktionsprinzip“ het mede dat de particuliere mijnbouw zoo goed als niets kon doen zonder voorafgaande toestemming van de „Bergbehörde“, de autoriteiten van het Staatstoezicht op de mijnen (zie ook het deel „Beginselen“). Hoewel deze regeling haar goede zijde had werd zij overdreven, waardoor het particulier initiatief geremd werd en zich niet behoorlijk kon ontplooien. Onder den invloed van het liberalisme ging men overstag door het oude beginsel geheel opzij te zetten, inplaats van het juiste en doeltreffende dat erin aanwezig was aan te houden. Het gevolg hiervan is geweest dat de mijnbouw in verschillende opzichten weder te veel vrijheid is gelaten, zoodat de nieuwe begrippen thans in het algemeen belang eenige Overheidsinmenging in dat bedrijf eischen. Deze zal te meer te verdedigen zijn, wanneer de particuliere mijnindustrie zooveel aan den Staat te danken zal hebben na de uitvoering der hier voorgestelde maatregelen.

Behalve een contrôle op de productie — om te voorkomen dat deze de gestelde maximumgrens overschrijdt — en op de binnenlandsche prijzen van steenkool en steenkoolproducten zal de regeering toezicht moeten doen uitoefenen op de sociale positie van den mijnwerker. De voordeelen, die de kolenmijnbouw als het ware in den schoot toegeworpen krijgt, behooren op passende wijze te worden doorgegeven aan de duizenden volksgenooten, wier kommervol bestaan mede aanleiding was tot dezen regeeringssteun.

Vooreerst dient de kwestie van de loonen der mijnwerkers onder de oogen gezien te worden.

Jaarloon en koopkracht-inkomen der ondergrondse arbeiders

Jaar	Gemiddeld jaarloon	Index	Index	Index
		gemiddeld jaarloon 1926 = 100	kosten levens- onderhoud A'dam 1926 = 100	koopkracht- inkomen 1926 = 100
1	2	3	4	5
1913	858	57,3	59,5	95,8
1920	2297	153,5	131,3	116,5
1921	2104	140,6	120,2	117,3
1922	1832	122,4	108,6	113,2
1923	1814	121,3	105,1	115,1
1924	1652	110,4	105,7	104,1
1925	1482	99,1	106,2	93,2
1926	1496	100,0	100,0	100
1927	1501	100,3	99,8	100,2
1928	1515	101,3	100,7	100,2
1929	1547	103,4	100,0	104,0
1930	1591	106,3	95,8	111,7
1931	1528	102,1	90,0	113,3
1932	1331	89,0	83,8	106,2
1933	1259	84,2	82,9	101,2
1934	1183	79,1	83,4	98,3
1935	1186	79,3	81,1	97,4
1936	1288	86,1	78,5	109,4
1937	1464	97,9	81,7	118,5
1938	1514	101,2	82,5	122,6
1939	1507	100,7	83,2	121,0

In de tabel op de vorige bladzijde geeft de 2e kolom de gemiddelde jaarloonen van de ondergrondse arbeiders gedurende 1913 — het laatste jaar vóór den wereldoorlog — en verder van 1920 tot en met 1939, en de 3e kolom de indexcijfers dezer loonen, waarbij dat over 1926 op 100 gesteld wordt. In de 4e kolom staan de indexcijfers der kosten van levensonderhoud te Amsterdam over die jaren (bij gebrek aan de cijfers over geheel Nederland dan wel voor de Mijnstreek). En de laatste kolom geeft getallen, verkregen door de cijfers van de 3e kolom te deelen door de overeenkomstige van de 4e kolom, welke de indexcijfers voorstellen voor het „koopkracht-inkomen” van de ondergrondse mijnarbeiders.

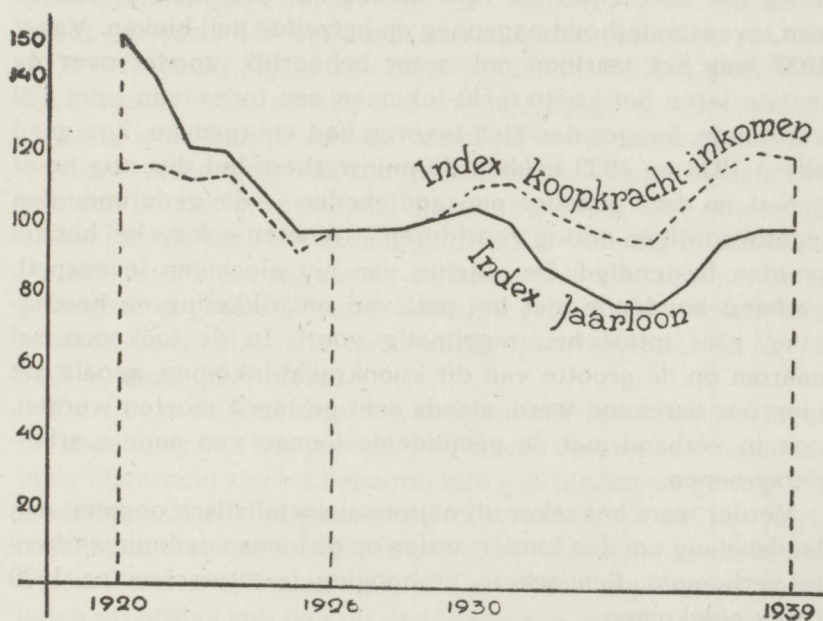

Fig. 18

Jaarloon en Koopkracht-inkomen

Van de cijfers in de kolommen 3 en 5 geeft Figuur 18 een grafische voorstelling.

Deze tabel is ontleend aan een niet lang geleden verschenen technisch-economisch werk: Enkele bedrijfseconomische be-

schouwingen over den Nederlandschen Steenkolenmijnbouw door Dr. Ir. J. A. W. Muller. Delft 1938. Hoe laag het koopkracht-inkomen in 1934 en 1935 gedaald was blijkt uit de 5e kolom, n.l. tot niet noemenswaard boven dat van het jaar 1913. En toch zijn in de 22 tusschengelegen jaren de redelijke levensbehoeften van den mijnwerker belangrijk vermeerderd terwijl ook de bijdragen aan het A.M.F. veel hooger zijn geworden dan die aan de vóóroorlogsche kassen. Een indexcijfer van ongeveer 115 — zooals van 1920 tot 1923 bereikt — moet dan ook als een minimum worden beschouwd.

Dank zij de sterke vermindering van de verzuimdiensten steeg het indexcijfer na 1935 belangrijk, daar ook de kosten van levensonderhoud nagenoeg op hetzelfde peil bleven. Vanaf 1937 was het jaarloon ook weer behoorlijk, zoodat over de laatste jaren het koopkracht-inkomen een index van ruim 120 vertoonde, hooger dan zich tevoren had voorgedaan. Zoo goed als in 1938 en 1939 hebben de mijnwerkers het dus nog nooit gehad, en deze gunstige omstandigheden — die gedurende den tegenwoordigen oorlog voortduren — moeten ook na het herstel worden bestendigd. De stijging van het algemeen levenspeil, verband houdende met het peil van ontwikkeling en beschaving, gaat intusschen regelmatig voort. In de toekomst zal daarom op de grootte van dit koopkracht-inkomen, zooals het hiervóór berekend werd, steeds acht geslagen moeten worden, ook in verband met de gemiddelde loonen van andere arbeidersgroepen.

Verder ware het zeker uit nationaal-socialistisch oogpunt een landsbelang om den kindertoeslag op de loonen der mijnwerkers te verhoogen. Een zekere verhooging is intusschen na 1939 reeds afgekomen.

Ook de verlofsbepalingen voor de mijnwerkers zijn nog vatbaar voor verbetering: het maximum verlof zou gebracht kunnen worden op 15 dagen na 15 dienstjaren.

Een belangrijke vermeerdering der netto inkomsten van de arbeiders is te verkrijgen door vermindering van hun verplichte bijdragen. In hoofdstuk XII werd gewezen op de groote onrechtvaardigheid, den mijnwerker hooge premies voor zijn zieken- en pensioenfondsen te laten betalen juist omdat zijn beroep zoo

gevaarlijk en ongezond is. De bijdragen voor de werknemers aan het A.M.F. behooren zeker niet hooger te zijn dan die van de arbeiders bij de overige industrie voor hun verzekering. Het voordeelig verschil, dat van een zoodanige herberekening het gevolg zou zijn (eenige guldens per maand), wordt dan voor den mijnwerker een loonsverhooging.

Een zaak van het hoogste belang is tenslotte nog de grootte van de verkrijgbare pensioenen, welke voldoende moeten zijn om dezen oudgedienden en hun weduwen een zorgenvrijen levensavond en hun weezen een behoorlijke opvoeding te kunnen waarborgen. Hoe eer aan de nog steeds bestaande wanverhoudingen (zie het slot van hoofdstuk XI) een einde wordt gemaakt, hoe eer het Nederlandsche volk zich van een oude eereschuld jegens zijn mijnwerkers zal hebben gekweten. Op byzonderheden zal hier niet worden ingegaan, een passende regeling is natuurlijk van het nieuwe bewind te verwachten.

Alleen verhooging van zijn inkomsten benevens zekerstelling van een behoorlijk pensioen zijn evenwel nog niet voldoende om de sociale positie van den mijnwerker volledig te saneeren. Daartoe is ook noodig dat hij verlost wordt van de schadelijke gevolgen op geestelijk en lichamelijk gebied van de rationalisatie en mechanisatie in het mijnbedrijf, over welke in hoofdstuk V werd geschreven.

Het was in de liberale economie een erkend feit, dat pogingen tot beperking van het gebruik van arbeid besparende methoden in de nijverheid slechts behoorden te geschieden als gevolg van internationale overeenkomsten, waarbij dan ook de juiste regelingen dienden te worden getroffen voor de speciale industrieën die zich er het beste toe leenen. Een regeling op nationalen grondslag zou dan uit den booze zijn, tenzij de betrokken nijverheid geenerlei concurrentie te vreezen heeft, daar anders het buitenland van de op dergelijke maatregelen onvermijdelijk volgende verhooging van den kostprijs dadelijk zou profiteeren ten nadeele van het nationale product. Wanneer nu echter de kolenmijnbouw zal beschermd worden op de wijze als hiervóór aangegeven, waarbij tegen onredelijke prijsopdrijving kan worden gewaakt, is er alles vóór te zeggen om te trachten tot verlichting en vergemakkelijking van den ondergrondschen

arbeid te komen. De hiertoe noodige proefnemingen en onderzoeken zouden van de regeering moeten uitgaan en door deskundigen behooren te worden geleid, zooals ingenieurs, artsen, psycho-technici en vooral ook ervaren meer ontwikkelde mijnwerkers. Behalve op het gunstige effect van de verzachting van het arbeidstempo op den mijnwerker zou ook gelet moeten worden op den invloed, die door beperkende bepalingen op den kostprijs der steenkolen wordt uitgeoefend. Aanvankelijk zouden deze onderzoeken allicht eenige moeilijkheden opleveren en zou er nog veel gezocht en getast worden, maar de juiste weg zou toch ongetwijfeld gevonden worden. Wanneer de goede wil aanwezig is, kan men er op vertrouwen dat door Nederlandsche vaklieden afdoende resultaten zullen worden bereikt om het moordende tempo der kolenwinning te verzachten totdat het voor normaal vleesch en bloed te verdragen is.

Het onderzoek waarvan hier sprake is geweest zou het beste opgedragen kunnen worden aan het Staatstoezicht op de Mijnen te Heerlen, dat voor die gelegenheid door een aantal buitenstaanders gesteund zou moeten worden. Na beëindiging der onderzoeken zou door dezen dienst toezicht moeten worden uitgeoefend op de uitvoering der voorgeschreven bepalingen door de mijnbesturen. In verband hiermede zou dan het kantoor uitgebreid dienen te worden.

Hiermede is de beschrijving geëindigd van de verschillende maatregelen, waardoor de Nederlandsche steenkoolindustrie tot een waar nationaal-socialistisch grootbedrijf zou kunnen worden omgevormd. Deze beschrijving is — om redenen als reeds vaker uiteengezet — uiterst schetsmatig gehouden, terwijl verschillende gedeelten van de veelomvattende taak, die het nieuwe bewind op dit gebied wacht, zelfs in het geheel niet zijn besproken, hoe belangrijk en belangwekkend zij ook mogen zijn.

Zoo is niet behandeld de wijze waarop het geheele bedrijf te plaatsen zal zijn onder de hoede van hen die daarbij werkzaam zijn (punt 9 van het Programma der N.S.B.), over de regeling waardoor de mijnwerkers zullen betrokken worden in de

winsten van de onderneming, waartoe zij door hun arbeid hebben bijgedragen, over al hun levensomstandigheden buiten het werk, over de mogelijkheden tot aankweeking van een gezonden corpsgeest onder hen, enzovoort. Al deze punten en nog vele meer zullen op hun tijd de aandacht van de Overheid hebben. Bij de uitvoering van deze plannen is natuurlijk de volle medewerking noodig van de mijnbesturen, de mijnbeambten en niet het minst de mijnwerkers zelf, maar deze zal zonder twijfel verkregen worden wanneer door de betrokkenen de warme en diepe belangstelling van de regeering in alles wat den mijnbouw betreft wordt opgemerkt.

Ook op technisch gebied zal de invloed van de Nieuwe Gedachte zich duidelijk merkbaar maken. Uitvindingen, verbeteringen van het bedrijf, kosten- en arbeidbesparende werkmethoden, gesproken uit het brein van eenvoudige mijnwerkers tot de hoogste leiders toe, zullen door de Overheid naar behooren worden gewaardeerd, en het zoeken daarnaar zal steeds op gepaste wijze worden aangemoedigd. Deze regeeringssteun zal den Nederlandschen ingenieurs en hun medewerkers aansporen hun geniale gaven ten volle te ontplooiën in het belang van het bedrijf en daarmee van hun volk.

Byzonderheden over de invoering van het corporatief stelsel in de mijnindustrie, dit hier evenals op elk ander gebied in het openbare leven zijn intrede zal doen, werden evenmin besproken. Volstaan kan worden met te verklaren dat de kolenmijnbouw wel altijd de grootste afdeeling in de corporatie zal vormen, terwijl verder ook de zoutwinning en de bruinkoolontginning daarin betrokken zullen worden, met in de toekomst — naar te hopen valt — het aardoliebedrijf in Noord-Nederland benevens de zink- en loodmijnen in het Zuiden.

De bemoeienis van de Overheid met het bedrijf der particuliere steenkolenmijnen zal, wanneer de hier gedane voorstellen tot uitvoering komen, zóó intens worden dat velen de vraag wellicht niet misplaatst zouden achten of die mijnen dan niet tot verkapte Staatsbedrijven worden omgevormd. Dit is natuurlijk in het geheel niet de bedoeling. Maar het economisch leven in den nationaal-socialistischen staat eischt nu eenmaal

ordering op velerlei gebied, en dan komt zulk een belangrijke industrie als de kolenmijnbouw daarvoor zeker ook in aanmerking. Met de oude liberalistische vrijheid zal het dan voor goed gedaan zijn, en de particuliere mijnen in Limburg zullen zich aan dit denkbeeld wel moeten gewennen.

Een andere vraag is nu of de toekomstige kolenontginning — op nieuwe kolenvelden — zal behooren te geschieden door den Staat dan wel door particulier kapitaal. Hierop moet het antwoord luiden dat veel te zeggen zou zijn vóór Staatsexploitatie. De Overheid hier te lande heeft getoond even goed — zoo wellicht niet beter — steenkoollagen te kunnen ontginnen als Nederlandsche, Belgische en Fransche particulieren dat kunnen. Hoewel het grootste gedeelte der door de Staatsmijnen gewonnen steenkool behoort tot de meer vette soorten, die minder opbrengen dan de anthraciet en magerkolen van de particuliere mijnen, heeft dat bedrijf over het algemeen toch geen ongunstiger finantieele resultaten gehad. De laatste 15 jaren waren deze zelfs de beste van alle Limburgsche mijnen.

Ook zal de noodige ordering, als waarvan hiervóór de voornaamste punten werden besproken, veel eenvoudiger en gemakkelijker zijn door te voeren in geval van een Staatsbedrijf dan wanneer ook met particuliere ondernemersbelangen rekening dient gehouden te worden. Dat bijvoorbeeld de mijnarbeiders het over het algemeen beter hebben bij de Staatsmijnen dan bij de particuliere mijnen is totnogtoe wel gebleken en wordt o.a. geïllustreerd door het feit dat in 1934 — toen het conflict tusschen de particuliere werkgevers en hun werknemers uitbrak, de arbeiders bij de Staatsmijnen blijkbaar geen reden tot klagen hadden.

En zoo zijn er nog wel meer overwegingen, die ten gunste van Staatsexploitatie kunnen worden aangevoerd. Van deze wenschelijkheid wordt echter geen beginsel gemaakt. De nationaal-socialistische regeering zal terzijnertijd — wanneer nieuwe kolenmijnen moeten worden aangelegd — alle voordeelen en nadeelen van de verschillende ontginningsvormen zorgvuldig overwegen en besluiten tot die welke het meest in het belang van het volk geacht moet worden. Mocht het nood-

zakelijk voorkomen dat de steenkoolontginning in Nederland nog meer onder contrôle wordt gehouden dan zulks onder het nieuwe bewind vanzelf sprekend zal geschieden, dan zou Staatsexploïtatie aangewezen kunnen zijn of wel een gemengd bedrijf, waarbij aan de Overheid een overwegende invloed wordt toegekend.

ANDERE ONTGINNINGEN

In hoofdstuk III werd een beschrijving gegeven van het geologisch voorkomen in Nederland van nuttige delfstoffen anders dan steenkool. Hieronder zullen nu behandeld worden de ontginningen, tot welke verschillende dier afzettingen hebben geleid. Zij bepalen zich tot de winning van:

- Steenzout
- Bruinkool
- Bouwgesteenten.

Steenzout

Het voorkomen in Twente heeft tot een succesvolle ontginning aanleiding gegeven. Daar gedurende den wereldoorlog duidelijk was gebleken hoezeer Nederland inzake het verbruik van zout van het buitenland afhankelijk was, zette de regeering spoed achter een regeling, waardoor de enorme nationale zoutvoorraden aan de consumptie dienstbaar konden worden gemaakt. Bij de wet van 18 Juni 1918 Stbl. no. 421 werd de eigendom van de zoutlagen in het mijnveld „Buurse” (gemeente Haaksbergen), groot 3.030 H.A., toegekend aan den Staat (hiervoor was naar liberalistische opvattingen een speciale wet vereischt, zooals ook reeds hiervóór besproken), en werd een exploitatie-contract gesloten met een particuliere maatschappij, de Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie. Het Land ontvangt volgens deze overeenkomst een zeker bedrag aan aandeelen, waardoor het dus in de winsten van het bedrijf deelt, en verder worden daarin geregeld de naastingsvoorwaarden, schadeloosstelling aan grondbezitters e.d. Bij K.B. van 20 October 1933 Stbl. no. 28 werd aan dezelfde vennootschap nog een concessie verleend, groot 4.745 H.A., onder den

naam „Twenthe-Rijn”, bij Hengelo in de nabijheid van het nieuwe Twente-Rijn-kanaal. Deze concessie was reeds 4 jaren tevoren aangevraagd!

Het jaar 1919 was voor Nederland wat betreft de zout-industrie van groote beteekenis: in dit jaar werd het eerste zout uit eigen bodem gewonnen. De ontginning heeft plaats door uitloogen met spoelwater in boorgaten, waarna de verkregen pekkel wordt geraffineerd (het z.g. salinenbedrijf). De boringen op het terrein Buurse bereiken op hoogstens 500 M. diepte de zoutlagen, welke zooals reeds medegedeeld voorkomen in de Rötformatie van het Trias. Opvallend is bij deze ontginning dat, niettegenstaande groote hoeveelheden zoutgesteente uit den ondergrond worden verwijderd, totnogtoe zelfs door nauwkeurige waterpassingen geen bodemverzakingen konden worden geconstateerd.

Het product wordt afgezet: ruw als industriezout, en geraffineerd als verschillende soorten consumptiezout. In 1928 werd een jodiumhoudend zout in den handel gebracht onder den naam Jozo, bereid volgens voorschriften uit Zwitserland, waar dit z.g. „Vollsalz” een heilzame werking bleek te hebben tegen krop en daarmee samenhangende ziekten. In 1934 kwam een badzout, Badzo, in omloop. Bovendien worden in de chemische fabriek nog vervaardigd: natronloog en caustic soda, bleekloog, vloeibaar chloor en zoutzuur (ook chemisch zuiver).

In 1935 werd in verband met de verleening der nieuwe concessie begonnen met den bouw van een nieuwe zout- en electrochemische fabriek aan het Twente-Rijn-kanaal bij Hengelo. Deze werd in 1937 in bedrijf gesteld. Om te voorkomen dat door achteruitgang van productie van het bestaande bedrijf een gebrek aan werkgelegenheid zou ontstaan, alsmede om een nieuw afzetgebied te stichten voor haar producten, werd door de Zoutindustrie in 1934 het bekende Bad Boekelo gesticht.

Het industriezout wordt verkocht aan zoutziederijen (waarvan er vroeger een groot aantal in Nederland waren, tegenwoordig nog slechts een 8 tal), gemeentereinigingsdiensten, spoor- en tramwegen, textielbedrijven, ijsfabrieken, zeepziederijen, huidenzouterijen, waterzuiveringsinstallaties, voor vee-

voeder en landbouwzout, zeevisscherijen, en tal van andere bedrijven.

Aanvankelijk werd de geheele productie in het binnenland verkocht, waar reeds in 1921 een scherpe strijd gevoerd moest worden tegen Duitsch geraffineerd zout, dat door valuta-verschillen goedkooper kon worden ingevoerd. Daarna werd tot uitvoer overgegaan, welke hoeveelheden voortdurend bleven stijgen totdat over 1939 een maximum van 127.600 ton werd bereikt. Toch werd die uitvoer voortdurend belemmerd door maatregelen der exportlanden, als Duitschland, België en Denemarken. Het is dan ook te betreuren dat het Nederlandsche volk product uit eigen bodem niet beter heeft weten te waardeerden, zoodat de binnenlandsche markt geheel hiermede voorzien kon worden.

De handelsbeweging en het nationale verbruik van zout blijken uit de volgende tabel.

Invoer, uitvoer, afzet en verbruik van zout (in tonnen)

Jaar	Invoer	Uitvoer	Invoer- saldo	Omzet der Zout- industrie	Binnen- landsch verbruik	Percentage omzet van verbruik	Verbruik per hoofd der bevolking
1926	112.107	10.779	101.328	35.275	136.603	25,82	0,018
1927	114.648	11.181	103.467	37.796	141.263	26,76	0,019
1928	126.451	15.571	110.880	41.470	152.350	27,22	0,020
1929	127.745	18.160	109.585	44.914	154.499	29,07	0,020
1930	128.956	20.573	108.383	49.807	158.190	31,49	0,020
1931	118.070	21.510	96.560	56.141	152.701	36,77	0,019
1932	108.913	21.819	87.094	60.765	147.859	41,10	0,018
1933	109.706	25.088	84.618	64.949	149.567	43,42	0,018
1934	115.877	30.253	85.624	74.759	160.383	46,61	0,019
1935	108.007	28.660	79.347	70.963	150.310	47,21	0,018
1936	121.077	34.801	86.276	76.271	162.547	46,92	0,019
1937	124.299	69.854	54.445	132.430	186.875	70,87	0,022
1938	101.700	93.291	8.409	164.266	172.675	95,13	0,020
1939	100.036	127.638	-27.602	199.800	172.198	116,03	0,020

Opvallend is de sterk vergroote omzet van de Zoutindustrie gedurende de laatste jaren, vooral over 1939. Deze verhoogde productie werd mogelijk gemaakt hoofdzakelijk door een belangrijke uitbreiding van den uitvoer.

In 1926 bedroeg de verhouding van omzet tot binnenlandsch verbruik nauwelijks 26 0/0. Gedurende 1937 kwam zij met een sprong op bijna 71 0/0 en in 1939 ver boven pari. Het verbruik per hoofd van de bevolking, dat sedert een aantal jaren 18—19 K.G. was geweest, steeg in 1937 — de korte periode van „opleving” — tot 22 K.G., maar daalde vervolgens weer.

De finantieele resultaten van de Kon. Nederl. Zoutindustrie zijn vrijwel van den aanvang af gunstig geweest. Het kapitaal bedraagt nominaal f 10 millioen, waarvan f 2 millioen volgestort. Hierop werden tot en met 1936 bijna doorlopend winsten van 10 tot 12½ 0/0 gemaakt, slechts over 2 jaren 6 0/0. Over 1937 tot en met 1940 was het: 12, 16, 28 en 30 0/0. Deze winsten worden de maatschappij, die vele sociale zorgen over heeft voor haar arbeiders — gedurende 1939: 233 vaste en 237 losse — gaarne gegund.

Bruinkool

Eerst gedurende den wereldoorlog, toen het erop aankwam tot elken prijs brandstof of wat dien naam maar eenigszins verdiende te verkrijgen, is met de exploitatie van bruinkool in Limburg een aanvang gemaakt. De ontwikkeling der gezamenlijke productie van de 8 verleende concessies wordt weergegeven door de volgende tabel.

Jaar	Totale productie (tonnen)	Waarvan uit de concessie Carisborg
1917	42.042	14.000
1918	1.483.375	572.624
1919	1.881.962	725.911
1920	1.395.851	551.476
1921	121.715	23.329
1922	28.919	1.881
1923	54.185	28.437
1924	191.202	177.237

Uit deze cijfers blijkt duidelijk het oorlogsindustrie-karakter van de bruinkolenontginning. In 1918 en 1919 kwamen maanden voor van $\frac{1}{4}$ miljoen ton. 2700 arbeiders waren toen tewerk gesteld, waarvan in 1921 nog slechts 50 waren overgebleven.

De concessie Carisborg was altijd de grootste producent. Na 1919, toen aan de behoefte aan brandstoffen op andere wijze voldaan kon worden, staakte de eene ontginning na de andere haar bedrijf. Voor de ruwe bruinkool met zijn hoog watergehalte (soms tot 60 %) en gering calorisch effect was geen voldoende afzet meer te vinden. Op het eind van 1924 was alleen Carisborg als bruinkool-producent overgebleven. De N.V. Maatschappij tot Exploitatie van Bruinkolenvelden „Carisborg” nam echter einde 1923 een briketteerinrichting over van een Duitsch bruinkolenwerk en ging over tot het briketteeren van het grootste gedeelte van het ruwe materiaal uit de ontginning.

Deze heeft plaats in dagbouw. Na afgraven van het boven liggende zand wordt de bruinkoollaag met excavateurs afgegraven en het materiaal in wagens naar de fabriek vervoerd. Eerst wordt het dan gemalen en tot de vereischte korrelgrootte gezeefd, en vervolgens in met stoom verwarmde ovens gedroogd, waardoor het oorspronkelijke vochtgehalte van c.a. 50 % wordt terug gebracht tot 15 à 17 %. Na koeling wordt het poeder onder 1500 atmosfeer druk geperst, in 5 persen elk met 50 ton = 90.000 à 100.000 briketten dagcapaciteit. Een bindmiddel behoeft niet gebruikt te worden: de binding berust op colloïdale werking in het bruinkool-materiaal.

Vanaf 1925 was de totale productie der onderneming, losse bruinkool en briketten tesamen, in tonnen:

Jaar	Productie	Jaar	Productie
1925	207.623	1932	124.075
1926	211.194	1933	97.044
1927	201.382	1934	92.493
1928	196.696	1935	86.204
1929	156.568	1936	88.779
1930	144.150	1937	143.057
1931	122.199	1938	170.637

Van deze hoeveelheden wordt 75—80 % verkocht, en het restant aangewend voor eigen gebruik. De hoofdmassa van den afzet betreft briketten, die wegens het handige formaat, de zindelijke stookwijze en den lagen prijs veel voor huisbrand worden gebruikt. Daarnaast vinden zij toepassing in bakkerijen — waar zij ook gewild zijn om hun lange milde vlam, die gelijkmatige hitte geeft en het ijzerwerk niet aantast, in gasgeneratoren voor de keramische industrie en in steenfabrieken.

De laatste jaren waren steeds meer arbeiders op Carisborg werkzaam, gedurende 1939 totaal 168 man. In gebruik waren 3 excavateurs voor de deklagen en 1 excavateur voor de kool.

De briketten doen in kwaliteit zeker niet onder voor de buitenlandsche. Toch is er een groote invoer van die laatste, zooals uit volgende tabel kan blijken (hoeveelheden in tonnen).

Jaar				Binnenlandsch(e)		Percentage Productie van Verbruik
	Invoer	Uitvoer	Invoer- saldo	Productie	Verbruik	
1926	163.531	14.946	148.585	70.256	218.841	32,1
1927	167.350	13.536	153.814	69.111	222.925	31,0
1928	168.775	16.212	152.563	69.091	221.654	31,2
1929	185.657	28.849	156.808	54.498	211.306	25,8
1930	164.887	14.920	149.967	48.868	198.835	24,6
1931	191.771	10.510	181.261	40.892	222.153	18,4
1932	170.781	12.452	158.329	44.025	202.354	21,8
1933	152.400	6.162	146.238	35.641	181.879	19,6
1934	143.316	7.063	136.253	33.996	170.249	20,0
1935	134.419	4.079	130.340	31.352	161.692	19,4
1936	134.269	4.195	130.074	31.190	161.264	19,3
1937	132.091	22.387	109.704	49.539	159.243	31,1
1938	133.253	23.164	110.089	60.543	170.632	35,5

Niettegenstaande het steeds geringer wordende verbruik daalde het percentage daarvan, dat de Nederlandsche productie vormt, van 32 in 1926 tot 19 in 1936. In deze jaren werden vele Duitsche briketten ingevoerd. Langs de geheele grenslijn bezorgden Duitsche handelaren deze met eigen vrachtauto's bij de verbruikers aan huis. Daarentegen werd de uitvoer zeer belemmerd door het Rheinische Braunkohlen Syndikat, dat de

Carisborg-brieket niet alleen in Duitschland maar ook in andere landen van de markt kon verdringen. In 1937 en 1938 was de uitvoer weer grooter, mogelijk door gestegen behoefte in Duitschland. De invoer bleef nagenoeg gelijk, zoodat de verhouding productie: verbruik gunstiger werd. De volle capaciteit van de briketfabriek Carisborg (250 ton per dag) kan blijkbaar nog niet eens in het eigen land worden afgezet.

Vooruitzichten

Met de toekomstige eventueele bruinkoolreserves is het niet gunstig gesteld. Buiten Zuid-Limburg bestaat wel geen hoop op het aantreffen van practisch ontginbare afzettingen in Nederland, en in dit gebied zelf schijnt buiten Carisborg en de enkele nog niet in ontginning gebrachte bruinkool-concessies geen voorraad meer aanwezig te zijn. Bij een winning op de schaal als in de laatste jaren geschiedt zullen over 15 à 20 jaren de bereikbare reserves wel zijn uitgeput. Weliswaar zijn door boringen in verschillende steenkool-concessies, natuurlijk boven de Carboon-formatie maar toch op vrij groote diepte, nog dikke bruinkoollagen aangetoond, echter lijkt het niet waarschijnlijk dat die spoedig voor ontginning in aanmerking zullen komen.

Wanneer de tweede ondiep gelegen bruinkoolzone, die ten hoogste 50 M. onder de eerste gevonden wordt, in exploitatie gebracht kon worden, was hiermede een andere mogelijkheid geschapen om deze industrie in het leven te houden. In Carisborg is 6—10 M. dikte aan bruinkool geconstateerd, ongeveer 25 M. onder de tegenwoordig ontgonnen eerste laag. Die tusschenlagen van 25 M. dikte bestaan uit zuiver zand, waarin ongetwijfeld partijen voorkomen van materiaal, dat door zijn chemische samenstelling te gebruiken zou zijn voor de fabricatie van kristal en witglas en voor de aardewerknijverheid. De meeste zandsoorten zijn in elk geval te verwerken voor groen glas. Of wel het zand zou gebruikt kunnen worden voor spoelende opvulling in de nabij gelegen Staatsmijn Emma, waarvoor het, daar het bijna geheel vrij is van klei, ideaal zou zijn. Wanneer deze zanden verkocht zouden worden inplaats van als afvalproduct elders gestort (waartoe overigens wel spoedig de noodige ruimte zou ontbreken), ware misschien die

tweede laag nog met voordeel te ontginnen. De hoeveelheden bruinkool daarin aanwezig, waarvan voorloopig nog geen schatting te maken is, zouden dan als toekomst-reserve kunnen worden beschouwd.

In Duitschland werd eenige jaren geleden de aandacht gevestigd op het groote nut van bruinkool voor de bemesting van schrale gronden, zelfs voor die welke uit zuiver zand bestaan. De kool wordt dan in poedervorm, hetzij enkel — dan wel in een mengsel van 70 % kool en 30 % kalk, door den grond gemengd en onder geploegd. Een hoeveelheid van 6—8 ton per Hectare is voldoende, waardoor 20—25 % meer opbrengst van het land te verkrijgen zou zijn. Misschien zou dit iets kunnen zijn voor Nederlandsche heideontginning.

Het is wel een feit dat de afbouwmogelijkheden, in verband met de verhoudingen tusschen de dikte der dekterreinen en der bruinkoollagen, in den laatsten tijd grooter zijn geworden. Tot 1920 gold in Duitschland als uiterste grensverhouding, waarbij nog dagbouw mogelijk was: 1 kool tot 2,5 deklagen. Door het groot machinaal bedrijf is dit gaandeweg verbeterd tot 1 : 5, zelfs in enkele gevallen 1 : 7. Bruinkoolafzettingen, die vroeger slechts door diepbouw te winnen waren, kunnen thans meer economisch worden ontgonnen in open groeven met de „Abraumförderbrücke“, mits zij slechts over voldoende groote afstanden zich uitstrekken. Bovendien is bij diepbouw een verlies aan winbare bruinkool van 40 % niets byzonders, bij moderne dagbouw is dit slechts 3 %. Behalve dat de bruinkoolterreinen langer levensduur hebben gekregen door de gebleken technische mogelijkheden, zal daardoor dus ook geen onnoodige verspilling van materiaal meer plaats hebben.

Bouwgesteenten

Van de in hoofdstuk III genoemde vindplaatsen van ouder gesteente in meer noordelijke gedeelten van Nederland zijn enkele op bescheiden wijze in ontginning genomen. Zoo bestaat er een kleine groeve enkele kilometers ten Oosten van Winterswijk in mergelkalksteen, behoorende tot een afdeeling van het Trias onmiddellijk boven de reeds hiervóór besproken

Bontzandsteen-formatie. Het gesteente uit de hardste onderliggende laag ter plaatse wordt gebruikt voor wegverharding en is ook geschikt voor tegelbekleding van muren, rustieke banken, enz. De hierop liggende kleilaag wordt gewonnen en het product verkocht aan de aardewerkindustrie te Schoonhoven. Tenslotte wordt de bovenste kalkmergel gebruikt voor landbouwdoeleinden. De exploitatie werd aangevangen in 1931 met oorspronkelijk 60 arbeiders, welk aantal sindsdien in verband met de crisis tot op de helft is teruggebracht.

Overigens bestaat slechts in Zuid-Limburg een werkelijke winning van gesteenten, geschikt als bouwmetaal. Deze zal hieronder worden besproken in dezelfde volgorde als toegepast bij de geologische beschrijving, n.l. te beginnen met de oudere formaties.

Carbonische Zandsteen

De zandsteen bij Epen is op zeer kleine schaal ontgonnen en hier en daar als bouwmetaal gebruikt. De grootte der gewonnen blokken kan vermoedelijk wel tot $\frac{1}{4}$ M³. gaan. Evenwel schijnt de zandsteen het beste te voldoen bij bewerking als breuksteen, waarvoor intusschen ervaren metselaars noodig zijn.

Op Belgisch gebied bestaat in het Geuldal een ontginning in hetzelfde gesteente, evenzoo verscheidene in de omgeving van Aken. Voor een groeve op Nederlandsch grondgebied zouden bij regelmatige ontginning op eenigszins behoorlijke schaal de transportkosten zeer hoog worden door de afgelegen ligging. Een kabelbaan voor lasten tot hoogstens 250 Kg. (of 100 dM³. steen, dus b.v. blokken van 40×50×50 cM.) zou wellicht de beste oplossing zijn.

In de Limburgsche kolenmijnen wordt bij den aanleg van steengangen deze zandsteen vaak aangetroffen, echter dan vermengd met leisteen op de halden gestort of wel ondergronds als opvulling gebruikt.

Voor openbare gebouwen enz. is de Carboonzandsteen nog niet toegepast, naar aan te nemen is door onbekendheid met de aanwezigheid van dit metaal binnen de landsgrenzen. Basementen van Devoon-zandsteen, natuurlijk uit het buitenland betrokken, zijn echter in Zuid-Limburg niet zeldzaam.

Kunrader Kalksteen

Dit materiaal wordt, zooals reeds medegedeeld, gewonnen op een aantal plaatsen in het oostelijk gedeelte van Zuid-Limburg. Het laat zich goed met hamer en beitel bewerken en soms zelfs polijsten. De banken zijn hoogstens $\frac{1}{2}$ M. dik, gewoonlijk slechts 20 tot 30 c.M. Daar de overgang van zacht in hard gesteente meestal niet plotseling maar geleidelijk is, moet het uitgekapte gesteente nog van het zachtere materiaal worden bevrijd. Ook in horizontale richting zijn de afmetingen der te winnen blokken begrensd, daar verticale scheuren in alle richtingen door het vlak liggende gesteente heen loopen. In twee richtingen wordt zelden 50 c.M. of in één richting 70 c.M. verkregen, 40 c.M. is een meer gewone maat.

Verschillende openbare gebouwen in Zuid-Limburg zijn geheel of gedeeltelijk uit Kunrader steen opgetrokken, behalve nog een aantal woonhuizen, zoo b.v. kerken, monumenten, de Mijschool te Heerlen, etc. Het verbruik zou echter grooter kunnen zijn, vooral in noordelijker gedeelten van Nederland, waarbij door het Juliana-kanaal voordeelige afvoer mogelijk ware.

Om rendabele ontginning in het groot te verkrijgen zouden de zachte tusschenlagen voor de fabricatie van cement kunnen worden gebruikt, waartoe het materiaal geschikt is. Het te dunne harde gesteente benevens de afval van de dikke lagen kan dan tot kalk worden gebrand. Op deze wijze zou het geheele profiel bruikbaar worden gemaakt zonder dat afvalproducten overblijven.

Maastrichtsch Tufkrijt

De winning hiervan vindt plaats meer in het westelijk gedeelte van Zuid-Limburg. Op enkele plaatsen wordt het gebruikt voor het branden van kalk. Verder wordt het veel gevraagd voor de kalkbemesting van landbouwgronden, daar het gesteente een hoog kalkgehalte heeft en gemakkelijk tot den vereischten graad van fijnheid is te vermalen. Ook is het een waardevolle grondstof voor de fabricatie van groen en zwart glas.

In de eerste plaats echter wordt het tufkrijt gebruikt als bouwsteen. Vooral in het land tusschen Maastricht en Valken-

burg en zuidelijk daarvan werd en wordt het nog algemeen gebruikt voor alle soorten bouwwerken, welke aan die streek een eigenaardig karakter verleen. Buiten dit gebied wordt de „blokmergel” slechts voor onderdeelen van bouwwerken als versiering toegepast.

Bekend zijn de onderaardsche groeven van den Pietersberg, van Geulhem, Valkenburg, Vilt en Sibbe, waarin het materiaal door den aanleg van galerijen gewonnen wordt. Deze industrie is reeds oud, in 1916 nam zij echter een groote vlucht. Toen gedurende den wereldoorlog de aanvoeren uit België en Duitschland werden belemmerd, werd op vele plaatsen de winning van tufkrijt begonnen, in overdekte zoowel als in open groeven. Alleen gedurende 1918 werden naar taxatie 80.000 ton landbouwmergel verkregen. Sinds die dagen zijn er wel 1500 ondernemingen geweest, waarvan verreweg het grootste gedeelte na gevoelige verliezen geleden te hebben verdwenen is. Eenige cijfers van de winning uit ondergrondsche groeven in den loop der jaren mogen hier volgen.

Jaar	Aantal groeven	Losse mergel in tonnen	Mergel-brokken	Mergel-blokken M3.	Gemiddeld aantal werklieden
1917	23	50.406	4.802	5.164	341
1920	22	19.900	5.150	6.900	119
1925	12	5.300	100	2.552	38
1930	12	14.725	1.504	5.306	91
1935	14	533	1.221	6.233	65
1936	15	4.309	1.247	4.064	65
1937	15	6.527	927	2.668	43
1938	15	6.265	1.650	3.909	61

In de meeste groeven wordt het gesteente gewonnen middels stootbeitel en zaag, in blokken van $52 \times 54 \times 80$ c.M. Ter plaatse van het bouwwerk worden deze tot kleinere rechthoekige steenen gezaagd, hetgeen door de groote zachtheid van het tufkrijt mogelijk is.

De kwaliteit als bouwsteen is voor de verschillende groeven ook zeer verschillend, het beste materiaal komt wel uit de omgeving van Sibbe. De drukvastheid is altijd zeer laag, slechts

4 Kg./c.M.²; hiermede moet men dus steeds rekening houden, en ook met het doel waarvoor het blok gebruikt wordt. Voor buitenwerk moet het volkomen weerbestendig zijn, en zekere lagen in het tufkrijt voldoen ook aan die voorwaarde. Een ander nadeel is dat het gesteente gemakkelijk vocht opneemt. Ook de minder ooglijke grijze kleur bij verweering is vaak een bezwaar, mogelijk is dit wel door een geschikt dekmiddel te verhelpen. Toch zijn vele oude gebouwen in dezen steen opgetrokken, als de St. Janskerk te Maastricht, terwijl voor moderne gebouwen als kerken en hotels te Broekhem, Valkenburg, etc. eveneens van het materiaal gebruik gemaakt is.

Andere Limburgsche Bouwsteen

Bij Nivelstein, even over de grens tegenover het station Kerkrade-Rolduc, wordt een zandsteen gewonnen, die niet anders is dan een locale verharding van de miocene zandlagen in de bruinkool-formatie, waarvan hiervóór reeds melding gemaakt werd. Het is een harde, kalkvrije zandsteen, geel of grijs van kleur, met drukvastheid 200 tot 500 Kg./c.M.², die voorkomt in een laag van 3—4 M. dikte en gewonnen kan worden in afmetingen tot 5 M.³ inhoud. Voor buitenwerk van gebouwen zou hij geschikt zijn, echter ook voor beeldhouwwerk.

Wanneer deze bouwsteen in Nederlandschen bodem werd aangetroffen, zou daarvan vermoedelijk wel een dankbaar gebruik worden gemaakt. Echter zal het een toeval zijn zulk een locale versteening in het zand te vinden en dan nog zou deze wellicht voor ontginning in het groot geen waarde bezitten.

XVI

VOORUITZICHTEN VAN OVERIGE ONTGINNING

De delfstofafzettingen, welke buiten die van steenkool nog in den bodem van Nederland aanwezig zijn, hebben voorloopig niet zulk een groot belang voor ons volk. Zij zouden dit echter alsnog kunnen verkrijgen, hetzij door uitbreiding van bestaande ontginningen die op te kleine schaal werken, dan wel door de winning van nieuwe mineralen. Daarom zal op deze plaats worden nagegaan op welke verschillende wijzen het grootste voordeel uit onze bodemschatten te verkrijgen zou zijn.

Voor de behandeling van de verschillende delfstoffen zal dezelfde volgorde worden aangehouden als in Hoofdstuk III.

Stenzout

Uit de tabel voor invoer, uitvoer, en verbruik in het vorige hoofdstuk kunnen voor een negental jaren de volgende gegevens worden afgeleid. Zij zijn gerangschikt op dezelfde wijze als voor steenkool is geschied in het hoofdstuk X, zoodat voor elk jaar het cijfer in kolom 2 gelijk is aan de som der cijfers in kolommen 3 en 4, terwijl de som van de cijfers in de kolommen 4 en 5 gelijk is aan het totaal in de kolom 6. De hoeveelheden stellen tonnen voor.

Jaar	Productie	Uitgevoerde productie	Binnenlands verbruikte productie	Invoer	Binnenlandsch verbruik
1	2	3	4	5	6
1926	35.275	10.779	24.496	112.107	136.603
1928	41.470	15.571	25.899	126.451	152.350
1930	49.807	20.573	29.234	128.956	158.190
1932	60.765	21.819	38.946	108.913	147.859
1934	74.759	30.253	44.506	115.877	160.383
1936	76.271	34.801	41.470	121.077	162.547
1937	132.430	69.854	62.576	124.299	186.875
1938	164.266	93.291	70.975	101.700	172.675
1939	199.800	127.638	72.162	100.036	172.198

De volgende tabel geeft dan weer de percentages van uitgevoerde en binnenlands verbruikte eigen productie op het totaal, benevens de percentages van uit eigen productie en uit invoer afkomstig binnenlandsch verbruik op het totaal.

Jaar	Percentage van Productie		Percentage van Verbruik		Jaar
	uitgevoerd	binnenl. verbruikt	uit eigen productie	ingevoerd	
1926	30,6	69,4	17,9	82,1	1926
1928	37,5	62,5	17,0	83,0	1928
1930	41,3	58,7	18,5	81,5	1930
1932	35,9	64,1	26,3	73,7	1932
1934	40,5	59,5	27,8	72,2	1934
1936	45,6	54,4	25,5	74,5	1936
1937	52,7	47,3	33,5	66,5	1937
1938	56,7	43,3	41,1	58,9	1938
1939	63,9	36,1	41,9	58,1	1939

In 13 jaren is de uitvoer vertienvoudigd en ook percentsgewijs op den totalen omzet berekend toegenomen, hoewel slechts verdubbeld. Het binnenlands verbruikte gedeelte van den omzet is in absoluten zin verdrievoudigd, echter percentsgewijs op de productie tot iets meer dan de helft teruggelopen. Dit komt doordat de omzet zich veel sterker ontwikkeld heeft dan het verbruik. Weliswaar is het percentage van het binnenlandsch verbruik afkomstig uit invoer geleidelijk gedaald en

dat uit eigen productie geleidelijk gestegen, maar toch werd in 1939 nog 58 % uit invoer verkregen en dat moet als teveel beschouwd worden. Even zeer als een kolenmijn behoort een zoutwinning voor den afzet van haar product in de eerste plaats op het eigen land aangewezen te zijn, al bestaat ook bij het „salinenbedrijf” in Twente niet die groote noodzaak, welke voor den kolenmijnbouw geldt, om zijn capaciteit op het peil van het binnenlandsch verbruik te houden. In geval van nood kan de zoutproductie immers gemakkelijk in korten tijd vergroot worden. Het is echter een nationaal belang dit Nederlandsche product te beschermen, dat even goed is als het buitenlandsche, maar op de binnenlandsche markt steeds zoo weinig kans had door de maatregelen van buitenlandsche concerns (zie jaarverslag 1935 van den hoofdingenieur der Mijnen). Daarom ligt het ook op den weg van een toekomstige regeering om de Kon. Ned. Zoutindustrie in zooverre te steunen, dat ernstig gestreefd wordt naar den eindtoestand, waarbij het binnenlandsch verbruik voor minstens 75—80 % voorzien wordt van het nationale product. Welken vorm de hiertoe noodige maatregelen dan zouden moeten aannemen kan nog niet worden vastgesteld. Alleen staat wel vast, dat van invoerrechten op en contingen-teering van buitenlandsch zout evenmin sprake kan zijn als betreffende steenkool. Een officieele campagne vóór Nederlandsch fabrikaat, maar dan door de Overheid op nationaal-socialistische wijze uitgevoerd, lijkt voorloopig wel den aange-wezen weg. Daaraan zou dan verbonden moeten worden een gespecificeerd onderzoek naar het verbruik, zooals dat in hoofdstuk XIV voor steenkool werd beschreven. Het zoutbedrijf moet altijd vast kunnen rekenen op een bepaalden binnenland-schen afzet en daarboven haar productie kunnen uitbreiden voor een zekeren uitvoer, die — zij het ook door internationale overeenkomsten op langen termijn vastgesteld — toch nooit zóo zeker is als het nationale verbruik.

Het ligt voor de hand dat, wanneer eenmaal met dergelijken krachtigen overheidssteun begonnen wordt, ook de Zout-industrie niet meer geheel vrij zal zijn in al haar bewegingen, maar zich binnen zekere grenzen te gedragen zal hebben naar aanwijzingen van de regeering. De in den bodem aanwezige

hoeveelheid is groot genoeg, zelfs voor een productie tien maal zoo groot als de tegenwoordige gedurende nog zeer vele jaren. In tegenstelling met den kolenmijnbouw zal dus de Maatschappij in de uitbreiding van haar bedrijf wel steeds de noodige vrijheid gelaten kunnen worden, aangenomen dat de mogelijkheid van een zeer aanzienlijken uitvoer zich zou voordoen. Maar wel zou door de Overheid een wakend oog gehouden moeten worden op de verkoopprijzen, die tengevolge van een monopolievorming zeker neiging tot stijging zouden gaan vertoonen. En hiertoe bestaat in normale tijden, wanneer de productie zóó belangrijk wordt uitgebreid, natuurlijk niet de minste noodzaak.

Bruinkool

In de onderstaande tabel zijn voor een achttal jaren vanaf 1926 weder gegevens betreffende invoer, uitvoer, productie en verbruik gerangschikt op dezelfde wijze als voor steenzout werd gedaan.

Jaar	Productie	Uitgevoerde productie	Binnenlands verbruikte productie	Invoer	Binnen- landsch verbruik
1926	70.256	14.946	55.310	163.531	218.841
1928	69.091	16.212	52.879	168.775	221.654
1930	48.868	14.920	33.948	184.887	198.835
1932	44.025	12.452	31.573	170.781	202.354
1934	33.996	7.063	26.933	143.316	170.249
1936	31.190	4.195	26.995	134.269	161.264
1937	49.539	22.387	27.152	132.091	159.243
1938	60.543	23.164	37.379	133.253	170.632

En hieronder weer de percentages der beide gedeelten van de productie en der beide gedeelten van het verbruik.

Jaar	Percentage van Productie		Percentage van Verbruik		Jaar
	uitgevoerd	binnenl. verbruikt	uit eigen productie	ingevoerd	
1926	21,2	78,8	25,3	74,7	1926
1928	23,5	76,5	23,9	76,1	1928
1930	30,6	69,4	17,1	82,9	1930
1932	28,3	71,7	15,6	84,4	1932
1934	20,8	79,2	15,8	84,2	1934
1936	13,4	86,6	16,7	83,3	1936
1937	45,2	54,8	17,1	82,9	1937
1938	38,2	61,8	21,9	78,1	1938

Het percentage van de productie dat binnenlands verbruikt werd is dus over het algemeen gedaald, ook al kwam er gedurende 1934 en 1936 een stijging. De absolute hoeveelheid binnenlands verbruikte Nederlandsche bruinkool is ook geleidelijk verminderd tot 1937, waarna over het laatste jaar een grooter hoeveelheid. Waar in 1926 nog ongeveer $\frac{1}{4}$ van het totale verbruik door eigen bruinkool werd geleverd, verminderte dit later eveneens, terwijl het percentage ingevoerd overeenkomstig toenam; alleen 1938 bracht hierin geringe verbetering. Met het oog op deze weinig gunstige cijfers lijkt voor de nationale productie van bruinkool dus niet veel perspectief aanwezig. Het ergste is nog, dat de in den bodem aanwezige voorraden zoo gering zijn, slechts 5 miljoen ton.

Het product kan geen al te duur transport verdragen, zoodat het hoofdzakelijk in den omtrek van het terrein van winning moet worden afgezet. Maar juist in Limburg dringt het gebruik van gas uit de cokesovens der Staatsmijnen overal door en heeft deze warmtebron veel toekomst. Wanneer later de afstandvoorziening, grootendeels van de vetkolenmijnen uit, door geheel Nederland een feit geworden is, zal voor de bruinkoolbriketten van Carisborg vermoedelijk niet veel kans meer overblijven.

Het lijkt dan ook niet wel mogelijk en ook niet bepaald noodzakelijk om voor de, slechts op één punt geconcentreerde, weinig omvattende bruinkoolwinning byzondere beschermingsmaatregelen voor te stellen. Van pogingen tot wering van het buitenlandsche product kan toch geen sprake meer zijn, bovendien zou de productie der steenkolenmijnen door sterk ver-grooten afzet van de bruinkoolbriketten kunnen worden benadeeld.

Wellicht zou bij toekomstige heide-ontginning in Nederland aandacht gewijd kunnen worden aan de mogelijkheid van humuseering der gronden met bruinkoolpoeder, waarvan in hoofdstuk XV melding werd gemaakt. Succesvolle proeven met dit materiaal zouden mogelijk tot een ontginning op ruimer schaal aanleiding kunen geven. Verder behoort het voorkomen van de dikkere lagen op grootere diepten, maar nog altijd boven de steenkoollagen, in gedachten te worden gehouden. De kans dat — bij uitputting van de steenkoolvoorraden — deze bruinkoollagen nog voor ontginning vanuit de bestaande oude schachten in aanmerking kunnen komen, moet als gering worden beschouwd.

Bouwgesteenten

In Noordelijker Nederland wordt de natuursteen van Zuid-Limburg niet toegepast bij den bouw van woningen, monumenten enz. maar in plaats daarvan buitenlandsch materiaal gebruikt. Van de hoeveelheden daarvan moet men zich echter geen overdreven voorstelling maken; voor den invoer gedurende 1937 van verschillende soorten natuursteen kunnen de volgende cijfers gegeven worden.

zandsteen	onbewerkt	5.761 tonnen	f 102.200
"	bewerkt	279 "	- 15.000
kalk- en tufsteen	onbewerkt	214.755 "	- 334.600
" " "	bewerkt	1.077 "	- 75.300
natuursteen n.a.g.	onbewerkt	11.328 "	- 60.100
" "	bewerkt	345 "	- 35.900
Totaal		233.545 tonnen	f 623.100

Wanneer een behoorlijk gedeelte van dezen steen door Nederlandsche groeven kon worden geleverd, zou echter de daarmede overeenkomende geldswaarde in het land blijven en bovendien een aantal handen werk geschonken worden.

Voor het niet gebruiken van de Limburgsche bouwgesteenten in het grootste gedeelte van ons land bestaat natuurlijk de verontschuldiging dat zij verder noordelijk zoo goed als onbekend zijn, terwijl zij bovendien tot vóór kort niet op goedkoope wijze (n.l. te water) afgevoerd hadden kunnen worden. Nu dit laatste wel mogelijk is, behoort het gebruik van deze materialen aangemoedigd te worden tot zoover de transportkosten het toelaten. De regeering zou dan gemakkelijk contróle op den bouw van alle officiele en half-officiele gebouwen kunnen doen uitoefenen en den invoer van buitenlandsche natuursteen in plaats van binnenlands verkrijgbare kunnen verbieden zonder degelijke motiveering. Ook bij den bouw van particuliere bouwwerken zou eenige zachte drang op het gebruik van inheemschen natuursteen kunnen worden uitgeoefend.

Het tufkrijt kan vermoedelijk slechts een beperkt gebruik vinden door zijn lage drukvastheid en andere minder gunstige eigenschappen. Beter geschikt ware dan de Kunrader kalksteen, die een gedeelte van de ingevoerde natuursteen zou kunnen vervangen. Dan is er nog de carbonische zandsteen, met de ontginning waarvan wellicht onder stimuleering van de Overheid een begin gemaakt zou kunnen worden. Dit alles onder het voorbehoud, dat het natuurschoon van Zuid-Limburg hierdoor niet geschonden mag worden. Ook waar elders in ons land nog bruikbaar gesteente aan den dag treedt of op geringe diepten aanwezig is, zou het aanbeveling verdienen daarvan op de meest economische wijze gebruik te maken. Met deze vindplaatsen moet de Rijks Geologische Dienst te Haarlem bekend zijn.

Ertsen

Zooals in hoofdstuk III vermeld zijn de particuliere opsporingen naar zink- en looderts in het Geuldal bij Epen

sedert enkele jaren gestaakt. Het is te hopen dat zij na den terugkeer van normale tijden met kracht hervat zullen worden. De vooruitzichten, voor ons land aan een ontginning dezer ertsens verbonden, zijn waarlijk belangrijk genoeg. Daadwerkelijke steun van de regeering, zoodra in voldoende hoeveelheden erts is aangetoond om een loonende exploitatie te waarborgen, zal dan ook terzijner tijd dringend noodig zijn. Zoodanige steun of beter gezegd stimuleering had zelfs reeds in een vroeger stadium van de Overheid behooren uit te gaan. Veel van het werk dat thans door de genoemde Maatschappij verricht is had lang geleden door den Staat behooren te worden uitgevoerd, als de liberale regeeringen slechts eenige belangstelling voor een Nederlandschen ertsmijnbouw hadden gevoeld. Het afdiepen van schachten en drijven van tunnels tot mijnbouwkundige exploratie van ertsafzettingen had zeker niet op den weg der Overheid gelegen, maar wel had zij in vroeger jaren een aan dergelijke werkzaamheden noodzakelijk voorafgaand oppervlakte-onderzoek kunnen doen uitvoeren. De aanwijzingen voor het voorkomen van lood- en zinkerts in Zuid-Limburg waren reeds geruimen tijd bekend en het is wel zeer te betreuren dat den Geologischen Dienst nooit een verder systematisch onderzoek daarnaar is opgedragen. De kosten hiervan zouden niet belangrijk geweest behoeven te zijn, zelfs niet wanneer gebruik ware gemaakt van apparaten voor geophysisch onderzoek, zooals de maatschappij Cavando Acquiro heeft gedaan. Door een dergelijk vooronderzoek zou het particulier initiatief in Nederland zijn geprikkeld en was men wellicht reeds eerder tot boringen en tot ondergrondse exploratie gekomen.

De genoemde maatschappij heeft indertijd wel het meest belovende gedeelte in ons land als terrein van haar onderzoekingen uitgekozen, zoodat vermoedelijk elders binnen de landsgrenzen niet zulke goede vooruitzichten op het aantreffen van lood-, zink- of andere ertsens in den bodem bestaan. Maar toch zal het aanbeveling verdienen dat door den Rijks Geologischen Dienst te Haarlem wordt nagegaan welke gedeelten van Nederland voor een dergelijk practisch wetenschappelijk onderzoek alsnog in aanmerking zouden komen en dat deze

dienst dan ook met zoodanige werkzaamheden wordt belast.

Bij een toekomstige ontginning zou het de bedoeling zijn om het erts naar Rotterdam te verkoopen. Overigens bestaat bij Budel (in het uiterste Zuidoosten van Noord-Brabant) een zinksmelterij, de eenige in ons land, die ingevoerde ertsen verwerkte. Er is geen reden om aan te nemen dat ook een loodsmelterij dan onvoldoende reden van bestaan zou hebben.

Behalve dat een eenigszins belangrijke exploitatie in het boven-Geuldal (ofwel vanuit een der steenkolenmijnen) weder een aantal handen werk zou geven, zou Nederland door een eigen lood- en zinkproductie dadelijk veel minder afhankelijk kunnen worden van den import. Aan lood in blokken, bladen, in buizen, als diverse artikelen, afvallen, enz. werd gedurende de laatste jaren ingevoerd c.a. 15.000 ton per jaar ter waarde van ongeveer f 2½ miljoen; voornaamste invoerlanden: België-Luxemburg en daarna Mexico, Vereenigde Staten en Duitschde laatste jaren ingevoerd c.a. 15.000 ton per jaar ter waarde van f 5 miljoen!

Zink werd — behalve in den vorm van zinkerts, dat zooals vermeld te Budel werd verwerkt — ook ingevoerd als blokken, staven, bladen, poeder, draad etc., tesamen gedurende de laatste jaren 10.000—12.000 ton 't jaars ter waarde van ongeveer f 1 miljoen. Over 1937 was het c.a. 11.700 ton met een waarde van f 2½ miljoen. De voornaamste invoerlanden waren België-Luxemburg, Vereenigde Staten, Mexico en Duitschland.

Een Nederlandsche lood- zink-mijnbouw biedt dus wat betreft den afzet in eigen land wel gunstige vooruitzichten.

Petroleum

Hetzelfde kan gezegd worden van een petroleum-ontginning, die hier te lande gevestigd zou worden. In Hoofdstuk III werd medegedeeld dat de mogelijkheid op het aantreffen van petroleum-accumulaties in de noordelijke provincies geenszins uitgesloten is. De „Noordduitsche olieprovincie der zouthorsten”, waartoe ook noordoostelijk Nederland behoort, levert reeds mooie olieproducties, die vooral onder het nationaal-socialistisch bewind elk jaar toenemen.

De totale petroleumproductie van het Derde Rijk bedroeg over 1937 ongeveer 450.000 ton en zal gedurende 1938 vermoedelijk wel c.a. 700.000 ton geweest zijn. Hiervan leverden de Hannoversche terreinen Nienhagen, Wietze en Oberg verreweg het grootste gedeelte.

Wanneer in Nederland slechts enkele honderdduizenden tonnen kunnen worden gewonnen, zou dit reeds een groot voordeel opleveren, daar ons land groote hoeveelheden van verschillende oliesoorten verbruikt:

Petroleum	200.000—250.000 ton	ter waarde van f	5—9	mill.
Benzine	250.000—300.000	" " " "	- 10—12	"
Gasolie	ongeveer 250.000	" " " "	- 4—8	"
Smeeroliën	tot 1/2 miljoen	" " " "	- 5—6	"
Ruwe aardolie	200.000—400.000 ton	(zeer wisselend!) ter waarde van f	3—10	miljoen.

Verder werden nog ingevoerd stookolie, asfalt, vaseline en andere derivaten.

Voor een onvoldoenden afzet in eigen land zou dus geen vrees behoeven te bestaan. Er was dan ook alle aanleiding geweest — vooral na de in hoofdstuk III vermelde vondst van aardolie bij Corle in den Achterhoek (dus eigenlijk even buiten het voor aardolie gunstige gebied) — om nadere onderzoekingen in te stellen. Dit had — weder — behooren te geschieden vanwege den Rijks Geologischen Dienst te Haarlem. Over de kwestie der diepboringen en ook van de geheele toekomstige ontginning had overeenstemming bereikt kunnen worden met het particuliere kapitaal.

Dit alles is natuurlijk door de democratische regeeringen nagelaten, terwijl het liberalistische ideaal dergelijke actie van Overheidswege niet toeliet. De ontginning, verwerking en distributie van Nederlandsche aardolie behoort dus ook tot die toekomstplannen, waarvan de verwezenlijking zal moeten wachten tot de vestiging van het Nederlandsche nationaal-socialistische bewind.

XVII

DE VEILIGHEID DER MIJNBEDRIJVEN

De veiligheid en de gezondheid der arbeiders, die bij de mijnontginning hun brood verdienen, zijn voor de natie natuurlijk van groot belang. In alle beschaafde landen zijn zij dan ook een onderwerp van zorg voor de regeering, die het toezicht daarop aan een speciaal orgaan opdraagt. Dit is ook in Nederland het geval.

Het Staatstoezicht op de Mijnen

De Mijnwet van 1810 voorzag reeds door een viertal artikelen in de uitoefening van een toezicht op de ontginning van mijnen door organen van den staat. De artikelen 47 en 48 omschreven de taak van de „ingénieurs des mines”, die onder de bevelen van den minister van Binnenlandsche Zaken en van de prefecten stonden, terwijl Artt. 49 en 50 voorschriften inhielden voor de prefecten ingeval de ontginningen last of gevaar voor het publiek opleverden. Deze bepalingen, aangevuld door twee keizerlijke decreten en een koninklijk besluit van 1877, zijn voor den Nederlandschen mijnbouw van kracht geweest tot aan de eerste jaren van deze eeuw.

Bij de wet van 27 April 1904 Stbl. no.73, die om een onna-speurlijke reden officieel als „Mijnwet 1903” werd betiteld, zijn de genoemde vier artikelen ingetrokken, terwijl bij algemeenen maatregel van bestuur een nadere regeling van het toezicht werd gelast. Dit geschiedde, na het rijpe overleg dat men bij demo-liberale wetgeving gewend is, bij koninklijk besluit van 22 September 1906 Stbl. no. 248, sedert dien tallooze malen aangevuld en gewijzigd, bekend staande als „Mijnreglement 1906”. Hierin werd een groot aantal gedetailleerde voorschriften gegeven betreffende veiligheid en gezondheid van de werklieden boven- en ondergronds, den arbeid in het algemeen

en de contrôle van Overheidswege op al die bepalingen uitgeoefend. Krachtens Art. 255 van dit K.B. werd ingesteld de dienst van het Staatstoezicht op de Mijnen. Door het K.B. van 2 December 1939 Stbl. no. 568 werd een nieuw reglement voor de mijnen vastgesteld onder intrekking van het bestaande oude, zoodat tegenwoordig geldt het Mij n r e g l e m e n t 1939.

De formatie van het Staatstoezicht, dat vroeger te Maastricht zetelde maar naar Heerlen werd overgebracht, bestond in 1939 uit den Inspecteur-Generaal der Mijnen (vroeger Hoofdingenieur der Mijnen), twee mijningenieurs en een werktuigkundig ingenieur, die den titel dragen van Inspecteur der Mijnen (vroeger Ingenieur der Mijnen), 1 mijnmeter en 9 mijn-technische ambtenaren, verder administratief personeel.

Het Staatstoezicht omvat de zorg voor de naleving van het Mijnreglement, maar heeft nog een ruimer taak daar het ook moet toezien op de naleving van de Mijnwet van 1810 en latere wetten en verordeningen op het Mijnwezen en van de bepalingen der mijnconcessies. De Inspecteur-generaal is de informateur en de adviseur van den minister van Waterstaat omtrent alles wat de mijnontginning in Nederland aangaat. Een voor-naam deel van zijn arbeid is echter gewijd aan het waken voor de veiligheid der mijnontginning en voor de veiligheid en gezondheid van menschen en dieren, die daarbij zijn te werk gesteld. Onder zijn algemeene leiding inspecteeren de ingenieurs en technische ambtenaren geregeld de mijnen, waar zij de werkplaatsen controleeren, de noodige aan te brengen verbeteringen aanwijzen, opmerkzaam maken op dreigend gevaar enz., en wanneer het noodzakelijk is proces-verbaal wegens ernstige overtredingen van het Mijnreglement opmaken. Na een zwaar ongeval of wanneer ergens gevaar dreigt begeben zij zich aanstonds naar de betreffende plaats. In minder spoedeischende gevallen brengen de ingenieurs dan verslag uit aan het hoofd van het Staatstoezicht, die de noodig gebleken maatregelen aan het betrokken mijnbestuur voorschrijft; bij dreigend gevaar echter kunnen zij ter plaatse dadelijk de noodige voorschriften geven.

Van alle voorschriften en beslissingen uitgaande van het

Staatstoezicht kunnen de mijnbesturen binnen 14 dagen in hooger beroep komen bij den Raad van Beroep voor het Mijnwezen, een lichaam welks functie en samenstelling ook door het Mijnreglement en een daarmede verband houdende speciale instructie zijn geregeld. Deze raad bestaat uit 3 leden, waarvan één voorzitter, en 3 plaatsvervangende leden, allen door den minister aan te wijzen. Zijn zetel is te 's-Gravenhage, hoewel wanneer noodig ook zittingen gehouden mogen worden te Maastricht en Heerlen. De leden zijn als deskundig te beschouwen, terwijl onder de plaatsvervangende leden ook geologen zijn.

Het Mijnreglement schrijft ook voor de instelling van arbeiderscommissies, een bij elke mijn waar in den regel meer dan 100 arbeiders in dienst zijn. Iedere mijn in Zuid-Limburg heeft dus haar arbeiderscommissie, welker taak het is wenschen, bezwaren en klachten betreffende de veiligheid, de gezondheid en den arbeid — voor zoover haar die gegrond voorkomen — bij de mijnbesturen voor te brengen. De commissies bestaan uit 6 leden, gekozen door de arbeiders bij geheime stemming; zij hebben 6 jaar zitting, maar de helft treedt telkens om de 3 jaar af. Verkiesbaar zijn de Nederlandsche arbeiders van minstens 30 jaren oud, die gedurende de laatste 2 jaren onafgebroken bij de betreffende mijn gewerkt hebben.

De wenschen, bezwaren of klachten door de arbeiderscommissies ingebracht worden door hen, genummerd en gedagteekend, in een register ingeschreven dat op elke mijn aanwezig moet zijn, terwijl de commissies minstens eenmaal in de vier weken gelegenheid moeten krijgen om deze aantekeningen mondeling toe te lichten. Achter elk nummer van het geregistreerde moet uiterlijk een week na deze mondelinge toelichting aangeteekend worden wat de mijnbesturen op den wensch, het bezwaar of de klacht hebben aan te merken dan wel ter voorziening daarin hebben verricht.

Behalve de ambtenaren van het Staatstoezicht zijn met het toezicht op de naleving van het Mijnreglement ook nog belast de arbeiderscontroleurs, waarvan er volgens dit reglement in het geheel minstens twee moeten zijn, door den minister te benoemen. De arbeiderscommissies maken hiertoe

in gemengde vergadering een voordracht van 3 personen op, waarvan de minister echter kan afwijken, terwijl hij ook eerst overleg pleegt met de mijnbesturen. De controleurs blijven 5 jaar in functie, echter is tusschentijdsche schorsing of ontslag altijd mogelijk. Benoembaar hiertoe zijn Nederlanders van 30 jaren oud, die kunnen lezen, schrijven en rekenen en die gedurende de laatste 10 jaren ondergronds, waarvan ten minste 4 jaren in Nederlandsche mijnen, als zelfstandig houwer zijn werkzaam geweest. De arbeiders-controleurs noch hun huisgenooten mogen winkel, herberg of andere nering drijven, daarentegen genieten zij een vaste bezoldiging uit 's Rijks kas. Behoudens de gevallen, in welke zij van den Inspecteur-Generaal bevelen of van de arbeiderscommissies opdrachten ontvangen, oefenen zij hun taak volgens eigen inzichten uit. Tegenwoordig zijn er 5 arbeiders-controleurs werkzaam, waarvan 2 voortgekomen uit den R.K. Mijnwerkersbond, 2 uit de „moderne" en 1 uit de „Christelijke" organisatie. Volgens hun instructie onthouden zij zich echter van het maken van propaganda en hebben ook geen zitting in het bestuur van eenige organisatie. In 1932 heeft de minister van Waterstaat hun aantal tot 3 willen terugbrengen, maar gelukkig is deze averechtsche bezuiniging niet doorgegaan.

In het bedrijf der steenkolenmijnen wordt niet alleen zorg gedragen voor de veiligheid en gezondheid der arbeiders, maar ook wordt erop gelet dat het honderdtal ondergronds werkzaam zijnde paarden goed wordt verzorgd. Deze dieren behoeven niet langer dan 8 uren per dag te werken en worden geregeld door paardenartsen gecontroleerd. Daar zij bovendien uitstekend gevoed worden (gedurende den wereldoorlog liet dit wegens gebrek aan het benodigde voer vaak te wenschen over), zien zij er best uit.

Door goede samenwerking van het Staatstoezicht met de mijnbesturen zijn over het algemeen prachtige resultaten verkregen en vele belangrijke verbeteringen op elk gebied in de arbeidstoestanden gebracht. Zoo is de gevreesde mijnwormziekte, de geesel van geheele landstreken, door zware keuringen, uitstekende geneeskundige behandeling van patiënten en strenge hygiënische maatregelen tenslotte geheel uitgeroeid.

Een der schoonste gevolgen van het onvermoeide streven van Nederlandsche ingenieurs en medici is voorts de buitengewone veiligheid, welke tegenwoordig, betrekkelijk gesproken, aan het werk in de Limburgsche mijnen verbonden is.

Ongevallen

Het werk ondergronds geschiedt in de duisternis, soms in, naar verticale richting zeer beperkte ruimten, vaak in een vochtige, warme en ongezonde atmosfeer, altijd in een omgeving vol gevaren van allerlei aard. Er is vermoedelijk wel geen bedrijf te noemen waar voortdurende omzichtigheid en oplettendheid ook ten aanzien van de hygiëne zoo noodzakelijk zijn als bij den mijnbouw. Gezien den aard van het bedrijf moet men elk oogenblik voorbereid zijn op de zwaarste ongelukken en zelfs op massale rampen. Deze zijn ook onze mijnindustrie niet bespaard gebleven en elk jaar nog eischt de mijnbouw zijn offers. Gelukkig beweegt zich echter de statistiek der mijnongevallen in een gestadig dalende lijn. Het grootste aantal deed zich voor gedurende 1930: bijna 9.000 zoowel boven- als ondergronds, over de laatste jaren was het om en bij 6.000.

Van het totaal aantal ongevallen maken de lichte — dat zijn die welke ongeschiktheid tot arbeid gedurende meer dan 2 tot en met 21 dagen tengevolge hebben — verreweg het grootste gedeelte uit, n.l. 80—83 %, de zware ongevallen 17—20 % en de dodelijke 0,3—0,5 %.

Toenemende veiligheid in een bedrijf moet onder normale omstandigheden zich uiten in een relatief verminderend aantal ongevallen. In de volgende tabel, die geeft het aantal zware mijnongevallen in verhouding tot het totaal aantal arbeiders en tot de productie in den loop der jaren, is dit voor de periode na de wereldoorlog ook waar te nemen.

Opvallend is het groote aantal slachtoffers in de eerste jaren van den wereldoorlog, zonder twijfel veroorzaakt door de omstandigheid dat in die jaren vele nieuwelingen aangenomen moesten worden. De sterke daling in het aantal ongevallen in verhouding tot de productie gedurende de laatste 8 jaren houdt natuurlijk verband met de hogere jaarprestatie der arbeiders.

Aantal zware ongevallen

Jaar	Per			Jaar	Per		
	1000 arbeiders	Per 100.000 ton	Per 100.000 ton		1000 arbeiders	Per 100.000 ton	Per 100.000 ton
	onder- gronds	onder- en boven- gronds	steen- kool		onder- gronds	onder- en boven- gronds	steen- kool
1907	70,90	62,20	34,58	1923	53,57	45,25	22,16
1908	50,00	48,10	26,76	1924	47,90	41,00	19,92
1909	58,20	51,40	26,67	1925	45,49	37,53	16,27
1910	49,10	45,90	23,68	1926	48,15	40,24	16,91
1911	64,40	59,20	29,99	1927	47,38	40,16	14,34
1912	58,30	53,10	26,26	1928	59,40	48,12	15,07
1913	71,40	64,80	33,63	1929	54,57	45,46	14,20
1914	95,30	85,60	43,93	1930	51,45	42,28	13,18
1915	94,80	81,60	39,43	1931	46,24	38,71	11,57
1916	71,70	62,50	30,61	1932	38,88	31,41	9,07
1917	78,60	67,80	33,94	1933	40,25	31,90	8,82
1918	76,90	65,70	36,76	1934	43,17	33,88	8,74
1919	77,40	64,90	38,08	1935	40,92	32,20	8,09
1920	83,30	70,00	39,91	1936	44,14	32,78	7,53
1921	74,52	60,82	36,58	1937	41,49	31,34	6,90
1922	75,50	62,00	32,79	1938	42,72	32,07	7,77
				1939	41,81	31,51	7,71

Daar in deze periode ook het aantal ongevallen per 1000 arbeiders is verminderd, kan dus van de rationalisatie en mechanisatie altans niet worden gezegd dat zij in dit opzicht van nadeeligen invloed op den arbeider zijn.

De ongevallen-statistiek van het Staatstoezicht leert, dat de meeste ondergrondse ongevallen veroorzaakt worden door steen- en kolenva, daarna volgen die bij het vervoer, en dan die door struikelen, vallen, stooten, enz. Van de bovengrondse ongevallen had een belangrijk percentage plaats bij het vervoer, maar een nog iets grooter aandeel hadden die tengevolge van struikelen, vallen, stooten, enz. Mijngasontploffingen, die gewoonlijk verscheidene doden als resultaat hebben, komen in Zuid-Limburg gelukkig niet vaak voor. In aller her-

innering is echter nog levendig de kolenstof- en mijngasexplo- sie in de Staatsmijn Hendrik, Juli 1928, die 13 slachtoffers eischte.

Hoe volmaakt, menselijkerwijs gesproken, de veiligheid in de Nederlandsche mijnen langzamerhand is geworden leert wel de volgende tabel, waaruit blijkt dat ons land aan de spits staat van alle omringende landen benevens de Vereenigde Staten wat betreft het betrekkelijk aantal doodelijke mijnongevallen.

Doodelijke ongevallen bij den kolenmijnbouw

	Nederland	Pruisen	België	Frankrijk	Gr. Brit.	Ver. Staten
	Per 1000 ondergrondse mijnwerkers					
1911—1915	2,30	2,87	1,26	1,22	1,42	3,81
1916—1920	1,81	3,96	1,76	1,36	1,29	3,63
1921—1925	1,41	2,50	1,23	1,08	1,06	3,08
1926—1930	1,19	2,80	1,44	1,13	1,11	3,60
1931	0,83	2,61	1,18	0,94	1,14	2,77
1932	0,73	2,29	1,18	0,84	1,24	2,57
1933	0,95	2,28	1,16	0,84	1,21	2,26
1934	0,60	2,04	1,81	0,96	1,60	2,42
1935	1,00	1,75	1,31	0,99	1,27	2,45
1936	0,77	1,85	1,56	0,97	1,21	2,61
1937	0,63	1,87	1,35	0,86	1,26	2,67
1938	0,65		1,25	0,72	1,25	2,35
	Per 100.000 ton gedolven steenkool					
1911—1915	1,05	0,90	0,72	0,57	0,48	0,52
1916—1920	0,88	1,31	1,04	0,70	0,46	0,43
1921—1925	0,57	1,14	0,72	0,65	0,44	0,44
1926—1930	0,32	0,72	0,71	0,56	0,41	0,41
1931	0,21	0,55	0,56	0,43	0,43	0,37
1932	0,18	0,45	0,62	0,38	0,41	0,37
1933	0,25	0,44	0,51	0,37	0,38	0,31
1934	0,13	0,38	0,67	0,37	0,47	0,32
1935	0,19	0,34	0,47	0,39	0,37	0,33
1936	0,12	0,36	0,52	0,35	0,34	0,29
1937	0,12	0,37	0,45	0,34	0,35	0,33
1938	0,13		0,44	0,31	0,36	0,28

Vóór den wereldoorlog en eenige jaren daarna stond Nederland in dit opzicht nog bij de andere landen, uitgezonderd Pruisen, ten achter. De verbetering dateert eerst van een 15-tal jaren terug, maar tegenwoordig zijn de cijfers dan ook zóó gunstig, dat die van geen ander land ermede vergeleken kunnen worden. In verband met de groote prestatie per mijnwerker is het aantal ongevallen per 100.000 ton geproduceerde steenkool slechts $\frac{1}{3}$ van dat in andere landen.

Het is te begrijpen, dat in December 1937 de Nederlandsche steenkolenmijnbouw in het Engelsche parlement als voorbeeld werd gesteld. Op technisch en sociaal gebied, wat betreft prestatie, veiligheid, loonen en huisvesting was Nederland — zoo werd verklaard — de geheele wereld vooruit!

De aanzienlijke vermindering der ongevallen-frequenties is toe te schrijven aan verschillende omstandigheden. In de eerste plaats is zij een resultaat van het geregeld overleg door het Staatstoezicht met de bedrijfsleiders, met name de sedert ettelijke jaren bij alle mijnen in het leven geroepen veiligheidsdiensten. Elke mijn heeft zijn eigen reddingsbrigade, sterk 30 à 60 man, geoefend en ervaren in het gebruik van het reddingsmateriaal, zoodat tegenwoordig bij de Limburgsche mijnen in totaal ongeveer 500 geoefende manschappen aanwezig zijn. Voorts is ook van grooten invloed op de vermindering van het aantal niet direct doodelijke ongevallen het instituut der mijnartsen. Hierdoor ontvangen de getroffenen spoedig geneeskundige hulp, terwijl de voortgezette verzorging van de ongevallen zooveel mogelijk in de verbandkamers der mijnen wordt geconcentreerd. Het spreekt vanzelf dat hierdoor de tijd van genezing aanmerkelijk kan verkort worden, en dus ook de duur van de arbeidsongeschiktheid. Tenslotte is nog het veel geringere verloop onder de mijnarbeiders sedert ongeveer 1930 stellig een factor van beteekenis voor de veiligheid van het bedrijf.

Ongevallenverzekering

Waar sedert de laatste 9 jaren op elke 100 boven- en ondergrondsche arbeiders in de Limburgsche mijnen gemiddeld aan 16—17 per jaar een ongeval overkomt (vóórdien zelfs 22—24 man), is de verzekering tegen dergelijke kwade kansen bij het mijnbedrijf van groote beteekenis. Alle mijnwerkers zijn dan

ook krachtens de Ongevallenwet verzekerd tegen de gevolgen van ongevallen, hen in verband met hun arbeid overkomen. Zij genieten bij een ongeval van de Rijksverzekeringbank te Amsterdam vrij geneeskundige behandeling, en bovendien — wanneer zij na 2 dagen nog niet geschikt voor den arbeid zijn — tijdelijk 70 % van hun dagloon uitbetaald gedurende ten hoogste 6 weken. Kunnen zij na dien termijn nog niet hun gewonen arbeid verrichten, dan ontvangen zij een geregelde uitkeering van 70 % bij volledige en naar verhouding minder bij gedeeltelijke ongeschiktheid.

Bij overlijden van een verzekerde tengevolge van een ongeval keert de R.V.B. een zekere rente uit aan de nagelaten betrekkingen, welke in totaal nooit meer kan bedragen dan 60 % van het genoten dagloon. Zooals dit voor alle bedrijven geldt, zijn de werkgevers niet verplicht zich bij de Rijksverzekeringbank aan te sluiten. Dat hebben alleen de mijnen Willem-Sophia en Laura-Vereeniging gedaan, die aan deze bank betalen naar vastgesteld tarief volgens de gevarenklasse der ondernemingen. De Domaniale en Oranje-Nassau hebben zich elders aangesloten, terwijl de Staatsmijnen het risico zelf dragen.

Algemeene Arbeidsvoorschriften

Het Mijnreglement bevat nog een aantal bepalingen tot bescherming van jeugdige arbeiders en ter bevordering van de hygiëne.

Vrouwen en jongens beneden de 14 jaar mogen in het geheel geen arbeid op een mijn verrichten, jongens beneden 16 jaar geen ondergrondschen arbeid. Jongens van 16 tot 18 jaar verrichten geen ondergrondschen arbeid tusschen 22 en 5 uur, tenzij zij tusschen twee opvolgende werktijden gewoonlijk 15 uren en nooit minder dan 13 uren rust genieten. Nieuwelingen beneden 20 jaar moeten, wanneer zij ondergronds willen werken, een verklaring kunnen overleggen — hoogstens een maand vóór de indiensttreding af te geven — waaruit blijkt dat zij dit zonder nadeelige gevolgen voor hun gezondheid kunnen doen. Personen beneden 20 jaar mogen geen ondergrondschen arbeid verrichten op plaatsen waar de temperatuur boven 30° C.

komt. Ook voor de jonge arbeiders bovengronds bestaan verschillende beschermende bepalingen.

Op Zon- en feestdagen mag geen arbeid worden verricht. Alleen de nachtploeg mag dan tot 6 uur 's morgens beneden zijn, de hiertoe behorende werklieden genieten echter daarna minstens 30 uren rust.

De ventilatoren der mijnen behooren tenminste 3 M³ lucht per minuut per man te kunnen toevoeren. Voor iederen arbeider overal in de ondergrondsche werken moet tenminste 2 M³. lucht per minuut beschikbaar zijn. Waar de temperatuur stijgt tot 35° C., mag slechts vertoefd worden in geval van nood en van dringend gevaar, behoudens speciale vergunning van het Staatstoezicht. In gedeelten der mijn, waar veel overlast van water ondervonden wordt, behoort waterdichte kleeding voor de arbeiders gereed te liggen. Mijnen, die last hebben van schadelijke gassen, dampen of stof, moeten zorgen voor een respirator en stofbril voor iederen arbeider.

Bij elke voor personenvervoer gebezigde schachtinstallatie moet een badgelegenheid voor de mijnwerkers aanwezig zijn. Verder zijn nog voorgeschreven de aanwezigheid van schaft-lokalen bovengronds, lokalen voor uitbetaling van loonen en voor het uitgeven van instructies, enz.

In het voorgaande is slechts sprake geweest van de veiligheid en van de maatregelen in het belang van deze genomen bij de steenkolenmijnen. Men begrijpt echter dat het Staatstoezicht te letten heeft op de veiligheid van alle ontginningen, dus ook op die van de eenige nog bestaande bruinkoolgroeve, van de zoutwinning in Twente en van de verschillende mergelgroeven in Zuid-Limburg. Nu hebben deze bedrijven slechts een zeer gering aantal arbeiders, terwijl het risico van den arbeid er veel kleiner is dan bij de steenkoolindustrie. Bij de „Zoutmijn” te Boekelo komen op de 160 arbeiders elk jaar slechts enkele tientallen lichte ongevallen voor (die niet eens mijn-ongelukken genoemd kunnen worden), en op Carisborg 10 à 12 ongevallen. Wat betreft veiligheid, ongevallen en Staatstoezicht spelen de ontginningen buiten de kolenmijnen dus geen rol van beteekenis.

Het werd reeds in het begin van dit hoofdstuk geschreven dat de Inspecteur-Generaal der Mijnen een veelomvattende taak heeft, ook al staat daarin het toezicht op de mijnontginningen op den voorgrond. De eerste functionaris, Ing. C. Blankevoort, zoowel als zijn opvolger Mr. Dr. Ing. v. Waterschoot v. d. Gracht hadden — behalve in alles wat met de toepassing van het Mijnreglement samenhangt — steeds groote belangstelling voor onze steenkoolindustrie en brachten dit ook in de jaarverslagen van hun dienst tot uiting. Deze verslagen zijn langzamerhand heele boekwerken geworden, in welke men tal van gegevens over de mijnen kan vinden — ook betreffende andere onderwerpen dan veiligheid en ongevallenstatistiek. De laatste jaren heeft de heer v. Waterschoot v. d. Gracht telkens weer gewezen op de voortdurend verslechterende positie van de Limburgsche mijnen, hoofdzakelijk tengevolge van het gebrek aan steun en bescherming die zij vanuit Den Haag onderonden. Er werd echter weinig naar hem geluisterd, hoewel toch in dit land geen beter en meer objectief kenner van den toestand bestond dan hij, en daarom ook niemand meer bevoegd om de regeering te wijzen op hetgeen voor onze nationale grootindustrie gedaan behoorde te worden.

XVIII

ALGEMEENE MIJNBOUW-KWESTIES

Onder dit hoofd zullen worden behandeld eenige zaken van meer algemeen belang voor den Nederlandschen mijnbouw, die niet bij een der vorige hoofdstukken konden worden ondergebracht. Het zijn, in willekeurige volgorde:

- Recht op de Mijnen
- Mijnschade
- Onderwijs voor den Mijnbouw
- Mijnraad.

Recht op de Mijnen

Onder deze verwarring stichtende benaming wordt begrepen de speciale, uitsluitend op de mijnindustrie betrekking hebbende belasting, welke in Nederland geheven wordt. Op dit gebied zijn hier te lande — niet minder dan in andere mijnbouw-kwesties — groote dwaasheden uitgehaald en bestaan nog steeds ergerlijke misvattingen, die duidelijk doen blijken dat de vroegere regeeringen met bijbehorende „volksvertegenwoordigingen“ evenmin begrip hadden van de ware bedoeling eener mijnbouwbelasting als dat zij in het algemeen de betekenis, de rechten en de plichten van de nationale mijnindustrie konden vatten. Natuurlijk was het een en ander ook weder een gevolg van het reeds zoo vaak gesignaleerde gebrek aan gevoel voor en begrip van mijnbouw bij het Nederlandsche volk, welk gebrek echter niet bij zijn regeerders had behooren aanwezig te zijn.

Zooals eenige jaren geleden door steller dezes uitvoeriger uiteengezet (Nationaal-socialistisch Mijnrecht, in Nieuw-Nederland van November 1935) hebben de moderne staten ten aanzien van wat men hier te lande „Recht op de Mijnen“ noemt

zich te beschouwen als de opvolgers van den vroegeren absoluten vorst, waardoor in de plaats van de „royalty” uit den feodalen tijd getreden is het recht van den staat op een deel van de opbrengst der particuliere ontginningen. Dit recht heeft naar de tegenwoordige opvattingen een logische, moreele basis, daar de Staat tegenover zijn burgers verantwoordelijk is voor het meest nuttige en voordeelige gebruik van zijn delfstoffelijke schatten. Weliswaar worden de delfstoffen in den bodem eerst tot rijkdommen na en door de ontginning en verwerking daarvan, maar het is toch niet te loochenen (vergelijk ook de betreffende paragraaf van het 1e deel „Beginselen” van dit werk) dat voortgezette exploitatie den bodem voortdurend verarmt, waardoor de nationale schat geleidelijk kleiner wordt. Dit alles in tegenstelling met landbouw, waarbij elk jaar slechts de vruchten van het in den grond gestoken kapitaal en den daaraan besteden arbeid worden geplukt. De bevolking van het land mag dus eischen, dat zij voor deze vermindering in natuurlijk productief vermogen van haar bodem zoo volledig mogelijk wordt schadeloos gesteld uit het door de exploitatie geschapen economisch kapitaal. Natuurlijk wordt de maximale compensatie dan verkregen bij ontginning door den Staat, en daarna volgt in voordeeligheid de mijnbouw gedreven door en voor rekening van burgers van het land zelf waar de delfstoffen voorkomen. Wanneer de daarbij gemaakte winsten echter groot zijn, zullen de ondernemers toch speciaal belast moeten worden als vergoeding voor het geschonken voorrecht van de ontginning der delfstoffen die het geheele volk toebehooren. Maar vooral bij ontginningen door particuliere buitenlandsche mijnondernemers behoort theoretisch eigenlijk een zoo groot mogelijk gedeelte van de, het land uitvloeiende winsten aan den Staat te worden afgedragen, geheel afgezien van de algemeene belastingen waaraan die bedrijven evenals alle andere — landbouw-, nijverheids- dan wel handelsbedrijven — onderworpen zijn.

Vast staat dus wel het volgende:

1e. De cijns voor den mijnbouw staat — omdat hij bedoeld is als schadeloosstelling voor het verminderend productief vermogen van den bodem — als belasting geheel op zichzelf

en mag niet met andere, algemeene belastingen in eenig verband gebracht worden; hij komt het geheele volk toe en niet een gedeelte daarvan.

2e. Logischerwijs kan deze cijns slechts geheven worden van particuliere mijnbouwondernemingen, hetzij in buitenlandsche dan wel in nationale handen, echter nooit van Staatsmijnbedrijven, omdat die reeds de maximum schadeloosstelling aan het volk opleveren.

3e. Het is billijk dat de cijns geheven wordt uitsluitend naar de door den mijnbouw verkregen winsten, natuurlijk onder contrôle der Overheid (inzage der boeken), opdat deze van een behoorlijke, economisch gedreven ontginning verzekerd zij.

Volgens de Fransche mijnwet in Nederland was oorspronkelijk door mijnbedrijven verschuldigd een z.g. vast recht per K.M.² concessieveld, en daarnaast een evenredig recht, n.l. een jaarlijks door den Wetgever (bij de Middelenwet) vast te stellen percentage — ten hoogste 5 met 10 % daarvan kwade posten en 5 % ontvangloon — van het „produit net“, dus van de netto opbrengst der exploitatie. Het vast recht bedroeg 10 francs per K.M.² en bracht jaarlijks enkele honderden guldens op. Dit en het evenredig recht, dat aanvankelijk slechts 2½ % bedroeg, waren rechtvaardige heffingen en kunnen onmogelijk belangrijke finantieele consequenties voor de mijnen gehad hebben. Tot 1911 gaven zij dan ook geen aanleiding tot moeilijkheden of meeningsverschillen.

In genoemd jaar echter werden door verschillende mijnbesturen, ter verkrijging van het „produit net“, van de bruto opbengst afgetrokken alle op de exploitatie gedurende het belastingjaar rustende kosten, waaronder ook de volledige afschrijvingen van de werken in aanleg. Hiermede gingen de commissies tot vaststelling van den belastbaren opbengst, waarin de hoofdingenieur der Mijnen ambtshalve zitting had, begrijpelijkerwijze niet accoord en stelden den aanslag vast naar hun juistere inzichten. De betrokken mijnbesturen gingen daarvan echter in beroep bij Gedeputeerde Staten van Limburg, welke naar de vreemde democratische opvattingen hiertoe aangewezen waren, en dit college stelde de commissies in het ongelijk, terwijl zij algeheele afschrijving toestonden van de

kosten der werken in aanleg in hetzelfde jaar als waarin die uitgaven waren gedaan! Deze foutieve beslissing van volslagen ondeskundigen op het gebied van mijnbouw zoowel als van cijnsheffing werd natuurlijk als principieel aangenomen, en voortaan dienden ontevreden mijnbesturen dan ook geregeld om dezelfde redenen bezwaren in bij de Staten, die niet anders dan dezelfde uitspraken konden doen.

Hierdoor ontgingen den Staat niet onbelangrijke bedragen aan inkomsten uit deze bron, al werd dan ook in later jaren het percentage van het evenredig recht tot het maximum van 5 verhoogd, en miste de instelling van de „redevance proportionnée” geheel haar doel.

Hieraan werd in 1920 op echt democratische wijze — n.l. zonder het eene of andere college voor het hoofd te stooten, maar door de moeilijkheden te omzeilen — een eind gemaakt. Bij de wet van 26 Maart van dat jaar, Stbl. no. 524, werden het vast recht en evenredig recht uit de Mijnwet vervangen door een z.g. Recht op de mijnen, dat geen rekening meer hield met grootte der concessies en met al of niet rentegevendheid der mijnbedrijven, maar dat geheven werd op de hoeveelheid verkregen product. Het bedroeg voor steenkool 25 ct., voor kolenlik 15 ct., voor bruinkool 7 ct. en voor steenzout 5 ct. per ton. Een ander verschil met de oude bepalingen was, dat van de opbrengst van het nieuwe recht slechts de helft aan het Rijk ten goede kwam, terwijl voor de andere helft uitkeeringen werden gedaan aan de betrokken provinciën en gemeenten. De provincie ontving 10 %, de gemeenten op wier grondgebied tenminste 50 mijnwerkers woonden 20 %, en een aantal aangewezen gemeenten (de 24 „mijngemeenten”), welker gewone uitgaven tengevolge van de ontginning of den aanleg eener mijn waren gestegen, ook gezamenlijk 20 %. Op deze laatste regeling was reeds sedert eenige jaren door die gemeenten, vooral Heerlen, aangedrongen. Om onbegrijpelijke redenen werd ook een ander verzoek dezer gemeente ingewilligd: het nieuwe recht werd tevens van de S t a a t s m i j n e n geheven!

Het zal na het hiervóór opgemerkte duidelijk zijn dat bij het vervaardigen van deze wet drie groote principieele fouten zijn gemaakt, welke blijkbaar aan twee onbekwame ministers en

150 ondeskundige „volksvertegenwoordigers” zijn voorbij gegaan. Ten eerste is een heffing op het product te verwerpen als zijnde te star: of bruut of in het geheel niet ingrijpend, daar zij geenerlei rekening houdt met de wisselende rentabiliteit der mijnbedrijven. De bedragen per ton waren betrekkelijk willekeurig gekozen en dus slechts in zeer enkele gevallen toevallig juist, meestal waren zij te laag of wel te hoog, welk laatste reeds spoedig zou blijken. Een andere heffing dan op de netto winst is een onbillijkheid jegens beide partijen: nu eens zal de ondernemer, dan weer de Staat tekort komen. Vervolgens was het volkomen onjuist en onlogisch om ook de Staatsmijnen in de heffing te betrekken, daar de volle opbrengst van deze immers toch reeds voor de Schatkist bestemd is. Natuurlijk hebben de gemeenten op deze regeling aangedrongen om hun aandeel in de opbrengst grooter te doen worden, en nu schuilt de derde groote fout in de wet van 1920 juist in die totaal verkeerde bestemming welke aan het Recht op de mijnen gegeven werd. De jaarlijksche opbrengst hiervan komt het geheele Nederlandsche volk toe, en niet het kleinste gedeelte ervan mag aan eenige speciale provinciën of gemeenten worden weggeschonken om hun begrotingen sluitend te maken. Delfzijl of Terneuzen hebben op een zoodanig aandeel volmaakt evenveel recht als welke mijn gemeente ook. Wanneer een gemeente regelmatig extra uitgaven te doen heeft als direct gevolg van de nabijheid van een mijnbedrijf (of van wat voor bedrijf in welk gedeelte van het land ook), die zij niet gemakkelijk of op normale wijze bestrijden kan, dan is het te rechtvaardigen dat zij van hoogerhand incidenteel bijgestaan wordt, altans wanneer zij haar finantieele moeilijkheden behoorlijk motiveeren en met cijfers aantoonen kan. Maar het is ongerijmd om er een gewoonte van te maken, aan een aantal zulker gemeenten een gedeelte af te staan van de opbrengst eener speciale Rijksbelasting, waarmede zij niets uitstaan hebben. Ook het percentage van 20 is willekeurig gekozen, het kan nu eens te weinig, dan weer te veel zijn om de gemeenten uit hun moeilijkheden te helpen, maar vermoedelijk is het laatste wel regel geweest. De gemeenten der Mijnstreek hebben echter reeds zooveel indirect belang bij een bloeiend mijnbedrijf in

hun gebied, dat het onnoodig en verkeerd is hun jaarlijksche begrotingen onmiddellijk te koppelen aan de productie van dat bedrijf.

Het zou intusschen nog dwazer worden. Aanvankelijk hadden de mijnen geen bezwaren tegen de nieuwe belasting, zoolang nog goede zaken werden gemaakt. De opbrengst van het Recht op de mijnen steeg dan ook snel tot en met het jaar 1924. Toen echter 1925 een sterke daling van de kolenprijzen op de binnenslandsche markt bracht, bleek het de toenmalige regeering, dat de ongunstige toestand der Nederlandsche mijnindustrie tegemoetkoming harerzijds noodzakelijk maakte. Bij de wet van 23 Juni 1925 Stbl. no. 244 werd met ingang van 1 April van dat jaar de wet van 1920 tijdelijk geschorst. Daar een spoedig herstel uitbleef, duurde de schorsing 3½ jaar zij bleef tot ultimo 1928 van kracht. Wat hierdoor aan cijns gederfd werd, daarvan geeft de onderstaande tabel een denkbeeld, waarin zijn opgenomen de opbrengsten in de beide Nederlandsche „mijnprovinciën“ vanaf 1920 tot en met 1925.

Jaar	Limburg	Overijsel	Totaal
1920	551.591	618	552.209
1921	1.039.362	1.244	1.040.606
1922	1.166.382	1.321	1.167.703
1923	1.319.277	1.270	1.320.547
1924	1.472.953	1.497	1.474.450
1925			785.288

Alleen over 1925 werd door de schorsing f 929.000 te weinig ontvangen, terwijl — in verband met de sterk oplopende productie juist gedurende die jaren — in 1926, 1927 en 1928 ruim f 6 miljoen aan de mijnen geschonken werd.

Door de wet van 29 December 1928 Stbl. no. 524 werd met ingang van 1 Januari daaropvolgend de schorsing weder opgeheven, en verder in de wet van 1920 een wijziging gebracht, zoowel ten aanzien van het bedrag der heffing als in de verdeling van de opbrengst. Het Recht op de mijnen werd aanmerkelijk verlaagd, tot 10 ct. per ton steenkool, 6 ct. per ton kolenslik, 3 ct. per ton bruinkool en 2 ct. per ton zout, door

elkaar dus 40 % van de vroegere bedragen. De steenkolenmijnen mochten bovendien in mindering brengen de in artikel 242e der Gemeentewet genoemde zakelijke bedrijfsbelasting, die zij in de gemeenten Heerlen, Kerkrade, Brunssum en Geleen te betalen hadden. Het restant werd daarna in zijn geheel verdeeld uitsluitend onder dezelfde gemeenten, die volgens de wet van 1920 reeds op een gedeelte recht hadden; de provinciën werden nu van de uitkeering uitgesloten.

Verder werd bij de wijzigingswet een regeling getroffen met betrekking tot een schadeloosstelling aan de provinciën en gemeenten voor de uitkeeringen uit het Recht op de mijnen (en dan volgens de wet van 1920), die zij over de jaren 1926, 1927 en 1928 niet hadden ontvangen. Aan de provinciën Limburg en Overijssel, alsmede aan de betreffende gemeenten werd namelijk uit 's Rijks kas uitgekeerd het bedrag, dat zij over de genoemde jaren ontvangen zouden hebben indien de heffing van het Recht niet geschorst ware. Behalve dat de Nederlandsche Staat over die jaren dus niets aan mijnbouwbelasting ontving, moest hij bovendien nog het aan provinciën en gemeenten „toekomende” aandeel in een niet geheven recht afdragen, stelde hij zich tegenover hen als het ware garant voor het betalen van die belasting door de mijnindustrie!

Tenslotte werd, ter tijdelijke tegemoetkoming in het verlies van haar aandeel in het Recht op de mijnen, aan de provincie Limburg uit 's Rijks kas een uitkeering verzekerd gedurende 10 jaren, aanvangende met f 200.000 in 1929 en die vervolgens elk jaar met 10 % zou worden verminderd.

Deze onmogelijke wet is nog steeds van kracht. Elk jaar betaalt dus de steenkoolindustrie — behalve de zoutindustrie — ruim f 1¹/₄ miljoen (verminderd met genoemde gemeente-belastingen) aan gemeenten die daarop geen schaduw van recht hebben, waaronder een 55-tal wier eenige verdienste het is dat 50 of meer mijnwerkers binnen hun grenzen wonen. Elk jaar storten de Staatsmijnen ruim de helft van dat totale bedrag in parasiteerende gemeentekassen, inplaats van in de Nederlandsche Schatkist, die de ware bestemming daarvan is.

Dergelijke dolzinnige consequenties heeft het algemeene gebrek aan inzicht in de verhouding van den nationalen mijn-

bouw tot Staat en Volk in Nederland. Men mag zich dan ook nauwelijks erover verwonderen, dat enkele jaren geleden door iemand, die het zeker goed meende, is voorgesteld om de gemeenten een deel van deze uitkeeringen te ontnemen ten-einde dat te besteden tot verhooging van de lage mijnwerkerspensioenen. Al is dit plan even onregelmatig en onlogisch als de bestaande wettelijke regeling, het voorstel doet tenminste sympathieker aan.

De geheele toestand is grondig verkeerd en moet van begin tot eind veranderd worden. Het heengegane bewind zou daarin nooit hebben kunnen slagen, zelfs als het die verbetering gewenscht had: daarvoor was de gemeentelijke autonomie te machtig en voor heilige huisjes had het demo-liberalisme grooten eerbied. De nieuwe regeering zal ook in dit belangrijke onderdeel van de betrekkingen tusschen Staat en mijnindustrie orde scheppen en regelingen weten te treffen, die voldoen aan de eischen van logica en rechtvaardigheid.

Mijnschade

Een onvermijdelijk begeleidend verschijnsel van den mijnbouw, hetzij door middel van open groeven dan wel door diep onder den grond gelegen ontginningen uitgeoefend, is het nadeel, dat eigenaren van de oppervlakte daardoor ondervinden. Bij ontginningen door open groeven verdwijnt eenvoudig alles wat staat op den grond waaronder de delfstoffen voorkomen, zoodat in dat geval van grondige vernietiging der oppervlakte sprake is. Zoover gaat de diepmijnbouw niet, maar toch is het bij steenkoolontginning welhaast regel, dat — hoofdzakelijk door verzakkingen in het gesteente, die zich tot aan de oppervlakte voortzetten — schade wordt berokkend aan bestanddeelen van den bovengrond als gebouwen, gaswater- en electricische leidingen, putten, rivieren en kanalen, straatwegen, spoor- en trambanen, en ook in mindere mate aan veldgewassen. In alle bestaande mijnwetten zijn nu bepalingen opgenomen, volgens welke de ondernemer van de mijn den eigenaar van den bovengrond of van de hiervóór genoemde onroerende goederen voor het berokkende nadeel moet schadeloos stellen.

Deze schadeloosstellingen kunnen soms belangrijke posten op de kostenrekening van de kolenmijnen vormen, wanneer het dekkende gesteente sterk verzakt en wanneer de oppervlakte zwaar bebouwd is. De ontginbaarheid van zekere koollagen kan hierdoor zelfs, bij overigens gunstige economische omstandigheden, in sommige gevallen twijfelachtig worden.

De bepalingen van de Fransche mijnwet in ons land zijn ten aanzien van deze toch niet onbelangrijke materie tamelijk vaag en onduidelijk. Over vergoeding van schade, door ontginning aan den bovengrond toegebracht, handelen eigenlijk slechts de artikelen 15, 43 en 44, welker formulering voor de minder gecompliceerde tijden in welke zij werden opgesteld vermoedelijk duidelijk genoeg was, maar die later tot vele meningsverschillen hebben aanleiding gegeven. De Pruisische mijnwet van 1865 sprak zich over deze kwestie veel duidelijker en uitvoeriger uit.

Vóór den wereldoorlog was het Limburgsche mijnbedrijf nog weinig ontwikkeld, maar daarna nam het elk jaar grootere afmetingen aan en vermeerderde ook het aantal gevallen van veroorzaakte mijnschade. Tegenwoordig strekt zich een waar doolhof van galerijen, tunnels en tusschenschachten van Kerkrade in het Zuidoosten tot aan de Maas bij Stein in het Noordwesten uit. Het is dus begrijpelijk dat, waar de ontginningen niet zoo heel diep (300 tot hoogstens 700 M.) zijn gelegen, de door de enorme leege ruimten ontstane verzakkingen zich over een groot gebied tot aan de oppervlakte voortzetten en daar groote schade kunnen veroorzaken. In de gemeenten Heerlen, Kerkrade, Hoensbroek en andere zijn ook reeds heele straten begonnen te verzakken, waardoor aanzienlijke belangen werden geschaad.

In verreweg de meeste gevallen worden de ontstane geschillen tusschen mijnbesturen en grondeigenaren op vreedelievende wijze beslecht, doordat het bedrag der schadeloosstelling bij minnelijke schikking wordt vastgesteld. Dit gelukt echter niet altijd en dan moet de weg van rechten worden gevolgd, die voor geen van beide partijen aangenaam en voordeelig is, maar wel het minst voor den eischer. Een normaal proces duurt in eerste instantie verscheidene jaren, terwijl

gevallen van processen bekend zijn die eerst na 10, zelfs 15 jaren tot in hoogste instantie waren uitgevochten. Bovendien kost het procederen geld, ook omdat de eischende partij — ingeval van ontkenning door den verweerder van het oorzakelijk verband tusschen de mijnontginning en de schade — dit verband moet laten bewijzen door deskundigen, die hun werk ook niet voor niets doen. Bedragen van f 1000 en meer als voorschotten aan die heeren zijn dan geen zeldzaamheid.

Aan den anderen kant worden de mijnbesturen vaak lastig gevallen door particulieren, die het onderste uit de kan wenschen en met zóó hoog overdreven eischen aankomen, dat het mijnbedrijf veel meer wordt benadeeld dan de veroorzaakte schade waard is.

Aan dergelijke toestanden moet een einde gemaakt worden, en daarom valt het in de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Zuid-Limburgsche Mijnstreek te Heerlen te loven, dat zij zich reeds vanaf 1923 herhaaldelijk tot verschillende ministers gewend heeft om op een wettelijke regeling door arbitrage tot verkrijging van uitkeering bij mijnschade aan te dringen. Deze goed bedoelde pogingen hadden echter geen succes, zoodat de Kamer in den laatsten tijd niet meer bij de regeering op dit onderwerp teruggekomen is.

De mijnbesturen, zoowel van de particuliere als van de Staatsmijnen, zijn tegen deze korte procedure. Hoewel zij toegeven dat de burgerlijke procesvoering in deze kwesties over het algemeen niet meer voldoet, keuren zij het toch af dat er een afzonderlijk recht, inbreuk makende op het gemeene recht, geschapen zou worden. Hiertegen kan echter gesteld worden, dat het heerschende mijnrecht toch ook een soort inbreuk maakt op het gewone recht en dat op grond hiervan dus wel een speciale procedure te rechtvaardigen is. Een docent aan de R.K. Hoogeschool te Nijmegen, Mr. E. J. J. van der Heyden, deelde deze meening van de Kamer te Heerlen, en erkende zelfs eene suprematie van den mijneigendom boven den eigendom van het gemeene recht. Voor zoover de eigendom van de oppervlakte in het openbaar belang wordt teruggedrongen tot een recht op schadeloosstelling, is een byzondere

regeling van dit recht volgens dien hooggeleerde alleszins te rechtvaardigen.

De laatste hoofdingenieur der Mijnen stond in deze zaak aan de zijde van de mijnbesturen. Ook hij was van meening dat voor de invoering van een speciale procedure geen aanleiding aanwezig is, daar de bestaande wetgeving middelen verschaft om de behandeling te bespoedigen, terwijl de betrokken rechterlijke colleges alleszins bereid zijn hiertoe mede te werken.

Hiermede is de zaak voorloopig blijven rusten. Met voldoening kan worden vastgesteld dat het Staatstoezicht zich bereid verklaard heeft in voorkomende gevallen snel en kosteloos advies te verstrekken omtrent het verband tusschen de mijnschade en ondergrondse ontginning. Geen deskundigen zijn tot dit werk dan ook meer bevoegd, hebben over beter materiaal de beschikking (de officieele mijnkaarten) en kunnen als zóó onpartijdig worden beschouwd.

Volgens de laatste mededeelingen bereiken de Kamer van Koophandel geen of weinig klachten meer over deze procedure. Ook maakt de techniek in dit opzicht ongetwijfeld vorderingen, waardoor de omvang der schade althans beperkt wordt. Geheel is de mijnschade echter nooit te vermijden, zoodat het besproken euvel in de toekomst zich nog wel eens zal voordoen. In het belang vooral van de kleine middenstanders zoowel als van de mijnbesturen zal het dus aanbeveling verdienen ten deze eenige oplettendheid te betrachten.

Onderwijsinrichtingen voor den Mijnbouw

Het was voor de ontginningen in Zuid-Limburg natuurlijk reeds spoedig van direct belang zich te interesseeren voor de vakopleiding voor den mijnarbeid en al wat daarmee samenhangt. Ter bevordering van het ambachts- en nijverheids- onderwijs bestaat te Heerlen de „Vereeniging voor Nijverheids- onderwijs”, die zich ten doel stelt de vorming van bekwame technici en ambachtslieden door het oprichten en in stand houden van daartoe dienende opleidingsscholen. In het bestuur hebben zitting leden van de directies der particuliere mijnen en Staatsmijnen, waardoor reeds vanzelf de richting van het gegeven onderwijs bepaald wordt.

De Heerlensche Ambachtsschool levert geschoolde vaklieden af, zooals bankwerkers, electriciens, timmerlieden, lood- zink- en koperfitters en andere, waaraan de mijnen steeds behoefte hebben. Er zijn tegenwoordig 2 klassen (vroeger 3), met een gedurende de laatste jaren stijgend aantal leerlingen, dat in 1938 reeds de 600 naderde.

De Middelbare Technische School op dezelfde plaats leidt op tot technici van hoogere theoretische kennis, voor welke evenzoo emplotij bij de mijnen is te vinden. Er zijn afdelingen voor bouwkunde, werktuigbouwkunde, electro-techniek, chemische techniek en werkmeesters-opleiding. Het aantal leerlingen is ongeveer 200, zij doorloopen eerst de 2 laagste klassen, moeten dan een jaar practisch werken en vervolgens de hoogste klasse doen.

Deze twee scholen bestaan hoofdzakelijk van subsidies van het Rijk, provincie en gemeente, en verder van bijdragen van werkgevers, leden en begunstigers der Vereeniging, en ook van verloting of verkoop der door de leerlingen vervaardigde werkstukken.

Van het meeste belang voor het Mijngebied is wel de Mijnschool te Heerlen, oorspronkelijk gesticht door de Staatsmijnen maar einde 1913 overgedragen aan meergenoemde Vereeniging voor Nijverheidsonderwijs. Tegenwoordig betaalt het Rijk 75 % der uitgaven van deze school, terwijl de rest wordt bijgedragen door de mijnen en door de gemeente. In het bestuur hebben zitting de Inspecteur-Generaal der Mijnen als voorzitter, 2 leden namens de particuliere mijnen en 2 namens de Staatsmijnen, verder de burgemeester van Heerlen en nog een door die gemeente aan te wijzen lid.

De Mijnschool leidt mijnarbeiders en mijnpraktikanten op tot mijnopzichters, mijnmeters en andere technische beambten voor het mijnbedrijf, ook voor Indië. De opleiding duurt 4 jaren, waarvan 2 jaren in een voorbereidingscursus en 2 in een opzichterscursus. In deze laatste wordt les gegeven, behalve in de Nederlandsche taal en wiskunde, in teekenen, natuur- en scheikunde, mineralogie en geologie, werktuigkunde, electro-techniek, mijnbouwkunde en mijnmeten, terwijl ook kennis van het Mijnreglement, Fondswezen en E.H.B.O. wordt bijge-

bracht. Sedert haar oprichting heeft de school reeds vele geschikte krachten afgeleverd. In den laatsten tijd is het aantal leerlingen, dat eenige jaren geleden nog ongeveer 250 bedroeg, met het oog op het verminderde aantal ondergrondsche arbeiders in de kolenmijnen aanzienlijk beperkt. Op 31 December 1938 bedroeg hun totaal nog slechts 145.

Het maakt op den buitenstaander wel een eigenaardigen indruk, dat deze onderwijsinrichtingen — Mijnschool, M.T.S. en Ambachtsschool — welker instandhouding een direct nationaal-economisch belang genoemd mag worden, moeten bestaan van subsidies van het Rijk, provincie, gemeente, particuliere mijnen, Staatsmijnen (dus ook weer van het Rijk), van begunstigers enz. Het subsidiestelsel lijkt ook in het algemeen een groot kwaad in Nederland, daar het zoo vaak instellingen kunstmatig in het leven houdt die anders rijp zouden zijn onder te gaan, en omdat het gewoonlijk financiële situaties vertroebelt. In het onderhavige geval zou het zeker wenschelijk en veel eenvoudiger zijn wanneer de genoemde scholen Rijksinstellingen werden, waardoor zij een vaste geldelijke basis zouden verkrijgen en tevens onder centraal toezicht werden gebracht.

Mijnraad

Bij hetzelfde koninklijk besluit van 29 Mei 1902 Stbl. no. 78, dat de inrichting van het Staatsmijnbedrijf in Limburg regelde, werd ook ingesteld de Mijnraad. Genoemd besluit werd na enkele wijzigingen vervangen door het K.B. van 25 April 1913 Stbl. no. 139, laatstelijk gewijzigd bij K.B. van 29 Januari 1940 Stbl. no. 562, terwijl bij K.B. 9 Augustus 1902 no. 27, laatstelijk gewijzigd bij KB. 5 Februari 1940 no. 19, de instructie voor dien Raad werd vastgesteld.

Zoals in het K.B. te lezen staat, dient de Mijnraad den minister van Waterstaat van advies in alle zaken het Mijnwezen betreffende. Bovendien houdt hij toezicht op de wijze, waarop het Staatsmijnbedrijf in Limburg naar de bevelen van den minister wordt geleid en geeft dezen bewindsman kennis van hetgeen naar zijn oordeel in het belang van dat bedrijf behoort te geschieden.

De Mijnraad bestaat uit ten hoogste 10 leden, waarvan een voorzitter, benevens een secretaris, alle telkens voor 4 jaren door de Kroon benoemd.

De Raad is gevestigd te 's Gravenhage en houdt daar al zijn vergaderingen, tenzij de voorzitter het noodig oordeelt die elders te doen geschieden.

De secretaris heeft zijn vaste woonplaats ook te 's Gravenhage en geniet een vaste bezoldiging. De leden ontvangen slechts vergoeding voor reis- en verblijfkosten benevens vacatiegelden à f 15.— voor elken dag, dat zij vergaderen dan wel speciale werkzaamheden ingevolge opdracht van den Raad uitvoeren. Deze vergaderingen hebben plaats zoo vaak de voorzitter het noodig acht of wanneer zij worden aangevraagd door tenminste twee leden, schriftelijk onder opgave van redenen.

Dat de Mijnraad geen geringe macht kan uitoefenen, blijkt wel daaruit dat hij bevoegd is o.a. de directie van de Staatsmijnen uit te noodigen zijn vergaderingen bij te wonen tot het verstrekken van inlichtingen.

Vóór 1 Juli van elk jaar brengt de Raad aan den minister verslag uit over zijn verrichtingen gedurende het afgelopen kalenderjaar.

Volgens den nieuwsten Staatsalmanak bestaat de Mijnraad uit 9 leden, waarvan geen enkele in de Mijnstreek woonachtig. Daaronder bevinden zich twee mijningenieurs — waarvan een met kolenpraktijk — en ook de oud-Inspecteur-Generaal v. Waterschoot v. d. Gracht. Men vraagt zich af waarom deze raad, die toch herhaaldelijk adviezen over technisch-economische kwesties zal moeten geven, niet met andere deskundigen, zooals hoogleeraren van Delft en gewezen Indische kolen-ingenieurs, werd aangevuld.

XIX

DE MIJNWETGEVING

Het samenstel van wetten, koninklijke besluiten en ministerieele beschikkingen, dat nog in den tegenwoordigen tijd den Nederlandschen mijnbouw beheerscht, vormt een onsamenhangend en weinig overzichtelijk geheel, waarin zeker niet de eerste de beste aanstonds zonder voorbereiding den weg zou kunnen vinden. Vóór alles is daartoe noodig kennis van de Fransche taal, daar immers het uitgangspunt van onze mijnwetgeving vormt de „Loi du 21 Avril 1810 concernant les mines, les minières et les carrières (Bulletin des Lois no. 285)”, welke nog uit den Napoleontischen tijd afkomstig is. Vermoedelijk is deze wet door een dankbare democratie gedurende vijf-kwart eeuw tot op den huidigen dag gehandhaafd als een kostbare herinnering aan dien glorievollen tijd: geen Nederlander heeft het althans nog aangedurfd in het openbaar op de aanwezigheid van dit onteerende element in de nationale wetgeving te wijzen en de onmiddellijke verwijdering ervan te eischen. Integendeel, men vond het blijkbaar deftig en voor naam nog een Fransche wet te bezitten, wier antikiteit een waarborg voor haar degelijkheid werd geacht!

Dit waardig monument van Nederlandsch-liberalistische lafheid is gedurende bijna een eeuw zonder eenige wijziging of aanvulling gebleven, al werd in den loop dier jaren ook meermalen van de beginselen der mijnwet afgeweken. Eerst in 1904 werden nadere bepalingen betreffende de mijnontginning vastgesteld onder wijziging van eenige der oude artikelen. Nadien heeft een aantal wetten tot wijziging en aanvulling van de Fransche wet alsmede wetten op speciaal gebied het licht gezien, echter in zóó weinig logisch verband, dat het verkregen totaal slechts is te rangschikken door een verdeeling in groepen en vervolgens in chronologische volgorde. Op deze wijze is het

ook uitgevoerd in het werk „De Nederlandsche Mijnwetgeving“ van Mrs. Couvée en Ritter, dat bij het ondervolgende geraadpleegd werd.

I. Algemeene Mijnwetten

Aan wetten die voor allen mijnbouw gelden zijn de volgende aanwezig:

1e. De Mijnwet van 21 April 1810, oorspronkelijk houdende 10 hoofdstukken (Titres) en 96 artikelen.

Een instructie van Napoleon's minister van Binnenlandsche Zaken Montalivet van 3 Augustus 1810 regelde de uitvoering van deze wet „betreffende de mijnen, verwerkingsinrichtingen, zoutwerken en groeven“.

Voorts de volgende (Nederlandsche) koninklijke besluiten:

K.B. 18 September	1818	Stbl. no. 35
„ 12 October	1822	„ „ 88
„ 4 Maart	1824	„ „ 23
„ 14 Maart	1826	„ „ 163
„ 11 Februari	1827	„ „ 188
„ 15 October	1829	„ „ 68
„ 7 December	1829	„ „ 59

Deze dienden ter uitvoering en ter uitlegging van de mijnwet, die zij alle ongewijzigd lieten.

Hoofdstuk X (Strafbepalingen) van de Fransche wet met de 4 laatste artikelen — 93 tot en met 96 — verviel door artikel 3 d der wet van 15 April 1886 Stbl. no. 64 op de invoering van het Wetboek van Strafrecht.

Van hoofdstuk VIII is het 2e gedeelte, getiteld „Des tourbières“, vervallen bij de wet van 13 Juli 1895 Stbl. no. 113, houdende bepalingen omtrent verveningen.

2e. De wet van 27 April 1904 Stbl. no. 73, de zoogenaamde „Mijnwet 1903“ (hoewel zij geen mijnwet is in den eigenlijken zin des woords en ook niet in 1903 werd afgekondigd) beoogde vooreerst de regeering een krachtiger middel te verschaffen om de ontginning van verleende concessies te bevorderen dan zij in Art. 49 der oude wet bezat. Verder werden strafbepalingen opgenomen in Art. 11, aangezien die van de wet van 1810 door de Invoeringswet van 1886 vervallen waren (zie hierboven). En tenslotte werden voorschriften gegeven omtrent de veilig-

heid, de gezondheid en den arbeid in de mijnen. Dit laatste geschiedde door de artikelen 9 tot en met 13, bij het laatste waarvan tevens 4 artikelen van de Fransche wet — 47 tot en met 50 — die deze materie op onvoldoende wijze behandelden, werden ingetrokken.

Het K.B. van 24 September 1906 Stbl. no. 249 bepaalde, dat de Mijnwet 1903 in werking zou treden op 1 November 1906.

De wet onderging in den loop der jaren eenige wijzigingen en aanvullingen door verschillende wetten, die achtereenvolgens weer alle zijn ingetrokken met uitzondering van de laatste, van 20 Juni 1938 Stbl. no. 521, waardoor zij haar tegenwoordigen vorm verkreeg.

3e. Door de wet van 6 Maart 1915 Stbl. no. 141, houdende bepaling betreffende het gebruik van grond voor mijnontginning, werd Art. 5 der oude mijnwet verduidelijkt, overigens niet aangevuld of gewijzigd.

4e. In het vorige hoofdstuk werd geschreven over het Recht op de mijnen. Deze heffing werd dus oorspronkelijk geregeld door de wet van 26 Maart 1920 Stbl. no. 157, bij welke ook de artikelen 33 tot en met 39 van de Fransche mijnwet vervallen werden verklaard. Een koninklijk besluit van 10 Mei hetzelfde jaar Stbl. no. 233 gaf een aanvulling ter berekening van het Recht voor kolenslik. Het K.B. van 28 Juli 1920 Stbl. no. 622 regelde de uitkeering aan gemeenten uit de opbrengst van het Recht.

De wet van 23 Juni 1925 Stbl. no. 244 schorste tijdelijk de heffing van dit recht, dat ten laatste weder ingevoerd werd — zij het ook tot bescheidener afmetingen teruggebracht — bij de wet van 29 December 1928 Stbl. no. 524, die ook een wijziging gaf van de oorspronkelijke wet van 1920.

II. Wetten betreffende Opsporing

In het begin van dit werk werd beschreven hoe door de wetten van 24 Juli 1903 Stbl. no. 230 en van 6 October 1908 Stbl. no. 312 de tot dusverre in de Mijnwet van 1810 bestaande vrijheid van opsporing t i j d e l i j k beperkt werd ten behoeve van de onderzoekingen van Staatswege. Ook werd ter plaatse uitgelegd dat zulks is kunnen geschieden zonder dat eenig artikel in de oude wet veranderd behoefde te worden. Beide

genoemde wetten bestaan niet meer, zoodat de vrijheid van opsporing door particulieren hersteld is. Echter werd nog een beperking ingevoerd door de wet van 20 Juni 1924 Stbl. no. 307, die ten doel had het „vinderecht“ van den Staat op de ingevolge de wet van 1908 opgespoorde delfstoffen vast te leggen, en — in verband met het aantoonen van aardolie — voor een bepaald gebied de vrijheid van opsporing op te heffen.

Een wet van 29 Juni 1925 Stbl. no. 287 regelt vervolgens het verleen van concessies in terreinen, waarop door de Rijksopsporing de aanwezigheid van delfstoffen werd aangetoond. Voor twee in de wet van 1924 genoemde terreinen wordt namelijk geen concessie krachtens de Mijnwet van 1810 verleend dan na voorafgaande goedkeuring van de Staten-Generaal.

De nieuwste toevoeging aan deze groep is de wet van 1 November 1933 Stbl. no. 568, krachtens welke voor het tijdvak van 10 jaren verboden wordt in de vijf noordoostelijke provincies van Nederland boringen te verrichten tot het opsporen van delfstoffen zonder vergunning van den minister. Zooals eveneens hiervóór vermeld werd daarmede bedoeld een degelijk wetenschappelijk onderzoek naar het voorkomen van aardolie in dit gedeelte van ons land aan te moedigen; de considerans werd echter in algemeene termen gehouden. Door de aanvullende wet van 9 Februari 1939 Stbl. no. 520 werden aan de eerst genoemde 5 provincies nog Utrecht en Zuid-Holland toegevoegd.

III. Wetten regelende Staatsexploitatie

Over de totstandkoming van de wettelijke bepalingen op de ontginning in Limburg van Staatswege werd in een der vorige hoofdstukken ook reeds geschreven. De basis wordt gevormd door de wet van 24 Juni 1901 Stbl. no. 170, die terreinen in de provincie Limburg aanwijst waarop door den Staat steenkolenmijnen zullen worden ontgonnen. „Door deze aanwijzing wordt, als ware voor de ontginning volgens de wet van 21 April 1810 (Bulletin des Lois no. 285) concessie verleend, voor den Staat de eigendom van de mijn verkregen.“

Het oorspronkelijk op deze wijze vastgestelde Staatsmijnveld

werd door de volgende wetten uitgebreid:

Wet van 13 Februari 1911 Stbl. no. 68

„ „ 23 September 1912 „ „ 307

„ „ 27 September 1920 „ „ 752

Tenslotte werd door de wet van 17 Maart 1923 Stbl. no. 102 een gedeelte afgestaan ten behoeve van een particuliere concessie.

Het Staatsmijnbedrijf werd ingesteld bij koninklijk besluit van 29 Mei 1902 Stbl. no. 78, aangevuld en gewijzigd door K.B. van 2 September 1907 Stbl. no. 246 en door K.B. van 25 April 1913 Stbl. no. 139, welk laatste alleen nog overgebleven is (laatstelijk gewijzigd bij K.B. van 29 Januari 1940 Stbl. no. 562). De verschillende nieuw te stichten Staatsmijnbedrijven werden eveneens alle bij K.B. aangewezen. Voor Wilhelmina werd met één volstaan, voor Emma waren noodig 12, voor Hendrik 4, en voor Maurits 8 koninklijke besluiten. Ten laatste moet in deze groep nog genoemd worden de wet van 29 December 1928 Stbl. no. 516, tot aanwijzing van de Staatsmijnen voor een beheer als bedoeld in Art. 88 der Comptabiliteitswet.

Merkwaardig is dat bij hetzelfde K.B. van 29 Mei 1902 Stbl. no. 78, waardoor de inrichting van de Staatsmijnen werd geregeld, tevens de Mijnraad werd ingesteld. De betreffende bepalingen hebben hun uiteindelijke vorm ook in K.B. van 25 April 1913 Stbl. no. 139, gewijzigd bij K.B. van 29 Januari 1940 Stbl. no. 562. Een instructie voor den Mijnraad werd vastgesteld bij K.B. van 9 Augustus 1902 Stbl. no. 27, laatstelijk gewijzigd bij K.B. van 5 Februari 1940 Stbl. no. 19.

IV. Overeenkomsten betreffende Ontginning

1e Mijnonontginning kan volgens Art. 5 der Fransche mijnwet slechts plaats hebben krachtens een concessie. Er bestaan dan ook een aantal dergelijke concessies, n.l.:

6 voor steenkoolontginning: Willem, Sophia, Laura, Vereeniging, Carl, en Oranje-Nassau.

5 voor bruinkoolontginning: Carisborg, Carisborg III, Berge-rode, Herman, en Anna.

Steenkolen- en zout-concessie Gelria.

Zout-concessie Twenthe-Rijn.

Alle deze concessie-akten hebben den vorm van een

koninklijk besluit. Gewoonlijk bestaat er meer dan een akte, dan wel is de oorspronkelijke enkele malen gewijzigd.

2e. Bovendien zijn twee speciale overeenkomsten omtrent mijnontginning gesloten:

Wet van 28 Mei 1925 Stbl. no. 203, houdende goedkeuring van een nieuwe overeenkomst van den Staat met de N.V. Aken-Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij, betreffende de Domaniale Mijnen, met de overeenkomst gewijzigd bij de wet van 8 April 1937 Stbl. no. 1403.

Wet van 18 Juni 1918 Stbl. no. 421, tot ontginning van steenzout bij Buurse.

V. Regeling van het Staatstoezicht op de Mijnen

Zoals hiervóór medegedeeld werden de eerste voorschriften betreffende veiligheid en gezondheid der mijnarbeiders benevens de controle van Overheidswege gegeven bij het koninklijk besluit van 22 September 1906 Stbl. no. 248, bekend als het Mijnreglement 1906. Na vele wijzigingen en aanvullingen hiervan werden alle bepalingen tenslotte samengevat in het Mijnreglement 1939: K.B. van 2 December 1939 Stbl. no. 568. Het koninklijk besluit van denzelfden datum Stbl. no. 569 gaf het Electrotechnisch Mijnreglement, terwijl bij Besluit van den Secretaris-Generaal van Waterstaat van 25 Januari 1941 het Groevenreglement werd vastgesteld. De instructies van den Inspecteur-Generaal der Mijnen en het overige personeel van het Staatstoezicht zijn te vinden in de Beschikking van den minister van Waterstaat van 20 December 1939.

In Art. 246 van het Mijnreglement wordt melding gemaakt van den Raad van Beroep. Het koninklijk besluit van 2 December 1939 no. 27 stelt de instructie voor dezen raad vast.

VI. Bepalingen met sociale strekking

Deze laatste groep is zeer klein, zij bestaat uit:

Koninklijk besluit van 5 December 1919 no. 21, inhoudende verklaring in verband met de Invaliditeitswet ten aanzien van het op 16 December 1918 gestichte Algemeen Mijnwerkers Fonds.

Wet van 21 April 1933 Stbl. no. 181 tot verzekering van mijnarbeiders tegen geldelijke gevolgen van invaliditeit en ouderdom, ook wel (niet officieel) genoemd Mijnwerkersinvaliditeits-

wet. Bij K.B. van 14 December 1935 Stbl. no. 705 is bepaald, dat zij in werking trad op 1 Januari 1936.

Dat deze zonderlinge warboel van wetten en koninklijke besluiten — in het byzonder die tot de eerste 3 groepen behoorend — tot op den huidigen dag is blijven voortbestaan, kan slechts worden toegeschreven aan de zeer geringe belangstelling die de mijnbouw in het algemeen bij het Nederlandsche volk en bij zijn zoogenaamde volksvertegenwoordigers genoot. Een groot aantal malen hebben deze laatsten de oude wet van 1810 moeten wijzigen en aanvullen, maar niemand — evenmin van de zijde der regeering — heeft ooit aan grondige reorganisatie gepaard aan vertaling daarvan gedacht. En toch lag het zoo voor de hand om al deze bepalingen samen te nemen en daaruit een duidelijke en overzichtelijke mijnwet in de Nederlandsche taal samen te stellen. De beginselen van de oude wetgeving had men daarbij zelfs onaangetast kunnen laten.

Dit zal nu de taak moeten zijn van de komende regeering, voor welke het echter slechts een voorloopige arbeid zal zijn, om in den eersten nood — de behoefte aan een nationale mijnwet — te voorzien. De aandacht zal hierbij gericht moeten blijven op de uiteindelijke samenstelling van een mijnwet, die in alle opzichten aan de nationaal-socialistische eischen voldoet.

De beginselen der van kracht zijnde mijnwetgeving zullen nu beschreven worden door den inhoud van de voornaamste artikelen uit de algemeene wetten beknopt weer te geven.

Mijnwet 1810

De artikelen 1 tot en met 4 onderscheiden drie verschillende ontginningsvormen, waarbij uitsluitend de aard van de delfstof beslist van welke soort ontginning sprake is. In de mijnen (mines) worden gewonnen nagenoeg alle ertsen — met uitzondering van enkele genoemd in de tweede groep — steenen bruinkool, en zwavel. Graverijen en dagbouwen (minières) zijn ontginningen van moerasijzererts, pyriet en aluminiumhoudend gesteente en veen; hiervoor is door den grondeigenaar slechts een eenvoudige vergunning vereischt. Steengroeven (carrières) zijn winningen van marmer, graniet en andere

gesteenten, vuursteen, kaolien enz. Dit materiaal wordt beschouwd als onafscheidelijk van den bovengrond, zoodat het vrij door den eigenaar van de oppervlakte kan worden gewonnen, ook wanneer daartoe ondergrondsche werken noodig zijn.

In den vervolge zal hier van de „minières” en „carrières” geen melding meer gemaakt worden en slechts sprake zijn van de „mines” als in artikel 2 bedoeld.

Art. 5 verklaart geen ontginning mogelijk zonder een door den Staat verleende concessie. De akte hiervan regelt volgens Art. 6 de rechten van den grondeigenaar op het gewonnen product. Art. 7 zegt dat de concessie het eeuwigdurend recht op de mijn geeft, dat slechts ontnomen kan worden op de wijze en in de gevallen als voor andere eigendommen voorgeschreven. Deze eigendom is vervreemdbaar, echter is verdeling ervan slechts toegestaan na verkregen toestemming van de regeering. Volgens artikel 8 zijn de mijnen, ondergrondsche werken, gebouwen enz. onroerende goederen, terwijl Art. 9 de gewonnen delfstoffen roerend noemt.

Art. 10 verbiedt opsporingen, die overigens geheel vrij zijn, zonder vergunning van den grondeigenaar dan wel machtiging van de regeering, den grondeigenaar gehoord en onder waarborg van schadeloosstelling van deze. Een byzondere beperking wordt in artikel 11 gesteld tot de nabijheid van ommuurde ruimten, gebouwen, enz. De eigenaar der oppervlakte mag volgens Art. 12 overal op zijn gebied vrij opsporen, maar moet een concessie van den Staat aanvragen als hij daarop wil ontginnen.

Art. 13 zegt dat elke Franschman en elke vreemdeling-ingezetene concessie kan verkrijgen. De Nederlandsche wetgever heeft het niet de moeite waard geoordeeld deze bepaling, die den Nederlander eigenlijk een vreemdeling in zijn eigen land noemt, te wijzigen! Volgens artikel 14 moet de aspirant-concessionaris kunnen aantoonen dat hij in staat is de ontginning te drijven, aan de door de concessie opgelegde finantieele verplichtingen te voldoen, eventueele schadeloosstellingen te betalen enz. (Art. 15). Zijn er meer aanvragers, dan behoudt de regeering zich haar keuze voor volgens Art. 16, zij het de grondeigenaar, ontdekker of anderen. De ontdekker van de mijn kan

aan zijn ontdekking dus geen recht op concessie ontleenen; wel heeft hij bij niet verkrijgen der concessie recht op schade-loosstelling (de z.g. vinderspremie), te regelen bij de concessie-akte. Art. 17 zegt dat de concessie alle rechten van grondeigenaar en van ontdekker op den concessionaris doet overgaan. In artikel 19 staat dat door het verleenen der concessie een nieuwe eigendom wordt geschapen, afgescheiden van die der oppervlakte, zelfs wanneer de grondeigenaar die concessie verkrijgt.

Volgens Art. 22 geschiedt de concessie-aanvraag door een eenvoudig rekest aan de bevoegde autoriteit, en artikel 30 schrijft voor dat hierbij een kaart op de schaal 1 : 10.000 in drievoud wordt ingediend. Eénzelfde concessionaris kan meerdere concessies verkrijgen (Art. 31), mits hij de ontginning op elke concessie in gang houdt.

Art. 32 beschouwt een mijnontginning niet als een soort handel en als niet onderworpen aan patentbelasting. Volgens de in 1920 ingetrokken artikelen 33 tot en met 39 moesten de mijneigenaren tweërlei belasting aan den Staat betalen: een vast recht per vierkante kilometer oppervlakte der concessie en een evenredig recht of cijns van de netto opbrengst van het product tot een maximum van 5 %. Uit deze belastingen moest een speciaal fonds in het belang van den mijnbouw worden gevormd (dit is in Nederland nooit geschied).

Art. 43 stelt de schadeloosstelling, door den mijneigenaar te betalen aan den grondeigenaar voor het gebruik van terreinen gedurende hoogstens één jaar, vast op het dubbele van hetgeen zij anders zouden hebben opgeleverd. Blijven die terreinen langer dan één jaar in gebruik of wel worden zij voor verdere bewerking ongeschikt (artikel 44), dan kan aankoop ervan door den mijneigenaar, en wel op minstens het dubbele van de oorspronkelijke waarde, worden geëischt. Art. 45 gelast betaling van schadevergoeding voor het indringen van water in, of het onttrekken van water aan naburige andere mijnen als gevolg van een ontginning. Deze vergoeding zal door deskundigen worden vastgesteld.

De artikelen 47 tot en met 50, regelende het Staatstoezicht door de mijnpolitie, werden in 1904 ingetrokken.

De wet van 24 Juni 1901 Stbl. no. 170 betreffende Staats-exploïtatïe in Limburg was niet met de oude mijnwet in strijd. Zooals hiervóór medegedeeld verkreeg de Staat immers den eigendom van de mijnen als ware daarvoor op den voet van de wet concessie verleend. Daar Staatsexploïtatïe in 1810 niet voorzien was, werd alleen een afwijkende procedure toegepast bij dit verwerven van eigendom. De schadeloosstelling aan ontdekkers en grondeigenaren geschiedde ook op andere wijze, terwijl het wettelijk voorgeschreven Staatstoezicht op deze ontginningen niet van toepassing werd verklaard.

Daarentegen vertoonden de wetten van 24 Juli 1903 Stbl. no. 230 en van 6 October 1908 Stbl. no. 312 betreffende Rijksopsporing van delfstoffen een scherpe afwijking met de Fransche wet. Tijdelijk werd namelijk met het beginsel der vrijheid van opsporing gebroken, in de plaats waarvan een Staatsmonopolie van opsporingen kwam. Eerst in 1924 werd die vrijheid weer hersteld, echter niet in alle provincies, zooals reeds werd vermeld.

De oude mijnwet stelde vast dat mijnontginning slechts door een concessie mogelijk zou zijn. Daarvan is in de praktijk afgeweken bij de ontginningsovereenkomsten met de Kon. Nederlandsche Zoutindustrie in 1918 en met de Aken-Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij in 1925.

Mijnwet 1903

Hierin brengt Art. 1 reeds dadelijk de mogelijkheid van nalatig-verklaring van den concessiehouder in de behoorlijke ontginning van zijn mijn, en wel om redenen van algemeen belang. Dit is een verscherping en tevens veralgemeening van de voorwaarden in de eerste concessie van 1860. De onmiddellijk volgende artikelen spreken zelfs van openbaren verkoop van de mijn in dat geval. Ook kan de concessiehouder verzoeken van zijn rechten en plichten te worden ontslagen (Art. 8), in welk geval eveneens gerechtelijke verkoop plaats vindt.

Art. 9 bepaalt dat bij algemeenen maatregel van bestuur voorschriften worden gegeven in het belang van de veiligheid en den arbeid in de ontginningen en ten behoeve van het toezicht. In verband hiermede werden bij Art. 13 de hierop

betrekking hebbende artikelen 47 tot en met 50 van de Fransche wet ingetrokken.

Door de wet van 20 Juni 1938 Stbl. no. 521 werden de artikelen 9, 11 en 12 van de wet van 1903 weer gewijzigd, zonder dat aan het beginsel daarin neergelegd afbreuk werd gedaan.

Wet betreffende Recht op de mijnen

De laatste van de principieele algemeene wetten op mijnbouwgebied is die van 26 Maart 1920 Stbl. no. 157, gewijzigd door die van 29 December 1928 Stbl. no. 524, waarvan in het voorgaande reeds enkele malen sprake is geweest. In de hiertoe behorende bepalingen wordt — door de instelling van een vastgesteld recht per ton van het gewonnen product — op betreuenswaardige wijze afgeweken van het gezonde beginsel van een cijns naar de netto-opbrengst, neergelegd in de artikelen 33 tot en met 39 van de Fransche wet, die werden ingetrokken. Deze oude wet kende natuurlijk evenmin het stelsel van uitkeeringen aan gemeenten uit die zuivere Staatsinkomsten.

Over het algemeen beschouwd vormde de Napoleontische wet een goed stuk mijnwetgeving, die zelfs in den tegenwoordigen tijd nog gewaardeerd zou kunnen worden, wanneer men in aanmerking neemt het peil van techniek en wetenschap op het tijdstip waarop zij het licht zag. Haar grootste gebreken waren:

1e. Het verband dat gelegd werd tusschen delfstoffen en bovengrond en hieruit voortvloeiend de overdreven rechten van den eigenaar der oppervlakte.

2e. Te groote vrijheid tot opsporing, waarin de grondeigenaar ook weer een voorname rol speelde.

3e. Te groote vrijheid van den ontginner-concessionaris, ook blijkende uit het voorop gezette beginsel van den eeuwigen duur der concessie.

Deze fouten zijn door latere wijzigingen en aanvullingen in Nederland gecorrigeerd. Daarentegen was men hier niet gelukkig met zijn nieuwe opvatting betreffende de finantieele verplichtingen van den ontginner, die in de Fransche mijnwet beter geregeld waren. Ook het, gelukkig gehandhaafde beginsel dat

de Staat vrij is in de keuze van den concessionaris moet juist genoemd worden.

Alles tesamen genomen is het samenstel van wettelijke bepalingen, dat totnogtoe den Nederlandschen mijnbouw beheerschte, zeker bruikbaar te achten. Ook onder nationaal-socialistisch bewind zal het voorloopig nog dienst kunnen doen, daar de Overheid dan natuurlijk haar eigen interpretatie ervan zal volgen. Binnen afzienbaren tijd zal echter ook een mijnwet aan de Nieuwe Gedachte in Nederland uiting moeten geven.

Wanneer in de toekomst aan de samenstelling van een nationaal-socialistische mijnwet voor Nederland begonnen wordt, zal men zich daarbij hebben te baseeren op de 3 grondbeginselen van nationaal-socialistische mijnbouwpolitiek, zooals die in de laatste bladzijden van het eerste deel „Beginselen” van dit werk werden gegeven, n.l.:

1e. Aan allen mijnbouw behoort door de Overheid de krachtigste steun en aanmoediging te worden gegeven.

2e. De mijnindustrie zal vóór alles werkzaam zijn in het belang van het Nederlandsche volk, op de juiste vervulling van welken eisch de Overheid moet toezien.

3e. De Overheid zal den geheelen mijnbouw tot in bijzonderheden kennen en beheerschen.

Wat den uiterlijken vorm betreft, het werk zal belangrijk aan duidelijkheid en overzichtelijkheid winnen wanneer een schema wordt gevolgd, bestaande uit een verdeling van de te behandelen stof in drie hoofdgroepen, elke weer onderverdeeld in drie groepen, die de volgende zaken behandelen, beknopt en kernachtig geformuleerd:

Algemeene bepalingen

1e. Wat de delfstoffen zijn en wien zij toebehooren.

2e. Wie de delfstoffen mogen opsporen en ontginnen.

3. Hoe opsporingen en ontginningen behooren te geschieden.

Bepalingen betreffende Opsporingen

4e. Hoe vergunning tot opsporen wordt verkregen.

5e. Rechten en plichten van den opspoorder-vergunninghouder.

6e. Het einde van opsporingsvergunningen.

Bepalingen betreffende Ontginningen

7e. Hoe concessie tot mijnontginning wordt verkregen.

8e. Rechten en plichten van den ontginner-concessionaris.

9e. Het einde van mijnconcessies.

Voor de volledigheid zouden bij deze 3 hoofdgroepen nog gevoegd kunnen worden:

Overgangs-, slot- en andere bepalingen.

Afzonderlijke artikelen onder de verschillende hoofden zouden dan het volgende moeten regelen.

Algemeene bepalingen

1e. Aangevangen behoort te worden met een opsomming van de delfstoffen waarover de grondeigenaren niet mogen beschikken, ter onderscheiding van de tot de oppervlakte te rekenen formaties waarop de mijnwet niet van toepassing is.

Op een wijze die allen twijfel uitsluit moet daarna worden uitgesproken, dat de Staat eigenaar is van deze delfstoffen in den bodem.

2e. Slechts Nederlanders, personen of lichamen, mogen toegelaten worden tot opsporing of ontginning in Nederlandsch grondgebied, al behoeft buitenlandsche deelneming niet geheel en al buitengesloten te worden. De Staat is geheel vrij in de keuze van hen die hij tot opsporing en ontginning toelaat, en zal daarbij de beste waarborgen verlangen dat voldaan wordt aan den eisch onder het volgende punt te nemen.

Dat de Staat zelf ten allen tijde mag opsporen of ontginnen is vanzelf sprekend en behoeft niet speciaal vermeld te worden.

3e. De belangrijkste artikelen in de geheele wet zullen de vraag behandelen op welke wijze de opsporing en de ontginning van delfstoffen behooren te geschieden. Het eenig mogelijke antwoord hierop is: op zoodanige wijze dat het belang van het Nederlandsche volk, zooals dat door zijn nationaal-socialistische regeering wordt gezien, het beste gediend wordt. Dit beginsel moet in de wet worden verankerd, opdat de Overheid steeds en voor alle gevallen een sanctie bezit voor eventueel noodig blijkend optreden harerzijds wanneer aan genoemden primairen eisch niet wordt voldaan. De verplichting van den

Staat om in zoodanig geval in te grijpen kan overigens ook nog door een afzonderlijk artikel worden uitgedrukt.

Bepalingen betreffende opsporingen

Daar de werkzaamheden aan opsporingen verbonden gewoonlijk een tijdelijk karakter hebben en van korten duur zijn, daarbij uiterlijk slechts weinig van ontginningswerk verschillen, behoeft dit onderwerp ook niet zooveel wettelijke regeling. Op deze plaats zal over de noodige bepalingen evenmin veel geschreven worden.

4e. Behalve dat hieronder bepalingen moeten worden opgenomen die de techniek van het aanvragen en verkrijgen van vergunningen tot opsporing regelen, moet ook worden vastgesteld dat de regeering geheel vrij is in de keuze der personen of lichamen, die op deze wijze worden begunstigd. Slechts diegene mag voor vergunning in aanmerking komen, van wien tevoren verwacht kan worden dat het algemeen belang door hem bij de opsporing in alle opzichten het beste zal worden gediend.

5e. In deze groep behooren de bepalingen betreffende de rechten van den vergunninghouder en zijn verplichtingen jegens grondeigenaren, mede-opspoorders en andere belanghebbenden. Evenzoo de bepalingen die de verplichtingen jegens den Staat regelen, waaronder die van finantieelen aard onder 8e zullen worden beschreven.

6e. Onder dit hoofd hooren de juridische beschrijvingen, in welke gevallen een vergunning van rechtswege vervalft of wel kan worden ingetrokken. Bovendien moet hier een artikel worden toegevoegd, dat intrekking gelast wanneer de opsporingen geschieden op een wijze die strijdig is met het algemeen belang.

Bepalingen betreffende Ontginningen

De exploitatie vormt het voornaamste bestanddeel van het totale proces der uitbuiting van minerale grondstoffen. Gedurende die periode wordt de meeste aanraking met het overige maatschappelijke leven in den Staat veroorzaakt, zoodat de bepalingen die op zuivere ontginning slaan ook de meeste zorg vereischen.

7e. Deze groep voorschriften kan vergeleken worden met die onder 4e genoemd. Ook hier is dus nog een artikel op te nemen dat de Overheid vrij laat in de keuze van toekomstige ontginners, teneinde de concessies te kunnen verlenen aan diegenen, welke naar redelijke verwachting het algemeen belang het best zullen dienen. Een artikel, waarbij de ambtelijke instanties tot den grootsten spoed bij de behandeling van concessie-aanvragen worden verplicht, zou in een Nederlandsche mijnwet evenmin misplaatst zijn (dit geldt ook ten aanzien van de behandeling van aanvragen tot vergunning).

8e. Van alle onderafdeelingen der wet, zelfs van elke mijnwet, is deze wel de belangrijkste. Behalve de artikelen, die er uiteraard in thuis hooren, moet hierin nog voorkomen een voorschrift dat de wijze waarop de ontginning wordt gedreven nooit strijdig mag zijn met het algemeen belang, met een sanctie op het ingrijpen van de Overheid wanneer tegen dezen regel gezondigd wordt. Ook het voorschrift dat alle bij de ontginning verkregen gegevens van welken aard ook, die van belang kunnen zijn voor de kennis van het geheele mijnbedrijf door de Overheid, aan haar zullen worden afgestaan mag niet ontbreken. Onder de finantieele verplichtingen van den concessionaris tegenover den Staat moet worden opgenomen de betaling van een cijns, te heffen op de netto winsten door het mijnbedrijf behaald.

9e. Deze laatste groep behoort alle bepalingen te bevatten, die het vervallen van rechtswege en de intrekking van concessies regelen.

Verdere byzonderheden kunnen hier achterwege gelaten worden. Aan de hand van het hier gegeven model, dat ook voor de overige gedeelten van het Imperium zou kunnen dienen, zal het mogelijk zijn een mijnwet voor Nederland samen te stellen, die de nationaal-socialistische beginselen vertolkt.

SLOTBESCHOUWINGEN

In de hoofdstukken XIV en XVI werd min of meer schetsmatig aangegeven op welke wijze aan de steenkoolindustrie resp. den overigen mijnbouw, die in Nederland bestaat of hier mogelijk zou kunnen zijn, de plaats geschonken kan worden die deze industrieën toekomt in een land met een gezonde en solide volkshuishouding. Onder verschillende hoofden werden voorts verbeteringen van bestaande toestanden voorgeslagen, die tot een overeenkomstig doel kunnen leiden, voornamelijk in de hoofdstukken VI, VII, XVIII en XIX.

De drie grondbeginselen van nationaal-socialistische mijnbouwpolitiek, zooals die aan het einde van het 1e deel „Beginselen” werden gegeven, luiden als volgt:

1e. De Staatsoverheid zal de mijnindustrie binnen de landsgrenzen aanmoedigen en steunen zooveel als in haar vermogen ligt.

2e. De Mijnbouw zal in de eerste plaats werkzaam zijn ten bate van het geheele volk, en de Overheid zal er nauwlettend voor waken dat aan dezen primairen eisch voldaan wordt.

3e. De Overheid zal de nationale mijnindustrie grondig kennen en volkomen beheerschen.

Wanneer de Overheid het initiatief neemt tot het verder geologisch-mijnbouwkundig onderzoek van den Nederlandschen bodem, met het vooropgezette doel om zoo mogelijk te komen tot een ontginning van andere delfstoffen dan steenkool en zout, streeft zij de vervulling na van de haar in het eerste beginsel opgelegde verplichting. Zij zal dan aansporen en aamoedigen in het byzonder tot de opsporing eventueel ontginning van lood-zinkertsen in het zuidelijk gedeelte en van aardolie in het noordelijk gedeelte van ons land. Mocht het tot

een exploitatie van deze delfstoffen komen, dan zal deze overeenkomstig hetzelfde beginsel door de regeering worden gesteund voor zooveel zij daartoe in staat is.

Worden de Limburgsche steenkoolindustrie en in tweede linie de zoutwinning in Overijsel, benevens de omstandigheden waaronder deze mijnbedrijven kunnen werken, grondig gesaneerd op de wijze als in de vorengenoemde hoofdstukken omschreven, dan zal voldaan worden — behalve wederom aan het eerste beginsel, waar dat spreekt van steun aan den nationalen mijnbouw — ook aan het tweede beginsel. De ontginningen zullen dan, dank zij de maatregelen van de regeering, vóór alles werkzaam zijn in het economische en sociale belang van de volksche gemeenschap, en de Overheid zal erop blijven toezien dat zij deze heilvolle taak blijven uitoefenen.

Het derde van de beginselen is in het algemeen van het minste belang — betrekkelijk gesproken, en dit geldt vooral ten aanzien van het weinig omvangrijke particuliere mijnbedrijf in het kleine en dichtbevolkte Nederland met zijn goede verbindingen, waarin men toch — om het zoo uit te drukken — alles van de zaken zijner naasten afweet. Nochtans zal ook dit voorschrift door de Overheid in acht genomen moeten worden, waartoe zij een bepaald orgaan zal hebben aan te wijzen. Aan het slot van dit hoofdstuk wordt hierop teruggekomen.

Mogelijk zal het bij oplettend lezen van de voorgaande hoofdstukken wel opgevallen zijn, dat daarin niet geschreven werd over de samenwerking op mijnbouwgebied met de overige staten in de Europeesche levensruimte. Daarover hoort men op andere terreinen der Nederlandsche volkshuishouding tegenwoordig immers zooveel! Waarom echter samenwerking in stoffelijken — nog beter gezegd delfstoffelijken — zin niet wel door te voeren zal zijn ligt voor de hand. De normale productie van onze steenkolenmijnen is juist voldoende voor het eigen gebruik, en uitvoer van eenige beteekenis nadat de binnenlandsche markt behoorlijk voorzien is mag niet worden toegelaten in verband met de beperkte natuurlijke reserves in ons land aanwezig. Het steenzout komt wel tot enorme hoeveelheden in den bodem van Overijsel en Gelderland voor.

Hiervan bestond echter reeds vóór den tegenwoordigen oorlog in vele omringende landen een groote productie, door de concurrentie waarvan de afzet van het Nederlandsche bedrijf moeilijkheden genoeg ondervond, en na het herstel in Europa zal daarin wel geen verandering komen.

Echter is het begrijpelijk, dat het toekomstige nationaal-socialistische bewind tot elke internationale samenwerking in zake den mijnbouw, voor zoover niet strijdig met de belangen van het Nederlandsche volk, gaarne bereid zal zijn. Zij zou wellicht in sommige gevallen op g e e s t e l i j k gebied mogelijk zijn, door namelijk de kennis en ervaring van onze deskundigen waar en wanneer noodig ter beschikking van andere Europeesche volken te stellen. Het is niet wel mogelijk en ook weinig noodzakelijk over dit onderwerp hier verder uit te weiden.

De maatregelen, die de aanstaande regeering terzijnertijd betreffende den mijnbouw zal nemen, zullen dus slechts voor eigen land en volk van rechtstreeksch belang zijn. Verwacht mogen dan worden een grondige gezondmaking op economisch gebied en niet minder belangrijke verbeteringen van de sociale toestanden in het geheele bedrijf van den mijnbouw. Het een en ander — zooals te begrijpen valt — hoofdzakelijk bij de steenkoolindustrie.

Men zal zich nu moeten hoeden voor overschatting van de bereikbare resultaten en niet mogen verwachten, dat deze onmiddellijk en op alle mogelijke manieren een opvallend zegenrijken invloed op het economische en sociale leven van ons land zullen hebben. Zelfs onder nationaal-socialistisch bewind zullen waarlijk niet vele duizenden arbeiders meer tewerkgesteld kunnen worden bij de steenkolenmijnen of eventueel andere ontginningen, de loonen van deze wakkere arbeidskameraden zullen ook bij de juiste waardeering van hun prestaties niet op overdreven wijze in de hoogte mogen en ook behoeven te gaan — vergeleken b.v. met die over 1939, de tegenwoordige 46-urige werkweek kan onverminderd in stand gehouden worden, de winsten van de mijnen zullen zeker niet met sprongen gaan stijgen door de gecombineerde werking van lager zelfkosten en hooger verkoopprijzen. Deze en over-

eenkomstige overdreven verwachtingen zullen in den nieuwen staat nimmer worden verwezenlijkt!

Maar wel zal bereikt worden vóór alles een groote stabiliteit, welke zoozeer gewenscht is in het bedrijf van deze sleutelindustrie en in het leven van de volksgenooten die bij haar werkzaam zijn. Stabiliteit in de productie van de steenkolenmijnen, in hun kosten, in hun afzet, weinig veranderlijkheid in de verkoopprijzen van kolensoorten en cokes, standvastigheid in de positie van de tienduizenden kompels wier bestaan met dat van de mijnen zoo nauw samenhangt, en zekerheid in hun vooruitzichten voor den ouden dag. Wanneer dit alles tot stand gebracht kan worden zal er reeds voldoende reden zijn tot groote dankbaarheid, om dan van de te verkrijgen andere voordeelen van nationaal-socialistischen mijnbouw niet te spreken. De gevolgen zullen in velerlei opzicht onberekenbaar gunstig zijn voor de geheele Nederlandsche volkshuishouding.

Men moet zich met verwondering afvragen waarom in het verleden nooit een programma met zóó eenvoudige en voor de hand liggende punten als hier gegeven werd is opgesteld. Het komt echter — zooals aan het einde van het deel „Beginselen” opgemerkt — aan op de juiste, d.w.z. nationaal-socialistische opvatting en vooral uitvoering van een dergelijk programma, en het oude régime zou tot het een noch tot het ander in staat geweest zijn. Erkend moet worden dat de te nemen maatregelen, die in de genoemde hoofdstukken werden aanbevolen — hoe rechtvaardig en hoe juist zij ook uit objectief oogpunt mogen voorkomen — toch diep ingrijpen in het economische leven, zooals dat naar ouderwetsche liberale begrippen behoort te verloop. Alleen om die reden reeds zouden reorganisatieplannen, die tot zoodanige maatregelen leidden, in demoliberalen sfeer nooit een lang leven gehad kunnen hebben, maar reeds kort na hun geboorte doodgedrukt zijn.

En toch kunnen de door hem gedane voorstellen, en daarmee vanzelf de gesignaleerde misstanden tot welke bestrijding zij bedoeld zijn, door steller dezes slechts gezien worden als incidenteel, als secundaire verschijnselen. De wantoestanden spruiten tenslotte immers voort uit niet anders dan de vreemd-

heid, onwennigheid en daardoor onverschilligheid, van het Nederlandsche volk volk voor den mijnbouw, welke negatieve gevoelens als een roode draad door de geheele geschiedenis van dit bedrijf loopen, en uit de volslagen onmacht der vroegere regeeringen om dit nationale gebrek te onderkennen en daartegen bewust op te treden in het belang van de industrie, die reeds zooveel aanspraak heeft op dankbare erkenning van de natie. Het zou de taak geweest moeten zijn van elke waarlijk nationaal voelende Overheid om juist dwars tegen dit algemeene gemis aan sympathie, aan vermogen tot begrijpen en aanvoelen van den mijnbouw in te gaan, door het nemen van gepaste maatregelen telkens wanneer als gevolg van het een en ander de mijnbouw dreigde in de verdrukking te geraken. Dit is evenwel nooit geschied en s p o n t a n hebben de regeeringen nooit steun verleend. De weinige voordeelen en faciliteiten, die de kolenindustrie in Limburg genoot, werden dezen regeeringen steeds afgedwongen, toen zij zich met goed fatsoen niet langer afzijdig konden houden en nadat zij jaren lang door bevoegde autoriteiten op hun tekortkomingen waren gewezen.

In den nationaal-socialistischen staat zal het geheel anders zijn. Ongetwijfeld zal ook daarin de algemeene koelheid en onverschilligheid van het Nederlandsche volk tegenover het begrip Mijnbouw nog blijven, altans voorloopig. Maar het nieuwe bewind zal dan daar zijn om deze negatieve gevoelens steeds te onderkennen en te corrigeeren, wanneer en waar daartoe noodzaak bestaat. In het deel „Beginselen" van dit werk werd geschreven (onder het hoofd Taak der nieuwe regeering), dat de nationaal-socialistische bestuurders zich zoo noodig ook b o v e n het volkskarakter hebben te plaatsen, en verder: dat deze regeering zal zijn het geweten van onze natie. Mochten de belangen van den mijnbouw in ons land, in het Imperium benadeeld worden, waardoor deze onmisbare afdeling van de Groot-Nederlandsche volkshuishouding niet naar behooren kan functionneeren, dan zal de Overheid hiervan spoedig kennis krijgen en het noodige tot gezondmaking van den verkeerden toestand verrichten.

Het spreekt vanzelf dat voor deze actie organen moeten aanwezig zijn, die hun dubbele taak, ten eerste van — men zou

kunnen zeggen — antenne ter opvang van klachten en wenschen, ten tweede van doorzendstation voor deze berichten naar het Landsbestuur, op de vereischte wijze kunnen verichten. In de stichting van deze „stations“ zal onder nationaal-socialistisch bewind op eenvoudige en natuurlijke wijze worden voorzien, immers: „De Toekomstige Staat is de Corporatieve Staat“. Wanneer hier te lande de Corporatie van de Mijnindustrie wordt ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van werkgevers en van werknemers, bezield door den waren nationalen en socialen geest, dan zullen de belangen van den mijnbouw in Nederland veilig aan dit lichaam — in samenwerking met de rechtstreeksche ambtelijke instanties — kunnen worden toevertrouwd.

Nadere byzonderheden en uitweidingen kunnen op deze plaats gevoegelijk achterwege blijven. In het Derde Rijk is na de machtsovername met Deutsche grondigheid en degelijkheid ook op het gebied van den geheelen mijnbouw een groote organisatie tot stand gebracht, die reeds buitengewone resultaten heeft verkregen. Met dit prachtige voorbeeld vóór oogen zal het komende bewind in Nederland zich terzijnertijd niet behoeven te schamen bij onze burens en voorgangers in de leer te gaan. Een grondige bestudeering van de regelingen in Groot-Duitschland kan dan slechts van onschatbaar nut zijn. Daarbij kan de aangeboren, telkens weer aan den dag tredende eigenschap van den Nederlander, om op allen door hem tot zijn eigendom gemaakten import zijn apart nationaal stempel te drukken (zie ook het deel „Beginselen“ onder: Het Nederlandsche demo-liberalisme), ervoor borg staan, dat hier geen organisatie zal worden ingevoerd op een wijze die niet geheel aan het volkskarakter is aangepast.

Dit wat betreft de Corporatie. Onafhankelijk van deze zullen nu in den nationaal-socialistischen staat ook de ambtelijke instellingen aanwezig moeten zijn, aan welke de verzorging van de belangen van den Nederlandschen mijnbouw is toevertrouwd. In de toekomst zullen zij echter op logische en daardoor doeltreffende wijze zijn ingericht, hetgeen van de totnogtoe bestaande officieele lichamen niet kan worden gezegd.

Wanneer men in Pyttersen's Staatsalmak over 1940 (de laatste die onder democratisch bewind verscheen) kennis neemt van de wijze waarop de verschillende diensten, instellingen en kantoren, die met de opsporing en ontginning van delfstoffen verband houden, zijn georganiseerd, dan wordt het eenigszins duidelijk waarom de mijnbouw in dit land ook van Overheidswege altijd zoo verwaarloosd werd. Een korte bestudeering van de indeeling van het Departement van Waterstaat leert reeds welk begrip men in de regeering van geologie en mijnbouw had.

Een der afdelingen van genoemd departement draagt den naam: „Vervoer en Mijnwezen”, eene combinatie die op zijn zachtst uitgedrukt verrassend mag worden genoemd, en staat onder een administrateur-afdeelingshoofd, die op het gebied van den mijnbouw natuurlijk ondeskundig is. De groep „Mijnwezen” is dan toevertrouwd aan de zorgen van een raad-adviseur en omvat:

„Wettelijke regeling van het mijnwezen. Toepassing van de mijnwetten en van het mijnreglement. Onteigeningswetten voor mijnen. Staatstoezicht op de mijnen. Raad van beroep voor het mijnwezen. Verleening van mijnconcessiën en onderhandelingen over exploitatiecontracten. Staatsmijnbedrijf. Mijnraad. Rijksopsporing van delfstoffen. Verleening van vergunningen tot het opsporen van delfstoffen.”

Ofschoon dus de Rijksopsporing van Delfstoffen officieel tot de bevoegdheden van de afdeling Vervoer en Mijnwezen behoort, komt in den almanak eenige bladzijden verder de Geologische Stichting nog eens onder Waterstaat voor. En wel op een gepaste plaats, tusschen Staatsvisschershavenbedrijf te IJmuiden en Waterschappen, Veenschappen en Veenpolders in!

Natuurlijk was de raad-adviseur, waarvan hiervóór sprake is geweest en die sedert vele jaren aan deze onderafdeeling verbonden is, geen adviseur van den minister voor geologische en zuiver mijnbouwkundige zaken. Wanneer het departementshoofd daarover raad wenschte te ontvangen, stonden tot zijn beschikking:

- 1e. De beide afdelingen van de Geologische Stichting, die

natuurlijk in staat waren om goede deskundige adviezen te geven op het terrein waar zij werkzaam waren.

2e. De Mijnraad, welke eerst sedert de laatste jaren twee mijningenieurs benevens den vorigen Inspecteur-Generaal onder zijn leden telt.

3e. De directie van de Staatsmijnen, die in het algemeen niet verder behoeft te zien dan het belang van het bedrijf, maar op dat terrein ook zeer goed thuis is.

4e. De Inspecteur-Generaal, vroeger Hoofdingenieur der Mijnen. Van deze autoriteit kunnen altijd zeer waardevolle adviezen verwacht worden. De eerste functionaris, de thans overleden Ing. C. Blankevoort, was een bekwaam ingenieur en ambtenaar, en zijn opvolger — de reeds genoemde Mr. Dr. Ing. van Waterschoot van der Gracht — heeft een internationalen naam als geoloog gehad en was ook als hoofd van het Staatstoezicht en als raadgever van den minister goed op zijn plaats. Men kan de capaciteiten waarover hij beschikte wel beoordeelen naar de degelijke jaarverslagen, die het Staatstoezicht onder zijn leiding het licht deed zien. Maar, zooals de geschiedenis van den Nederlandschen mijnbouw leert, de stem van dezen deskundige in dat uiterste hoekje van ons land werd als regel te Den Haag niet gehoord; in alle gevallen werd er niet naar geluisterd.

Overigens zou een minister uit het oude régime — als volslagen leek op het gebied van geologie en mijnbouw — nooit in staat zijn geweest de verschillende door hem ontvangen adviezen behoorlijk te verwerken, daaruit de noodige conclusies te trekken en dan zijn maatregelen daarnaar te richten. Dit had alleen kunnen geschieden door een kenner van den Nederlandschen mijnbouw, die in genoemde vakken geheel thuis was en die eenige autoriteit kon doen gelden over de leiders der niet gecentraliseerde diensten. Daar zulk een persoonlijkheid echter wel nooit tot minister van Waterstaat zou worden benoemd, lag het voor de hand om alle instellingen, bureau's en diensten die zich met de bestudeering en de ontginning van den ondergrond bezig houden samen te trekken tot één centralen dienst, met aan het hoofd een deskundige, die de opvolgende politieke kabinetten overleefde en die

den minister had te adviseeren in alle zaken den mijnbouw betreffend.

De instelling van een dergelijke eenhoofdige leiding van alle regeeringsbemoeyenis met dezen tak der volkshuishouding spreekt natuurlijk krachtig tot de nationaal-socialistische zienswijze, welke immers het leidersprincipe huldigt. Om deze reden zou het echter juist niet in den smaak gevallen zijn van consequent demo-liberalisme, dat in het algemeen meer voelt voor decentralisatie, dus verbroekeling en verzwakking. Toch werd in het voorgaande niets voorgesteld dat nieuw zou zijn altans in het Nederlandsche Imperium: in Nederlandsch-Indië (dat overigens min of meer „fascistisch” geregeerd wordt) bestaat deze concentratie reeds sedert geruimen tijd. In 1924 werd daar de Dienst van den Mijnbouw opgericht, waarin de geologische diensten, de mijnbedrijven en het toezicht op de mijnwetgeving werden samengevat. Een nationaal-socialistische — en daarom ten eenenmale verwerpelijke — instelling had dus die ook voor Nederland aanbevolen nieuwe dienst zeker niet behoeven te worden genoemd.

Wel is het daarentegen te begrijpen dat onder nationaal-socialistisch bewind de positie van het hoofd van een dergelijken dienst een diepere beteekenis zal verkrijgen. Dit zal een persoonlijkheid moeten zijn, die met groote kracht voor de belangen van den Nederlandschen mijnbouw opkomt en deze industrie verdedigt wanneer zij op de eene of andere wijze in de verdrukking dreigt te komen. De Corporatie en het hoofd van den officieelen Mijnbouwdienst zullen — elk op zijn eigen terrein en tevens samenwerkend — het m i j n b o u w k u n d i g g e w e t e n vormen van een volk, dat niet om mijnbouw geeft maar daaraan toch reeds zooveel te danken heeft!

Omtrent de plaatsing van den nieuw te stichten dienst in het centrale bestuursapparaat moet nog het noodige worden geschreven. Hieraan mogen eenige algemeene beschouwingen over de bestaande departementen voorafgaan.

In den organischen staat behoort het regeeringsapparaat ook op organische wijze te zijn samengesteld, wil het naar behooren functionneeren. Aan de zoo genoemde e c o n o m i s c h e

departementen van algemeen bestuur moet in het bijzonder deze eisch worden gesteld. Bedoeld wordt, dat elk hunner in principe de verzorging van niet meer dan één duidelijk omgrensd onderdeel der volkshuishouding moet worden opgedragen, zoodat zij tesamen het totaal van de regeeringsbehoefenis met deze volkshuishouding omvatten.

Onder het demo-liberale bewind werd aan dezen eenvoudigen en logischen eisch nooit aandacht geschonken. De bedoelde departementen waren, en zijn nog, niet homogeen en enkelvoudig, maar vormden een allegaartje van de meest uiteenlopende diensten, bureau's en bedrijven. Waarschijnlijk is hieraan altans voor een gedeelte toe te schrijven, dat de regeeringsmachine in het verleden zoo jammerlijk gefaald heeft en dat van de Overheid zoo weinig initiatief uitging.

Wanneer men zich duidelijk voor oogen houdt uit welke elementen de huishouding van een volk bestaat, dan valt het niet moeilijk tot de volgende indeeling — in horizontalen zoowel als in vertikalen zin — te komen.

Chronologisch beschouwd, n.l. als eerste aanraking van den mensch met de hem omringende natuur, begint die huishouding met de winning van grondstoffen, die kunnen worden onderscheiden in organische en anorganische of minerale grondstoffen. De winning van de laatstgenoemde is mijnbouw, in de ruimste beteekenis van het woord te nemen. De organische grondstoffen zijn te verdeelen in plantaardige — met het verkrijgen waarvan de landbouw (boschbouw, tuinbouw) zich bezig houdt — en dierlijke grondstoffen. Hiervan kan de winning óf op het land óf op het water geschieden, in welke gevallen men spreekt van veeteelt (jacht) respectievelijk visscherij.

Naast elkaar kunnen dus gesteld worden als eerste phase van het economisch proces: landbouw, veeteelt, visscherij en mijnbouw.

De tweede phase kan men zich voorstellen te zijn de nijverheid, die in het algemeen gesproken de gewonnen grondstoffen — organische zoowel als anorganische — verwerkt tot producten of fabriekaten.

Daarop volgt het verkeer, te water en te land, dat die

producten (en ook de grondstoffen) bezorgt op de plaatsen waar zij benodigd zijn.

De laatste trap in het economisch gebeuren is dan de handel, welke producten en grondstoffen verhandelt in binnenland en buitenland en omgekeerd ook buitenlandsche goederen doet invoeren.

Met deze analyse is tevens aangegeven hoe ver de bemoeienis van elk der economische departementen zich behoort uit te strekken, en dus ook onder welke benaming zij dan aan te duiden zijn.

Onder het vorige bewind heeft men het nut van een dergelijke rationeele indeeling van de volkshuishouding als de basis voor een indeeling der departementen van algemeen bestuur blijkbaar niet ingezien. In een economisch ministerie bracht men de meest afwijkende diensten en afdelingen bij elkaar. Zoo heeft men jaren geleden een ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid gehad, waarvan eenmaal zelfs een man van groot formaat (Lely) het hoofd geweest is. Nog in 1939 waren er slechts twee economische departementen: Waterstaat (waartoe ook Verkeer en Mijnwezen behoorden) en Economische Zaken, dat alle overige volkshuishouding te verzorgen had en dat dus veel te omvangrijk geacht moest worden.

Het bijeenbrengen van de Staatsbemoeienis met twee of meer uiteenloopende economische bezigheden in één departement heeft in het algemeen twee groote nadeelen:

1e. Het zal uiterst moeilijk, in de praktijk wel onmogelijk zijn voor de leiding van zulk een samengesteld departement een bewindsman te vinden, die de beide (of wel de drie) takken van economie grondig beheerscht, hetgeen toch een eerste noodzaak is.

2e. Bij plannen en voorstellen, die van een dergelijk departement uitgaan, zal door den minister en zijn ambtenaren altijd een compromis worden gezocht tusschen de belangen van twee verschillende takken van economie, waarbij meestal een hunner of wel beiden onrecht wordt aangedaan. Een ministerieel voorstel moet echter voor de volle 100 % in het belang zijn van dat gedeelte der volkshuishouding waarvoor het betrokken departement te zorgen heeft. Komt dat in botsing met belangen,

zooals leiders van andere departementen die zien, dan moet in laatste instantie de hoogste macht beslissen, dus in den toekomstigen staat de Leider.

De tegenwoordige economische departementen zijn:

Landbouw en Visscherij.

Handel, Nijverheid en Scheepvaart.

Waterstaat.

Onder het eerstgenoemde behoort ook Veeteelt, hoewel dit niet afzonderlijk genoemd wordt, terwijl Waterstaat ook Verkeer (behalve Scheepvaart) en Mijnwezen omvat. Na het voorafgaande is het duidelijk dat Visscherij een aparte afdeeling moet vormen, daar dit bedrijf te zeer van Landbouw verschilt. Ook is de combinatie van Nijverheid met Scheepvaart en vooral met Handel af te keuren. Scheepvaart behoort — economisch gedacht — tot Verkeer, waarvan de helft, het verkeer te land, reeds door Waterstaat wordt verzorgd. Tenslotte is het geheel onjuist dezen laatstgenoemden naam aan een afzonderlijk economisch ministerie te geven, daar Waterstaat op zichzelf beschouwd immers geen economische bezigheid is. Voor zoover aangaat onderhoud en aanleg van waterwegen behoort het onder Verkeer; wat betreft dijken, waterkeeringen, polders enz. valt het onder Landbouw of wel Binnenlandsche Zaken. Desnoods zou het ook kunnen worden ondergebracht bij een speciaal technisch departement. Onder Waterstaat is alles wat tot mijnbouw en geologie behoort ook ten eenenmale misplaatst.

Aanbevolen moet dus worden bij de vorming van een nationaal-socialistische regeering de vorming van 7 afzonderlijke afdeelingen:

Landbouw.

Veeteelt.

Visscherij.

Mijnbouw.

Nijverheid.

Verkeer.

Handel.

Van deze kunnen de drie eerstgenoemde in één departement worden samengenomen, zooals nu reeds de toestand is. Verkeer en Handel waren te behartigen door twee afzonderlijke departe-

menten of, zoo hiertegen overwegende bezwaren mochten bestaan, door slechts één ministerie, „Handel en Verkeer“, waarbij nochtans een duidelijke scheiding tusschen beide categorieën van regeeringsbemoeyenis moet aanwezig zijn.

De mijnindustrie zal naar alle waarschijnlijkheid — en zeker in het tegenwoordige Nederland — nooit voldoende omvangrijk zijn om de organisatie van de regeeringsbemoeyenis ermede in een afzonderlijk departement te motiveeren. Maar een groote dienst, een departementsafdeeling zou daarvoor zeker behooren te worden gesticht, die zoo zelfstandig mogelijk werkzaam kan zijn. Waarschijnlijk zou dan deze afdeeling met de verschillende diensten die thans onder Nijverheid ressorteeren kunnen worden samengevat in een departement onder den naam „Mijnbouw en Nijverheid“. Hierin moet echter de positie van het diensthoofd voor de mijnbouwzaken zoo onafhankelijk zijn als met het nationaal-socialistische leidersbeginsel slechts eenigszins verenigbaar is.

De hierboven voorgestelde indeeling van het economisch regeeringsapparaat zal in het bijzonder leiden tot een juiste behartiging van de belangen van den Nederlandschen mijnbouw. Landbouw, veeteelt, visscherij en handel zijn typische oud-Nederlandsche bedrijven, waarmede het volk sedert eeuwen geheel vertrouwd is geraakt. Hetzelfde kan gezegd worden van de scheepvaart, op de oceanen zoowel als op binnenwateren. De veelzijdige nijverheid, zooals die zich sedert een eeuw door het geheele land ontwikkeld heeft, is ook reeds een bekende en gewaardeerde factor in het economische leven geworden, evenzeer het landverkeer middels spoorwegen en automobielen. Tegenover den mijnbouw, die hoofdzakelijk op niet al te groote schaal in een uithoek des lands wordt uitgeoefend, is ons volk echter (zooals hiervóór reeds vele malen betoogd) tot in den tegenwoordigen tijd koel en onverschillig, vreemd en onwennig blijven staan, en dit alles brengt noodzakelijkerwijs gebrek aan begrip mede voor de behoeften van dezen toch onmisbaren tak der economie. Hierdoor werd de mijnindustrie natuurlijk in haar levensbelangen benadeeld, terwijl er geen op den voorgrond tredende persoonlijkheid was om tegen een dergelijke schadelijke uitwerking stelling te

nemen. Aan dezen ongewenschten toestand kan nu een einde komen zoodra de belangen van den Nederlandschen mijnbouw worden opgedragen aan een zelfstandige en bekwame persoonlijkheid, die wanneer noodig zelf door het Hoofd van den Staat wordt gehoord over het nemen van de maatregelen, welke in het belang van den hem toevertrouwd sector der volkshuishouding vereischt zijn. De geschikte man voor deze belangrijke taak zal terzijnertijd zonder twijfel gevonden kunnen worden.

Zooals te begrijpen is zullen de tegenwoordig bestaande, in de vorige bladzijden genoemde instellingen op het gebied van geologie en mijnbouw bij het ministerie van Waterstaat als gevolg van de nieuwe organisatie ook ingrijpende veranderingen moeten ondergaan.

Vooreerst zou de *Mijnraad* in zijn tegenwoordige samenstelling en met de hem bij koninklijk besluit verstrekte opdracht bezwaarlijk behandhaafd kunnen blijven. Overigens kan het deskundige diensthoofd overal raad vragen in detailkwesties waar hij dat noodzakelijk acht.

Van den Raad van Beroep voor het Mijnwezen zouden zoo mogelijk alle leden — ook de plaatsvervangende — deskundigen moeten zijn met praktische ervaring in den mijnbouw. Personen, die geen begrip ervan hebben wat aan een mijnbedrijf verbonden is, hooren niet in dien raad. Oudingenieurs van de Indische Landmijnbedrijven en hoogleeraren in de mijnbouwkunde-vakken aan de Technische Hoogeschool zijn de aangewezen leden daarvan.

De *Rijks Geologische Dienst* te Haarlem zou naar het voorkomt in zijn tegenwoordige functie kunnen blijven bestaan. Een samenvatting ervan met het Bureau te Heerlen tot de Geologische Stichting lijkt echter onnoodig, ook al moet natuurlijk tusschen beide eenige samenwerking bestaan. In verband met het besprokene in hoofdstuk XVI zou van dezen dienst grooter activiteit verwacht worden, o.a. wat betreft opsporing van petroleum en ertsen en mogelijk het aanwijzen van gunstig gelegen vindplaatsen van bouwgesteenten in ons land voor eventueelen aanleg van groeven.

Het *Geologisch Bureau* voor het Nederlandsche

Mijngebied te Heerlen zou dus beter geheel los komen te staan, hoewel natuurlijk als onderdeel van den nieuwen centralen dienst. De tegenwoordige positie ervan is te onzeker voor het vele nut dat het sticht en nog stichten kan, daarom verdient het aanbeveling er een volledige Staatsinstelling van te maken.

Het Staatsmijnbedrijf zou op normale wijze bij den nieuwen dienst van den Mijnbouw moeten worden ondergebracht. Wanneer dit van voordeel zou blijken te zijn, moet de vorm ervan worden gewijzigd en in overeenstemming met dien van een particuliere maatschappij gebracht.

Het kantoor van het Staatstoezicht te Heerlen ten slotte zou ook bij den nieuwen dienst worden gevoegd. Zijn formatie moet dan tevens worden uitgebreid, wanneer het de bedoeling is om met den mijnbouw meer contact te onderhouden dan voor mijnpolitieele doeleinden vereischt is. Tegenwoordig is de formatie om bezuinigingsredenen kleiner dan zij behoort te zijn, zoodat b.v. het aantal ingenieurs onder den Inspecteur-Generaal werkzaam één minder is dan in 1920, toen de steenkoolproductie en de mijnwerkerssterkte zoo belangrijk veel kleiner waren dan thans. Wanneer de plannen, waarvan in het hoofdstuk XIV werd geschreven, tot uitvoering komen, zullen zeker meer ingenieurs en andere krachten benoodigd zijn.

Ook aan het te scheppen hoofdkantoor van de nieuwe afdeling zouden eenige technische en andere specialiteiten moeten worden verbonden onder de bevelen van het diensthoofd. In den beginne zou er dan werk genoeg zijn voor deze ambtenaren om alle verbeteringen te verwerken, welke naar nationaal-socialistische opvattingen in het geheele mijnbedrijf behooren te worden aangebracht. Maar ook in de toekomst zou door dit centrale kantoor voortdurend aandacht geschonken moeten worden aan alle omstandigheden, welke aanleiding kunnen geven tot nieuwe maatregelen in het belang van den nationalen mijnbouw. Het zal aanbeveling verdienen daarbij ook te letten op hetgeen in het Derde Rijk tengevolge van het steeds dieper doordringen van de nationaal-socialistische gedachte voor den kolenmijnbouw in het byzonder wordt gedaan. Onze steenkolenwinning zal noch in Nederland noch

in eenig ander gedeelte van het Imperium ooit in omvang zelfs maar te vergelijken zijn met dien van Duitschland, zoodat wij ons niet ervoor zullen behoeven te schamen (dit werd reeds hiervóór betoogd) iets werkelijk goeds op dat gebied van onze oostelijke bureu over te nemen. Behalve vele en velerlei sociale maatregelen in het belang van den mijnbouw zijn reeds tot stand gekomen en zullen in de eerstkomende jaren nog verwacht kunnen worden: processen tot verwerking van steenkolen (en bruinkolen) tot verschillende producten, ontwikkeling van de afstandvoorziening van gas en electriciteit, en andere nieuwheden waarmede Nederland zijn voordeel zal kunnen doen.

Het nieuwe hoofdkantoor zal de verbinding tusschen de regeering en den mijnbouw — in het byzonder den particulieren mijnbouw — teweeg brengen. Het zal deze geheele industrie grondig moeten kennen en volkomen beheerschen (vergel. begin van dit hoofdstuk), met welke taak het Staatstoezicht voor een groot gedeelte belast zal worden. Wanneer de eene of andere ontginning niet in het welbegrepen algemeen belang wordt gedreven, zal daartegen op doeltreffende wijze worden opgetreden.

De samenstelling van een nieuwe Nederlandsche mijnwet (over de noodzaak waarvan in het vorige hoofdstuk werd geschreven) zou eveneens tot de taak van den centralen dienst moeten behooren. Het zal blijken, dat onze rechtsgeleerden en technici onder nationaal-socialistische leiding daarvan een goed stuk wetgeving kunnen maken, terwijl ook leeringen getrokken kunnen worden uit de ervaringen opgedaan bij de samenstelling van de nieuwe algemeene Deutsche mijnwet.

Een belangrijk arbeidsveld zou ook gelegen zijn in de samenwerking met de officieele organen voor den mijnbouw in de overzeesche gebiedsdeelen. Een dergelijke samenwerking heeft totnogtoe vanzelf sprekend niet plaats gehad, daar hier te lande nooit een algemeene mijnbouwdienst heeft bestaan, maar zou op velerlei gebied mogelijk zijn. Zoo bijvoorbeeld inzake de samenstelling van de geologische kaarten en het geologisch-mijnbouwkundig onderzoek der overzeesche gewesten, de bestudeering van de mogelijkheden, eventueel voorbereiding

van nieuwe ontginningen en nieuwe verwerkingsmethoden der meest verschillende delfstoffen, onderzoek naar nieuwe industrieën die hierop kunnen worden gebaseerd, bewerking van nieuwe mijnrechtelijke bepalingen, onderlinge uitwisseling van wetenschappelijke of technische krachten, enz. Door tevens waar noodig hoogleeraren te Delft en andere deskundigen in te schakelen zou een algemeen overleg in alle mijnbouwkundige zaken verkregen worden als nog nooit bestaan heeft. De groote voordeelen en vooruitzichten van dergelijke imperiale samenwerking behoeven niet nader uitgelegd te worden.

Verdere bijzonderheden omtrent de hier gedane voorstellen kunnen gevoegelijk achterwege blijven. Wanneer eenmaal de oprichting van den nieuwen dienst van den Mijnbouw in Nederland een voldongen feit is geworden, kan daaraan de noodige aandacht worden besteed. Onder het komende bewind zal van deze centrale organisatie een groote kracht kunnen en ook moeten uitgaan voor de stimuleering, de bescherming en de ordening van alle werkzaamheden die zich bezig houden met de opsporing en ontginning van de in het Nederlandsche Imperium voorkomende delfstoffen.

L I T T E R A T U U R

- Eindverslag van de onderzoekingen en uitkomsten van den Dienst der Rijksopsporing van Delfstoffen in Nederland. 1903—1916. Verschenen in 1918.
- Supplement op het Eindverslag van de R.O.v.D. 1920—1923. Verschenen in 1924.
- Jaarverslagen van de Rijksopsporing van Delfstoffen.
- Mr. Dr. Ing. W. A. J. M. van WATERSCHOOT van der GRACHT — Onderzoekingsmethoden en resultaten van den dienst der Opsporing van Delfstoffen van Staatswege. Voordracht K. I. v. Ingenieurs 11 November 1911.
- Jaarverslagen van het Geologisch Bureau voor het Nederlandsche Mijngebied te Heerlen.
- Ir. F. J. FABER — Geologie van Nederland. 1925.
- Prof. J. van BAREN — De bodem van Nederland. 1908—1926.
- Dr. W. J. JONGMANS — Geschichte, Einrichtung und Arbeitsmethoden des „Geologisch Bureau voor het Nederlandsche Mijngebied” in Heerlen. Compte Rendu Congres voor Carboon-Stratigrafie Heerlen 1927. Verschenen in 1928.
- Compte Rendu van het Congres voor Carboon-Stratigrafie te Heerlen. 1927.
- Dr. W. J. JONGMANS — Stratigrafie van het Karboon in het algemeen en van Limburg in het bijzonder. 1928.
- Dr. J. J. PANNEKOEK van RHEDEN — Map of the pre-pleistocene subsoil of South Limburg. Intern. Geol. Congress S. Africa 1929.
- Diverse artikelen of overdrukken daarvan in „Heerlen”, officieele uitgave der V.V.V. Heerlen, van de hand van Dr. W. J. JONGMANS.
- Dr. Ir. W. C. KLEIN — De Bruinkoolformatie in Limburg. Hand. 13e Nat. en Geneesk. Congres 1911.
- Dr. W. J. JONGMANS en F. H. van RUMMELEN — Voorkomen van Bruinkool en Bruinkoolformatie in Zuid-Limburg. Jaarverslag Geol. Bureau te Heerlen. 1930.
- Ir. W. H. D. de IONGH — Het voorkomen van lood-, zink- en ijzererts in Zuid-Limburg. Tijdschr. Kon. Aardr. Gen. November 1918.
- Ir. W. de HAAN — Fosfaat in Nederland. De Ingenieur. 1918.
- Dr. W. J. JONGMANS — Mineralen in Zuid-Limburg. „Heerlen”, Mijnennummer 1936.
- Ir. W. H. D. de IONGH — De exploratie der ertsafzettingen in Zuid-Limburg. De Ingenieur. 1936.
- L. KEULLER met anderen — Limburgsche bouwstenen. Publ. de la Soc. hist. et arch. dans le Limbourg. 1910.
- Idem — Notice sur les pierres à bâtir du terrain crétacé du Limbourg belge et hollandais. Ann. Soc. Géol. de Belg. 1913.
- Dr. Th. REINHOLD — Beschrijving der Zuid-Limburgsche kalksteen-soorten. De Ingenieur. April 1917.
- Dr. Ir. W. C. KLEIN en F. H. van RUMMELEN — De natuurlijke bouwsteen-soorten van Limburg. „Het Bouwbedrijf”. 1925.
- Jaarverslagen der Staatsmijnen.

- Jaarverslagen van den Hoofdingenieur, resp. van den Inspecteur-Generaal der Mijnen.
- J. C. F. BUNGE — De ontwikkeling van het Staatsmijnbedrijf. Verh. Geol.-Mijnb. Genootsch. Juni 1912.
- Dr. H. E. BÖKER — „Holland”, in: Handbuch der Kohlenwirtschaft. 1926. Steenkool.
- HERBIG—JÜNGST — Bergwirtschaftliches Jahrbuch. Berlin 1921.
- J. van HOOLWERFF — Die Kohlenversorgung Hollands. Dissertatie. ZÜRICH 1934.
- Dr. A. de GRAAFF — Het Kolenvraagstuk in Nederland, en Toekomstperspectieven der Nederlandsche Steenkolenpolitiek.
- M. KEMP — De Limburgsche Mijnen in economisch en sociaal opzicht. Maastricht 1935.
- De moeilijkheden bij den Nederlandschen Steenkolenmijnbouw. Rede Mr. Dr. Ing. v. WATERSCHOOT v. d. GRACHT. 1935.
- Dr. Ir. E. M. BUNGE — In het schijnsel van de mijnlamp. Amsterdam 1936.
- „Limburg”. Uitgave De Zakenwereld. 1936.
- Mr. Dr. Ing. W. A. J. M. van WATERSCHOOT van der GRACHT — Veertig jaar Limburgsche Mijnbouw.
- Het Plan van den Arbeid. Amsterdam 1936.
- Het Plan van den Arbeid en de Mijnindustrie. Amsterdam 1937.
- Gedenksboek Juliana-Kanaal.
- Uittreksel Rapport-Mr. VERSCHUUR, benevens andere Kamer-stukken.
- K. PINXTEN — Het Kempisch Steenkolenbekken. Standaard Boekhandel. 1937.
- Dr. H. A. van BEUNINGEN — De Steenkolen-economie der voornaamste Europeesche productielanden. Den Haag 1937.
- Het Stikstofbindingsbedrijf der Staatsmijnen in Limburg. Uitgave der Staatsmijnen. 1937.
- Ir. J. A. W. MULLER — Enkele bedrijfseconomische beschouwingen over den Nederlandschen steenkolenmijnbouw. Delft. 1938.
- Brandstoffen-Jaarboek van G. de CLERQ, vanaf 1930.
- Jaarverslagen Algemeen Mijnwerkers Fonds.
- Jaarverslagen Kamer van Koophandel te Heerlen.
- Statistiek van den In- Uit- en Doorvoer, van het Centraal Kantoor voor Statistiek.
- Artikelen in „De Ingenieur”.
- Idem in „Heerlen”, orgaan der V.V.V.
- Idem in „Glückauf”, Berg- und Hüttenm. Wochenschrift.
- Idem in „Mijnbouw en Metallurgie”, later: „Geologie en Mijnbouw”.
- Idem in „Economisch Technisch Tijdschrift”. Maastricht.
- Idem in „Gasbelangen”. Zeist.
- Idem in „Economisch-Statistische Berichten”.
- Idem in Dagblad „De Telegraaf”. Amsterdam.
- Idem in Limburgsche Dagbladen.
- Ir. G. de HAAS — De Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie. De Ingenieur. 1934.
- Ir. W. H. D. de IONGH — De Bruinkoolontginningen in Nederland. Technisch Tijdschrift. 1918.
- Dr. H. E. BÖKER — „Holland”, in: Handbuch der Kohlenwirtschaft. 1926. Bruinkool.
- Idem — Die Braunkohle in Holland, uit: Braunkohle. 1932.
- De Bruinkoolontginning in Limburg. „Heerlen”. 1933.

- „Braunkohle”, uitgegeven door Deutsche Braunkohlen Industrie Verein.
Halle a/d Saale.
- Dr. H. BLINK en Dr. C. J. van Nieuwenburgh — Limburg als economisch
gewest. Tijdschr. v. Econ. Geogr. 1919.
- Ir. W. H. D. de IONGH — De zandsteen- en zilverzandgroeven bij
Nivelstein. Maandblad Mijnwezen. 1929.
- Ing. C. STAHL — Limburgsche Natuursteen. „Heerlen”. 1932.
- Mr. B. F. BOEKHOLD — Mijnrecht. 1912.
- Mr. F. H. NEISZEN — Mijnbouwpolitiek. 1920.
- COUVÉE en RITTER — De Nederlandsche Mijnwetgeving. Haarlem 1928
en 1941.
- PYTTERSEN — Staatsalmanak voor iedereen.
Nederlandsche Staatsbladen.

